

The Ukraine
in the Soviet Colonial
Network

919

Д. Ф. Соловей

Україна
в системі советського
колоніалізму

Institute for the Study
of the USSR

Institut zur Erforschung
der UdSSR

Institut d'études
sur l'URSS

МЮХЕН

1959

diasporiana.org.ua

**Світлій пам'яті
творців державних актів
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ
22. 1. 1918 і 22. 1. 1919 рр.**

ИНСТИТУТ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ СССР

Institute for the Study of the USSR • Institut zur Erforschung der UdSSR

Institut d'études sur l'URSS

RESEARCH MATERIAL

(Series 1, No 54)

D. F. Solovey

The Ukraine in the Soviet Colonial Network

M Ü N C H E N

1959

ІНСТИТУТ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ССРСР

Institute for the Study of the USSR * Institut zur Erforschung der UdSSR

Institut d'études sur l'URSS

ДОСЛІДИ І МАТЕРІЯЛИ

(Серія 1, ч. 54)

Д. Ф. Соловей

**УКРАЇНА
В СИСТЕМІ СОВЕТСЬКОГО
КОЛОНІЯЛІЗМУ**

МЮНХЕН

1959

Праці, що їх видає Інститут є вільним висловом авторських поглядів і висновків, що не завжди є тотожні з поглядами чи висновками Видавничої Колегії.

Передрук дозволений за умовою подання джерела

Відповідальний Редактор Проф. П. Курінний

Herausgeber und Verlag: Institut zur Erforschung der UdSSR, e. V.
München 26, Schliessfach 8, Telephon 220681.
Verantwortlicher Redakteur: Prof. P. Kurinnyj, München 22. Mannhardtstr. 6
Druckerei: «LOGOS», München 19, Bothmerstr. 14

Printed in Germany.

ПЕРЕДМОВА

Ця праця, що її написано було ще в 1956—1957 рр. до сорокрічного ювілею нашої державности, є, либонь, першою в українській мові більшою спробою виявити, систематизувати й дослідити факти колоніалізму в Україні Російської Комуністичної Партії (большевиків) — РКП(б), що пізніше перейменувалася на ВКП(б), а згодом на КПСС. Обсяг праці вийшов великий, і це створило труднощі для її видання в наших скрутних еміграційних умовах. І тільки зараз з'явилася можливість надрукувати в скороченому вигляді першу половину її, а саме ту, яка: а) дає історичний перегляд тих фактичних даних, що є конче потрібні для вірного зрозуміння дійсної суті та спрямування політики й тактики ЦК партії в національному питанні всередині Союзу; б) змальовує плянові заходи ЦК партії в політичній і фінансово-економічній дільниці життя українського народу та виявляє фактичні наслідки тієї політики колоніалізму.

Друга половина праці, яка на конкретних фактах виявляє наслідки колоніалізму в партійному будівництві в Україні та в найголовніших ділянках культурно-національного життя, а також численні додаткові статистичні таблиці, які мають, крім того, ще й самостійне довідкове значення — чекатимуть нових сприятливих можливостей до надрукування.

Готуючи до друку цю першу половину своєї праці, автор змушений був дещо скоротити, а подекуди й переробити, використовуючи нові джерела, що стали відомі йому після 1957 р. Явища колоніалізму у ділянках фінансовій, економічній та інших дають себе найкраще пізнати у порівняльних числових співвідношеннях. Тому автор у своїй аналізі в найбільшій мірі, де тільки можна було, намагався користуватися з статистичної методи дослідження, порівнюючи Україну з РСФСР, чого старанно уникає советська література скрізь, де це загрожує викрити наслідки колоніального господарювання ЦК КПСС.

Автор прекрасно розуміє, що ця його праця має чимало прогалин, огріхів, диспропорцій. Виконано її далеко від терену застосування большевицької колоніальної політики; далеко від джерельних матеріалів, які в дуже

обмежених рамках з'являються в ССРСР, а крім того, ще й у дуже малій кількості потрапляють за кордон, через що їх не скрізь можна здобути. А саме головне — не про всі ділянки життя з'являються в друковані матеріали і в самому ССРСР. Та знаючи про всі недоліки своєї праці, автор все ж сподівається, що вона буде корисним і помічним внеском у літературу вивчення й висвітлення так старанно й ефективно законспірованого російського большевицького колоніалізму й допоможе іншим дослідникам цього питання продовжити й поглибити це висвітлення.

Виконати працю в задуманому обсязі авторові пощастило лише завдяки щирій товариській допомозі знайомих та друзів: І. І. Бакала, П. К. Волиняка, М. Гнатова, В. С. Голубничого, В. В. Давиденка, В. В. Міяковського, І. Т. Піддубного, Х. С. Рябоконя, Г. Л. Рябокінь, Л. Є. Чикаленка, Редакції «Українського Голосу» та інших, тут не названих. Ця допомога полягала в здобутті й надісланні авторові давньої й нової літератури, газет, виписок, довідок тощо, а іноді й у переведенні морочливих технічних вирахувань (Г. Л. Рябокінь).

Травень, 1959 р.

Автор

ЧАСТИНА ПЕРША

ЗАГАЛЬНИЙ ПЕРЕГЛЯД ДЕЯКИХ ФАКТІВ З ПЕРШИХ РОКІВ РЕВОЛЮЦІЇ

1. The first part of the document is a list of the names of the persons who have been appointed to the various offices of the Board of Directors of the Corporation.

2. The second part of the document is a list of the names of the persons who have been appointed to the various offices of the Board of Directors of the Corporation.

І. ЯКИЙ ЗМІСТ ВКЛАДАЄ ПАРТІЙНА БОЛЬШЕВИЦЬКА ЛІТЕРАТУРА В ПОНЯТТЯ «КОЛОНІЯ»

Визначення понять «колонія», «колоніальний», «колоніальна політика» в партійній большевицькій літературі є цілком усталене, а тому немає особливого значення, яку, в даному разі взяти публікацію за базу. А. Арзуманян, у книжці «Что такое империализм», пише, наприклад, так:

«Що таке колонія? У початковому своєму значенні колонія визначала масове поселення громадян будь-якої держави поза її межами. А під колонією в сьогочасному значенні розуміють силоміць приєднане до тієї чи тієї капіталістичної держави заморське або сусіднє («окраїнне») володіння, народи якого, втративши державну самостійність і національну незалежність, підпадають імперіялістичному гнобленню та визискові.

В добі імперіялізму існують також півколонії і залежні країни. Це — країни формально самостійні, а насправді — перебувають вони в економічній та політичній залежності від імперіялістичних держав... Колонії є джерелом казкових зисків монополій».¹

А в іншому місці цей же автор пише:

«Нечисленні імперіялістичні країни захопили колонії та позбавили їх незалежності. Капіталістичні колонізатори принесли до цих країн визиск та гноблення у всіх відмінах: грабунок селянських земель, жалюгідну винагороду за працю, надмірні податки, безробіття, расове й національне пригнічення, придушення національної культури, насильство й сваволлю. Господарська відсталість, безмірно стомлююча напіврабська праця, невичерпні злидні, духове здичавіння, безправство — ось доля народів тих країн за імперіялізму...

Панування імперіялізму стало джерелом і причиною бідуювань та нещастя працюючих всієї людськості».²

У зв'язку з цим визначенням політично-економічного поняття колонія, стає зрозумілим, що треба розуміти й під колоніальною полі-

¹ Арзуманян, стор. 36.

² Там же, стор. 5.

тикою держави, яка має одну чи кілька колоній. «Словарь иностранных слов», виданий у Москві, про це пише так:

«Колоніальна політика — це політика захоплень, визиску, економічного, політичного та національного пригнічення, що їх здійснюють імперіялістичні держави щодо колоній».

А в українському «Словнику іншомовних слів», що його на початку тридцятих років виготовила редакція Української Радянської Енциклопедії — УРЕ, слово колоніальна політика пояснено ще й так:

«Колоніальна політика — це політика імперіялістичних держав, що стає джерелом нагромадження капіталів, яке відбувається через охорону власної промисловости, монопольне право вивозу сировини з колоній і монопольне право ввозу туди виробів власної продукції, а здебільшого — через звичайний грабіж, ледве прикритий податковою або якоюнебудь іншою формою».

Нарешті, згаданий вже Арзуманян про цю ж колоніальну політику каже:

«Історія імперіялістичної колоніальної політики являє собою суцільний ланцюг найбрудніших загарбницьких воєн супроти народів, а також світових воєн поміж імперіялістичними державами за переділ колоній».³

Що ж, власне, примушує імперіялістичні держави захоплювати чужі землі, перетворювати їх у свої колонії й провадити там колоніальну політику? Відповідь на це дає той же Арзуманян. Він пише так:

Капіталізм перетворив окремі національні господарства у кільця єдиного ланцюга, що його називають світовим господарством».

Це й примушує його, капіталізм, втягувати в царину своєї системи єдиного світового господарства все нові й нові землі, що залишаються осторонь, поза його системою.

«Але, — каже Арзуманян, — це господарське об'єднання капіталізм будує не на основі добровільного і рівноправного об'єднання націй, а на основі панування та підбиття, захоплення чужих територій і перетворення їх в колонії, шляхом позбавлення народів їх національної незалежності. Таким чином, господарське зближення народів за капіталізму здійснюється методами насильств, у спосіб колоніальних грабунків і захоплень, імперіялістичного свавілля, національного пригноблення та колоніального пограбування; шляхом боротьби між імперіялістичними державами за панування над народами».⁴

Подібні до цього твердження висловлює й інший большевицький автор — Козлов, член Інституту філософії Академії Наук СРСР. Він пише:

«Прогресивна тенденція до господарського зближення при капіталізмі здійснюється не в спосіб співробітництва націй та народів,

³ Арзуманян, стор. 37.

⁴ Там же, стор. 38.

як рівноправних одиниць, а в формах, що не відповідають її внутрішньому історичному змістові. Колоніальні грабунки та захоплення, національний гніт і нерівність, імперіялістична сваволя і насильство, колоніальне невільництво та національне безправ'я, боротьба «цивілізованих» націй між собою за панування над народами «нецивілізованими» — ось ті потворні форми, в яких здійснювалася і здійснюється при владі капіталу тенденція до господарського зближення народів і націй».⁵

Усі ці висловлення є точним повторенням того, що писав Ленін і що ми знаходимо в постановах, скажімо, XII з'їзду РКП(б) з 1923 р. І це цілком зрозуміле. Інших думок висловлювати й пропагувати тепер в СРСР не може жоден автор. Відмінним у цих визначеннях, проти яких в основному немає жодних підстав заперечувати, є лише тенденційне підкреслювання, що колонії, мовляв, мали й мають і колоніальну політику провадили й провадять лише капіталістичні імперіялістичні держави, що стоять поза «советським бльоком».

Але чому саме імперіялістичні капіталістичні держави, втягуючи чужі краї в царину своїх економічних впливів, обов'язково намагаються позбавити їх політичної незалежності й суверенності, перетворювати їх у цілком політично підлеглі колоніальні терени? На це Арзуманян дає таку відповідь:

«... імперіялістам вигідно, коли країна повністю втрачає політичну незалежність. Тоді їхні руки цілковито розв'язані. Будучи монополістичними власниками багатств колоній, що їм належать, імперіялісти нахабно й нещадно пригнічують людність, застосовуючи звирячі методи управління».⁶

Далі він подає такі міркування на цю тему:

«Звичайно, імперіялісти ніколи не признаються, для чого їм потрібні колонії. Вони намагаються свою грабіжницьку політику видати за благодійність. Найпоширенішим є твердження, що імперіялісти ідуть на допомогу некультурним народам з метою просвітити їх. Але — це ошуканство...»

Він пише, що імперіялісти надають господарству своїх колоній «однорічного, потворного характеру», щоб завжди тримати ті країни у себе на ланцюгу». А тому ті колоніальні країни мізерно животіють, «не зважаючи на багатющі природні можливості та наявність великої кількості робочих рук». Що «імперіялісти запевняють, ніби вони дають відсталім країнам позики для того, щоб допомогти їхньому розвитку. Але це — ошуканство». Насправді вони дають позики лише на розвиток тих галузів виробництва, які потрібні імперіялістам.

⁵ Козлов, стор. 142.

⁶ Арзуманян, стор. 38.

«В одних країнах вони заохочують розвивати лише бавовництво і забирають собі всю бавовну, в інших країнах вони підтримують каучукові плантації і забирають увесь каучук... Імперіялізм перетворює поневолені країни в додаток до господарства тієї чи тієї імперіялістичної держави».⁷

Можна було б збільшити кількість цитат на цю тему із згаданих, а також і з інших більшовицьких видань, але й цих досить для того, щоб мати цілком ясне уявлення, що саме розуміють в СРСР під поняттям колонії, колоніальної політики та спрямування тієї політики.

⁷ Там же, стор. 40—41.

II. КОЛОНІАЛІЗМ В ІСТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

1. Виникає питання, чи можна в світлі щойно поданих визначень колоніалізму говорити про колоніалізм в ССРСР та про колоніальне становище України?

Що стосується часів до революції 1917 р., то сьогочасна російська советська література наявності колоніалізму (цебто — колоній і колоніальної політики) в царській Росії не заперечує. Не заперечує тому, що про нього писали класики марксизму — Маркс і Енгельс.⁸ І тому, що про нього у свій час писав основоположник большевицької теорії й організатор большевицької партії В. І. Ульянов-Ленін (напр., у праці «Імперіалізм, як новейший етап капитализма»). За Леніном же це повторюють й інші. Г. Сафаров в одному місці своєї праці, що вийшла року 1922, писав:

«Підкорені силою або втягнуті спершу у військовий «союз» з Росією, а потім підкорені, зайняли (ті народи) становище безправних націй під управою великоруських панівних класів, у великоруській державі»⁹

Про імперіалізм та колоніалізм колишньої царської імперії ясно й одверто писав у своїх працях М. Покровський, історик-марксист, що від початку революції 1917 р. й до 1932 р. офіційно репрезентував російську історичну науку в ССРСР, був визнаний її авторитетом.¹⁰ Про колоніалізм у колишній царській Росії згадують також досить ясно постанови перших з'їздів партії, наприклад: X, XII тощо. Про колоніалізм у царській Росії пише й «Большая Советская Энциклопедия». Там ми читаємо:

«У 1915 р. Ленін писав: «Ніде в світі немає такого пригнічення більшості людності країни, як у Росії: великороси становлять тільки 43% людності, себто менше половини, а вся решта безправні, як іногородці. Із 170 міль. людності Росії близько 100 мільйонів пригнічені і безправні». (Ленін, Соч. т. XVIII, стор. 198). Економічна експлуатація в застосуванні до національних меншин підси-

⁸ Див. «Вперед», ч. 5 (78), 1957, стор. 6—7.

⁹ Сафаров, стор. 33—34. Підкреслення оригіналу.

¹⁰ Крупницький, Укр. істор. наука, 34.

люється найжорстокішим пригніченням. Навіть ті жалюгідні права, що ними користувалися трудящі великороси зводилися ні до чого для національних меншин. На національних окраїнах насаджувалося кріпацтво, колоніальний режим».¹¹

Пізніше про колоніалізм у старій Росії коротко згадує І. Цамерян.¹² Про нього ж змушений писати також і В. Козлов. У книжці цього останнього ми, між іншим, читаємо:

«У «Кратком курсе истории ВКП(б)» говориться: »Царська Росія була в'язницею народів. Чисельні неросійські народності царської Росії були цілком безправні, безупинно підпадали всіляким приниженням і образам. Царський уряд привчав великоруську людність дивитися на корінні народності національних областей, як на нижчу расу, називав їх офіційно «інородцями», виховував до них презирство й ненависть.

Царизм знищував початки будь-якої державности неросійських народів, всіляко перешкоджав їхньому економічному й культурному розвитку, тримав їх на становищі людности колоній та напівколоній».¹³

Проте, якщо в перші після революції роки російська більшовицька література досить ясно й одверто говорила про колоніалізм у Російській імперії, то в пізніші роки, з перемогою сталінізму та його теорії «найменшого зла», вона здебільшого обмежує себе в цій справі й намагається особливо не наголошувати цього неприємного моменту. І в сьогочасній російській літературі наголошуються здебільшого моменти суто національних утисків, а саме: переслідування неросійських мов, недопущення неросійського шкільництва, затримання розвитку неросійських культур на їхній мовній основі, відсутність визнання в колишній Росії формальної (а не фактичної) національної рівноправности тощо. Очевидно, це підкреслення робиться тому, що у цій справі самі більшовики декларативно зайняли відмінну, майже протилежну позицію і всіляко намагаються підкреслити цю відмінність. Натомість найменше говориться про політику фінансового й економічного визиску колоній та їхньої людности в царській Росії. У цій пізнішій більшовицькій літературі не розкривається детально, в чому ця колоніальна фінансово-економічна політика Росії полягала, яких форм та яких розмірів той визиск набирав тощо. А коли й згадується тепер про все це, то з неприхованим намаганням виправдати й надати всьому тому ознак неминучости, історичної необхідности, «найменшого зла» і навіть прогресивности. Це тому, як побачимо на фактах, що їхній сьогочасний визиск «окраїн» перевершив усі досягнення старої Росії.

Отож, похмурі картини фінансового й економічного визиску господарств і самої людности колоній ми знаходимо тепер у російській советській літе-

¹¹ БСЭ, т. 41, 1939 р., стор. 378.

¹² Цамерян, стор. 13.

¹³ Козлов, стор. 21.

ратурі лише там, де мова йде про інші, окрім Росії, імперіялістичні держави. У цитованій раніше книжці Арзуманяна ми знаходимо, наприклад, багато покликувань на яскраві факти імперіялізму та колоніялізму в історії Франції, Англії, США тощо, але не знаходимо жодного прикладу з історії колоніялізму в Росії. Цитований вище Козлов, коли згадує про створення Російської імперії (поруч з Австро-Угорщиною), то говорить не про створення імперії, хоча вона так офіційно називалася, а тільки про створення «централізованої держави», поява якої була прискорена, мовляв, «потребами самооборони». Треба думати, що це тому, що у советській літературі й СССР називається «централізованою державою», що, звичайно, цілком відповідає дійсності. Отож, у минулому виправдується те, що є в сучасності. А з деяких слів Козлова виходить, що ніякого імперіялістичного підбою та загарбання колоній царська Росія й не робила. Було тільки «об'єднання», при чому:

«... в Росії роллю об'єднувача національностей взяли на себе великороси, які мали на чолі історично створену сильну й організовану дворянську воєнну бюрократію».¹⁴

Цікаво, що це твердження Козлова розбігається з його ж власними словами, де він пише про «безчеловечные формы» національного гніту в Росії, які дуже мало гармонують з твердженням про «об'єднання».¹⁵ Причина, мабуть, та, що Козлов прекрасно відчуває й розуміє, що у державній ролі та діях «дворянської воєнної бюрократії» колишньої царської Росії є дуже багато спільного й тотожного з державною роллю та діями бюрократії теж «мілітаризованої» (за постановою X з'їзду РКП) партійної організації, до якої і він, Козлов, належить. І яка має в своїх руках, кажучи словами Арзуманяна, «армію, поліцію, суди, тюрми, увесь апарат насильства» ще в більший мірі, аніж капіталісти в дану історичну добу, бо ці останні ніде вже, на щастя, не можуть у XX віці похвалитися такою безмежною диктатурою та можливістю робити насильства.

2. Що ж стосується української большевицької літератури, то давніша — не заперечувала колоніального становища України в колишній Російській царській імперії й відверто говорила про це. Особливо яскравим був відомий у цій справі виступ М. Волобуєва в журналі «Більшовик України» чч. 2 і 3 за 1928 р.). Але після обурення Сталіна з приводу цього (бо Волобуєв писав про колоніальний стан України не тільки в дореволюційний час, а й за влади ВКП(б), дарма що був членом партії) та після тяжкого покарання й заслання Волобуєва — в українській большевицькій літературі навіть про дореволюційне колоніальне становище України почали писати стримано та з великою обережністю. Проте «Нарис Історії України», написаний групою співробітників Академії Наук Укр. ССР в Уфі року 1942, все ж кілька разів, щоправда дуже коротко й загально, згадує про це. Так,

¹⁴ Козлов, стор. 136.

¹⁵ Там же, стор. 19.

історик Ф. Ю. Шерстюк, пишучи про «Україну в першій половині XIX ст.» (розд. VII), коротко зауважує:

«Царський уряд продовжував колоніальний наступ на Україну».¹⁶

А трохи далі знову:

«Але завдяки колоніальному становищу України, її промисловість відставала в своєму розвитку від промисловости центральної Росії».¹⁷

А ще далі в цьому ж розділі ми читаємо:

«Посилюючи свій колоніальний наступ на Україну, люто пригнічуючи український народ, царизм робив усе «для взаємовідчуження народів великоруського й українського — таких близьких і мовою і місцем життя, і характером і історією» (В. Ленін, Соч., т. XX, стор. 532)».¹⁸

Цей уривок із фальшивим твердженням з твору Леніна автор подав тут, як видно, лише з метою себе застрахувати. Адже відомо, що царизм нічого не робив у напрямку «взаємовідчуження» великоруського й українського народів. Навпаки, він вживав усіх заходів до того, щоб трактувати українців за «русских», не допускаючи розвитку української мови й культури. Намагався злити їх в один «русский» народ, як тепер ЦК КПСС намагається злити їх в один «советский» народ, але з російською розмовною й літературною мовою. А в розділі VIII — «Україна в другій половині XIX століття», той же автор пише:

«Малоземелля і безземелля та зв'язані з цим величезні злидні селянства, повне його безправ'я, поміщицька кабала і національно-колоніальний гніт царизму — були причиною селянського руху другої половини XIX століття».¹⁹

Нарешті, подавши цілу низку фактів гноблення української культури з боку російського царського уряду, автор, щоб певно, не накликати на себе халепи, як Волобуєв, цитує зрадагану Сталіном «Історію ВКП(б)»:

«Переслідування української культури цим не обмежилось. Царський уряд намагався задушити всяке проявлення національної культури, провадив політику насильного «обрусіння» неруських національностей. Царизм виступав як кат і мучитель неруських народів. (Історія ВКП(б), стор. 6)».²⁰

Та через десять років пізніше значно більша група істориків — співробітників Академії Наук Укр. ССР (в кількості 18-ти осіб, серед яких ми вже не знаходимо прізвища Ф. Ю. Шерстюка) написала нову «Історію Ук-

¹⁶ Нарис Історії, стор. 99.

¹⁷ Там же, стор. 102.

¹⁸ Там же, стор. 107.

¹⁹ Там же, стор. 120.

²⁰ Там же, стор. 125. Скрізь підкреслення наші.

раїнської РСР» (1953 р.), що в кілька разів є більша за цитовану передніше. У цій новій «Історії Укр. РСР» про колоніальний стан України до революції 1917 р. є ще менше згадок. А якщо зрідка й трапляються такі принагідні згадки, то обов'язково із зауваженнями, які мають завдання будь-що-будь ослабити враження од тієї згадки, та з обов'язковим підкресленням, що, власне, той російський колоніалізм в однаковій мірі душив і російський народ. Хоча той російський народ національного гніту й не зазнав, а соціальний і політичний гніт зазнавав, можливо, не в такій мірі, як оті «іногородці» на «окраїнах». І, нарешті, що той колоніалізм царської Росії для України, як і для інших неросійських народів царської імперії мав, кінець-кінцем, прогресивне значення. Чого, очевидно, не міг мати колоніалізм західноєвропейських імперіалістичних держав, що його безжалісно і законно торощать усі большевицькі автори. Ось, наприклад, один з авторів цієї «Історії», В. А. Дядиченко, пишучи про першу половину XVIII віку, каже:

«Зміцнення російської національної держави поміщиків і торговців здійснювалося ціною розорення й загибелі багатьох трудящих в сієї Російської держави, в тому числі й України. Становище народніх мас ставало дедалі тяжчим. Гніт українських феодалів посилювався все зростаючим гнітом російського царизму.

Українські націоналісти намагалися всіляко очорнити політику Російської держави, посилено висували на перший план політику колоніального гноблення України, яку проводив царизм, і в той час замовчували прогресивне значення реформ, спрямованих до економічного й культурного піднесення країни, применшували значення прогресивного впливу російської економіки і культури на Україні».²¹

Звичайно, твердження Дядиченка, прийняте редколегією Академії Наук Укр. ССР, про прогресивне значення для України якихось царських реформ, «спрямованих до економічного й культурного піднесення», а також про «прогресивний вплив російської економіки й культури на Україні», це — абсолютно нічим не підтверджені пустопорожні слова. Адже саме в XVIII ст., про який у нього йде мова, російський імперський уряд: а) остаточно знищив рештки автономного устрою України, гарантованого договором 1654 р.; б) остаточно встановив в Україні кріпацтво московського типу дуже близьке до звичайного рабства; в) розпочав жорстоке мовно-культурне тиснення, знищуючи українське шкільництво й українську літературу, «дабы, — як казав Петро I, — на Україні з Московщиною «никакой розни в языке не было»; г) забирав з України культурні сили для піднесення низького тодішнього культурно-освітнього рівня Великоросії (згадаймо Феофана Прокоповича, Стефана Яворського, Дмитра Ростовського (Туптала) і масу інших); г) в інтересах розвитку великоруської торгівлі й промисловости заклав (указами Петра I) західні кордони для

²¹ Істор. Укр. РСР, т. 1, стор. 335—336. Підкрес. наші.

української торгівлі, в наслідок чого з України до Західньої Європи, а з Західньої Європи в Україну мали йти далеким — удорожчуючим товари об'їзним шляхом через північні порти і митниці Росії, од чого людність України та її господарство мали тільки матеріальні шкоди; д) розпочав заходи сприяння розвитку промисловости в чисто великоруських землях і затримки розвитку промисловости України та інших «окраїн». В Україні в XVIII ст. в інтересах розвитку промисловости в Великоросії припинено було розвиток металевої промисловости, поташної та дигтярської, шкіряної, текстильної тощо. Тонкововне вівчарство, наприклад, мало розвиватися в Україні, а шовкопрядні та шовкоткацькі фабрики мали будуватися в Росії тощо.

Все це давно загальновідомі для істориків факти, доведені масою матеріялів. Але всі ці й подібні «благотворні для України» реформи за Історією Української ССР, що вийшла під маркою Академії Наук Укр. ССР, мусять мати чомусь для України «прогресивне значення», а Україна зазнавати «прогресивного впливу». Як бачимо, автори цієї колективної праці мають зовсім іншу мірку для вимірювання російського колоніялізму, рівняючи з колоніялізмом західно-європейським, про який так яскраво пишуть Арзуманян, Цамерян, Козлов тощо. Тому далі знову читаємо в Історії Української ССР:

«Друга половина XVIII ст. характеризується розвитком всеросійського ринку. Дедалі тісніше господарське зближення українських земель з центральними районами Росії відіграло велику прогресивну роль в економічному розвитку України і було одним з найважливіших наслідків її возз'єднання з Російською державою» (стор. 348).

... «Безпосередньо межуючи з територією, заселеною російським народом, вона (Україна) в найбільшій мірі відчувала благотворний вплив великої російської культури» ... (стор. 349).

Щоправда автор цього розділу далі пише:

«У своїй політиці підкорення України, як і інших національних окраїн Росії, царський уряд виходив із прагнень ще сильніше економічно поневолити пригноблені народи».

Проте тут же, кількома рядками нижче, твердить, що:

«Націоналісти замовчували те, що найтісніше зближення українських земель з Росією мало (навіть в умовах гнобительської політики царизму) об'єктивно прогресивні історичні наслідки» (стор. 351).

І тут мимоволі в уяві постає історична паралеля. Року 1810 В. Н. Каразін, — відомий громадсько-політичний діяч Слобідської України, що належав до панівної тоді в державі соціальної групи — всеросійського дворянства, і який був щирим прихильником царського престолу, а один час ще й близькою до царя Олександра І людиною, — наочно бачучи наслідки

«прогресивного впливу російської економіки на Україну» знайшов у собі достатньо громадської мужности, щоб в умовах необмеженого тодішнього абсолютизму з гіркою написати:

«Мы (в Україні) принуждены сбывать произведения наши только в том виде, как природа нам их дает, и, изобилуя всеми веществами для фабрик, мы почти все свои потребности удовлетворяем издали, платя за извозы внутри России и обратно, уплачивая бедными деньгами нашими барыши десяти перекупщиков, через руки которых проходят прежде сырые наши произведения, потом возвращаются к нам выделанные».²²

А через 143 роки В. А. Дядиченко й інші співавтори «Історії», — теж члени панівної в державі всеросійської комуністичної партії, що перемінила свою назву на КПРС і яка замінила собою в державі колишнє дворянство, — намагаються бездоказово упевнити своїх читачів у цілком протилежному тому, про що писав сучасник подій XVIII віку В. Н. Каразін.

За їхнім писанням виходить, що щастя українського народу саме й полягало в тому, що Україна, будучи в XVIII віці на вищому за тодішню Московську державу культурному рівні (чого не приховували навіть старі російські «буржуазні» вчені), швидко втратила цей свій рівень культурности й перетворилася через оті «прогресивні» реформи імперського уряду в країну темну, злиднену й замучену російського типу кріпацтвом та абсолютизмом. А революцію 1917 р. зустріла на 75% неписьменною, а якщо говорити про українську селянську масу, то неписьменною на 85—90%. Такі «прогресивні» були ті царські реформи в Україні. І така дивна тут партійна большевицька діалектика, коли справа заторкує російський колоніалізм. Ось і в іншому місці Дядиченко, сконстатувавши кількома словами явища грубої московської колоніальної політики, розсипається цілою зливою тверджень про «великі плодотворні впливи», які, нібито, з надвишкою компенсували усі заподіяні українському народові кривди. Він пише:

«На розвитку культури й освіти на Україні негативно позначилися польсько-шляхетське і австро-угорське панування, а також вплив колоніальної політики царського уряду. З XVIII ст. царизм запровадив різні обмеження в книгодукуванні і викладанні українською мовою і т. п. Проте все це не могло розірвати культурні зв'язки братніх українського і російського народів.

За півтора століття, що минули з часу возз'єднання України з Росією, культура українського народу під впливом передової російської культури зробила помітний крок вперед у всіх галузях. Провідне місце в розвитку української культури належало Лівобережжю і Києву. Визволена від пут польсько-шляхетського панування і возз'єднана з братнім російським народом, ця частина України найбільше відчула великий плодотворний вплив передової ро-

²² Цитовано за книжкою В и н а р а , Розвиток . . . , стор. 8.

сійської культури. Не зважаючи на тяжкі умови соціального і національного гніту, зростали і розвивалися творчі сили українського народу на всіх українських землях, розширявся і міцнів його зв'язок з братнім російським народом». (стор. 383).

Тут також твердження про те, що колоніальна політика царського уряду не могла розірвати культурних зв'язків братніх народів — українського й російського, це звичайна пропаганда, побудована на фальші. Завданням тієї колоніальної політики так колишнього московського царизму, як і теперішнього московського більшевизму було й є не розірвати, а навпаки — створити й скріпити культурний зв'язок українського народу з російським, але зробити це не в нормальний спосіб налагодження дружніх суспільських взаємовідносин цих народів на принципі рівний з рівним, а в спосіб проглинення й асиміляції, в спосіб примусової русифікації й насильного загальмування, а де можна, то й у спосіб звичайнісінького придушення культурно-національного розвитку українського народу. А щоб всіляко замаскувати брутальність цієї колоніальної політики так царської, як і сьогочасної більшевицької, здійснюється пропандивний галас про «плодотворні впливи російської культури». Але це — звичайна річ. Усі імперіялісти-завойовники й колонізатори, як пише Арзуманян, завжди «намагаються свою грабіжницьку політику видати за благодійність». Це саме, як бачимо з передніше поданої цитати, роблять і представники керівної в СРСР сили — члени КПСС.

3. Мусимо зауважити тут, що в той час, як партійні вчені росіяни, хоча й без особливого деталізування та наголошення визнають наявність колоніалізму в дореволюційній Росії, не прикриваючи цілком його нагоди (адже навіть Козлов змушений був визнати, що «національний гніт набрав у Росії найнелюдськіших форм») партійні вчені українці, як ось щойно цитований Дядиченко, визначаючи наявність ознак колоніалізму в Україні в дореволюційні часи, обов'язково намагаються всіляко затушкувати їх і доводити, що цей колоніалізм, кінець-кінцем, мав для України прогресивне значення. Це відома тактика, що її запровадив Ленін, який вимагав од членів своєї централізованої та з мілітарною дисципліною партії, щоб і вся партія, і окремі партійці-великороси голосно декларували право націй на самовизначення «вплоть до отделения», і в той же час, щоб партійці неросіяни відверто й всемірно боролися проти використання цього декларативного права, доводячи своїм співгромадянам недоцільність і шкідливість такого користування з цих своїх прав.

З цього погляду цікавою є довга стаття М. Вільбаума в «Комуністі України».²³ Автор чимало місця віддав характеристиці колоніалізму Англії, Франції, Бельгії, Голландії тощо та змалюванню зросту їхніх колоніальних імперій, але жодним словом не згадав про те, як зростала Російська колоніальна імперія і не показав у чому полягав російський колоніалізм. Чому?

²³ «Комун. України», ч. 7 за 1956.

Адже про це він міг би взяти багато фактів, що їх зібрано в старих працях М. Покровського. Очевидно тому, щоб не нагадати читачеві в Україні про ще більший економічний колоніялізм сьогочасного ССРСР, спадкоємця Російської імперії, щоб не викликати в голові того читача цілком логічно порівняння колишнього царського російського колоніялізму з сьогочасним російським же колоніялізмом КПСС.

III. ПРОГОЛОШЕННЯ СССР РЯТІВНИКОМ ВІД КОЛОНІАЛІЗМУ

Проте, якщо наявності колоніалізму (себто — колоній, колоніальної політики й колоніального визиску) в Росії за дореволюційних часів сьогочасна партійна большевицька історична й політична література цілком не заперечує, а тільки намагається не згадувати про нього, а згадавши старається прикрасити його й всіляко виправдати та надати йому (при порівнянні з іншими колоніалізмами) прикметности прогресивности, історичної неминучости й найменшого зла,²⁴ то для часів після революції 1917 р. вже про ніякий колоніалізм в СССР не може бути й мови. І хто б насмілювався про нього заговорити тепер в СССР, негайно зазнав би долі М. Волобуєва. Але згадаймо ще деякі факти з історії. У резолюціях X з'їзду РКП(б), що відбувся 8—16 березня 1921 р., ми знаходимо констатацію того, що тодішня загальносвітова ситуація:

«...відкриває невітшну картину національної ворожнечі, нерівности, гноблення, конфліктів, воєн, імперіялістичних звірств з боку націй цивілізованих країн як у відношенні одна до одної, так і до неповноправних народів»...²⁵

А після цього підкреслюється, що:

«Буржуазне суспільство виявилось цілковитим банкрутом у справі розв'язання національного питання».²⁶

Висновок з усього цього робиться такий:

«...національний мир і національну свободу можна вважати забезпеченими, коли селянство йде за пролетаріатом, тобто — коли забезпечено диктатуру пролетаріату. Тому перемога Рад і встановлення диктатури пролетаріату є основною умовою знищення національного гніту, встановлення національної рівности, забезпечення прав національних меншостей».²⁷

І, нарешті, як апотеоза (яка сталася в наслідок успішних агресивних акцій московської червоної армії, що силою зброї після довгої, упертої й крива-

²⁴ Див. докладніше К р у п н и ц ь к и й, Укр. істор. наука.

²⁵ ВКП(б) в резолюціях, ч. 1, стор. 361.

²⁶ Там же, стор. 462.

²⁷ Там же, стор. 362. Підкресл. наше. Це саме повторюється і в постановах XII з'їзду, там же, стор. 462.

вої боротьби знову «возз'єднала» на цей раз вже з большевицьким московським центром Україну, Грузію, Білорусь тощо (про що в резолюціях промовчано) проголошується:

«...Радянські республіки, порвали з імперіялізмом, перетворилися з колоній і напівколоній в дійсно самостійні держави».²⁸

І що:

«РСФСР (назва ССРСР для цілої держави з'явилася наприкінці 1922 р. — ДС) є єдиною в світі країною, де вдалася спроба мирного співжиття і братерського співробітництва цілого ряду націй і народностей і це тому, що там немає ні пануючих, ні підлеглих, ні метрополій, ні колоній, ні імперіялізму, ні національного гніту, бо там федерація ґрунтується на взаємному довір'ї і добровільному прагненні трудящих мас різних націй союзу».²⁹

І все це, мовляв, тому, що в цій советській федерації встановлена влада, як висловлюється Сафаров, «трудящихся в интернациональной форме диктатуры пролетариата»³⁰. Тому, що в цій федерації панує, мовляв, не якась там національна (як в старій Росії, за твердженням самого ж Сафарова — в е л и к о р у с ь к а), а інтернаціональна влада комуністичної партії. І цей інтернаціоналізм РКП(б)—КПСС є навіть взірцем для робітничих організацій всього світу.

«Послідовний і до кінця революційний інтернаціоналізм Комуністичної Партії Советського Союзу є взірцем пролетарського інтернаціоналізму для робітників усіх країн», —

пише В. К. Козлов, співробітник Інституту філософії АН ССРСР,³¹ повторюючи фактично твердження з постанов XII з'їзду РКП(б). Взагалі вся книжка Козлова — це урочистий гімн на честь ССРСР, де створено, мовляв, найкращі суспільні й міжнаціональні стосунки. З неї ми вчитуємо:

«Так от, всі народи Советського Союзу, навіть найвідсталіші, в найкоротший час були підняті партією і советською владою до рівня нового громадського устрою — соціалізму, було розв'язане безприкладне в історії завдання — ліквідована фактична економічна нерівність націй».³²

«...усі народи ССРСР давно вже не знають визиску людини людиною, національного гніту, безробіття, злиднів. Вони живуть у дружній сім'ї народів, щасливим та радісним життям».³³

«...в умовах советського соціалістичного устрою пощастило в найкращий спосіб розв'язати національне питання та налагодити братерське співробітництво народів і націй».³⁴

²⁸ Там же, стор. 362.

²⁹ Там же, стор. 363.

³⁰ Сафаров, стор. 184.

³¹ Козлов, стор. 169—170.

³² Там же, стор. 79.

³³ Там же, стор. 144.

³⁴ Там же, стор. 149.

«В СССР... немає ні відсталих, ні пануючих, ні підлеглих націй. Усі вони рівноправні, суверенні та йдуть по спільному шляху до комунізму».³⁵

«...Советський Союз, створивши у себе невиданий взірець братерської сім'ї народів, вбачає основу та вирішальну умову мирного співробітництва народів у зміцненні та розвиткові демократичних підвалин по всіх країнах, у забезпеченні національної незалежності та суверенності народів».³⁶

«Советський Союз виступає вірним захисником свободи й незалежності усіх народів, ворогом національного й расового пригнічення, колоніального визиску в будь-яких формах».³⁷

«Советський Союз являє собою втілення найкращих бажань та надій трудящих усіх країн. Він є для майбутнього взірцем братерського співробітництва народів усього світу».³⁸

«Національні окраїни царської Росії перетворилися із колоній і напівколоній в квітучі советські республіки».³⁹ І т. д. і т. п.

Масу подібних бездоказових тверджень ми можемо знайти у першій-ліпшій книзі, виданій в СССР, яка заторкує ці справи. Є вони і в А. Арзуманяна, і в Д. А. Чугаєва, і в Д. Ф. Вірника, і в Н. І. Лялікова, і в безлічі інших. Ось, наприклад, Цамерян пише:

«Советський Союз — не тільки взірець багатонаціональної держави, в якій цілком розв'язане національне питання на основі справжньої рівності і дружби народів, і соціалістичні нації досягли найбільших успіхів у розвиткові своєї економіки, культури та державности. Миролюбива Советська держава є також найбільшим захисником усіх пригноблених та уярмлених імперіялізмом народів, непоборним захисником свободи і незалежності народів, що на їхній суверенітет робить замах американський імперіялізм».⁴⁰

А голова президії Верховної Ради РСФСР М. А. Тарасов, виступаючи на ювілейній сесії Верховної Ради Укр. ССР 22 травня 1954 р. в Києві, теж хвалився:

«Тільки за советської влади національні окраїни царської Росії із колоній і напівколоній, що ними вони були раніше, стали справді самостійними державами — советськими республіками, що мають свої території, національну автономію, свою конституцію і законодавство».⁴¹

Таке висвітлення справи дають партійні достойники й офіційна советська література, яка є єдиною й монопольною в державі. Звичайно, у

³⁵ Там же, стор. 178.

³⁶ Там же, стор. 184—185.

³⁷ Там же, стор. 189.

³⁸ Там же, стор. 63—64.

³⁹ Там же, стор. 200.

⁴⁰ Цамерян, стор. 72.

⁴¹ Заседан. Верх. Совета..., стор. 40.

цьому багатоголосому хорі діячів КПСС активну участь беруть і члени партії — українці з походження. Наприклад, наукові співробітники АН УССР у цитованих «Нарисах Історії України», згадавши кілька разів про колоніальне становище України за часів Російської імперії, намагаються протиставити тому невідраднему становищу зовсім, нібито, інше сьогочасне. Вони пишуть:

«Спираючися на міцну підтримку російського народу і всіх народів СРСР, Радянська Україна добилася рішучих успіхів у справі остаточної ліквідації колоніального становища як у галузі економічній, так і в галузі національно-культурній».⁴²

Переоцінка російського царського колоніалізму та надання йому «прогресивного» вигляду в російській большевицькій історичній літературі почалася ще з 1937 р., з постанови журі урядової комісії у справі конкурсу на кращий підручник з історії СРСР. Після того відбувся повільний перегляд і переоцінка вузлових моментів колоніалізму російської імперії, аж поки в 1951 р. (у «Вопросах Истории» за квітень місяць) не було дано цілком ясної і вже цілком викристалізованої та апробованої керівництвом російської комуністичної партії директиви: «показати з позитивного боку процес колоніальної експансії Росії та колоніального «освоєння» нею захоплених сусідських земель. Разом з цим вказувалося на потребу, пишучи історії неросійських народів, висвітлювати ці історії, як «історії їхньої дружби з великим російським народом». С. Шварц, подаючи року 1951 більш-менш докладну інформацію про історію цієї переоцінки російського царського колоніалізму у статті «Реабилитация колониальной политики», висловив згодом:

«Як видно, вже недалеко день, коли російська колоніальна політика перетвориться під пером комуністичних істориків в «руську «освободительную» політику».⁴³

І не помилився. З того моменту почалося нестримне перекручування історичної дійсності та вибілювання чорних фактів російського колоніалізму в минулому. Яскравим зразком чого й є «Історія Української РСР» 1953 року.⁴⁴ Все це сильно полегшило справу змалювання СРСР в ролі рятівника від колоніалізму. Він, мовляв, цілком усунув деякі негативні явища старого царського колоніалізму, який, щоправда, вже й сам по собі мав в основному прогресивні ознаки та не був схожий на колоніалізм західноєвропейських держав. І от тепер в СРСР всі народи є рівні, щасливі, бо немає жодних утисків, а всі їхні потреби в однаковій мірі й цілком справедливо задоволені. Так пишуть большевицькі вчені й пропагандисти. А чи так воно в дійсності, перевіримо на фактах.

⁴² Нарис історії України, стор. 199.

⁴³ Соц. Вестник, ч. 11 за 1951. Див. також статтю Лабенз в Соц. Вестнике, ч. 6 за 1957.

⁴⁴ Див. критичн. розбір цієї історії: а) Крупницький, Укр. істор. наука... б) Соловей, Нац. політика... в) Дубровський, Найновіша...

ІV. КОНФРОНТАЦІЯ ДІЙНОСТІ З ДЕКЛЯРАТИВНИМИ ТА ПРОПАГАНДИВНИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ

1. Деклярація прав народів і одночасне збройне підкорення неросійських республік

Захопивши в Росії владу до своїх рук у спосіб збройного перевороту, Рада Народних Комісарів 15. XI. 1917 р. видала «Деклярацію прав народів Росії». Підписали її «именем Республики Российской» народний комісар по справах національностей Іосиф Джугашвілі-Сталін та голова Ради Народних Комісарів В. Ульянов-Ленін. У тій декларації після багатослівної і досить водянистої констатації факту, що народи Росії терпіли над собою гніт та сваволлю, урочисто проголошувалося:

- а) Рівність та суверенність народів Росії.
- б) Право народів Росії на вільне самовизначення аж до відокремлення й створення самостійної держави.
- в) Скасування всіх і всіляких національних та національно-релігійних привілеїв і обмежень.
- г) Вільний розвиток національних меншин та етнографічних груп, що залюднюють територію Росії.⁴⁵

Проте швидко після цієї урочистої декларації червона армія силою зброї захопила територію мілітарно слабої Української Народної Республіки, яка Третім Універсалом від 7 (20). XI. 1917 р. проголосила свою незалежність, а Четвертим Універсалом від 22. I. 1918 р. остаточно її підтвердила, не маючи, до речі, ніяких агресивних намірів до Росії і бажаючи жити з нею у добросусідських взаєминах і навіть у федеративному зв'язку. Так само московська червона армія збройно захопила території республік: Білоруської, Грузинської, Азербайджанської тощо, які теж проголосили були свою незалежність. Таким чином, протягом кількох років після початку революції 1917 р., території більшості неросійських народів із складу колишньої Російської імперії, — які в процесі революції створили свої самостійні держа-

⁴⁵ Декреты октябрьской..., ч. 12.

ви та сформували у себе свої власні демократичні республіканські уряди й виробили власні демократичні конституції, — були після довгої (як це було з Україною), кривавої борні захоплені червоною армією, керованою большевицьким центром спершу з Ленінграду, а потім з Москви, і знову підкорені деспотичному російському володінню.

2. База опертя для московських окупаційних сил, спосіб творення урядів у підкорених республіках та зв'язування їх примусовими договорами

Щоправда, партійні большевицькі керівники, дипломати, науковці й пропагандисти усі ці факти, суперечні з «Деклярацією прав народів», пояснювали й пояснюють не боротьбою проти національної незалежності неросійських народів — українського, грузинського, білоруського тощо, — а тільки боротьбою проти, начебто, буржуазії та залишків реакційних елементів, які, мовляв, захопили там владу до своїх рук і намагалися реставрувати стару державну російську політичну й соціальну систему. Хоча відомо, що всі реакційні російські елементи були в рядах білих армій — Колчака, Денікіна, Врангеля, Юденіча тощо, і так само, як і большевики, провадили жорстоку боротьбу з новоствореними чи відновленими неросійськими республіками. Але на доказ правдивості, нібито, свого твердження ЦК РКП(б) проголосив на територіях усіх цих неросійських республік (що їх знову підкорила Москва, але на цей раз вже большевицько-комуністична) «незалежні й суверенні советські республіки». Була утворена така республіка і в Україні, що відома тепер під офіційною назвою «Українська Радянська Соціалістична Республіка», яка має й свою окрему конституцію. Але уряди цих республік були створені за вказівками з Москви і за підтримкою московських окупаційних військ.⁴⁶ Опертям для цих урядів були нечисленні місцеві большевицькі організації. Так, наприклад, в Україні, де кількість людности доходила 30 мільйонів, місцева большевицька організація у червні 1918 року нараховувала всього 4 364 члени, а в листопаді 1920 р., коли вся Україна була вже наповнена московськими окупаційними військами, членів большевицької партії раховано було всього 73 113 осіб.⁴⁷ І ці місцеві большевицькі організації в неросійських республіках складалися на 75% і більше з росіян-колоністів та військовиків. Фактичні дані про це ми подамо далі. Проголошуючи створення, нібито, незалежних советських республік, Москва пильно і міцно зв'язувала їх із собою договорами, особливо у справах військових та фінансово-економічних.

⁴⁶ Докладно перебіг цієї кривавої боротьби змальований у трьох нових, спертих на документальному матеріалі, працях Матвія Стахова, що їх видала Українська Вільна Громада в Америці протягом 1955—1957 рр. Дивись бібліографію.

⁴⁷ Цифри беремо у Лихолата, стор. 584.

3. Фактичні причини збройного підкорення неросійських республік

Справжня причина, чому саме керівництво РКП(б) і створений ним уряд советської Росії, визнаючи декларативно самостійність України, Грузії, Вірменії, Білорусії, Фінляндії тощо, разом з тим прикладали усіх зусиль до того, щоб збройною силою підкорити ті республіки своїй владі, полягала в тому, що Росія, при оголошенні, скажімо, Україною самостійності, втрачала масу дешевих колоніальних продуктів та сировини. Так, наприклад, ще 17 червня 1917 р., як подає В. Голуб, на нараді по національному питанню в київському большевицькому комітеті:

«виступали з промовами лідери цього комітету А. Горовіц та П'ятаков. Обидва заявили таке: Горовіц — «Північні провінції Росії можуть залишитися без хліба, якщо українські селяни його не дадуть»; П'ятаков — «Взагалі, ми не можемо підтримувати українців. Росія не може існувати без української цукрової промисловости. Те саме можна сказати й по відношенню вугілля (Донбас), хліба (Чорноземна область) і т. д.»⁴⁸

А на з'їзді Рад Народнього Господарства в Москві 26. V. — 4. VI. 1918 р. говорилося, що:

«в наслідок втрати «Півдня Росії» (себто — України), Росія втратила 92% цукру, 55% пшениці, 28% жита, 26% ячменю, 20% вівса, 77% вугілля, 65% чавуну і 55% металевих півфабрикатів».⁴⁹

Це саме, хоч не так конкретно, потверджує тепер і Д. А. Чугаєв. Він пише: «Центральна Росія — вогнище світової революції — не змогла б довго протриматися без допомоги окраїн, багатих на сировину, паливо, харчові продукти».⁵⁰

Звичайно, ця «допомога» мислилася як вимушена збройною рукою московських армій, без еквівалентного товарообміну⁵¹, себто — як звичайна воєнна контрибуція. Але, як партієць, Чугаєв цю акцію намагається виправдати інтересами, нібито, самих підкорених неросійських народів. Він пише:

«Окраїни Росії були б неминуче приречені на імперіалістичну кабалу без політичної, військової та організаційної допомоги більш розвинутої центральної Росії».⁵²

Чому саме «неминуче», він, звичайно, не може довести. Це звичайна трафаретна фраза, кинута для виправдання російського большевицького завоювання України, Грузії та інших незалежних республік. Але кинута на підставі тез, що їх вироблено в агітпропі ЦК ВКП(б) — КПСС. Це видно з того, що й Хрущов, виступаючи 24. XII. 1957 р. з промовою на засі-

⁴⁸ Голуб, Завоювання України, стор. 7.

⁴⁹ Там же.

⁵⁰ Чугаєв, стор. 18, підкресл. наше.

⁵¹ Див. Чугаєв, стор. 38.

⁵² Чугаєв, стор. 18.

данні Верховної Ради в Києві, твердив, що коли б Україна не йшла з Росією, вона:

«неминуче була б розчленована і поневолена західноєвропейськими імперіялістами, вона не мала б національної незалежності і не могла б існувати як суверенна і вільна держава трудящих».⁵³

Чугаєв твердить, що це було зроблено тоді в інтересах, нібито, соціалізму, але утотожнює інтереси соціалізму з інтересами Росії. Він твердить, що це «об'єднання», якого досягла РКП(б), було не завоюванням, а лише «допомогою російського народу».

«Величезна політична, економічна, військова й культурна допомога російського народу усім народам окраїн була вирішальною умовою створення та зміцнення советських республік на окраїнах та об'єднання народів окраїн навкруги Російської федерації. У всьому цьому виявилася визвольна і об'єднувальна місія великоруського пролетаріату, який перетворив Російську республіку у провідну основу советської федерації» — каже Чугаєв.⁵⁴

4. Тогочасні свідчення українських соціалістів та комуністів, а також і московських джерел про завоювання, окупацію та масові військові реквізиції

Щойно ми ознайомилися з твердженнями большевицьких урядових декларацій та декретів. Ознайомилися також з тим, що пишуть тепер комуністи-росіяни. З цих писань виходить, що український народ чекав на визволення й допомогу від Москви. А дехто навіть пише тепер, що український народ зобов'язаний Москві за своє визволення. Отож, перш за все, послухаймо, що писав член ЦК КП(б)У Микола Попов про Україну 1917 року. Про Україну за якийсь місяць перед проголошенням 17 (4). XII. 1917 року Раднарко́м Російської республіки ультиматуму Центральній Раді та перед початком наступальних дій московської червоної армії. На сторінці 121 його книжки «Нарис історії КП(б)У», яка вийшла з друку 1931 року, сказано:

«Щоб достоту визначити зовсім малий вплив нашої партії (РКП) на українське село в момент Жовтня, я мушу навести надзвичайно повчальні числа; це числа про наслідки виборів до всеросійських установчих зборів, що відбулися через три тижні після жовтневої революції — 14 листопада 1917 року. У цих числах аж б'є в очі мізерний вплив на українське село, що його мала наша партія... З цих чисел виходить, що в Північному краї (в Росії) большевики дістали 40% усіх голосів, у Центрально-промисловому краї — 44%,

⁵³ Цит. за Мир. Прокоп, Новий стан...

⁵⁴ Чугаєв, стор. 21.

у Західному краї — 44⁰/о, в армії і флоті — 38⁰/о, а на Україні лише 10⁰/о».

Перелічуючи далі окремі губернії України, М. Попов пише:

«У Волинській губернії за большевиків голосували чотири відсотки, у Київській — три відсотки, у Полтавській губернії, ближчій до Росії, шість відсотків, у Харківській, де є сильний пролетаріят і зв'язок з Росією, одинадцять, у Чернігівській — дванадцять відсотків. Нагадую, що сюди належали великоруські повіти Чернігівської губернії, що тепер від України відокремлені».

Далі М. Попов зупиняється на тому, скільки голосів було тоді подано за українські партії. Він пише:

«Тепер я наведу скільки голосів дістали в Україні українські есери: у Київській губернії — сімдесят один відсоток (большевики — три відсотки); у Полтавській, де большевики дістали шість відсотків, за один спосіб УПСР голосували шістьдесят відсотків, але там були два списки: другий виставила частина українських есерів спільно з російськими есерами. Далі йдуть губернії, де українські есери виступали самостійно, проти російських соціал-революціонерів. У Чернігівській губернії вони дістали шістьдесят відсотків, а в Катериноставській — де селянство далеко більше зрусифіковане, тільки тридцять відсотків, все таки втриє більше, як большевики, і це тоді, коли до тієї губернії належав майже весь Донецький Басейн».

Нарешті. М. Попов переходить до фронтів, бо армія також брала участь у виборах до Всеросійських Установчих зборів. Він пише:

«Звернімося тепер до даних про fronti: на північному фронті большевики дістали 61⁰/о; на західному — 67⁰/о; на південнозахідному, що був у межах України — 29⁰/о, як раптом скочило вниз, а на румунському фронті — ще далі до півдня — 15⁰/о. Українці на північному фронті дістали 9⁰/о, на західному — 23⁰/о, а на південнозахідному — 30⁰/о, на румунському фронті — 34⁰/о. І на південнозахідному, і на румунському фронті, не зважаючи на різний щодо національності склад армії, українські соціалісти дістали голосів більше, ніж большевики. Могло здаватися, що український селянин не приймає большевизму. Ці числа так промовляють самі за себе, що додавати до них коментарів не доводиться».⁵⁵

Микола Попов з обережності написав тут, що «могло здаватися, що український селянин не приймає большевизму». Адже писав він в умовах панування московської партійної цензури, і сам він був членом ЦК КП(б)У. Проте, як людина чесна, змалював він ситуацію такою, якою вона була в дійсності, і додав, що «ці числа промовляють самі за себе і додавати до них коментарів не доводиться». І справді, підходячи безсторонньо, до цих чисел додавати немає чого. Український народ у величезній масі своїй таки

⁵⁵ Цитуємо за Добрянським, Український народ проти...

не сприймав большевиків і ніякого «визволення» від них не чекав і не бажав. Це «визволення» нав'язане було йому силою зброї. Треба думати, що це писання Попова, не згідне, кажучи словами Л. Троцького, з вимогами «сталінської школи фальшувань», було одною з найважливіших причин його загибелі через кілька років пізніше.⁵⁶

Перший наступ московсько-петроградської червоної армії на Україну розпочався швидко після ультиматуму урядові Української Центральної Ради. Ультиматум (фактично з вимогою підпорядкуватися Москві) був надісланий Раднаркомом Російської республіки за підписом Леніна 17 грудня 1917 р. А 2 грудня червона армія, що її заздалегідь було підготовлено, захопила вже Харків. Щоб наступ цей на зовні не здавався агресією, відпоручники ЦК РКП(б), а серед них керівну роль відігравав Сталін, створили в Харкові «советський уряд» для України, підпорядкований ЦК РКП(б). До складу його включено переважно місцевих большевиків, а в тому числі — кількох українців, членів РКП(б). Між ними був і В. Шахрай. Г. Лапчинський (видатний тодішній большевицький діяч, росіянин з походження) вмістив у «Літопису Революції», в кн. I за 1928 р. (Харків), статтю під наголовком — «Перший період радянської влади на Україні». У ній він переказує розмову з В. Шахраєм, коли той був членом згаданого советського уряду як військовий міністр. Саме тоді північна червона армія намагалася окупувати Україну. Шахрай казав тоді Лапчинському:

«Що це за уряд «український», що його члени зовсім не знають і не хочуть знати української мови? Що не тільки не користуються жадним впливом серед українського суспільства, але воно навіть ніколи й не чуло раніше їхніх прізвищ? Що я за «український військовий міністр», коли всі українізовані частини в Харкові роззброюються, бо вони не хочуть іти за мною на оборону радянської влади? За єдину військову підпору для нашої боротьби проти Центральної Ради ми маємо лише військо, що привів на Україну Антонов і що на все українське дивиться як на вороже і контрреволюційне».⁵⁷

А якими військами в дійсності керував В. Антонов-Овсєнко видно з таких фактів, що їх подають большевицькі джерела. Сам В. Антонов-Овсєнко у телеграмі від 7. I. 1918 р. (н. с.), повідомляючи Леніна про зайняття в Україні його «советськими» військами залюднених пунктів — Луганського, Родакового, Дебальцевого та про бої у Криничній та Мушкетового, разом з тим просив його «подтолкнуть латышей и идущих из Финляндии матросов».⁵⁸

С. Скрыбін, секретар Запорізького обкому КПУ з приводу сорокріччя Ленінового декрету про створення регулярної Червоної армії пише, що до

⁵⁶ Докладно про ці події, окрім згаданих передніше трьох книжок Матвія Стахова, див.: а) фундаментальну працю П. Христюка в чотирьох томах, що є тепер бібліографічною рідкістю і б) працю І. П. Мазєпи, «Україна в огні й бурі революції» (три томи).

⁵⁷ Цит. за Стахів, Відки взялася... стор. 17.

⁵⁸ Декреты октябрьской революции, стор. 404—405.

міста Олександрівська: «2 січня 1918 р. прибули загони червоної гвардії з Петрограду й Москви», і що «в Олександрівську і на території всієї області було встановлено Радянську владу».⁵⁹

Ю. Бойко, кандидат історичних наук, з приводу того ж сорокрічного ювілею твердить, що:

«Величезну неоціненну допомогу у зміцненні червоногвардійських загонів України подав Радянський уряд на чолі з В. І. Леніном. Для озброєння Червоної гвардії (що діяла під командою В. Антонова-Овсєєнка, — Д. С.) Рада Народніх Комісарів РРФСР послала в Харків 55 тисяч гвинтівок, 2 вагони кулеметів, багато револьверів і боеприпасів. У Катеринослав було направлено 9 вагонів з гвинтівками, кулеметами й патронами...

... 26 січня (1918 р.) червоногвардійські загони «Петрограда, Москви, Харкова й Донбасу» підійшли до Києва».⁶⁰

Треба нагадати тут, що Муравйов, командувач тих військ, що «підійшли до Києва», оволодівши столицею України, між іншими своїми наказами видав і наказ ч. 14, в якому повідомляв про встановлення в Україні «советской власти». Разом з тим він цілком ясно підкреслив і «північний», себто — московський, характер тієї нової влади і застерігав:

«Цю владу ми несе́мо з далекої півночі на вістрях своїх штиків і там, де її встановлюємо, всемірно підтримуємо її силою цих штиків».⁶¹

Нарешті, Ф. В. Носов, Ю. І. Корабльов, Е. П. Путирський і І. В. Спірідонов у рецензії на книжку — збірник — «Из истории борьбы советского народа против иностранной военной интервенции и внутренней контрреволюции в 1918 г.», що вийшла в світ у Москві в 1956 р., пишуть з приводу статті А. Е. Антонова «Разгром австро-германских интервентов на Украине и в Белоруссии в 1918 г.»:

«Следует сказать о серьезном упущении автора. Он пишет в своей работе: «Отечественная война украинского народа против оккупантов была поддержана всеми народами Советской России и в первую очередь великим русским народом» (стор. 87). К сожалению, это правильное положение очень слабо аргументировано. Между тем здесь можно было бы привести ряд красноречивых доказательств. Вот некоторые из них.

Для борьбы с немецкими интервентами на Украине (фактично для боротьби з військами Директорії УНР — Д. С.) направлялись многочисленные отряды из Москвы, Петрограда, Ростова и других городов. Так, в район Бахмач—Конотоп из-под Ростова были переброшены отряды 3-й сводной колонны под

⁵⁹ «Радянська Україна», ч. 135 за 1958, стор. 2.

⁶⁰ «Радянська Україна», ч. 7 (11 054) за 9. 1. 58, стор. 3. Підкресл. наше.

⁶¹ Цитов. за П. Христюк, т. II, стор. 149.

командованием Р. Ф. Сиверса, составившие ядро V Украинской революционной армии. На строительство Украинской красной армии Совнарком РСФСР только на имя Верховного главнокомандующего советскими войсками Украины за февраль—апрель 1918 г. перевел 22 596 тыс. рубл. По неполным данным, в марте—апреле 1918 г. в помощь Украине (себто — головному командувачеві московських військ В. Антонову-Овсенко — Д. С.) было отправлено 156 тыс. винтовок, 1 840 пулеметов, 36 орудий, 60 минометов, 90 бомбометов, более 17 млн. патронов, 23 тыс. ручных гранат и много другого вооружения и боеприпасов».⁶²

Із усіх цих свідчень ясно, що так звана «Украинская армия» Антонова-Овсенка, яка здійснювала завоювання України в 1917—18 р., в основному складалася з мешканців Москви, Петрограду, Ростова та інших міст Росії, а військове постачання тієї армії відбувалося звідти ж за наказами московського уряду.

Як відомо, після підписання Центральною Радою в Берестю мирового договору 9 лютого 1918 р., ця перша агресія північних большевиків була відбита. Проте Москва знову відновила її, як тільки створилися для неї догідні умови наприкінці 1918 р. Послухаймо ж, що тоді писали соціалісти-українці і особливо комуністи-українці про ті події, що відбувалися у них на очах, і учасниками яких, вільними чи невільними, вони були. Ось, наприклад, на самому початку другого наступу на Україну московської червоної армії «Робітнича Газета», орган ЦК УСДРП, ч. 430 за 7. I. 1919 р. в статті — «Самостійна Україна в епоху соціалістичної революції» писала:

«Щодо України, то боротьба Совітської Московщини проти її самостійности — і самостійности перш за все в економічному змислі, а не в політичному — виявляє увесь імперіялістичний характер її з боку Московщини. Тоді як Україна не зазіхає ні на які цінності Московщини і всіма силами старається встановити з нею добрі відносини, не поступаючися одначе своєю незалежністю, Московщина в той час іде на Україну по хліб, вугілля і цукор, за які не бажає нічого платити. Отже, навіть соціалістична революція в Росії і на Україні не знищує економічного визиску однієї країни другою, коли та країна, яка визискується, не забезпечить собі повної політичної незалежности, а разом з цим і самостійности економічної політики. Не говорячи про національні інтереси українського народу, але й його економічні інтереси вимагають незалежности України».⁶³

А коли московська червона армія 4 лютого 1919 р. захопила Київ, київський «Червоний Прапор», орган Укр. Соц.-Демокр. Робітн. Партії незалежників (ця група стала тоді у негативну позицію до уряду Директорії

⁶² «Вопросы истории», ч. 6, 1957, стор. 164—169. Підкресл. наше.

⁶³ Цит. за Христюк, том IV, стор. 191; підкресл. наше.

УНР і прийняла радянську платформу) у ч. 5 за 6 лютого надрукувала:

«Тепер іде до Києва нова сила, йде, як завойовник, як окупант, джерело якої — Росія... До нас — під гаслом боротьби за владу рад — іде уряд (Х. Раковського — Д. С.), який називає себе українським і якого ми таким не вважаємо і вважати не можемо.»⁶⁴

Проте, вірячи (чи хочаби вірити) в щирість проголошених Леніном гасел, керівний осередок партії незалежників залишився на території, що її окупувала московська червона армія, і в тому ж ч. 5 «Червоного Прапора» оголосив, що буде співробітничати з надісланим з Москви урядом Х. Раковського і що члени партії незалежників будуть входити в нього і нести за його діяльність повну відповідальність, але при умові:

1) «Коли буде всіма офіційними органами вищої влади — не тільки української, але й російської — визнано незалежність і самостійність Української Соціалістичної Республіки.

2) «Коли на Україні буде вестися твердий національний курс, як і соціальний, і офіційною мовою буде тільки українська».⁶⁵

Цієї ж співпраці з урядом Х. Раковського шукали й інші українські (а також неукраїнські, але місцеві) партії, які, примирившись з фактом окупації, стали на радянську платформу. Проте, сформульованих передніше передумов співпраці ані нова, прибула на Україну, влада Х. Раковського, ані центральна московська влада за керівництвом Леніна — не прийняли й не потвердили. Навпаки, Х. Раковський, голова уряду, що називав себе українським, 13 лютого 1919 р. на засіданні Київської Ради Робітничих Депутатів, відповідаючи на критичні зауваження й вимоги членів Ради з приводу його доповіді, відверто заявив:

«декретування української мови, яко державної, є реакційним, нікому непотрібним заходом»...⁶⁶

А в своїй статті «Безнадежное дело», яку надруковано було в московських «Известиях ВЦИК»-у ч. 2. (554) за 3 січня 1919 р. Х. Раковський доводив, як пише Христюк, «що українського народу, власне, немає».⁶⁷ І про ці факти свідчить не лише українське джерело, а й партійне большевицьке. Постишев у промові на пленумі Харківського ОПК 23 лют. 1930., коли йому треба було очорнити Раковського, говорив:

... «Раковський... у 1919 р. на з'їзді Рад... казав: «Ми заявляємо, що в даний момент казати, що тут (в Україні — Д. С.) та або друга мова є державною мовою або мовою, яка має першенство, було б однаково шкідливо для революції. Коли б ми оголосили державною мовою українську мову, це значило б, що ми віддаємо

⁶⁴ Там же, стор. 82.

⁶⁵ Там же, стор. 82—83.

⁶⁶ Там же, стор. 173.

⁶⁷ Там же, стор. 173.

владу поміщикам, дрібнобуржуазній інтелігенції, яка настроєна антиреволюційно, яка була з Петлюрою і лишилась тут і тепер хоче бути робітничо-селянською».⁶⁸

Цілком природно виникає питання: чому в РСФСР, де державною мовою була російська мова, це не шкодило революції і не означало, що більшевики віддали там владу російським поміщикам та російській дрібнобуржуазній інтелігенції, які були з Денікіном, з Дутовим, з Колчаком тощо? Та пояснюється це тим, що РКП(б) була (як і пізніше лишилася після перейменування в ВКП(б) та КПСС) в основі своїй російська партія. Усі провідні її кадри володіли, звичайно російською мовою, були продуктом російської культури. В Україні ж ні провідні кадри КП(б)У, цього відділу РКП(б), ні більшість членів так званого українського уряду Х. Раковського, враховуючи сюди й самого Раковського, української мови не знали. Вони були для України чужим, зайшлим елементом. Тому то, визнати й декретувати в Україні українську мову за державну, а самим членам уряду й адміністрації користуватися з російської мови, було б не лише гвалтовним порушенням закону, а наочним підкресленням своєї чужонаціональності та колоніального походження своєї влади. Крім того, і це головне, більшість керівних членів РКП(б), а за ними й більшість партійної маси, що складалася в основному з росіян та асимільованих неросіян, дивилася на Ленінову «Декларацію прав народів Росії» тільки як на пропагандивний документ, що не має й не мусить мати реального й практичного значення. Про це надзвичайно яскраво й одверто писав Вол. Затонський, що був з дореволюційних часів членом РКП(б), входив до складу першого большевицького уряду, що його створив ЦК РКП(б) для України, а в дальшому лишався вірним членом партії і не раз був членом пізніших урядів УСССР. Року 1918, після вибиття з України московської окупаційної червоної армії, він у статті «Из недавнего прошлого», що була надрукована в ч. 3—4 «Коммуниста», писав:

«... право націй на самовизначення залишається нерухоме, як скеля, і, як камінь, нічого не вимовляюче»...

«... виявилось, що поважний принцип самовизначення націй (не пролетаріату), котрим потрібно було керуватися по писанію й ізусному преданію отців церкви, дуже гарний, поки діло йде про Індію та Єгипти, оскільки нам (російським большевикам — П. Х.) там не доводиться працювати (в татаро-башкиріях з ним уже клопоту досить). Гарний він, коли треба зробити благородний жест в стилі каючогося дворянина... але занадто мало зрозумілий, коли доводиться вирішувати всі ці прокляті питання на ріжних окраїнах, в роді України.

⁶⁸ Постишев, стор. 203; підкресл. наше.

Не дурно національні комуністичні партії, що входять у склад російської, в роді польської, лотишської одіслали самовизначення націй туди, ідеже учреділка упокоюється. Але у них становище значно простіше, ніж на Україні. І лотишська і польська партія в більшості дійсно: одна — лотишська, друга — польська по своєму національному складу (по крайній мірі в існуванні лотишів і поляків ніхто не сумнівався). Не те на Україні. Тут партія большевиків, як і більшість промислового пролетаріату, складається головним чином із росіян, якщо не по національності, то по культурі. Висловитися проти націй ніяково, і так русифікаторами щирі українці звуть. Визнати Україну — душа не лежить (тим більше, що багато товариші до цієї пори в глибині душі переконані, що Україну Грушевський видумав).⁶⁹

Цим і пояснюється, чому уряд Х. Раковського, спертий на багнети московської червоної армії (згадаймо наказ Муравйова), прийшовши в 1919 р. в Україну, поведився в ній як завойовник і окупант чужої території. Зрозумілим стає також і те, чому окремі представники армії й уряду у повсякденному житті зневажали українську мову не лише під час усних виступів, а й в офіційних листах та обіжниках. Про це тоді ж таки, року 1919, «Червони Прапор», що виходив у Києві під большевицькою владою, надрукував по свіжих слідах чимало фактичних відомостей.⁷⁰ На практиці русифікація й придушення української культури українським, нібито, урядом Х. Раковського розпочалося брутально й на повну широчінь.⁷¹

Чужонаціональність для України переважаючої більшості членів большевицької партії — КП(б)У, через кілька років потвердив і секретар КП(б)У — Д. З. Лебедь, який 17. III. 1923 р. в газеті «Комуніст», органі ЦК КП(б)У, писав:

«Поставити собі завдання активно українізувати партію, а значить і робітничий клас (а цією справою партія не може зайнятися, не перекинувши своєї роботи на робітничий клас) буде зараз для інтересів культурного руху заходом реакційним, бо націоналізація, тобто штучне насадження української мови в партії і робітничому класі, при нинішньому політичному, економічному й культурному співвідношенні між містом і селом — це значить стати на точку зору нижчої культури села в порівнянні з вищою культурою міста...

Ми знаємо теоретично, що неминуча боротьба двох культур. У нас, на Україні, в силу історичних обставин (себто: в наслідок колоніальної та примусово русифікаційної політики російського царського уряду протягом більш як двох століть — Д. С.) культура міста — це руська культура, а культура села — українська. Жо-

⁶⁹ Цитов. за Христюк, том II, стор. 154—155.

⁷⁰ П. Христюк, т. IV, стор. 174.

⁷¹ Там же, стор. 89—90.

ден комуніст і справжній марксист не може сказати, що «я стою на точці зору перемоги культури української», якщо тільки ця культура буде затримувати наш поступальний рух».⁷²

Як бачимо, великодержавні російські елементи серед керівників КП(б)У (чи то із щойно надісланих в Україну московським центром, чи то із старих місцевих колонізаторів-осадників) не тільки не хотіли вчитися мови української людности, серед якої їм доводилося виконувати обов'язки призначених Москвою бюрократів, а й всіляко старалися довести, що це для них, росіян і Російської Комуністичної Партії, цілком шкідлива й «реакційна» справа. Вони в новій ролі членів комуністичної і, нібито, інтернаціональної партії, доводили, що і українська мова і розвиток української культури гальмують їхній поступальний рух, себто — російський рух у напрямку цілковитого оволодіння Україною.

Не було приступлено до здійснення в Україні й інших обіцянок ЦК РКП(б) та його відділу — КП(б)У. Павло Христюк пише:

«Приобіцяне в Деклярації радянського уряду заведення на місцях робітничо-селянських рад, а також легальне існування соціалістичних організацій, «які чесно стали на ґрунт радянської влади» не здійснювалося через московське походження радянського уряду, який, з одного боку, боявся розвитку «націоналістичних самостійницьких» тенденцій, а з другого — боявся похитнути всесильну диктатуру російської комуністичної партії на Україні через здійснення правдивої робітничо-селянської влади на Україні. Всеукраїнську Селянську Спілку було через якийсь час розпущено, роботу для Укр. Партії Соц. Революціонерів центр. течії унеможливлено, партію с.-д. незалежних постійними вказівками на Чрезвичайку було просто тероризовано. Навіть Укр. Партія Соц.-Революціонерів лівих, що з усіх сил стреміла до найтіснішого співробітництва з КП(б)У, не допускалася до влади, і даремно доводила вона день-у-день російським більшовикам у своєму органі «Боротьба», що в інтересах революції російські більшовики повинні порвати з політикою диктатури своєї партії і притягти до роботи й інші радянські партії і в першу чергу лівих українських с.-р., які «ідеологічно наблизилися цілком до КП(б)У». Російські більшовики були тверді й уперті в своїй політиці, як колишні московські старовіри, і не хотіли ділитися владою з українськими «самостійниками», хоча б вони були і справжніми комуністами.

Таким чином, українські революційні партії відпихалися від участі в політично-державнім радянським будівництві, українське робітництво і вбоге селянство позбавлялося можливості впливати на соціально-економічну політику російських більшовиків на Україні».⁷³

⁷² Постишев, стор. 202.

⁷³ Христюк, IV. стор. 88—89.

Але й це не все. Окрім запровадження в Україні «диктатури руської культури»; окрім усунення від участі в органах влади в Україні українського селянства, українського робітництва й членів українських політичних партій, які прийняли большевицьку платформу — розгорнулася ще й вакханаля господарювання переможців на окупованій території. Українським радянським військовим частинам, що провадили боротьбу з військами Директорії УНР наказано було, як подає П. Христюк, розформуватися, а бійцям їх влитися в частини московської червоної армії.⁷⁴ Спеціальні уповаженовані, що їх надіслано було з Москви, Ленінграду, Іваново-Вознесенську, Кронштадту, Смоленську, Брянську тощо,⁷⁵ за допомогою відділів червоної армії інтенсивно провадили «реквізиції» по містах України.

... «Робітничо-селянський уряд (Х. Раковського — Д. С.) невтомно вивозив з України все, що траплялося під руку: хліб, цукор, м'ясо, фабрично-заводські станки та струмент, сільсько-господарське знаряддя, меблі з будинків і навіть музичні струменти — все це забиравалося та реквізувалося без жадної компенсації»⁷⁶.

Такі ж реквізиції за підтримкою військової сили відбувалися й по селах. І під час проведення їх «не розрізняли вбогого селянина від заможнішого», бо нікого ні про що й не питали, а просто:

«спрощеним способом — військовою силою, після «розкладки», переведеної першим-ліпшим червоноармійцем, забиравали в українських селян, що попало під руки — хліб, худобу, птицю, плуги, навіть жіночу одіж».⁷⁷

І що все це не видумка тодішніх українських соціалістів та комуністів, що все це відповідало дійсності, видно також і з того, що писала тодішня преса самої РКП(б) та говорили її провідні члени. Ленін, наприклад, говорив:

«І з завоюванням України ми скріпили наші сили. Тепер ми маємо Советську Україну, а це значить, що ми маємо хліб. Запаси хліба в Україні є великі».⁷⁸

Отож, сам Ленін говорив тоді про завоювання України. Про завоювання говорила й відозва Московської Ради робітничих та червоноармійських депутатів з 6 лютого 1919 р.⁷⁹ Про це ж писалося й у статті в московській «Правді», де між іншим, говорилося:

«У тяжкій кривавій боротьбі вона (червона армія — Д. С.) проложила шлях до хліба, бо вона здобула Україну. Вона проклала шлях до вугілля, бо вона повернула робітничій класі три

⁷⁴ Там же, стор. 131.

⁷⁵ Див.: а) Христюк, IV, 79; б) Лихолат, стор. 307.

⁷⁶ Христюк, IV, стор. 130.

⁷⁷ Там же, стор. 130—131.

⁷⁸ Цитов. за Голуб: Завоювання України. Підкресл. наше.

⁷⁹ Див. Христюк, IV, стор. 78.

чверти Донецького басейну. Вона проломала стіну, котра відділяла нас від бавовни, розчистивши шлях на Туркестан».⁸⁰

А за 26 лютого 1919 р. та ж «Правда», подавши підрахунки, скільки то мільйонів одиниць різного добра мусить бути в Україні, писала:

«Україна вже дала нам до 175 вагонів хліба і біля 2 міль. пудів цукру. Крім того, на українських залізницях грузиться для півночі сіль, м'ясо, сало, дичина, картопля, сухі овочі, мило, молочні продукти, різні солодощі, сода і консерви. Соли грузиться 392 вагони, решта продуктів до 275 вагонів. Зрозуміло, що те, що вже дала нам Україна і що вона може дати в найближчий час, є невелика частка тієї кількості харчових продуктів, на котру має право рахувати Советська Росія. Головне продовольче завдання, яке стоїть перед Советською Росією на Україні, далеко ще не вирішене. Треба якнайшвидше і в якнайбільшій кількості одержати з України хліб і м'ясо. До розв'язання цього завдання ми тільки ще приступаємо».⁸¹

З усіх цих цитат бачимо, що в самій РКП(б) та її друкованих органах одверто говорилося тоді про завоювання України московською армією та про право советської Росії (себто — про «право» завойовника, про «право» сильного) на безеквівалентні реквізиції та контрибуції, які нічим не відрізняються від звичайного збройного грабунку.

Далі П. Христюк подає ще один цікавий уривок з «Правди» за 17 січня 1919 р. ч. II, з якого ще ясніше видно, як ЦК РКП(б) і створений ним уряд Советської Росії дивилися на «вільну й незалежну Українську Радянську Республіку» Х. Раковського. Для них вона була просто «реокупованою областю», що поверталася «по праву власности» Росії, господарями якої вони стали. А тому з Москви наказувалося взяти на облік всю масу військового майна в Україні, бо воно, як сказано в наказі, «належить Російській Республіці».⁸²

Нагадаймо також, що говорив А. Г. Шліхтер у Москві 22 березня 1919 р. на засіданні Московської Ради робітничих депутатів (його 2. XII. 1917 р. було призначено заступником комісара справ продовольчих Російської Республіки):

«Ви всі (говорив Шліхтер) пам'ятаєте, що, як Україна ставала советською, з кожним днем руху червоної армії наперед нам і вам легшало на душі: багата, хлібна Україна наша!... Маємо 4 центральні військові відділи постачання. На них покладено всі наші надії. Маємо посланих робітників, що вмітуть захопити всі українські села. Ми завсігди пам'ятаємо, що всі погляди пролетаріату

⁸⁰ Там же, стор. 79.

⁸¹ Там же, стор. 80.

⁸² Там же, стор. 80.

Росії обернуті на Україну («Літопис Революції», ч. 2 за 1928 р., Харків)».⁸³

А пізніше той же Шліхтер про той же 1919 р. писав, що в Україні:

«Кожен пуд заготовленого збіжжя був облитий краплями крові».⁸⁴

Розповідаючи про ті часи, сьогочасний большевицький історик А. В. Лихолат подає такий уривок із тодішніх писань Леніна:

«Советская республика посылает в деревни отряды вооруженных рабочих, в первую голову более передовых, из столиц. Эти рабочие несут социализм в деревню, привлекают на свою сторону бедноту, организуют и просвещают ее, помогают ей подавить сопротивление буржуазии (Ленин, Соч. т. 28, стор. 279)».⁸⁵

Проте з передніше поданого можна цілком ясно уявити собі, що то був за «соціалізм» і що то було за «просвещеніє», що його приносили загони озброєних «реквізиторів», які мусили зрошувати кров'ю кожен пуд «заготовленого» хліба. А скільки було тих загонів і скільки вони «заготовляли» пудів хліба також можна уявити собі з наступних уривкових даних, що їх, за партійними архівами, подає Лихолат. Він пише, що в першій половині 1919 року із Москви й Петрограду в Україну для праці в галузі харчових справ надіслано було 2 700 робітників, а з них: До Єлисаветградського повіту — 700, в Херсонську губернію — 1000, в Полтавську губ. — кілька сот, до Мелітопольського й Бердянського повітів Таврії — 150 осіб.⁸⁶ На початку липня 1919 р. в Україні діяло вже 46 харчових загонів — «продотрядов», що їх було надіслано із промислових центрів Советської Росії. Прибули ці «продотряди» із Москви, Петрограду, Кронштаду, Іваново-Вознесенську, Смоленську, Брянську, Шуї та з інших міст Советської Росії.⁸⁷

Інший большевицький історик — Ю. Ю. Кондуфор, в книзі «Робітничі продовольчі загони на Україні в 1919 році» подає теж уривкові дані, які також не можуть, звичайно, дати цілої картини цих безеквівалентних «реквізицій» чи «заготовок», але дають змогу ясніше уявити собі їхній розмір. Він подає, що лише за час від 5 лютого до кінця квітня 1919 року з України до Росії було вивезено 2 621 622 пуди «заготовлених» харчових продуктів. А в червні 1919 р. знову «заготовлено» 8 000 000 пудів хліба.⁸⁸

З усього цього видно, що ніякої «братерської допомоги» з Москви, про яку так красномовно пишуть теперішні партійні вчені та пропагандисти, не було. Ніякого соціалізму й освіти ніхто з Москви в Україну не приносив. Натомість принесено було прикрите фальшивими урядовими деклараціями, декретами, постановами та пропагандивними писаннями звичайне завоювання. Відбувалося збройне захоплення продуктів — наслідків праці українського народу. Здійснювалося збройне по-

⁸³ Цит. за П. Феденко, Укр. пром. рух, стор. 115.

⁸⁴ Там же.

⁸⁵ Лихолат, стор. 307; підкресл. оригіналу.

⁸⁶ Там же, стор. 302, 307.

⁸⁷ Там же, стор. 307.

⁸⁸ Стахів, Устрій другої...

вернення України, колонії колишньої царської Росії, до її нового стану — колонії ССРСР. Про це ясно говорять і наступний акт. Антонов-Овсеєнко, командувач російських військ, які провадили окупацію території УНР, 23 січня 1919 р., як про це свідчать його «Записки», просив Москву «надіслати на Україну кілька дивізій із Центральної Росії» для «закріплення советської влади на Україні» (Записки, том III, стор. 127 і далі).⁸⁹

Оця завойовницька акція московських військ, супроводжувана масовими контрибуціями та вивласненнями продуктів в української людності, що її здійснювали надіслані з РСФСР «продотряды», викликала в першій же половині 1919 р. хвилю народних повстань. Тому VIII всеросійська конференція РКП(б) 2—4. XII. 1919 р. (саме тоді, коли розпочався новий тур окупаційного наступу червоної армії на Україну) змушена була прийняти резолюцію, в якій говорилося:

«Найближчим завданням продовольчої політики на Україну має бути вилучення хлібних лишків лише в строго обмеженому розмірі (підкресл. оригіналу — Д. С.), необхідному для постачання українській бідноті, робітникам та Червоній Армії. При вилученні лишків особлива увага повинна бути звернена на інтереси середнього селянства, при строгому відокремленні його від куркульських елементів».⁹⁰

Як підкреслені в резолюції слова, так і вимога не плутати середняка з куркулем, ясно говорять, як фактично стояла справа в момент окупації червоною армією України в першій половині 1919 р. Та ця резолюція мала, очевидно, лише пропагандивне призначення. З цією ж пропагандивною метою на першому місці згадано й про постачання «українській бідноті», в той час, як основним, чи навіть виключним завданням «продотрядов» було мобілізувати продукти для постачання РСФСР. Та все це не заважає сьогочасним большевицьким історикам твердити, наприклад, що:

«Великоруський народ з перших днів існування советської влади робив і робить величезну безкорисливу допомогу усім іншим народам нашої країни. З особливою наочністю це можна бачити на прикладі України».⁹¹

Про допомогу Україні від великоруського народу згадано тут тільки для дезорієнтації. Тим паче, що сам той народ є лише знаряддям в руках диктаторів. Головну керівну й спрямовуючу роль в здійсненні завоювання України відіграла Російська Комуністична Партія (большевиків). Це видно також і з таких уривків, що беремо з книжки большевицького історика Лихолата:

«... в українську партійну організацію було надіслано (з РСФСР) 500 комуністів за спрямуванням ЦК РКП(б)».⁹²

⁸⁹ Там же.

⁹⁰ ВКП(б) в резолюціях, стор. 300.

⁹¹ Лихолат, стор. 620.

⁹² Там же, стор. 463.

«Із советської Росії на Україну ЦК партії надіслав багатьох партійних, советських, військових і профспілкових робітників».⁹³

«Організаторам допомоги українському народові з боку великоруського народу та інших народів нашої країни була Комуністична партія та її Центральний Комітет. В організації розгрому інтервентів та внутрішніх контрреволюційних сил, а також у справі зміцнення советської влади на Україні безпосередню участь брали видатні діячі партії — Й. В. Сталін, В. М. Молотов, М. І. Калінін, Я. М. Свердлов, Ф. Е. Дзержинський, К. Е. Ворошилов, М. В. Фрунзе, Н. С. Хрущов, Л. М. Каганович».⁹⁴

Перелік цих прізвищ на чолі з Сталіном, Молотовим та ще Кагановичем, які були головними організаторами винищення мільйонів українців тільки в короткий період 1929—1933 рр., сам за себе говорить, а разом з тим розкриває, що то була за «допомога» українському народові.

5. Причини масового руху спротиву в Україні

Проводити масові безеквівалентні вивласнення харчових продуктів та інших вартостей у людности без супровідного терору не можна. І той терор в Україні починаючи з 1919 р. застосовувався на повну міру. В одному Києві за сім місяців 1919 року було замучено в ЧК «більш як 30 тисяч».⁹⁵ При чому, як свідчив український соц.-демократ К. Кошевський, що три місяці сам просидів у ЧК:

«в більшості жертвами чрезовичайок були робітники й особливо багато селян».⁹⁶

Отже — не буржуазія. Явище цілком протилежне тому, що було спостережене в самій Росії, де під молот ЧК потрапляли вищі шари громадянства та буржуазія. В Україні цих соціальних груп майже не лишилося. Вони були у величезній більшості ворогами створення Української Народньої Республіки. Вони активно допомагали Денікінові й Врангелю, пішли до білих армій.

Коли навесні 1919 р. московська червона армія під проводом Антонова-Овсєнка відтиснула війська Директорії УНР у далекий західний куток України і, здавалося, цілком вже заволоділа територією України, проти московського окупаційного війська спалахнули масові селянські повстання. Ту стихійну повстанську акцію незабаром очолив Револуційний Комітет, що його створили три українські партії, які перед тим стали були на со-

⁹³ Там же, стор. 621.

⁹⁴ Там же, стор. 620—621.

⁹⁵ Христюк, IV, стор. 177.

⁹⁶ Там же, стор. 178.

ветську платформу, а саме: УСДРП, УСДРП незалежних і УПСР — центральна течія. Кинулися вони в повстання, бо побачили цілковиту невідповідність декларацій РКП(б) до живої дійсності. Побачили, що в Україні за диктатури РКП(б) не можуть легально існувати й діяти навіть соціалістичні партії, що прийняли «радянську платформу». На чолі того повстанського штабу став укр. соц.-демократ-незалежник Юр. Мазуренко. Він надіслав Хр. Раковському до Києва такого ультиматума:

«Ультиматум Голові так званого Українського Робітничо-Селянського Уряду — Раковському. 1919 р. червня 25 дня, м. Сквиря.

Від імени повставшого українського працюючого народу заявляю вам, що робітники й селяни України повстали проти вас, як влади російських завоювників, котра прикриваючися святими для нас гаслами: 1) влади рад робітників і селян, 2) самовизначенням народів, аж до відокремлення і 3) боротьби проти імперіалістів завоювників і грабітелів працюючих мас, псує не тільки ці святі гасла й руйнує дійсну владу робітників і незалежних селян сусідньої держави, а ще й використовує їх в цілях, далеких від усякого соціалістичного устрою».⁹⁷

Обвинувачуючи уряд Х. Раковського «в несоціалістичній і некомуністичній окупаційній політиці», в «політиці російських завоювників», ультиматум «пропонував урядові Х. Раковського протягом 24 годин зректися влади, передати її Повстанським Революційним Комітетам і вивести московське совітське військо з України».

У першій половині 1919 р. повстання проти московської червоної армії безупинно спалахували в різних місцевостях України. Лихолат подає, що тільки у квітні 1919 р. відбулося 93 селянських повстань (що їх він для дискредитації називає, звичайно, «кулацькими»), а в тому числі: на Київщині — 38, Чернігівщині — 19, Полтавщині — 17, Херсонщині — 8, Харківщині — 7, Поділлі — 4.⁹⁸ А за свідченням самого Раковського за неповні три весняні й літні місяці 1919 р. їх, цих селянських повстань, відбулося аж 328. А з того числа:

від 1. IV. до 1. V. 1919 р. — 93,

від 1. V. до 15. V. 1919 р. — 28,

від 1. VI. до 19. VI. 1919 р. — 207

Разом — 328 повстань.⁹⁹

Немає сумніву, було це явище масового народнього протесту проти московської окупації. Уряд Раковського не міг дати собі з цими повстаннями ради. А коли з південного сходу почався наступ на окуповану більшовиками Україну другого претендента на російську ж окупацію

⁹⁷ Винниченко, Відродж. нації, III, стор. 346—347 і Христюк, IV, стор. 134. Підкресл. наше.

⁹⁸ Лихолат, стор. 333.

⁹⁹ Феденко, Укр. гром. рух, стор. 115.

України — білого царського генерала Денікіна, московська червона армія залишила Україну, відступивши на північ, а уряд Х. Раковського евакуювався до Москви, яка його створила.

Досвід уряду Раковського в Україні в 1919 р. слушно врахував Ленін. У резолюціях Восьмої всеросійської конференції РКП(б), що відбулася в Москві 2—4. XII. 1919 р., ми знаходимо цілий розділ «Про радянську владу на Україні». Це, власне, була резолюція ЦК РКП(б), що її Конференція потвердила, заслухавши доповідь Леніна. У цій резолюції знову докладно задекляровано про права націй на самовизначення. Підкреслено, що РКП(б) «стоїть на тій позиції, що визначення форм союзу радянських республік буде остаточно вирішене самими українськими робітниками й трудящим селянством». Зазначено, що всі члени партії мусять «сприяти усуненню перешкод до вільного розвитку української мови й культури». Що до органів влади в Україні мають покликуватися місцеві елементи. Що «найближчим завданням продовольчої політики на Україні повинно бути вилучення хлібних лишків в обмеженому розмірі» і т. д.

Всі ці постанови «Про радянську владу на Україні» були прийняті тому, що червона армія, відбивши наступ армії Денікіна, знову посунулася в Україну й треба було заспокоювати людність. Але найхарактернішим місцем постанови ЦК РКП(б), що його затвердила Конференція, є такий уступ:

«З огляду на те, що велика кількість зброї, яка є на Україні в руках сільського населення, як показав досвід, неминуче, при неорганізованості бідноти, зосереджується в руках куркульських і контрреволюційних елементів, що приводить замість диктатури трудящих до фактичного панування бандинського куркульства, найпершим завданням радянського будівництва на Україні є вилучення всієї зброї і зосередження її в руках робітничо-селянської Червоної Армії».¹⁰⁰

Виправдування цієї акції тим, нібито, що зброя «зосереджується в руках куркульських елементів тощо» — це звичайний фальш. Повстання робила переважно маса незаможного селянства. Це потверджують і укр. комуністи.¹⁰¹ Про масовість і спонтанність повстанської акції говорить також факт кількості повстань — 328 лише за неповні три місяці 1919 р. Про цю ж саму масовість говорить і кількість повстанців, яких урядовий збірник справоздань за 1920 рік, наприклад, нараховував 40 000. Про це ж свідчать і десятки тисяч зброї, а в тому числі 43 гармати, що їх лише в 1920—1921 р. червона армія відбила в Україні у повстанців.¹⁰² Нарешті, про цю масовність, отже — всенародність повстанського руху свідчить і факт, що про нього згадує Дихолат, пишучи:

«В інформаційному зведенні ЦК КП(б)У за липень—серпень 1921 р. повідомлялося, що по всій УРСР широкою хвилею розлився бан-

¹⁰⁰ ВКП(б) в резолюц., стор. 300; підкресл. наше.

¹⁰¹ Революція в небезпеці, ст. 45—46.

¹⁰² Феденко, Укр. гром. рух, стор. 133.

дитизм, найсильніший в губерніях: Донецькій, Катеринославській, Київській, Полтавській і Кременчуцькій».¹⁰³

Що тут мова йде не про звичайний бандитизм, а про масову народню партизанську боротьбу проти окупаційної московської більшовицької влади, свідчить не тільки широчінь охоплення — «по всій території УРСР», — а й кількість повстанських організацій. Так, «Комуніст» за 11 лютого 1923 р. подавав, що протягом лише 1921 р. було зареєстровано 6 000 повстанських організацій.¹⁰⁴ Для боротьби з цим масовим народнім рухом на допомогу військам ЧК довелося мобілізувати 56 000 членів КНС, створивши з них 730 загонів.¹⁰⁵

Нарешті, ще один важливий момент для зрозуміння причин цього масового народнього спротиву окупаційній комуністичній владі, що не згасав протягом 1921 р. Цього року в Україні, особливо в південній та південно-східній частині, трапився великий неврожай. Всього в Україні зібрано було 277 мільйонів підів зернових хлібів, як свідчить більшовицьке джерело.¹⁰⁶ Тоді як пересічно-річний збір хлібів у 1909—1913 рр. в Україні дорівнював 1 151,5 міль. пудів.¹⁰⁷ Року 1921 в Україні було певно не менше 26 мільйонів людности, бо року 1920 рахували 25,5 міль., а року 1926 перепис зареєстрував 29 019 747 осіб. Таким чином, року 1921 із зазначеного збору хлібів (277 міль. пуд.) на кожну особу людности припадало пересічно щось коло 10,6 пуд. Це — зерна в необробленому вигляді. І сюди враховані не тільки потреби харчування самої людности, а й те, що потрібне для посіву, для годівлі худоби, птиці тощо. Та хоча цієї кількості зібраного врожаю було явно не досить (адже на селі основним продуктом харчування був хліб), і людності України загрожував безсумнівний голод, окупаційна більшовицька влада лише за першу половину року, з 1 серпня до 31 грудня 1921 р., вивезла з України до РСФСР — 16 670 000 пудів хліба.¹⁰⁸ Безперечно, що хліб з України до РСФСР вивозився ще й у другій половині року — від 1. I. 1922 до 1. VII. 1922 р. То ж не дивно, що року 1921—1922 в Україні загинуло від голоду близько мільйона людей.¹⁰⁹ Сільська людність України наочно бачила наслідки неврожаю. Бачила, що в неї лишається і чим це їй загрожує. Бачила, як окупаційна влада силою вивласнює у нього хліб і вивозить з України, й творила спротив шляхом повстань, нищення «продотрядів» тощо. Парти́йна ж і урядова пропаганда називали ті повстання «куркульськими» й «контрреволюційними», щоб цим і себе виправдати, і повстанців дискредитувати.

¹⁰³ Лихолат, стор. 564.

¹⁰⁴ Феденко, Укр. гром. рух, стор. 133.

¹⁰⁵ Лихолат, стор. 590—591.

¹⁰⁶ Там же, стор. 582.

¹⁰⁷ Садовський, стор. 34; Лихолат, стор. 582.

¹⁰⁸ Лихолат, 579.

¹⁰⁹ Див. нашу працю, Голод в системі колоніального панування ЦК КПСС в Україні.

6. Двоїстість національної політики ЦК РКП(б) в Україні і протести Укр. Ком. Партії. Протест Г. Лапчинського

Повернімося до згаданих передніше постанов Восьмої всеросійської конференції РКП(б). Виявляється, що здійснені вони були лише в частині обеззброєння української людности. Все інше — лишилося тільки пропагандивними обіцянками. Їх роблено лише з тактичних міркувань, без найменшого наміру здійснювати їх. І це був не випадок, а черговий прояв систематичного макіявелізму, чи нечаєвщини. У програмі партії, в постановах різних з'їздів та конференцій (див., наприклад, постанови VIII конференції, X з'їзду, XII з'їзду РКП тощо), нарешті, в деклараціях і декретах уряду — проголошувалися інколи дуже гарні й людяні принципи, а на практиці, під прикриттям найжорстокішої диктатури і збройної сили робилося зовсім інше, цілком протилежне, здійснювався найбрутальніший колоніальний гніт і визиск. Отож і не дивно, що наприкінці 1920 року, себто через рік після постанови VIII конференції «Про радянську владу на Україні», Закордонна група Укр. Комуністичної Партії у своєму зверненні «До комуністів і революційних соціалістів Європи й Америки» скаржилася, що ці постанови VIII конференції РКП(б) — мертва буква й ошуканство. У скарзі, в якій подано багато фактів про колоніальне господарювання в Україні російських великодержавних шовіністів, ми читаємо:

«Члени ЦК РКП і голова українського правительства Х. Раковський до цього моменту (до ухвали резолюції на VIII всеросійській конференції 2—4. XII. 1919 р. — «Про радянську владу на Україні — Д. С.) одверто проголошував на Україні «диктатуру руської культури». Після резолюції одверте проголошування спинилося. Резолюція зразу оживила симпатії до комунізму українських національних елементів, почалася консолідація революційних національних сил. Але... на жаль, і тут тільки декларація. В дійсності резолюція в життя не проводилася. Навпаки, нам відомо, що посилаючи партійних робітників в Україну, ЦК РКП давав їм таємну інструкцію проводити стару політику абсолютного московського централізму, а тільки цього не проголошувати; для публічних же офіційальних виступів вживати резолюцію. Але хутко навіть і того не стало: резолюція ЦК РКП зробилася забороненою для якого-будь ужитку партійних робітників, за проведення її в життя членів РКП висилали з України і карали переводом на гірші посади, а більш чесних і послідовних навіть арештовували. Тактика — одно декларувати, а друге робити, — тут якнайкраще виявилася. До якого абсурду доводить така політика, можна бачити хоча б з такого явища. Як відомо, скрізь — у всіх заявах, нотах і міжнародних виступах — російські комуністи виставляють Україну як само-

стійну радянську республіку, з самостійним правительством. В дійсності ж не тільки за пропаганду самостійности, але й за пропаганду федерації з Росією членів самої РКП переслідуються і караються, як висилкою з України так навіть і арештом».¹¹⁰

Нарешті, беремо ще інший факт. У травні року 1920 Володимир Винниченко, після умовлянь Масарика й Бенеша, поїхав в Україну.¹¹¹ Поїхав, як делегат Закордонної групи Укр. Ком. Партії,¹¹² щоб, як сам він писав, «взяти активну участь в обороні революції й будівництву української робітничо-селянської державности». Ідучи сам, він закликав їхати на Україну й інших, «не дбаючи ні про які почесні посади, ролі й т. п.», а тільки для того, щоб «щиро, чесно, самовіддано взятися до тяжкої, чорної, великої роботи соціального й національного визволення віками гнобленого нашого народу».¹¹³ (До речі, Закордонна Група так само, як і Укр. Ком. Партія — УКП в Україні, програмово стояла вже тоді на позиціях Російської Комуністичної Партії¹¹⁴). Але, пробувши в Росії й в Україні чотири місяці (24.V.—23.IX.), Вол. Винниченко змушений був вирватися назад за кордон. За кордоном написав він «Листа до українських робітників і селян», в якому з'ясував причини невдачі своєї місії. Він писав:

«І от така гірка іронія, що я, ось тієї роботи, до якої кликав других, не міг для себе дістати; а зате діставав більш те, проти чого застерігав: почесні посади, портфелі, матеріальні вигоди, словом усе те, що може задовольнити честолюбність і особистість. Чотири місяці мого перебування в Росії й на Україні марно пішли на змагання взяти дійсну, активну участь у праці. (Винниченко кілька разів їздив до Москви на переговори з ЦК РКП — Д. С.). Мені пропонувалося бути членом українського совітського уряду, бути навіть заступником голови Ради Народніх Комісарів і народнім комісаром з тим або іншим портфелем. Здавалося б, що цим ніби вже давалася можливість дійсної і великої роботи. На жалю, роботи в посадах якраз і не було, бо я міг тільки мати голі титули без можливості виконувати якунебудь конкретну функцію в уряді, що мала б значення для державного будівництва Радянської України.

Причина такого чудного явища полягає не в тому чи іншому відношенні до моєї особи, а в загальній тактиці й політиці як у цілій Росії, так і на Україні керуючого центру революції — Російської Комуністичної Партії. Основна риса політики є абсолютний централізм як у партії, так і в усіх галузях її діяльності — економічній, державній, політичній, національній і т. д. Але цей цент-

¹¹⁰ Революція в небезпеці, стор. 47—48.

¹¹¹ «Володимир Винниченко», збірн. УВАН, стор. 14.

¹¹² Революція в небезпеці, стор. 58.

¹¹³ Там же, стор. 21—22.

¹¹⁴ Там же, стор. 23.

ралізм стоїть у глибокій суперечності з програмою партії й тенденціями самої революції. Через те вся діяльність керуючої партії має дві сторони: одну — формальну, програмову, декларативну, другу — дійсну, реальну, не декларативну».¹¹⁵

Про цю ж дволичність тактики ЦК РКП(б) і цілковиту суперечність фактичного стану речей із декларативними заявами, постановами, декретами, програмою партії тощо писала в 1920 р. й Закордонна Група УКП у своєму зверненні «До комуністів і революційних соціалістів Європи й Америки». Там ми читаємо:

«Характерним, кричущим явищем російської революції в сучасному її періоді, являється внутрішнє протиріччя між декларативною комуністичною програмою і формами її здійснення, що часто стоять в цілковитій суперечності з самим духом комунізму й являються гальмуючим і регресивним фактором революції».¹¹⁶

Так писали комуністи-українці в 1919—1920 рр., спостерігаючи конкретні суперечні факти живої дійсності. Але про це писали не тільки комуністи-українці, а й деякі комуністи-росіяни. Ось, наприклад, перед нами лист Г. Лапчинського, росіянина, старого й ідейного большевика. У цьому листі, що його було надруковано 11 липня 1920 р. як протест проти двоїстості в політиці партії, пишеться:

«... всередині партії [РКП(б)—КП(б)У] спершу, переважно в керівній верхівці, визначилося дві цілком протилежні течії. Одна — фактично переважаюча більшість, яка спиралася на середніх партійних робітників, усім своїм передущим вихованням цілком не підготованих до участі в національній революції — продовжувала дивитися на спробу зробити українську територіально-національну державу, як на комедію, що її інсценізується з метою одурачити українських шовіністів та закордон, а в кращому випадкові, як на тактичний маневр, друга — щиро впевнившись у потребі цілковитої перебудови колишньої російської імперії і спонукувана почуттям обов'язку перед країною, організування якої доручено їм революційним пролетаріатом, приходила до свідомості, що Україна є окремим і цілісним територіально-національно-економічним організмом».¹¹⁷

Звичайно, знищити колоніалізм у советській Росії, здобутий у спадщину від царської Росії, та розв'язати національне питання в спосіб лише декларативного засудження їхніх негативних наслідків не можна було. А тим паче не можна було, коли рівнобіжно запроваджувалися в практику методи найгрубішого колоніального господарювання та замасковані утиски неросійських національних культур в інтересах якнайбільшого розвитку

¹¹⁵ Там же, стор. 23.

¹¹⁶ Там же, стор. 8.

¹¹⁷ Там же, стор. 75—76; підкреслення наше.

культури російської. Але ніхто з творців двоїстої тактики ЦК РКП(б), тактики спертої на фальш і обдурювання, і не збирався знищувати того колоніалізму, що перейшов у спадок від царської Росії до советської Росії. Г. Сафаров подає у своїй книзі барвисту цитату із писання одного російського чорносотенця на тему про надання прав колоніальним народам Росії. Передруковуємо її без перекладу:

«Нам, русским, не даром далось это господство. Ни с того ни с сего делить добытые царственные права с покоренными народами — что же тут разумного, скажите на милость? Напротив, — это верх политического слабоумия и представляет собой историческое мотовство, совершенно подобное тому, как в купечестве «тятенькины сынки», получив миллион, начинают его разбрасывать лакеям и падшим женщинам. Сила природы выдвинула племя русское среди многих других, как наиболее крепкое и даровитое. Сама история доказала неравенство маленьких племен с ними. Скажите, что же тут разумного — итти против природы и истории и утверждать равенство, которого нет? И справедливо ли давать одни и те же права строителям русского государства и разрушителям его? (Статья одного из вожаков «Всероссийского Национального Союза» в газ. «Новое Время» от 5 июня 1908 г. № 11 576).¹¹⁸

Сафаров, подаючи цю цитату, хотів протиставити їй позицію ЦК РКП(б). Проте, співставлення й аналіза фактів упевнюють нас, що ЦК РКП(б) у своїй внутрішній політиці щодо національного питання тримався фактично цієї ж самої реакційної позиції, хоч офіційно й проголошував щось інше. А Сталін пізніше, у своєму тості з приводу закінчення Другої світової війни, майже буквально повторив слова того російського реакціонера про «русских, как наиболее крепкое и даровитое племя», що має права на першенство.¹¹⁹

На наш погляд, Ленін із усього ЦК РКП(б) був тільки найобережніший. Він небезпідставно боявся, як це видно з його щоденника («Заповіту»), що грубі й відверті прибічники колоніальних методів визиску, придушення неросійських національних культур та рішучого знищення проголошеної самостійності неросійських республік принесуть росіянам більше шкоди, ніж користи. Він боявся, що відверта брутальність у цій справі викличе непотрібний сильний спротив серед неросійських народів і стане на перешкоді поступовому, але міцному економічному прив'язанню «окраїн» до державного воза советської Росії, з одного боку, а з другого — що та брутальність підірве довір'я до РКП(б) серед колоніальних народів поза межами советської Росії та серед західноєвропейського пролетаріату. Виступаючи проти Сталіна та інших «обрусілих інородців» — Держинського, Орджонікідзе тощо, які «завжди пересолоють щодо істинно руського настрою»,¹²⁰

¹¹⁸ Сафаров, стор. 4.

¹¹⁹ «Большевик», № 10, 145, стор. 1—2.

¹²⁰ «Комуніст України», ч. 7 за 1956, стор. 20.

заперечуючи проти їхньої теорії «автономізації», себто — примусового влиття неросійських національних республік до складу РСФСР із наступним позбавленням тих республік будь-якої незалежності й суверенності, Ленін виходив, як видно, не з дійсно принципових заłoженъ, а тільки з добре продуманих тактичних міркувань. Бо теорію й дії прибічників «автономізації» він відкидав не тому, що вони з огляду принципового неприпустимі, не тому, що вони брутально заперечували його ж власну «Деклярацію прав народів Росії», а тільки тому, як він каже в своєму щоденнику, що вони «несвоєчасні».¹²¹

Т. Б. Анісімова пише:

«У жовтні 1917 р. в статті «До перегляду партійної програми» В. І. Ленін писав: «Ми хочемо якнайбільшої держави, якнайтіснішого союзу і якнайбільшої кількості націй, що живуть по сусідству з великоросами; ми хочемо цього в інтересах демократії й соціалізму, в інтересах притягнення до справи пролетаріату якомога більшої кількості трудящих різних націй. Ми хочемо революційно-пролетарської єдності, з'єднання, а не роз'єднання» (В. І. Ленин, Соч. т. 26, стор. 148—149).¹²²

З цієї цитати ясно видно, про що мріяв і чого бажав Ленін. Його мрії та бажання не йшли в розріз із мріями та бажаннями керівників царської російської імперії. Але він прекрасно розумів, що досягти мети старою політикою і тактикою із застосуванням одвертого насильства — не можливо. Тому то у грудні 1922 р. він і радив своїм товаришам по ЦК РКП(б) не творити єдиних міністерств для всього ССРСР (що саме тоді засновувався), а:

«залишити союз радянських соціалістичних республік тільки у відношенні військовому і дипломатичному, а в усіх інших справах відновити (для неросійських республік. — Д. С.) повну самостійність окремих наркоматів».

Він вважав, що це задовольнятиме національні амбіції неросійських народів і разом з тим нічим не шкодитиме Москві. Він диктує до щоденника запис:

«Треба мати на увазі, що дроблення наркоматів і неузгодженість між їх роботою у відношенні до Москви та інших центрів можуть бути паралізовані в достатній мірі партійним авторитетом, якщо його застосовуватимуть із скільки-небудь достатньою обачністю і безсторонністю».¹²³

Маючи для цілого ССРСР єдину партію, з єдиним керівництвом та з дисципліною, організованою на мілітарний взірєць; партію, що є монопольним диктатором у цілому ССРСР; партію, в якій членів підбирає, а потім перманентно «перечищує» за своїм уподобанням і своїми по-

¹²¹ Там же, стор. 22.

¹²² Анисимова, стор. 34.

¹²³ «Комуніст України» ч. 7, 1956, стор. 23; підкресл. наше.

потребами центральне керівництво, і в якій росіяни становлять переважну більшість, Ленін сподівався, що завжди без ніяких труднощів зможе за допомогою цього всемогутнього партійного апарату спрямовувати дії урядів декларативно самостійних неросійських республік, урядів, що складатимуться з членів його партії, у потрібному для РКП(б) напрямку. Нещодавно про цю Ленінову нещирість та двоїстість його політики й тактики писав і Д. Шуб, дослідник Леніна. Він каже: «Як відомо, Ленін часто говорив і писав одно, а думав інше».¹²⁴

Ця двоїстість Ленінової поведінки, а тому й не цілковита ясність і якась навмисна заплутаність теоретичних висловлювань, різно впливала на самих членів РКП(б). Одні, переважно росіяни й цілком зросійщені й асимільовані елементи, не надаючи значення різним офіційним урочистим деклараціям та постановам, у своїй практичній роботі у «советизованих» та «возз'єднаних» з РСФСР національних республік проводили цілком відверту колонізаторську й великодержавно-шовіністичну лінію, прикрити тільки новими «революційними» аргументами. Вони відверто перли до відтворення «єдиної неділимої».¹²⁵ Інші ж, переважно неросіяни, щиро вірячи у святість і правдивість прав колись пригнічених народів Росії, що їх було проголошено у деклараціях, декретах та постановах, намагалися у своїй практичній роботі виходити з принципу про незалежність національних (неросійських) республік, про рівноправність та свободу культурно-національного розвитку тощо. В наслідок цього виникали непорозуміння й боротьба серед самих членів партії, не кажучи вже про намагання людности неросійських республік СССР обстоювати свої права, офіційно здекларовані урядом.

7. Розв'язання партії боротьбистів та унешкодження її членів за пляном Леніна

Згадана передніше боротьба, породжена двоїстістю політики й тактики ЦК РКП(б), увесь час набирала гострого характеру і, без сумніву, загрожувала так цілості партії, як і процесові створення централізованого СССР,

¹²⁴ «Новый Журнал», кн. LV, 1958, стор. 260—261.

¹²⁵ Тут нам пригадується один яскравий випадок з трохи пізніших часів. Десь взимку, либонь 1927—1928 р. прибув з Москви до Харкова якийсь визначний профспілковий діяч. Виступаючи на зборах профспілки Робітземлісу, він авторитарно підкреслив централістичну лінію. На це один з присутніх на зборах членів профспілки — агроном С. Г. Рауз, колишній член УПСР, не стерпів і голосно запротестував:

— Так що ж це вам тут: єдина-неділима?!

На це роздратований реплікою москвич, проціджуючи кожне слово, грубо відповів:

— Так, єдина, неділима пролетарская республіка!

Через пару місяців, на весні 1928 р., того агронома заарештовано і незабаром він опинився на Соловках. В Україну він більше не повернувся.

до чого неухильно прямував ЦК РКП(б) на чолі з Леніном. Не рятувало справи й масове викинення з партії неросійських комуністичних елементів, які з погляду великодержавного російського централізму й шовінізму, на цей раз «пролетарського», були, як і за царських часів, цілком «неблагонадійні». Відомий, наприклад, такий факт. Леніна особливо турбувала Партія Укр. Соц.-Революціонерів-боротьбістів. Прийнявши комуністичну програму, боротьбісти обстоювали разом з тим здійснення на практиці свобод для неросійських народів, що їх було проголошено в деклараціях. Вони разом з тим вимагали створення окремої національної української армії. Ленін бачив, що в разі незадоволення цих вимог щодо України (а їх ЦК РКП не збирався задовольняти) боротьбісти можуть розпочати повстання, маючи добрі зв'язки з селом. Тому він став прикладати всіх зусиль, щоб влити партію боротьбістів до КП(б)У, відділу РКП(б). Плян його був простий: а) знищити незалежну українську комуністичну політичну організацію, небезпечну для монополії Російської Комуністичної Партії в Україні; б) унешкодити членів партії боротьбістів. А. В. Лихолат з приводу цього подає такі відомості:

«Комуністична партія, ЦК РКП(б) допомогли українським комуністам розкрити справжнє обличчя боротьбістів та інших націоналістичних партій. Це мало найважливіше значення у справі зміцнення військового союзу Радянської України з Радянською Росією.

У проєкті резолюції про партію боротьбістів (грудень 1919 р.) В. І. Ленін писав: «Визнати боротьбістів партією, що порушує основні принципи комунізму своєю пропагандою розділення воєнних сил та підтримання бандитизму, що просто допомагає білим і міжнародньому імперіялізмові.

Так само суперечить інтересам пролетаріату їхня боротьба проти гасла тісного і найтіснішого союзу з РСФСР.

Усю політику провадити систематично й неухильно, спрямовуючи її до ліквідації боротьбістів, яка має відбутися в найближчому часі. Для цієї мети не пропускати жодного огріху боротьбістів без негайного й суворого покарання. Особливо збирати відомості про непролетарський і найбільш ненадійний характер більшості членів їхньої партії».¹²⁶

Обвинувачення партії боротьбістів у тому, що вони «допомагають міжнароднім імперіялістам», бо «підтримують бандитизм» — це звичайна для большевиків несумлінна пропаганда й тактика, розрахована на викликання певних емоцій у незорієнтованої маси. Це просто вияв новітньої нечаєщини. Мова тут іде про те, що боротьбісти підтримували опозиційні українські елементи та захищали повстанців-партизанів, які виступали проти масових вивласнень, чи конфіскацій, що їх здійснювали «продотряды», надіслані в Україну з РСФСР, та проти антиукраїнської окупаційної політики завойовників. А під «інтересами пролетаріату» ховалися місцеві «інтереси

¹²⁶ Лихолат, стор. 608.

великорусського пролетаріату». Нарешті, характерним є й те, що Ленін давав наказ збирати відомості про «непролетарський характер» боротьбістів, натякаючи на те, що величезна більшість членів цієї партії складалася з селян. І це в той час, коли сам Ленін був сином визначного царського урядовця, а величезна більшість його товаришів по ЦК РКП(б) так само, як і він, не мала нічого спільного з пролетаріатом, а дехто походив навіть з родин великих капіталістів, як брати П'ятакови, сини власника великих цукроварень, тощо.

Отож, з поданої передніше цитати видно, що Ленін і ЦК РКП(б) намітали будь-що-будь знищити партію боротьбістів, яка стояла їм на дорозі до переведення цілковитого приєднання України до складу РСФСР. Для цього вони «допомагали українським комуністам», себто — своїй агентурі в Україні, підготовляти відповідний ґрунт.

Але з кого ж складалися ці «українські комуністи», що творили КП(б)У і мали підготувати той ґрунт? За офіційними відомостями, вони, ці «українські комуністи», складалися в основному з росіян та частково з осіб інших національностей. Українці ж в етнічному розумінні у складі КП(б)У за даними кінця 1920 року становили тільки 19%. А в складі ж ЦК КП(б)У в 1919 р., на чолі якого стояв українофобствующий Юрій П'ятаков, українців було із усіх 14 осіб лише два: В. П. Затонський та ще якийсь, не відомий нам Хмельницький, і становили вони вдвох 14% до всього складу ЦК КП(б)У.¹²⁷ Це в той час, коли серед всієї людности України українці (як етнічна група) становили за даними перепису 1926 р. — 80%. Все це якнайкраще свідчить, що в поході супроти боротьбістів виявилася фактично протиукраїнського боротьба Леніна й ЦК РКП(б), хоча її добре було замасковано інтернаціоналістичною фразеологією. Ленін був не проти українців, але при тій умові, що вони ніякої вирішальної політичної ролі в Україні не будуть відігравати. Що вони, українці, ніяких окремих від Росії самостійних національних завдань не ставитимуть і цілком у всьому підкорятимуться зарядженням і керівництву його партії в Москві. Що вони, українці, безвідмовно поставлять до диспозиції кремлівської влади усі ресурси України і всю фізичну й мозкову робочу силу українського народу.

Для замаскування ж дійсної колонізаційно-асиміляційної мети та для полегшення здійснення інкорпораційних завдань Ленін дуже зручно висунув гасло, з якого виходило, що він, нібито, та його партія борються за вільну Україну. Він твердив, що:

«при єдиній дії пролетарів великоруських і українських вільна Україна можлива, без такої ж єдності про неї не може бути й мови».

При цьому на практиці, як сказано передніше, ця «єдність дій» полягала в підкоренні московському центрові та в безвідмовному виконанні його розпоряджень.

¹²⁷ В. С. Голуб, Конспективний нарис історії КП(б)У. Відбитка з Українського Збірника, кн. 9. Мюнхен, 1957, стор. 136 і 117—118.

Чи знав провід боротьбістів про той Ленінів проєкт резолюції, що про нього пише тепер Лихолат, — нам не відомо. Треба думати, що провід боротьбістів не усвідомлював і дійсних намірів Леніна. Та й ситуація була майже безнадійна, бо вся Україна була вже в 1920 році окупована російською червоною армією. Відомо тільки, що боротьбісти надіялися, масово вступивши до лав КП(б)У, перемогти в ній антиукраїнські елементи.

Року 1920 це злиття відбулося. Але в липні 1921 р. розпочалася велика чистка партії і майже всіх боротьбістів в індивідуальному порядку повикидали з КП(б)У. І в 1923 р. їх у КП(б)У лишилося тільки 118 осіб з прийнятих близько 20 000.¹²⁸

Лихолат про все це пише так:

«У зв'язку з перемогами Червоної Армії на фронтах громадянської війни, зміцнення советської влади на Україні та зростання авторитету і впливів Комуністичної партії, боротьбісти в березні 1920 р. примушені були піти на розпуск своєї партії, заявивши про бажання влитися в КП(б)У.

IV Всеукраїнська партійна конференція (березень 1920 р.) ухвалила прийняти боротьбістів до складу КП(б)У з проведенням обов'язкової перереєстрації. «Ми цю партію перереєстрували, — казав Ленін, — і замість повстання боротьбістів, яке було неминучим, ми здобули, завдяки правильній лінії ЦК... те, що все краще, що було в партії боротьбістів, увійшло до нашої партії під нашим контролем, з нашого признання, а решта — зникло з політичної арени. Ця перемога варта пари хороших битв. (В. І. Ленін, Соч., т. 30, стр. 439)».¹²⁹

У чому полягала «правильність» лінії ЦК — тут не сказано, а поставлено крапки. Але із змісту всього поданого передніше можна зрозуміти, що правильність полагала в певних обіцянках боротьбістам, які виявилися потім звичайним політичним ошуканством. Їх поодиночі повикидали з партії, відповідно під час чистки здескридувавши кожного та поставивши цим під нагляд ЧК, і в такий спосіб унеможливили їм будь-яку дальшу громадсько-політичну діяльність. А пізніше, в тридцятих роках, викинутих з партії боротьбістів виловлювали скрізь, навіть за межами України, і фізично винищували або засиляли, як непевний елемент. Так само тоді були викинуті з партії, заслані або фізично знищені й ті «кращі з партії боротьбістів», що про них писав Ленін. КП(б)У цілком звільнилася від колишніх боротьбістів.

Але й ця «очищувальна» акція, що її роблено за інструкціями з Москви, ще не могла тоді остаточно вирішити справи. В партії лишалося ще чимало ідейних елементів і серед росіян, які намагалися послідовно провадити в життя проголошені в національній справі принципи, що їх вони вважали за вірні і які вони енергійно обстоювали. Про це ясно свідчив цитований вище лист комуніста-росіянина Г. Лапчинського з 1920 року.

¹²⁸ Феденко П., Укр. гром. рух, стор. 132, 135.

¹²⁹ Лихолат, стор. 610.

Тому національне питання гостро стало і на X з'їзді 8—16. III. 1921 р. і на XII з'їзді РКП(б) 17—25. IV. 1923 р.

У великій постанові X з'їзду РКП(б) «Про чергові завдання партії в національному питанні» (розд. II, п. 5) ми читаємо, наприклад, такі важливі констатації:

«Розвиток комуністичних організацій на окраїнах відбувається в дещо своєрідних умовах, які гальмують нормальний ріст партії в цих районах. З одного боку, працюючи на окраїнах великоруські комуністи, що виросли в умовах існування «державної нації» і не знали національного гніту, нерідко применшують значення національних особливостей у партійній радянській роботі, або зовсім не зважають на них, не враховують у своїй роботі особливостей класової будови, культури, побуту, історичного минулого даної народності, вульгаризуючи, таким чином, і перекручуючи політику партії в національному питанні. Ця обставина веде до ухилу від комунізму в бік великодержавности, колонізаторства, великоруського шовінізму. З другого боку, комуністи-тубільці, які пережили тяжкий період національного гніту і не цілком ще звільнилися від примар останнього, нерідко перебільшують значення національних особливостей в партійній і радянській роботі, залишаючи в тіні класові інтереси трудящих, або просто змішують інтереси трудящих даної нації з так званими «загальнонаціональними» інтересами тієї ж нації, не вміючи виділяти перші з останніх і будувати на них партійну роботу. Ця обставина, в свою чергу, веде до ухилу від комунізму в бік буржуазно-демократичного націоналізму, який набирає іноді форми панісламізму, пантюркізму (на Сході)».

У цій резолюції, дарма що довелося ясно підкреслити небезпеку з боку великодержавного російського шовінізму в надрах партії, чого вимагали члени з'їзду, редактори, які виросли «в умовах державної нації» все ж говорять не про національні республіки неросійських народів, а про «окраїни» Росії. А трохи далі в ній подається й практичні настанови:

«З'їзд нагадує, що без подолання колонізаторських і націоналістичних пережитків у партійних рядах неможливо створити на окраїнах міцні і зв'язані з масами дійсно комуністичні організації, які згуртували б у своїх рядах пролетарські і напівпролетарські елементи тубільного і руського населення на основі інтернаціоналізму. Тому з'їзд вважає, що ліквідація націоналістичних і, в першу чергу, колонізаторських хитань є одним з найважливіших завдань партії на окраїнах».

А перед самим закінченням цікава пересторога:

«... з'їзд перестерігає партію від «розширення» за рахунок міщансько-націоналістичних і куркульських елементів».¹³⁰

¹³⁰ ВКП(б) в резолюціях, стор. 366; підкресл. наше.

Нема чого й говорити, що під категорією «міщансько-націоналістичних і куркульських елементів» редактори розуміли в першу чергу неросіян.

Як бачимо з цих уривків, ЦК РКП(б) у березні 1921 р. погодився у запропонованій з'їздові резолюції (для заспокоєння «націоналів» та для припання їхньої чуйности) головний наголос зробити на великоруському великодержавному шовінізмі й на боротьбі з колонізаторськими тенденціями тих великодержавних шовіністів. Але на практиці, через якихось три місяці, а саме — у червні 1921 р., як ми щойно бачили на прикладі з 20 000 боротьбістів, той же ЦК РКП(б), керуючи чистою в Україні, з усією силою вдарив не по «великодержавних шовіністах і колонізаторах», а тільки по національному українському елементу в КП(б)У.

Масове виключення з КП(б)У українців, власне, й було в інтересі дійсного, але прихованого плану ЦК РКП(б). Інакше пояснити цього явища не можна. За допомогою цієї гнучкої тактики ЦК РКП(б) цілковито забезпечував росіянам перевагу не тільки у всій партії взагалі, де вони становили за даними, наприклад, 1923 р. — 73,4%,¹³¹ а за даними 1925 р. — 72,2%,¹³² при вазі росіян у цілій державі в 52%, але забезпечував росіянам перевагу й керівне становище і в відділах комуністичної партії неросійських республік. Так, наприклад, в одній статті про Азербайджан ми читаємо:

«За офіційними даними Закавказького комітету большевицької партії, до насильної окупації Азербайджану (27. IV. 1920 р.), кількість місцевих комуністів у країні не перевищувала 300 осіб, а в Бакинському комітеті комуністичної партії не було ні одного азербайджанця».¹³³

А Баку — це столиця Азербайджану. Про те саме 35 років тому писав і член ЦК КП(б)У — Микола Попов. У нього ми читаємо:

«Протягом цілих десятиріч бакинська організація нашої партії, найміцніша пролетарська організація Азербайджану, була організацією виключно, або майже виключно великоросів, і, можливо, частково вірменських робітників. Я не помилюся, якщо скажу, що тільки з 1919 і 1920 рр. починається інтенсивне втягнення до бакинської організації тюркської частини пролетаріату».¹³⁴

І тут же, перейшовши до України, Попов пише:

«Другий приклад — Україна. Комуністична партія України, як обласна організація всередині РКП, існує тільки з весни 1918 р. (з так званої Таганрозької наради). У липні... 1918 р. відбувся перший з'їзд КПУ. І ось — дозвольте подати Вам деякі цифри. На Україні ми маємо найменше 75% української людности, якщо не всі 80%.¹³⁵ Ми маємо цілу низку губернь із суцільною українською

¹³¹ «Свобода» ч. 197 за 1953.

¹³² «Освобождение» ч. 2 за 1953.

¹³³ «Кавказ», ч. 4—5 за 1951, стор. 23.

¹³⁴ Попов, Нац. політика..., стор. 119—120.

¹³⁵ За даними перепису 1926 р. українців виявилось в Україні 80%.

людністю: Київську, Волинську, Подільську, Полтавську. А що являє собою національний склад нашої партії на Україні? Дозвольте оголосити деякі цифри. Не зважаючи на те, що основна маса людности України є українці, якщо ми приглянемося до складу нашої партії, то побачимо, що на першому місці по національному складу на Україні стоять великороси, котрі становлять на Україні 52% членів партії. А українців у партії ми маємо тільки 23%. Не буду подавати інших цифр (себто — про інші національності в партії на Україні, що разом становили, як виходить, ще 25%. — Д. С.). Це — дуже конкретний приклад. На тисячу дорослих громадян-великоросів, якщо говорити про весь СРСР, ми маємо 4 комуністи. На відповідне ж число українців ми маємо менше одного — 0,9 комуніста. От конкретний факт, що говорить нам про те, в якому стані перебуває в цей час справа з національним складом нашої партії».¹³⁶

Нарешті, Попов подає подібні ж відомості й про Киргизію. Він каже:

«Дозвольте, щоб до цього питання більше не повертатися, подати вам ще разуючий приклад. У Киргизії серед людности є близько 50% киргизів. А чи знаєте, скільки киргизів у нашій партійній організації? — 5% киргизької партійної організації».¹³⁷

Зважаючи на те, що Попов здав оці свої лекції до друку в кінці першого півріччя 1924 р., ми, певно не помилимося, коли ці дані про національний розподіл «обласних» організацій РКП(б) віднесемо на кінець 1923 р. Додамо тут до відомостей Попова, що року 1922 в Білорусії білоруси становили 21% членів білоруської партійної організації РКП(б).¹³⁸

8. Двоїстість політики й тактики ЦК РКП(б) в національному питанні за постановами XII з'їзду

Зрозуміло, що ця двоїста політика й тактика ЦК РКП(б), — базована на грубому ошуканстві не тільки широких мас, а й членів самої партії, що не стояли близько до вузького кола фактичних керівників РКП(б) та не були утаємничені у дійсні їхні пляни, — підтримувала стан неспокою й боротьби як у самій партії, так і поза нею. Бо життєва практика партійних та урядових чинників цілком розбігалася, йшла всупереч з деклараціями й постановами самої ж партії. Найавторитетнішим підтвердженням цього є надруковані для загального користування матеріяли самої партії. Ось, наприклад, серед резолюцій XII з'їзду РКП(б), що відбувся в Москві 17—25. IV. 1923 р., ми знову натрапляємо на великий розділ — «По національному

¹³⁶ Попов, стор. 120.

¹³⁷ Там же, стор. 120.

¹³⁸ Решетар Ів.

питанню». У ньому вичитуємо знову й знову підтвердження старих рішень РКП(б) у цій справі. Резолюція каже:

«...смысл цих рішень полягає: а) в рішучому запереченні всіх і всіляких форм примусу щодо національностей; б) у визнанні рівності і суверенності народів у справі влаштування своєї долі; в) у визнанні того положення, що тривке об'єднання народів може бути проведене лише на началах співробітництва і добровільності...»¹³⁹

Яка рація була повторювати все це через п'ять років після урочистого проголошення декрету від 15. XI. 1917 р.? І як могло трапитися, що той декрет не був запроваджений у життя, і його принципи знову й знову доводилося проголошувати? Виходить, що ЦК РКП(б), який увесь час був єдиним, монопольним і нічим не обмеженим диктатором у країні, який мав у своїх руках військову силу і страшний апарат чрезвычайки, який контролював усі органи влади — чомусь не мав наміру залізною рукою примусити всіх, а найперше самих членів партії, виконувати настанови того декрету. Натомість тільки безугавно повторював їх у своїх резолюціях. Виходить, нарешті, що керівні члени партії на відповідальних посадах у державному уряді чомусь і самі не виконували цих, здавалося б, найважливіших декрету й ухвал партії й уряду. Та й сам Ленін у своєму записі до щоденника за 30 грудня 1922 р. признається:

«...чи вжили ми з достатньою дбайливістю заходів, щоб дійсно захистити іногородців від істинно руського держиморди? Я думаю, що цих заходів ми не вжили, хоча могли і повинні були вжити».¹⁴⁰

Як же все це могло трапитися в партії з мілітарною дисципліною? Відповідь на це ми вже чули з уст Вол. Винниченка, коли він року 1920 повернувся з України. Справа в тому, що діяльність керівництва ЦК РКП(б) мала й має два обличчя. Одно офіційне, парадне, декларативне, програмове, і воно призначене для обдурювання широких мас людности, а в першу чергу — робітництва й селянства. Друге — дійсне, реальне, пов'язане з фактичним, але замаскованим пляном ЦК РКП(б), з пляном відтворення колоніальної, хоча на цей раз вже советської російської імперії під новою фірмою — СССР.

Зрозуміло, що ця дволичність тактики ЦК РКП(б) знову мусила яскраво відбитися і в постановах XII з'їзду. Адже серед членів РКП(б), як ми знаємо із заяви Г. Лапчинського, було дві супротивні течії, і кожна домагалася свого. Тому ми знову читаємо в тих постановах такі цілком вірні твердження, як от:

«...пережитки націоналізму являють собою своєрідну форму оборони проти великоруського шовінізму, (а че-

¹³⁹ ВКП(б) в резолюціях, стор. 461.

¹⁴⁰ «Комуніст України» ч. 7, 1956, стор. 20. Підкресл. наше.

рез це) рішуча боротьба з великоруським шовінізмом становить найвірніший засіб для подолання націоналістичних пережитків».¹⁴¹

Проте після з'їзду фактично не видно було ніякої «рішучої боротьби» з отим великоруським шовінізмом, що породжував (як змушений був констатувати з'їзд) шовінізм серед пригнічених національностей. У постановах XII з'їзду ми знаходимо також констатацію того, що:

«... союз республік розцінюється значною частиною радянських чиновників у центрі і на місцях не як союз державних одиниць, покликаний забезпечити вільний розвиток національних республік, а як крок до ліквідації цих республік, як початок утворення так званого «єдино-неділимого».

І що:

«результатом спадщини старого (царського ладу — Д. С.) слід вважати прагнення деяких відомств РСФСР підпорядкувати собі самостійні комісаріяти автономних республік і прокласти шлях до ліквідації останніх».¹⁴²

Але далі, підкресливши, що «Союз республік (ухвалу про створення його прийнято в кінці грудня 1922 р. — Д. С.) створений на началах рівності і добровільності робітників і селян окремих республік», XII з'їзд РКП(б) «рекомендує членам партії» добиватися проведення таких практичних заходів:

- 1) «Щоб при побудуванні центральних органів Союзу була забезпечена рівність прав і обов'язків окремих республік як у взаємних між ними відносинах, так і щодо центральної влади Союзу;
- 2) «щоб у системі вищих органів Союзу був утворений спеціальний орган представництва всіх без винятку національних республік і національних областей на началах рівності, з можливим врахуванням представництва всіх національностей, які входять у склад цих республік;
- 3) «щоб були надані республікам досить широкі фінансові і, зокрема, бюджетні права, які забезпечують можливість проявлення їх власної державно-адміністративної, культурної і господарської ініціативи;
- 4) «щоб органи національних республік і областей будувалися переважно з людей місцевих, які знають мову, побут, нрави і звичаї народів;
- 5) «щоб були видані спеціальні закони, які забезпечують вживання рідної мови в усіх державних органах і в усіх установах»... І т. д.¹⁴³

¹⁴¹ ВКП(б) в резолюціях, стор. 464. Підкресл. наше.

¹⁴² Там же. Підкресл. наше.

¹⁴³ ВКП(б) в резолюціях, стор. 464—465. Підкресл. наше.

Перед ким члени партії мали добиватися всього цього? Адже вони змушені сліпо виконувати накази свого проводу. У постановах VIII з'їзду РКП(б), що відбувся 18—23. III. 1919 р., ми читаємо:

«... найбільш строгий централізм і найсуворіша дисципліна є абсолютною необхідністю. Всі рішення вищої інстанції абсолютно обов'язкові для нижчих. Кожна постанова мусить бути насамперед виконана, і лише після того допустима апеляція до відповідного партійного органу. У цьому розумінні в партії в дану епоху необхідна прямо військова дисципліна. Всі підприємства партії, які піддаються централізації (видавництво, пропаганда та ін.), повинні бути в інтересах справи централізовані.

Усі конфлікти розв'язуються відповідною вищою партійною інстанцією».¹⁴⁴

Таким чином, все вирішує найвища інстанція — Політбюро. Воно є відповідальне за все. Бо все, що діється в країні, діється за його вказівками. Для чого ж тоді ця постанова, що члени партії про все зазначене передніше в резолюції XII з'їзду мають «добиватися»? Очевидно, це лише порожні реторичні вправи, потрібні для замаскування дійсного становища та дійсних намірів керівництва партії. Ніякого серйозного значення цим своїм постановам про захист національних прав Політбюро РКП(б) не надавало. Головним редактором цих постанов XII з'їзду був Сталін, бо Ленін лежав хворий. Все це, як писав Вол. Винниченко у листі до ЦК РКП(б) від 20. IX. 1920 р.:

«є (лише) слова, є формули, але немає їх здійснення, немає волі до здійснення!... Все це тільки слова, потрібні й ужиті для певної цілі й певного часу».

І він з гіркотою запитував тоді ЦК РКП(б):

«Чому цей Союз може існувати для вас тільки на словах, а на ділі є проковтнення одного організму другим? Чому те ковтання так легко знаходить у вас теоретичне обґрунтування? Чому ви, товариші, так охоче допускаєте його, виправдуєте, пояснюєте й доводите його необхідність? Чи дійсно тут говорять самі інтереси революції? Ні, ані комунізм, ані революція такого проковтнення не вимагають»...¹⁴⁵

Про фальш партійних та урядових советських гасел, резолюцій, декларацій та законів, про разючу невідповідність їх фактичній дійсності говорили й писали не тільки комуністи-українці. Іноді прилюдно (щоправда, дуже рідко) визнавали це й комуністи-росіяни. Ось, наприклад, Матвій Стахів за книжкою Е. Н. Carr — *The Bolshevik Revolution, Vol. I.* цитує цинічну заяву П'ятакова (він року 1919 був Москвою призначений на ге-

¹⁴⁴ Там же, стор. 285, п. 7. Підкресл. наше.

¹⁴⁵ Революція в небезпеці, ст. 88, 90.

нерального секретаря КП(б)У, а також був членом «українського» уряду Х. Раковського). Він пише:

«Георгій П'ятаков дивився на право націй на самовизначення в такий спосіб: Право самовизначення це, властиво, буржуазне гасло, яке «об'єднує всі контрреволюційні сили». З цим гаслом треба більшовикам рахуватися. Але раз більшовики здобудуть свою сильну диктаторську владу, то «все національне самовизначення не буде варте гнилого яйця».¹⁴⁸

Оцими кількома словами П'ятаков сказав, власне, все. І історія наступних десятиріч яскраво потвердила цілковиту слушність його твердження, яке фактично зрадило справжні наміри керівного центру ЦК РКП(б). Та таких одвертих заяв з боку комуністів-росіян було дуже мало. Їх засуджував і ЦК РКП(б). Керівники ЦК цілком слушно застосовували тактику цілковитого маскування, вона бо мусила дати якнайкращі результати. Тому ми й знаходимо в щоденнику («Заповіті») Леніна таку характеристику П'ятакова: хороший, мовляв, адміністратор, але поганий політик. Себто — те, що він робить, добре, але зле є те, що він про це відверто говорить.

Цим і пояснюється, що від усіх тих «рекомендацій» XII з'їзду РКП(б), замість конкретних вимог до залежного від партії уряду видати і запровадити в життя закони, віє явною нещирістю і неясністю дійсних намірів ЦК РКП(б) в цьому напрямку. «Рекомендації» виявляють лише голу декларативність та маневрування між протилежністю національних інтересів росіян (що їх фактично захищав провід ЦК) і неросіян. Маневрування це робилося з метою виграти час і непомітно закріпити той стан речей, до якого він, ЦК РКП(б), прямував — створення тоталітарної централізованої «єдиної неділимої» російської большевицької держави, при якій «усе національне самовизначення (для неросійських, звичайно, народів) не варте буде й гнилого яйця». Та ще свідчать ці «рекомендації» про наявність роздвоєння й гострої боротьби серед самих тодішніх членів партії на ґрунті запровадження чи незапровадження колоніалізму та колоніальної політики в СРСР. Опозиція всередині РКП(б) тоді ще не була цілком розтрощена, хоча її старанно винищували. Доводилося ще з нею числитися і всіляко її заспокоювати. Проте XII з'їзд був останнім з'їздом, у резолюціях якого так гомінко відбилася національна боротьба всередині партії. Після того Сталін вичистив з партії національну опозицію і винищив найнебезпечніших її носіїв. Національне питання було «вирішене».

Після написання цієї частини праці, ми перечитали російський «Новый Журнал», кн. LV, що вийшов у Нью-Йорці за ред. М. М. Карповича. Там ми знайшли статтю С. Воліна, яка інформує про документи з смоленського архіву Обкому ВКП(б). Їх захопили німці в 1941 р., а пізніше вони потрапили до американців. Як на підставі власних вражень від ознайомлення з цими партійними документами, так і на підставі книжки проф. Мерл Файн-

¹⁴⁸ «Народня Воля» ч. 39 за 1956.

сода, який спеціально досліджував їх (Merle Fainsod. *Smolensk Under Soviet Rule*. Harvard University Press, 1958, pp. 484), Волін також пише, що «двойственность характерна для многих актов советской власти». Він каже й подає приклади, що «центр (себто — Політбюро ВКП) рядился в позу добрых намерений, а ответственность за беззакония и насилия перелагал на местные власти», які не знали, який наказ і як саме треба виконувати, а виконувати — мусили.¹⁴⁷

Не менш цікавою в цьому числі журналу є й невелика, але дуже цінна зібраним матеріалом розвідка — «Бакунін, Нечаєв і Ленін». Її написав Д. Шуб. Ця розвідка побудована на співставленні й аналізі документальних даних. У ній ми знаходимо незвичайно барвисту характеристику С. Г. Нечаєва, відомого з історії російського революційного руху містифікатора й авантюриста, організатора терористичної групи «Народная Расправа». Для досягнення своєї мети, Нечаєв визнавав усі засоби за добрі: і ошуканство, і наклепництво, і грабіж, і вбивство. Про цього Нечаєва Мих. Бакунін писав, що коли він сам, Н. П. Огарев і дочка А. І. Герцена Наталія, зібравшись разом, викрили й довели Нечаєву, що він, будучи з ними у дружніх стосунках, шпигував за ними, викрадав у них їхні листи, дурив і компромітував їх перед іншими, то припертий до стіни фактами Нечаєв цинічно відповів їм: «Ну так, це наша система! Ми вважаємо всіх, хто не йде цільком з нами, наче б то за ворогів і ставимо собі в обов'язок компромітувати їх».¹⁴⁸

Далі Шуб реферує зміст книжки А. Гамбарова «В спорах о Нечаеве», що була видана в Москві в 1926 р. Гамбаров писав у ній:

«К торжеству социальной революции Нечаев шел верными средствами, и то, что в свое время не удавалось ему, то удалось через много лет большевикам, сумевшим воплотить в жизнь не одно тактическое положение, впервые выдвинутое Нечаевым» (Стор. 123, підкреслено нами, Д. Шуб).

Отож, як бачимо, Гамбаров, член партії, ставить фактично знак рівності між нечаєвщиною та большевизмом. Девізом Нечаєва було: «Кто не за нас, тот против нас». І цим девізом, як підкреслює Гамбаров, керувалися большевики в 1917 р.

Нарешті, Д. Шуб подає чимало цитат з писань Леніна і його друзів про нього, з яких наочно видно, що тактика Леніна і його моральний нігілізм нічим не відрізнялися від нечаєвських. Та й самого Нечаєва Ленін оціню-

¹⁴⁷ С. Волін, Смоленские документы («Новый Журнал», кн. LV, 1958, стор. 238—253.

¹⁴⁸ Д. Шуб цитує свідчення Бакуніна за публікацією: «Письма М. А. Бакунина, под. ред. и с объяснительными примечаниями М. П. Драгоманова.» Женева, 1896, стор. 281—294.

вав дуже високо й позитивно. Висновок Шуба такий: «Ленін не був «не-чаевцем», він був другим Нечаєвом».¹⁴⁹

У світлі цих нових даних, що їх зібрали й подають С. Волін і особливо Д. Шуб, стає ще більш зрозумілою двоїстість політики й тактики проводу ЦК РКП(б)—ВКП(б) в національному питанні, про яку ми писали передніше. Ця двоїстість, чи дволичність була і є системою проводу партії й невід'ємною частиною большевицької моралі.

¹⁴⁹ Д. Шуб, Бакунин, Нечаев и Ленин. («Новый Журнал», кн. LV, 1958, стор. 254—269.

[illegible]

ЧАСТИНА ДРУГА

ПОЛІТИКА КОЛОНІЯЛІЗМУ ЦК КПСР
У ДІЛЯНЦІ ПОЛІТИЧНІЙ
ТА ФІНАНСОВО - ЕКОНОМІЧНІЙ

У. ДЕЯКІ ФАКТИ З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ СССР ТА СТАНОВИЩЕ В НЬОМУ НЕРОСІЙСЬКИХ РЕСПУБЛІК

1. Особливість тактики Леніна в національному питанні

Г. Сафаров, один з колишніх теоретиків РКП(б), у своїй книзі — «Национальный вопрос и пролетариат» — згадує про те, як на сході Європи «під великоруським пануванням», почала з XVI ст. будуватися та «державна національностей», яка пізніше набула назви Російської імперії. Він пише:

«Підкорені силою, або спершу втягнуті у військовий «союз» з Росією, а потім вже підкорені, зайняли ті підкорені народи становище безправних націй під управлінням великоруських панівних класів, у великоруській державі».¹⁵⁰

Пишучи це десь у 1921—1922 рр., Сафаров, як видно, не усвідомлював собі того, що такий самісінько процес відбувався перед його власними очима, коли створювався СССР. Відбувалося повторення тієї давньої історії московських завоювань, але в дещо зміненому варіанті і швидкими темпами, бо були нові часи, нові обставини й добрий старий історичний досвід.

Неросійські національні республіки, що постали на руїнах царської імперії в 1917 р., протягом 1918—1920 рр. силою зброї російської червоної армії, в кривавих війнах (що їх партійна пропаганда змальовує як «громадянські війни»), були підкорені й приєднані до РСФСР. Формально ті неросійські республіки не було знищено. Навпаки, демонстративно й декларативно було визнано їхню незалежність, рівноправність і суверенність. Відомо, наприклад, що коли між командувачем російських військ В. А. Антоновим-Овсєнком і вже призначеним з Москви для України большевицьким урядом виникли тертя на ґрунті компетенцій, Ленін в телеграмі до Антонова-Овсєнка просив:

«Ради Бога, приложите все усилия, чтобы все и всяческие трения с ЦИК (харьковским) устранить. Это архиважно в государственном отношении. Ради Бога, помиритесь с ними и

¹⁵⁰ Сафаров, стор. 33; підкресл. оригіналу.

признайте за ними всяческий суверенитет. Комиссаров, которых Вы назначили, убедительно прошу Вас сместить. Очень и очень надеюсь, что Вы эту просьбу исполните и абсолютного мира с Харьковским ЦИК достигнете. Тут нужен архитект национальный» (В. И. Ленин, Статьи и речи об Украине. Партиздат ЦК КП(б)У, 1936, стор. 292. Пінкресл. оригіналу).¹⁵¹

У цьому «архитакті» полягала особливість тактики Леніна: не дратувати без потреби національних амбіцій неросійських народів колишньої Росії. Але разом з тим — договорами, розташуванням на території тих неросійських республік московських залог, встановленням там диктатури членів своєї партії та запровадженням на їхніх територіях єдиної, підлеглої московському центру, таємної поліції з необмеженими правами (ЧК, ГПУ тощо) — зв'язати залізними обручами з фактично цілком російською державою — РСФСР, усі ті за деклараціями й конституціями самостійні, нібито, й суверенні неросійські республіки, не давши їм жодних можливостей та гарантій користуватися бодай з частини «дарованих» їм на папері суверенних прав.

Така була найвідмінніша риса Ленінової тактики. Він, безперечно, не був російським шовіністом, але був безоглядним централістом. Надаючи республікам позірної самостійності та деякої, рівняючи з часами дворянсько-царського абсолютизму, полегші в культурно-національному житті (що їх неросійські народи фактично самі здобули з моментом повалення царського режиму ще в березні 1917 р.), Ленін цим старався замаскувати абсолютний свій централізм господарський і політичний. Теоретично цей «пролетарський» централізм виглядав, нібито, не погано і імпозантно, але практично, при зосередженні всієї влади в руках московського диктаторського уряду, мусив цілком перетворитися й незабаром перетворився у знаряддя дальшого продовження старого колоніального визиску, прикритого лише новими зовнішніми прикрасами.

2. Тлумачення права на самовизначення народів у «Програмі комуністів» Бухаріна та дебати в цій справі на VIII з'їзді

Проте не всі активні діячі РКП(б) і навіть не всі члени її ЦК мали отой Ленінів архитакт і розуміли його сутність. Дехто приймав це за чисту монету. Тому багато з них (з походження росіяни або цілком зросійщені й асимільовані) підходило до справи простіше й одвертіше. Ось яке, наприклад, тлумачення «суверенних прав» неросійських народів ми знаходимо в

¹⁵¹ Цитов. за «Нові Дні» ч. 85 за 1957, стор. 11—12.

«Програмі комуністів-більшовиків», що її написав у травні 1918 року Н. Бухарін. Він був тоді членом ЦК РКП(б) та видатним теоретиком партії. Був він також членом президії та заступником голови Виконавчого Комітету III Комуністичного Інтернаціоналу. Через це є підстави твердити, що ця програма була висловом не лише особистих думок і поглядів Бухаріна, а й висловом поглядів багатьох тодішніх керівних членів. У XIX розділі цієї програми, що має наголовок «Визволення народів», ми читаємо:

Щоби вселити братське довір'я між різними відділами пролетаріату, програма комуністів проголошує право працюючих клас кожної нації на повне відокремлення... Тут мова йде про право на самовизначення не нації (себто і робітників і буржуазії разом), а робочих клас. Се значить, що так звана воля нації для нас зовсім не свята. Коли б бажалося довідатися про волю нації, нам треба було б скликати установчі збори цієї нації. Для нас святою є воля пролетарських і напівпролетарських мас. Ось чому ми говоримо не про право на самовизначення націй, а про право на відокремлення працюючих клас кожної нації. За пролетарської диктатури не установчі («загальнонародні», «загальнонаціональні») збори, а совіти працюючих рішають питання. І коли би в яким-будь куточку Росії скликалося одночасно обидва зібрання — «установчі збори» даної нації і з'їзд совітів, при чому «установчі збори» стояли би за відокремлення, а пролетарські з'їзди проти, — ми тоді підтримували б ухвалу пролетаріату проти ухвал «установчих зборів» всіма засобами аж до зброї»¹⁵²

Це було написане й надруковане в 1918 році. Ті самі думки були висунуті й на VIII з'їзді РКП(б) в Москві в березні 1919 р., саме в той момент, коли московська червона армія Антонова-Овсєєнка намагалася остаточно захопити й закріпити за собою територію Української Народньої Республіки. Ось як за стенографічним звітом реферує цю справу Г. Сафаров:

«Тов. Н. І. Бухарін говорив: «Що таке нація? У суворо науковому розумінні це є сукупність усіх клас. Це не є пролетаріат або буржуазія, це є і пролетаріат і буржуазія. Поняття нації охоплює в собі усі класи даного суспільства. Тому, тримаючи курс на пролетарську диктатуру, ми, як мені здається, не можемо виставляти гасла про права нації на самовизначення. Кожен скаже: якщо ви говорите про право націй на самовизначення, то тим самим ви визнаєте також фіктивну, так звану, «волю націй», яка звичайно втілюється ні в чому іншому, як в опитуванні, так званої, «всієї людности», враховуючи і панівні класи; або в установчому зібранні, парламенті, скликаному на підставі загального, рівного, прямого й таємного голосування, яке охоплює в першу чергу представників пануючих класів». І тов. Бухарін, допускаючи для колоній, — «для готтентотів і бушменів, негрів, індусів тощо» —

¹⁵² Бухарин, стор. 78—79, підкресл. оригіналу.

«право на самовизначення», для решти пропонував «самовизначення трудящих клясів кожної національності». (VIII с'езд РКП. Москва, 18—23. III. 1919 р. Стенографический отчет. М. 1919. стор. 40—21).

Тов П'ятаков доповнював та виправляв погляди тов. Бухаріна, захищаючи шлях суворой пролетарської централізації «без будь-яких поступок» «праву на самовизначення». Він казав: «Зараз іде боротьба за встановлення пролетарської диктатури на Україні, і ви прекрасно знаєте, що доля України являє собою величезний інтерес не тільки для робочих мас цієї країни, а для робочих мас Росії, Латвії, Білорусії і решти советських республік. Якщо советська республіка встановиться в Австрії і Німеччині, то Україною будуть зацікавлені і ці республіки. Чи можемо ми допустити, щоб форма існування пролетарсько-селянської України могла би визначитися виключно і незалежно трудящими масами України? Звичайно, ні».

Свою українську позицію тов. П'ятаков підпирав покликуванням на те, що «право націй на самовизначення» — пережиток епохи II Інтернаціоналу.

«У Другому Інтернаціоналі кожна партія пролетаріату, що боролася в різних країнах, самостійно визначала лінію своєї поведінки, форму своєї боротьби і форму взаємовідносин з іншими партіями... Тепер же, коли ми будемо Інтернаціонал диктатури пролетаріату, не можна допустити, щоб пролетаріат окремих націй міг і мав право визначати свою долю, свою лінію поведінки або зв'язок з іншими повсталими частинами робітничої партії самостійно і незалежно». (Стеногр. отчет, стор. 68, 69).

Тов. П'ятакова підтримав тов. Суниця від Оренбурзької організації, заявивши, що «принцип права націй на самовизначення» має бути відкинтий найрішучіше не тільки щодо буржуазних націй, але й щодо пролетаріату окремих націй». (Стенограф. отчет, стор. 75).¹⁵³

3. Відсутність принципової різниці між поглядами Леніна й інших керівних осіб партії на національне питання

Сафаров каже, що в наслідок щойно згаданих виступів на VIII з'їзді відбувся словесний бій, і перемогу здобув погляд Леніна. Але чи була принципова різниця між поглядами Леніна та поглядами П'ятакова й

* Чи не цей погляд перевірив справу революції угорського пролетаріату 1956 р.? — Д. С.

¹⁵³ Сафаров, стор. 179—180. Підкресл. оригіналу.

інших? На нашу думку, принципової різниці (такої, скажімо, як між поглядами Леніна й Карла Каутського на диктатуру пролетаріату) не було. Була різниця тільки в підході до справи, в тактиці. Бухарін, Пятаков та інші не мали «архитакту». Ленін хотів досягти того ж, що й вони, але шляхом тактичних поступок, шляхом деклярацій, порожніх (не для здійснення) обіцянок тощо. Цим він підкупив і перетяг на свій бік багатьох націоналів, які прийняли його декляративні твердження за серйозні й обов'язуючі.

Проголосивши в «Деклярації про права народів Росії» від 15. XI. 1917 р. право націй на «самоопределение вплоть до отделения», Ленін ці «права» негайно звів до абсолютної фікції. В. К. Козлов пише:

«В. І. Ленін у своїх працях, висуваючи право націй на самовизначення, завжди підкреслював діалектичний зміст цієї вимоги... Питання про відділення наша партія завжди зв'язувала з питанням про характер влади в тій або тій країні».¹⁵⁴

Себто — «право націй на самовизначення» надається лише тим народам колишньої Росії, у яких державна влада перебуватиме в руках большевицької партії. Цим і пояснюється, що видавши «Деклярацію про права народів Росії», Ленін, як голова Раднаркому Російської республіки, через якийсь місяць надіслав полки московської червоної армії на підкорення України, Грузії тощо, які проголосили свою самостійність, бо уряди в цих республіках очолили не залежні від його партії місцеві соціалісти. Далі, проголосивши права народів на «самовизначення аж до відокремлення», Ленін в інших місцях своїх писань підкреслив, що надання того права зовсім не означає ще, що це право має бути використане, так само, як право на розвід між подружжям не означає, що те право буде використане і подружжя зможе розвестися. Треба думати, що це був прозорий натяк на те, що в старій Росії, як це було всім відомо, легальний розвід між подружжям фактично був унеможливлений. І коли жінка, скажімо, тікала від свого чоловіка-деспота, той чоловік міг вимагати від поліції повернення до своєї хати жінки, і поліція мусіла це зробити. Так само, поліційні органи не мали права видати паспорт жінці без згоди на це чоловіка, бо видача паспорта була в Росії правом на відокремлене життя. От такі «права» Ленін і дарував усім підкореним неросійським республікам у своїй «Деклярації прав». Цамерян каже:

«Ленін роз'яснював, що право націй на самовизначення не визначає обов'язкового відділення всіх націй і створення дрібних держав, так само, як «право на розвід» не означає обов'язковості для всіх розводу».¹⁵⁵

А далі, згадуючи про постанови сьомої всеросійської конференції РСДРП(б) в травні 1917 р., Цамерян пише, що там:

¹⁵⁴ Козлов, стор. 51.

¹⁵⁵ Цамерян, стор. 31.

«підкреслювалося, що не є дозволеним змішувати питання про право націй на вільне відокремлення з питанням про доцільність відокремлення тієї чи іншої нації. У кожному окремому випадку це мусить вирішувати партія пролетаріату з врахуванням інтересів боротьби робітничої класи за соціалізм».¹⁵⁶

Таким чином, суверенні права належать не кожному окремому народові колишньої Росії, а тільки російській комуністичній партії, «партії пролетаріату», яка одна (власне — керівний центр її) тільки й може вирішити, якому народові, коли і з яких суверенних прав можна скористуватися.

Як бачимо з поданого, права кожної нації на суверенність, на самовизначення й відокремлення були проголошені тільки для того, «щоб вселити братерське довір'я», себто лише з тактичних міркувань, для заспокоєння і без найменшого наміру допустити до використання тих прав. До речі, про потребу «подолати недовір'я трудящихся мас пригнічених країн» кілька разів згадується і в резолюціях VIII з'їзду РКП(б) з березня 1919 р.¹⁵⁷ Це лише зайвий раз підкреслює, що тоді це було дуже болюче й важливе для партії питання, бо вона ще не встигла тоді цілком зміцнити й створити всемогутній диктаторський апарат примусу й терору.

Як бачимо, воля й бажання будь-якої нації для РКП(б) ніякого значення не мали. Скористуватися з суверенних прав теоретично могли лише «совєти працюючих», пролетаріат. А який же пролетаріат був по неросійських республіках? В Україні, найбільш промислово розвиненій на момент революції, пролетаріат був кількісно незначний і становив малий відсоток до всієї людності. Крім того, майже наполовину складався він із зайшлих з Росії елементів, а наполовину — місцевий, але цілком зросійщений, денаціоналізований русифікаційною політикою царату.¹⁵⁸ Говоримо це про міський пролетаріат. Твердження Хр. Раковського від 3. I. 1919 р., що «український пролетаріат являється по своєму походженню чисто русским»¹⁵⁹ є, треба думати, результатом необізнаности чужинця, що його Москва щойно призначила виконувати обов'язки голови уряду України. Що ж до інших неросійських республік, то пролетаріату було там ще менше. В резолюціях X з'їзду РКП(б) за березень 1921 р. ми читаємо:

«Якщо з 65 міль. невеликоруської людності виключити Україну, Білорусію, частину Азербайджану, Вірменію, які пройшли в тій чи іншій мірі період промислового капіталізму, то лишається коло 30 міль., переважно тюркського населення (Туркестан, більша частина Азербайджану, Дагестан, горці, татари, башкири, киргизи та ін.), які не встигли пройти капіталістичного розвитку, не мають, або майже не мають свого промислового пролетаріату»...¹⁶⁰

¹⁵⁶ Там же, стор. 42.

¹⁵⁷ Див., напр., «ВКП(б) в резолюціях»..., стор. 272.

¹⁵⁸ Див., напр., Мазепа — «Большевизм...»

¹⁵⁹ Див. Христюк, IV, стор. 173.

¹⁶⁰ «ВКП(б) в резолюціях»..., стор. 364, підкресл. наше.

Так само й Д. Фурманов, один з діячів РКП(б), що чимало прислужився закріпленню в Середній Азії «советської влади» РКП(б), у статті, написаній ще в 1920 р., твердив, що:

«Пролетаріату в Туркестані взагалі мало: по всьому краю нараховують не більше за 40 000 (це на десятки мільйонів людей — Д. С), переважно залізничних робітників, які до того ж досить сильно тхнуть колонізаторським душком».¹⁰¹

Останні слова, що їх ми тут підкреслили, ясно говорять, що той пролетаріат складався переважно не з місцевих елементів, а з прибулих сюди росіян-колонізаторів.

Але, надаючи суверенні права не націям, а тільки «советам», чи «радам», що мали складатися з представників пролетаріату, керівники большевицької партії й тут свідомо фальшивили. Бо на практиці «совети» були перетворені в фікцію, в ширму, за якою діяла сама партія, власне — її керівництво, ЦК, що був фактичним диктатором і сувереном у цілій країні. Вол. Винниченко, побувавши року 1920 в Україні, свідчив:

«Ні для кого не є тайною, «советської влади», як такої, влади рад у советській Росії й Україні майже немає. Принцип абсолютного централізму виключає цю форму влади. Совети зведено до ролі декоративних установ».¹⁰²

Передніше ми подали конкретні матеріали з партійної дискусії про права націй на самовизначення з 1918—1919 рр. Подали й свідчення Сафарова про те, що VIII з'їзд РКП(б) відкинув те трактування прав націй на самовизначення, що його обстоював Бухарін, П'ятаков та інші, і став на позицію Леніна. Отож, доречним буде подати тут, яким же є теперішній погляд партії на дане питання. У виданні, що вийшло в 1954 р. під маркою Інституту філософії Академії наук СССР, і яке відбиває офіційний погляд, ми читаємо:

«Як відомо, буржуазно-шовіністичні кола України в добу панування Української (Центральної) Ради намагалися використати принцип самовизначення для своєї класової й імперіалістичної мети. А між тим принцип самовизначення треба тлумачити як право на самовизначення не буржуазії, а трудових мас даної нації.»¹⁰³

Проминувши голословні й не підперті реальними доказами і взагалі не відомо для чого вставлені тут твердження про «імперіалістичну мету» та «буржуазну шовіністичність» Центральної Ради, мусимо ствердити, що хоча Бухаріна й було пізніше знищено, як ухильника й партійного еретика, проте його трактування «права націй на самовизначення» з 1918—1919 рр. про-

¹⁰¹ Фурманов, Мятеш..., стор. 68.

¹⁰² Революція в небезпеці..., стор. 27.

¹⁰³ Козлов, стор. 52, підкресл. наше.

від партії майже цілком асимілював і тепер його видається вже, як визнану партійну тезу, яку й мусять поширювати вчені пропагандисти. Це зайвий раз підпирає наше твердження про відсутність принципової різниці між поглядами Леніна й інших керівних осіб партії на національне питання. Йшлося тоді лише про тактику, про те, як краще обдурити масу націоналів, щоб повільно взяти їх в залізні шори централізованої бюрократичної держави, в якій згодом і «права на самовизначення трудових мас» перетворилися на фікцію, як фікцією стала й сама «влада Рад», яку підмінила влада ЦК партії.

4. Прямування Леніна до абсолютно централізованої держави, само по собі виключало право націй на самовизначення

Передніше ми вже згадували, що Ленін у жовтні 1917 р. у статті «До перегляду партійної програми» висловив бажання мати «якнайбільшу державу», яка мала б складатися із «найтіснішого союзу» «якнайбільшого числа націй». При чому, як дізнаємося з інших місць його писань, ця «якнайбільша держава» мала б бути абсолютно централізованою державою. Зрозуміло, що це прямування Леніна до держави великої, багатонаціональної, централізованої й підпорядкованої диктаторському урядові РКП(б) само по собі виключало право націй на самовизначення, робило це право для всіх неросійських народів цілковитою фікцією. І справді, на перешкоді до здійснення Ленінової мети — до якнайбільшої держави із якнайбільшим числом націй, стали самостійні республіки, що виникли на руїнах царської Російської імперії. Щоб усунути цю перешкоду Ленін не завагався збройно підкорити їх. А щоб прикрити збройне насильство — він вигадав вищеподане крутістьке тлумачення та фальшиві заяви про «інтереси демократії», «соціалізму» тощо. Йшлося просто про те, щоб захопити території неросійських народів і мати змогу необмежено використовувати їхні природні ресурси, матеріальні надбання та робочу силу для своїх експериментів, а також — щоб здобути достатню кількість військових контингентів («гарматного м'яса») для своїх завойовницьких цілей.

Перша фаза підкорення республік неросійських народів та приєднання їх до РСФСР формально закінчилася підписанням військових союзів (1918—1921 рр.). При чому, як пишуть советські пропагандисти і вчені, «ініціатором створення воєнного союзу республік виступила советська Україна»¹⁶⁴ Фактично ж ініціаторами були: КП(б)У, відділ РКП(б) в Україні, та друга експозитура Москви — уряд Хр. Раковського. Ця ініціатива була продиктована їм з Москви, і вони її виконали. Та цього, кінець-кінцем, не приховують дуже й большевицькі автори.

¹⁶⁴ Див., напр., Чугаєв, стор. 44—45.

«Об'єднавчим рухом національних республік ідейно й організаційно керувала партія комуністів» —

пише Д. А. Чугаєв.¹⁶⁵ А Т. Б. Анісімова додає:

«Об'єднавчий рух советських республік очолювала Комуністична партія, яка проробила велетенську роботу в напрямку об'єднання самостійних советських держав у Союз Советських Соціалістичних Республік».¹⁶⁶

Про наслідки ж цього об'єднання свідчить Чугаєв:

«Українська РСР об'єднала свої озброєні сили з РСФСР, провадила єдину з РСФСР економічну політику. УСРР і РСФСР встановили загальний виробничий план, об'єднали банки і товарні фонди. Пересування продуктів із однієї республіки до іншої встановлювалося не на основі товарообміну, а в порядку здійснення єдиного плану постачання. Були об'єднані російські й українські залізниці під керівництвом Наркомшляхів РСФСР».¹⁶⁷

Таким чином, ЦК КП(б)У, владу якого в Україні встановила московська червона армія під керівництвом Антонова-Овсєєнка, від імени української нації — «воля якої зовсім не була свята для нього», а тому він про неї й не питав фактично, — передав усі суверенні права української нації, що стосувалися керування внутрішніми справами України, своєму московському центрові, передбачливо підписавши від імени українського народу «договори», одмовляючися в них навіть від еквівалентного товарообміну. Це, мабуть, перший такий випадок в історії міжнародніх договорів.

Підпорядкувавши договорами усе внутрішнє життя України московському центрові, ЦК КП(б)У, разом з такими ж відділами РКП(б) по інших неросійських республіках, за вказівками свого московського центру відмовився від імени української нації й від зовнішніх суверенних прав, які не пасували тепер до фактичної внутрішньої безправності. Чугаєв пише:

«П'ять советських соціалістичних республік — Українська, Білоруська, Азербайджанська, Грузинська, Вірменська, народні советські республіки — Хорезмська й Бухарська, а також Далеко-східня республіка склали угоду, якою передали Російській федерації право заступати їхні інтереси на загальноєвропейській конференції в Генуї. Делегати РСФСР могли складати й підписувати від імени всіх дев'яťох республік вироблені конференцією акти, а також окремі державні договори і погодження так з репрезентованими на конференції, як і зо всіма іншими державами».¹⁶⁸

Проте навіть ця формальна тїнь федерації чи, певніше — конференції, що ще лишалася, непокоїла централїста Ленїна. Він бажав «як-

¹⁶⁵ Чугаєв, стор. 61.

¹⁶⁶ Анісімова, стор. 8.

¹⁶⁷ Чугаєв, стор. 36. Підкресл. наше.

¹⁶⁸ Там же, стор. 58.

найбільшої держави і якнайтіснішого союзу якнайбільшого числа націй» під абсолютним проводом Російської Комуністичної Партії більшовиків. І тому, — пише Чугаєв:

«признаючи федерацію переходною формою до повної єдності, В. І. Ленін ще в 1920 році поставив завдання «стремитися к более тесному федеративному союзу».¹⁶⁹ —

і подав для підкріплення своєї тези різні докази, які, звичайно, далекі були від дійсного захисту інтересів неросійських народів колишньої Росії, але створювали враження, що саме про ці інтереси він турбується найбільше. Ленін був талановитим адвокатом і тактиком, а тому софістику його доказів (з якої він часто користувався) як і фактичну облудність виставленої мети нелегко було зразу спостерегти й виявити. Тих же, що її згодом спостерігали і намагалися поборювати, виходячи навіть з офіційно визнаних ідеологічних позицій партії в Україні (наприклад: Шумський, Хвильовий, Волобуєв, Скрипник тощо) — знищували, або примушували їх самих себе нищити.

5. Твердження партійної літератури, що ініціатива створення ССРСР належала неросійським республікам і що створення було добровільним — суперечить фактам

Історія створення ССРСР з правничого погляду висвітлена в досить докладній праці О. В. Юрченка.¹⁷⁰ Тому ми не маємо потреби всього того повторювати. Нашим завданням є підкреслити тут лише деякі моменти з цієї історії, розглядаючи їх з трохи іншого оглядового пункту й користуючися здебільшого з іншої советської літератури.

Основними твердженнями партійної літератури, яка розповідає про створення ССРСР, є:

- 1) що народи колишньої Росії «єдиноклудно висловилися за створення єдиної союзної держави — ССРСР»;¹⁷¹
- 2) що ССРСР був створений цілком добровільно;¹⁷²
- 3) що створено ССРСР тільки на прохання неросійських республік, які самі виявили ініціативу й настирливо порушували це питання перед РСФСР;¹⁷³
- 4) що між народами ССРСР панує цілковита рівність у політичному, економічному й національному відношенні;¹⁷⁴

¹⁶⁹ Там же, стор. 56, підкресл. наше.

¹⁷⁰ Юрченко, Природа і функція...

¹⁷¹ Напр., Чугаєв, стор. 76, 80, 92.

¹⁷² Напр.: а) Чугаєв, стор. 42, 80; б) Анисимова, стор. 8, 37; в) Козлов, стор. 32; г) Цамерян, стор. 48, 49; г) Лихолат, стор. 618, 619.

¹⁷³ Напр.: а) Чугаєв, стор. 45, 57, 58, 62, 79, 80; б) Козлов, стор. 59.

¹⁷⁴ Напр.: а) Цамерян, стор. 54, 58; б) Чугаєв, стор. 94.

5) що в СССР «знищено визиск людини людиною», що соціалізм вже побудований і тепер відбувається вже «перехід від соціалізму до комунізму».¹⁷⁵

Все це — облудні пропагандивні твердження партійної літератури, яка займає абсолютно монопольне становище в СССР. У країні, де діє диктатура ЦК КПСС, сперта на величезний могутній апарат примусу й терору, і де опозиція та інакودумаючі просто фізично винищуються, — ніхто не може виступити з критикою цих тверджень. Завданням партійної літератури не є сумлінне висвітлення історичних подій та відтворення правдивої історичної дійсності, а тільки досягнення політичного ефекту, що стоїть у пляні партійної пропаганди.

Вимога до науки — бути партійною, себто: обґрунтовувати та доводити лише те, що відповідає ухвалам і напрямним партії, діє в СССР з моменту встановлення диктатури ЦК РКП(б)—КПСС і до наших днів. Ось, наприклад, у «Радянській Україні», в повідомленні урядового органу РАТАУ про «Загальні збори Академії Наук Укр. РСР», що відбулися 25. I. 1957 р. ми читаємо:

«Наука повинна будуватися на засадах партійности, принципальности (звичайно, большевицької — Д. С.), суворой вимогливости. У такому напрямку повинні працювати історики, філософи, літературознавці, економісти, всі вчені України».¹⁷⁶

Зрозуміло, що при такій урядовій вимозі знайти в сьогочасній советській літературі правдиве висвітлення минулого — дуже важко. «Сталінська школа фальсифікації», про яку писав Лев Троцький, — діє й сьогодні. Досить покликатися тут на найновішу статтю Г. Аронсона — «Из истории фальсификаций в СССР», в якій зібрано і сконфронтовано цілу низку фактів, як Сталінові раніше приписувано (за його життя) різні військові перемоги, у зв'язку з чим він проголосив себе полководцем, а тепер все це заперечується.¹⁷⁷

І справді, про яке «єдинодушне висловлювання» неросійських народів та бажання їх «створити єдину союзну державу — СССР» можна сумлінно й серйозно говорити, коли більшість створених після лютневої революції 1917 р. незалежних держав тих народів були приєднані до РСФСР силою зброї російської червоної армії, як от: Азербайджан, Грузія, Україна тощо? І часом це приєднання здійснилося тільки після кількарічної виваженої боротьби. Наприклад, інвазію на територію Української Народної Республіки червона армія РСФСР розпочала наприкінці 1917 р., а остаточно захопила й закріпила її за собою тільки в 1920 році. У цій боротьбі з боку обох урядів (Української Народної Республіки та Російської республіки) взяли участь сотні тисяч вояків регулярних армій. А після

¹⁷⁵ Козлов, стор. 71, 119.

¹⁷⁶ «Радянська Україна» ч. 22 за 1957.

¹⁷⁷ Г. Аронсон, Из истории фальсификаций в СССР. Как Сталин провозгласил себя полководцем. («Новый Журнал», кн. LV за 1958, стор. 270—278).

припинення боротьби на фронтах, большевицьким окупаційним чинникам ще не один рік довелося провадити боротьбу з десятками тисяч українських партизанів.

Року 1917 «Росія, як держава, являла собою видовище розпаду на низку «держав», — презирливо пише Чугаєв, ставлячи слово держав у лапки. Уряди цих держав, за його твердженням, «перебували в руках контрреволюційних партій», хоча ці партії, як відомо, були соціалістичними. І «тільки одна партія — Комуністична партія, тільки одна влада — влада советів боролася за єдність і братерське співробітництво народів Росії» — твердить Чугаєв.¹⁷⁸

А. В. Лихолат з приводу України за тих років пише:

«...у справі зміцнення советської влади на Україні безпосередню участь брали видатні діячі партії — Й. В. Сталін, В. М. Молотов, М. І. Калінін, Я. М. Свердлов, Ф. Е. Дзержинський, К. Є. Ворошилов, М. В. Фрунзе, Н. С. Хрущов, Л. М. Каганович».¹⁷⁹

Тут Лихолат цілком ясно говорить, що у закріпленні окупаційної большевицької влади в Україні, влади, встановленої силою зброї московської армії, діяльну участь брали найвидатніші діячі Російської Комуністичної Партії, які разом з тим були членами уряду Російської республіки. А Д. А. Чугаєв до цього додає:

«Комуністи України при підтримці надісланих советським урядом із Москви й Петрограду красногвардійців та революційних матросів розгорнули боротьбу за встановлення советської влади на всій Україні, за ліквідацію ради» (себто — Центральної Ради, парламента УНР, та її уряду — Д. С.)...

Цією боротьбою безпосередньо керував Центральний Комітет партії, на чолі з В. І. Леніном. За дорученням ЦК партії 17 листопада (1917 р.) Й. В. Сталін запропонував Київському обласному комітетові партії очолити боротьбу за скликання Всеукраїнського з'їзду советів»...¹⁸⁰

Як бачимо з цього свідчення большевицького автора, Сталін (за дорученням ЦК РКП) запропонував членам Російської Комуністичної Партії в Україні, себто — на території сусідньої до Російської республіки держави, розпочати боротьбу за захоплення влади до своїх рук. Ця пропозиція була дана таємно. А офіційно, як подає І. Цамерян:

«Советський уряд декретом від 3(16) грудня 1917 р. признав Українську Народню Республіку та її право на відділення від Росії або на вступ у федеративні чи інші зв'язки з Російською Советською Республікою».¹⁸¹

¹⁷⁸ Чугаєв, стор. 22, 24.

¹⁷⁹ Лихолат, стор. 621.

¹⁸⁰ Чугаєв, стор. 27, 28.

¹⁸¹ Цамерян, стор. 44.

Тут ми виявляємо все ту ж двоїстість поведінки керівництва РКП(б), про яку багато говорилося передніше. Офіційно визнається УНР, а таємно дається наказ почати акцію скинення уряду УНР.

У грудні 1917 р., коли по багатьох містах України стояли ще військові залоги з солдатів-росіян, членів РКП(б) на території України, і то в розпорошеному стані, було тільки 18 021 особа.¹⁸² Це на 30 мільйонів людності України. Самі вони, звичайно, безсилі були зробити переворот. Але їхня акція потрібна була лише для того, щоб надати цій боротьбі характеру внутрішньої громадянської боротьби, для прикриття зовнішньої агресії. Фактично ж уряд Російської республіки на чолі з Леніном негайно надіслав з Москви й Петрограду красногвардійців та матросів на допомогу повсталим, щоб довершити скинення уряду УНР. Ці большевицькі армії прибули в Україну 5 січня 1918 р. і розпочали несподіваний наступ. «26 січня Київ був взятий советськими військами».¹⁸³ Безпосередню ж участь у керівництві цією операцією, за передніше поданим свідченням Лихолата, брали чолові члени ЦК РКП(б). Та на тому завоювання України не закінчилося. Завершили його московські війська лише року 1920.

Після зробленого тут короткого перегляду фактичних подій, досить важко, коли стояти на ґрунті наукової правди, говорити про «однодушне висловлювання та бажання» українського народу, як і інших неросійських народів, «створити єдину державу — ССРСР». «Однодушне висловлювання» й «бажання» мали, треба думати, лише члени РКП(б) в Україні. Та й то не всі. Бо, як побачимо далі, й серед них були «інакодумаючі».

Як вже подано передніше, у грудні 1917 р. в Україні було 18 021 член РКП(б). Після відбиття наступу червоної армії, у липні 1918 р. їх лишилося в Україні в конспірації тільки 4 364 особи.¹⁸⁴ Решта, разом з відступаючою червоною армією, подалася до Москви. Знову збільшилася в Україні кількість членів РКП(б) лише в 1919 р., коли червона армія розпочала окупацію території УНР. І відбулося це збільшення за рахунок прибулих із тим військом партійців-росіян.¹⁸⁵ За даними Лихолата, у першу половину 1921 р., після закінчення окупації України, кількість членів РКП(б) рахували тут близько 91 300. А під кінець 1921 року, після чистки (якою керував Г. І. Петровський і під час якої з партії викинули 23%, або 21 тис. членів) в Україні лишилося близько 73 300 партійців-большевиків.¹⁸⁶ За передніше поданим свідченням Н. Н. Попова, члена ЦК КП(б)У, у 1923 р. українці становили в партії 23%. Треба думати, що і в 1922 р. відсоток українців у партії не міг бути дуже відмінним. Отож, українці в большевицькій партії в Україні становили незначну меншість, яка практично не могла мати будь-якого вирішального значення. Але навіть ця

¹⁸² Лихолат, стор. 61.

¹⁸³ Чугаєв, стор. 30.

¹⁸⁴ Лихолат, стор. 584.

¹⁸⁵ Голуб: Конспект. нарис, стор. 47.

¹⁸⁶ Лихолат, стор. 585.

«очищена» вже (переважно від боротьбістів) большевицька партія в Україні не була однодушною у справі «створення єдиної союзної держави — ССРСР». Той же Лихолат пише:

«Лідери націонал-ухильників, носителі ідей українського буржуазного націоналізму, такі, як Скрипник, Шумський, Хвильовий і їм подібні зрадники, блокуючися з троцькістами, бухарінцями, «лівими комуністами», децистами» та іншими фракціонерами, виступали проти створення єдиної союзної союзу ської держави, проти зміцнення братерських зв'язків українського народу з російським народом»...¹⁸⁷

Нема чого й говорити, що переконані й ідейні комуністи — Скрипник, Шумський, Хвильовий, Сапронов тощо — ніде й ніколи не виступали «проти зміцнення братерських зв'язків українського народу з російським» і таких фактів Лихолат не мав і не міг подати. Виступали вони лише проти відновлення і зміцнення старої колоніальної залежності України від Росії. Виступали проти колоніального визиску, проти наступу на Україну великодержавного російського шовінізму, проти відновлення й посилення русифікації. Але партійному науковцеві Лихолатові треба було захистити партійні позиції, а тому й висунув він ці бездоказові обвинувачення. Що ж до троцькістів та бухарінців, які, ніби, виступали проти «зміцнення братерських зв'язків українського народу з російським», то це вже просто смішне і не потребує заперечень. Досить сказати, що у фальсифікаційній методі обвинуватили Лихолата (щоправда, з приводу іншого) навіть самі большевики. (Див. «Вопросы Истории», ч. 3 за 1956 р.).

6. Зудар централістичних і децентралістичних течій в РКП(б) під час підготування до створення ССРСР

Ми вже згадували, що система договорів з большевицькими урядами, що їх насаджено було в неросійських республіках силою зброї, фактично зосередила в руках уряду РСФСР (до 1923 р.), а потім уряду ССРСР керівництво всіма ділянками життя тих республік: фінансами, економічними ресурсами, торгівлею, постачанням, засобами зв'язку, військом, політичною поліцією, закордонними зв'язками. Але централіста Леніна все це не задовольняло. Ще року 1920 він порушив справу про потребу «ще більшого й тіснішого федеративного союзу».¹⁸⁸ З його ініціативи постало питання про

* «Децисти» — з групи Сапронова, що обстоював демократизацію господарського устрою та був проти «воєнного комунізму». Див. Голуб — «Конспект. нарис...», стор. 46.

¹⁸⁷ Лихолат, стор. 615.

¹⁸⁸ Чугаєв, стор. 56.

створення нового єдиного державного організму, спільного для всіх опанованих більшовиками республік на терені колишньої Російської імперії. Тому цілковитою неправдою є твердження Чугаєва, що:

«Ініціативу руху за створення союзної держави взяли на себе Азербайджанська, Вірменська й Грузинська республіки; потім до них приєдналися Українська й Білоруська республіки. Всенародній рух по республіках за створення Союзу ССР очолювала партія»¹⁸⁹

Правда лише в тому, що ЦК РКП(б) інспірував цю справу. Він дав вказівки найдовіренішим своїм членам, що були відряджені й працювали в ЦК партії по неросійських республіках, формально порушити справу з місць. І справа дійсно була порушена, але без ніякого «всенароднього руху». В Україні, наприклад, її підготував і провів, як свідчить Лихолат,¹⁹⁰ М. В. Фрунзе, один з діяльних керівників завоювання України в 1917—1920 рр. Почалося з того, що в лютому 1922 р. Пленум ЦК КП(б)У ухвалив рішення «про дальше зміцнення державного союзу між УСРР та РСФСР» і «поставив перед ЦК РКП(б) питання про потребу конкретизувати взаємостосунки РСФСР з УСРР в розумінні визначення та уточнення прав і обов'язків Української республіки».¹⁹¹

Щоб цілком ясно було, хто саме ухвалив цю постанову, нагадаємо прізвища членів ЦК КП(б)У. Генеральним секретарем був В. М. Молотов. З березня 1921 р. його замінив Е. І. Квірінг. Членами ЦК КП(б)У з грудня 1921 до травня 1924 р. були: 1) П. Я. Аверін, 2) А. Гольцман, 3) В. П. Затонський, 4) А. Г. Іванов, 5) Е. І. Квірінг, 6) Д. Кін, 7) Клименко, 8) Ф. Я. Кон, 9) С. В. Коссіор, 10) Кузнецов, 11) Д. З. Лебедь, 12) Д. З. Мануїльський, 13) Г. І. Петровський, 14) Поляков, 15) Ю. Л. П'ятаков, 16) Х. Г. Раковський, 17) М. Л. Рухимович, 18) М. О. Скрипник, 19) Угаров, 20) М. В. Фрунзе, 21) В. Я. Чубар.¹⁹² Серед названих тут найважливіших партійних керівників в КП(б)У українцями з походження були лише п'ять осіб, або 22,7%.

Після згаданої передніше постанови ЦК КП(б)У, ЦК РКП(б) створив комісію, якій було доручено конкретизувати й уточнити взаємостосунки між РСФСР і УСРР. Головою комісії призначено Сталіна, а представниками від ЦК КП(б)У делеговано: заступника голови Ради Народ. Комісарів України М. В. Фрунзе, Д. З. Мануїльського тощо. Комісія розробила «Положення» про погодження діяльності наркомпродів, наркомфінів, наркомзовнішторгів, наркомюстів, наркоматів зовнішніх справ, кооперації та ГПУ. У липні 1922 р. це «Положення» було прийнято в ЦК РКП(б) та в ЦК КП(б)У. При чому Чугаєв подає, що Фрунзе пізніше казав:

«... що обмежитися обговоренням питання про взаємостосунки УСРР і РСФСР було неможливо. Тому вирішили запропонувати всім советським республікам обговорити питання про взаємостосун-

¹⁸⁹ Чугаєв, стор. 62.

¹⁹⁰ Лихолат, стор. 631.

¹⁹¹ Чугаєв, стор. 62, 63.

¹⁹² Голуб, Конспект. нарис..., стор. 117, 120.

ки советських республік у всій широчині і сформулювати відповідні рішення.

Далі, за ініціативою і вказівками В. І. Леніна розпочалася праця над створенням Закавказької федерації советських республік».¹⁹³

Хоча все це розроблялося й вирішувалося в надрах самої партії, проте навіть у її лавах не було єдності поглядів та ентузіазму щодо способу розв'язання справи. Як видно, між російськими членами партії, що творили, як ми знаємо, величезну більшість і які обстоювали абсолютно централістичну форму об'єднання, й місцевими членами партії — децентралістами де в чому відбувалася запекла боротьба. Це змушений признати й Чугаєв, чіпляючи опозиціонерам різні лайливі наліпки Він, наприклад, каже:

«Створення Закавказької федерації (ЗСФСР) відбувалося в запеклій боротьбі з буржуазними націоналістами, троцькістами та бухарінцями. Носителями шовіністичних настроїв буржуазного націоналізму на Закавказзі в той час були мерзенні групки азербайджанських і вірменських націонал-ухильників. Вони провадили скаженну боротьбу проти політики об'єднання, проти Закавказької федерації. Грузинські націонал-ухильники, що їхні провідники були прихованими агентами іноземних імперіялістів, роздували грузинський агресивний націоналізм...» І т. д.¹⁹⁴

Вже сам стиль цього писання говорить про те, що навіть в надрах партії місцеві елементи творили енергійний спротив «об'єднавчому рухові», відчувачи, що справа йде про повернення до російського колоніялізму царських часів, хоча й під новим шильдом. Деякі характерні деталі про все це ми знаходимо й у «Заповіті» Леніна, в тій частині його запису до щоденника, що має наголовок — «До питання про національності, або про «автономізацію». Проте ЦК РКП(б), що мав у своєму розпорядженні військовий ЧК, не було трудно розчавити опозицію. Не даремно ж на Кавказ їздив Дзержинський з Орджонікідзе. Й не даремно Орджонікідзе, як згадує Ленін, займався там «рукоприкладством». Місцеві національні елементи в партії були приборкані. І Кавказьке бюро ЦК РКП(б), очолене Г. К. Орджонікідзе, С. М. Кіровим і А. Ф. Мясніковим, підготувало справу, і Закавказька федерація стала фактом. Але й після цього опозиція продовжувала ще діяти. Чугаєв пише:

«...грузинські націонал-ухильники при підтримці троцькістів, бухарінців та українських націоналістів всіляко намагалися зруйнувати Закавказьку федерацію. ЦК РКП(б) тричі підтверджував потребу збереження Закавказької федерації і ставив в обов'язок комуністам Закавказзя безумовно й беззаперечно зміцнювати Закавказьку федерацію республік».¹⁹⁵

¹⁹³ Чугаєв, стор. підкресл. наше.

¹⁹⁴ Там же, стор. 65,

¹⁹⁵ Там же, стор. 65, 66.

Та ще в ширшому обсязі спалахнула боротьба всередині партії під час обговорення проекту створення єдиної централізованої держави. Серед членів партії намітилося дві течії, що обстоювали два різні способи організації тієї держави. Перший спосіб, відомий під назвою «автономізації», полягав у тому, що всі формально ще незалежні національні республіки народів колишньої Росії входять до складу РСФСР, як автономні частини на підставі договору, який підписують.¹⁹⁶ Зрозуміло, що при цьому вони мусили втратити абсолютно всі ознаки своєї самостійності, які й без того лишалися за ними тільки номінально. Цей спосіб обстоювали в партії в основному росіяни та зросійщені елементи. Другий спосіб полягав у тому, що всі національні республіки, а в тому й ті, що вже входили до складу РСФСР як автономні, творять конфедеративний союз республік. Чугаєв пише:

«Українські та білоруські буржуазні націоналісти і троцькісти виступали проти федерації, за створення конфедеративної держави. Це значить такої держави, при якій постанови вищих органів союзу мають підтверджуватися урядами республік. Як відомо, конфедерація, за загальним правилом, не має своєї єдиної армії, своїх законодавчих органів, єдиного громадянства, єдиного державного бюджету, єдиної системи податків».¹⁹⁷

Те саме повторює й Лихолат. Цей конфедеративний спосіб створення совєтської держави обстоювали, перш за все, ті члени партії, що походили з неросійських республік. Щоб дискредитувати такий спосіб державного об'єднання, Чугаєв, за звичною большевицькою метою, щедро наліплює захисникам його назви буржуазних націоналістів, ухильників і навіть проголошує їх шпигунами чужих держав:

«Отже, буржуазні націоналісти і троцькісти України й Білорусії, будучи таємною агентурою імперіялістів, хотіли звернути історичний розвиток совітської багатонаціональної держави з шляху соціалістичної федерації, з шляху тісного об'єднання народів на шлях роз'єднання, з тою метою, щоб накласти на народи імперіалістичне ярмо, взявши в жорстокі шори кожну окремо існуючу республіку та реставрувати капіталізм. Грузинські націонал-ухильники, башкирські й татарські буржуазні націоналісти, підтримувані троцькістами й бухарінцями, вимагали ліквідації Закавказької й Російської федерації та входження республік у Союз безпосередньо».¹⁹⁸

Майже дослівно те саме й такою ж барвистою мовою повторює це й Лихолат.¹⁹⁹ При чому він виявляє й причину, яка примушувала членів РКП(б) по неросійських республіках гостро виступати проти проекту комісії під головуванням Сталіна. Він каже:

¹⁹⁶ Ю р ч е н к о, Природа..., стор. 56, 57.

¹⁹⁷ Ч у г а є в, стор. 69.

¹⁹⁸ Там же, стор. 69.

¹⁹⁹ Л и х о л а т, стор. 630.

«Проти об'єднання радянських республік виступали лише вороги робітників та селян — українські буржуазні націоналісти, великодержавні шовіністи, троцькісти, бухарінці та інші зрадники Батьківщини. Вони намагалися наклепницькими вигадками обдурити українських працівників, змалюючи об'єднання радянських республік, як кінець незалежності України».²⁰⁰

З цього видно, що багато з членів РКП(б) в Україні (та й по інших неросійських республіках) ясно розуміли суть Сталінового проекту — цілковиту ліквідацію будь-яких ознак самостійності їхніх республік, і протестували проти цього. Щоб заглушувати цей дуже важливий момент, Лихолат, як старанний учень сталінської школи, намагається одвести очі й дійсно «наклепницькими вигадками» про «зраду Батьківщини» оганьбити опозицію.

Між іншим, варто відзначити тут типову радянську «наукову» методику, що з неї користується Лихолат. Намагаючись всіляко дискредитувати захисників бодай обмеженої самостійності неросійських республік, він приплів тут «великодержавних шовіністів». У нього ми читаємо:

«Великодержавні шовіністи (російські) на відміну від місцевих буржуазних націоналістів та троцькістів пропонували інший плян «об'єднання», теж розрахований на підірвання дружби народів країни, — плян ліквідації національних республік та перетворення РСФСР на унітарну (злиту) державу».²⁰¹

Лихолат писав свою працю ще за життя Сталіна і закінчив її року 1953. Він зовсім не сподівався, що року 1956 в московському «Коммунисте» з'явиться не надрукований до того щоденник Леніна («Заповіт»), з якого виявиться, що автором тієї «унітарної (зливої) держави», автором проекту «автономізації» був — сам Сталін, секретар РКП(б).

Таким чином, створювався природний єдиний фронт членів партії національних республік — Квіркелія, Мдівані, Цувцівадзе, Скрипник тощо²⁰² — проти такого ж природного єдиного фронту членів партії — росіян та (кажучи словами Леніна) «обрусілих іноземців, які завжди переселювали щодо істинно руського настрою», а саме — проти Сталіна, Кобзева, П'ятова тощо.

Варто відзначити, що на позицію «націоналів» став Х. Раковський, чужинець, який ще не так давно відзначився своїми антиукраїнськими виступами. Можливо, що це сталося під впливом вимог місцевої української дійсності. Але, можливо, також і тому, що він відчував, що нова реформа в державній структурі за проектом «автономізації» позбавить його прем'єрства. У всякому разі з приводу цього Лихолат пише:

²⁰⁰ Там же, 630.

²⁰¹ Там же.

²⁰² Ю р ч е н к о , Природа . . . , 58.

«Особливо запеклим захисником конфедеративного принципу об'єднання советських республік виступив троцькіст Раковський».²⁰³

На жаль, Лихолат, за методою большевицьких науковців сталінської школи, не з'ясовує детально, що ж, власне говорив Раковський, що був тоді головою уряду України за призначенням з Москви. Проте цитата з виступу Раковського в квітні 1923 р. на XII з'їзді РКП(б), що її знайшли ми в пресі, дуже промовиста і варта уваги. Він тоді говорив:

«Якби я розповів вам історію боротьби, яку доводиться проводити республікам з нашим центральним апаратом, то це була б історія боротьби за їхнє існування, боротьби, яку ми переживаємо на окраїнах... Нема такого кроку, який треба було б зробити національній республіці і сказати наперед, що його зробити можна...

Повітовий виконком знає більше своїх прав, ніж національні республіки. Я заявляю, що союзне будівництво пішло неправильним шляхом».²⁰⁴

Цікаво, що ця заява Раковського на партійному з'їзді була зроблена вже через три місяці після того, як у Москві був підписаний договір про створення ССРСР.

Так само, хоч як це не дивно, на захист позиції національних республік став і Бухарін. Цього безперечно ідейного комуніста налякало, мабуть, буйне зростання серед керівних членів партії та советського апарату російського великодержавного шовінізму, що про нього цілком одверто говорить у своєму щоденнику Ленін. Принаймні й Постишев 23 лютого 1930 р., згадавши у своїй доповіді про те, як Бухарін раніше виступав проти права націй на самовизначення, так само казав:

«У 1923 році тов. Бухарін різко хитнувся в протилежний бік і почав захищати грузинських ухильників, заперечуючи небезпеку місцевих національних ухилів. Тов. Сталін у своєму кінцевому слові (в національному питанні) на XII з'їзді дав таку оцінку виступу тов. Бухаріна:

«Тут виступав... тов. Бухарін, який запропонував викинути пункт, що говорить про шкідливість місцевого шовінізму. Мовляв, нема чого возитися з таким червячком, як місцевий шовінізм. Взагалі у тов. Бухаріна був покайний настрій. Це зрозуміло: роками він грішив проти національностей, заперечуючи право на самовизначення, — пора, нарешті, і розкаятися. Але, розкайавшись, він кинувся в іншу крайність. Курйозно, що тов. Бухарін закликає партію піти за його прикладом і теж покаятися, хоча весь світ знає, що партія тут ні при чому, бо вона з самого початку свого існування (1898 р.) визнала право самовизначення і, значить, каятися їй нема в чому». (XII з'їзд РКП(б), стенограф. звіт, стор. 597)».²⁰⁵

²⁰³ Лихолат, стор. 630.

²⁰⁴ Цитовано за «Ми ще повернемося» ч. 23 за лют. 1958 р., стор. 3: «Скільки прав має Українська ССР».

²⁰⁵ Постишев, У боротьбі..., стор. 197—198.

У поданій Постишевом цитаті Сталін на всі лади іронізує з виступів Бухаріна на з'їзді 1923 р. Проте з неї ясно видно, яку позицію в національному питанні займав Бухарін. Цієї позиції тримався він і року 1922, як це видно з книжок Чугаєва й Лихолата, в яких настирливо підкреслюється, що «бухарінці» були у ворожій позиції до створення єдиного централізованого ССРСР. А питання це в надрах партії дебатовалося протягом усього 1922 року. Але повернімося ще до промови Постишева. Він казав:

«Одночасно тов. Сталін на XII з'їзді вказав і на другу помилку тов. Бухаріна (і Раковського), які роздули значення національного питання і прогляділи при цьому питання соціальне — питання про владу робітничого класу.

«...одна група товаришів, — казав тов. Сталін, — на чолі з Бухаріном і Раковським, занадто роздула значення національного питання, перебільшила його і через національне питання прогляділа питання соціальне, — питання про владу робітничого класу»...²⁰⁶

Група росіян-великодержавників і зросійщених була в ЦК РКП(б) більша, сильніша і тримала в своїх руках командну висоту — секретарство в партії. Тому 23—24 вересня 1922 року спеціальна комісія ЦК РКП(б) прийняла тези про «автономізацію»²⁰⁷ Себто — взяла курс на єдину неділимую більшовицьку державу. Хворий Ленін, добре знаючи про боротьбу в партії між двома супротивними течіями — «за конфедерацію» і «за автономізацію» — сильно занепокоївся. Він боявся, що відверта лінія прибічників «автономізації» на советську «єдину неділиму» може викликати неспокій та заворушення в неросійських республіках і розколоти партію. Тому він поспішив висунути проєкт, ніби, компромісовий — не автономізація і не конфедерація, а союзна республіка — ССРСР. Фактично це була та ж сама єдина неділима централізована советська республіка, до якої прямували й автори проєкту «автономізації», але прибрана в інші шати й уцяцькована порожньою декоративністю, яка мала замаскувати дійсну суть нового державного творива.

Редакція журналу «Коммунист», друкуючи щоденник Леніна, в примітці пише:

«У листі від 27 вересня 1922, адресованому членам Політбюро, В. І. Ленін піддав цей проєкт (автономізації) серйозній критиці. Він запропонував принципово інше розв'язання питання — добровільне об'єднання всіх радянських республік, у тому числі й РСФСР, в нове державне утворення — Союз радянських республік, на основі їх повної рівноправності... «Ми, — писав В. І. Ленін, — визнаємо себе рівноправними з Укр. СРР та інш. і разом і нарівні з ними входимо в новий союз, нову федерацію»...²⁰⁸

²⁰⁶ Там же, стор. 198.

²⁰⁷ «Комуніст України» ч. 7, 1956, стор. 12—23. Також, Ю р ч е н к о, стор. 56.

²⁰⁸ «Комуніст України».

Як видно, ця інтервенція Леніна перевірила справу в Політбюрі. Проте, коли зібрався пленум ЦК РКП(б), Ленін знову поспішив демонстративно виступити, нібито, на боці національних республік. Чугаєв подає:

«У день засідання Пленуму ЦК 6 жовтня 1922 р. Ленін писав: «Великоруському шовінізмові оголошую бій не на життя, а на смерть... Треба а б с о л ю т н о добитися, щоб у союзному ЦІК-ові головували по черзі: великорос, українець, грузин і т. д. А б с о л ю т н о!» (В. І. Ленін, Соч., т. 33, стор. 335)».²⁰⁹

У поданій передніше цитаті із звернення Леніна Чугаєв щось пропустив і поставив крапки. Виявилось, що тут пропущено одно речення:

«Як тільки позбавлюся проклятого зуба, з'їм його (великоруський шовінізм — Д. С.) всіма здоровими зубами».²¹⁰

Ця фраза (через що Чугаєв її й пропустив) надає усій цій ленінській цитаті абсолютно несерйозного сміховинного характеру. Це був явний тактичний адвокатський викрут, розрахований на дешевий ефект серед маси та відтягнення її уваги від пекучого питання. У цій цитаті відчувається навіть приховане глузування з тих націоналів, яких він брав, нібито, під свій захист. Це прекрасно зрозумів Сталін, а тому негайно перемінив фронт.

Щоправда, як свідчить Чугаєв, на цьому пленумі ЦК «великодержавні шовіністи знову намагалися використати створення ССРСР, як крок до ліквідації національних республік» і пропонували «повне злиття окремих республік з Російською федерацією в унітарну державу». Проте Ленінів «архитакт» переміг: ухвалили створити союзу республіку — ССРСР, і сам Сталін, автор проєкту «автономізації», виступив на боці цієї Ленінової пропозиції і навіть картав «великодержавних шовіністів».²¹¹

Після того розпочато обробку «громадської думки» керівних органів партії по окремих національних республіках. Для цього відряджено: С. М. Кірова до Азербайджану, А. Ф. Мяснікова до Вірменії, Г. К. Орджонікідзе до Грузії тощо. Підготування до створення ССРСР по національних республіках не проходило так однодушно та з ентузіазмом, як про це твердять большевицькі вчені. Так:

«На Пленумі ЦК КП(б) Грузії 22 жовтня (1922 р.) було знято з роботи націонал-ухильницьке керівництво ЦК і обрано новий склад бюро ЦК КП(б) Грузії, який очолив проведення кампанії по підготуванню створення ССРСР».²¹²

Треба думати, що зняття й обрання провадив Орджонікідзе, і що це й був саме той момент, коли він, за свідченням самого Леніна, займався на Кавказі «рукоприкладством», а Дзержинський, як голова ЧК, можна здогадуватися, чимсь більш серйозним.

Такий же спротив виявився й в Україні:

²⁰⁹ Чугаєв, стор. 68.

²¹⁰ Ленін, О национальном и нац.-колониальн. вопр., стор. 544.

²¹¹ Чугаєв, стор. 68, 69.

²¹² Там же, стор. 70, підкресл. наше.

«На Україні підготування до створення ССРСР почалося з обговорення цього питання на засіданні Політбюра ЦК КП(б)У 11 жовтня 1922 р. Обговорення питання відбувалося в атмосфері запеклої боротьби. Троцькісти та буржуазні націоналісти, що були прихованою агентурою української буржуазно-націоналістичної еміграції та чужоземних імперіялістів, виступали на засіданнях ЦК КП(б)У проти створення єдиної союзної держави. Проте вони зазнали цілковитої поразки. ЦК КП(б)У схвалив рішення жовтневого Пленуму ЦК РКП(б) і намітив конкретні заходи для проведення їх у життя».²¹³

Та інших наслідків в Україні важко було б і сподіватися. Адже тоді, як ми вже знаємо з передущого, українців у КП(б)У було близько 23%. А в ЦК КП(б)У, яке фактично вирішувало всі справи за вказівками з Москви, українців також було тільки 22,7%, як про це свідчить поіменний склад тодішнього ЦК. А першим секретарем ЦК був неукраїнець. Тому було б дивно, коли б українці в ЦК КП(б)У не «зазнали цілковитої поразки». Що ж стосується обвинувачення їх, членів ЦК, у всяких ухилах, у буржуазному націоналізмі і навіть в агентурності, то це звичайний і основний спосіб в ССРСР для знищення опозиції. Адже, скажімо, чужоземним агентом у 1953 р. «виявився» навіть Лаврентій Берія.

У наших руках немає, на жаль, докладних даних з приводу яких конкретно моментів і в якій площині провадилася боротьба на засіданнях Політбюра ЦК КП(б)У і хто саме та з якими аргументами виступав. Треба думати, що саме цю боротьбу в пізнішій трохи стадії (час оформлення конституції УССР) мав на увазі Постишев, коли 21 листопада 1933 р. на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У ганив уже мертвого тоді Скрипника. Він казав:

«Я хотів би для того, щоб підкреслити, наскільки далеко Скрипник відійшов від лєнінського розуміння національного питання, навести деякі дуже характерні штришки з його повсякденної роботи. Ось, наприклад, його думки в питанні про союзний закон про землекористування:

«Перший пункт радянського закону про землекористування встановлює, що вся земля є власність ССРСР. Я вважаю, що така постанова принципіально неправильна, бо вона суперечить рішенням партії про взаємовідносини між Союзом і союзними республіками.

Новий закон землекористування встановлює, що земля є власність не республік, а всього Союзу. Коли б прийняти такий закон, то це означало б, що суверенність окремих республік зводиться лише до того, що вони мають свій уряд, не маючи своєї території. Я вважаю, що всім таким тенденціям треба дати рішучу відсіч».

Подавши цей дуже яскравий деталь, Постишев продовжує:

²¹³ Там же, стор. 72 і 73, підкресл. наше.

«Ось вам висловлювання Скрипника про порядок затвердження конституції УСРР: «В порядку дня наступного V з'їзду рад указано, що з'їзд затверджуватиме конституцію РСФСР і УСРР. Конституція СРСР не дає якоїнебудь підстави, навіть тіні підстави для того, щоб робити таку постанову. Конституція СРСР не дає ніякого права з'їздові рад СРСР затверджувати конституцію окремої республіки, бо основною рисою суверенності кожної союзної республіки є те, що вихідним пунктом для конституції республіки є воля держави, організованої даним народом.

Пропозиція, щоб до Союзу перейшло затвердження конституцій союзних республік, робить вихідним пунктом для цих конституцій не волю даної союзної республіки, а волю всього Союзу. Такого роду державний переворот нічим і ні в найменшій мірі не виправдується».

Як бачимо, й цей дуже важливий деталь, що кидає яскравий промінчик світла на характер боротьби в партії між абсолютними й тоталітарними московськими централістами та представниками неросійських національних республік, що обстоювали децентралізацію й елементи суверенності своїх республік. При чому, для з'ясування позиції московських великодержавних централістів та їхньої методи — ставити неросійські республіки перед доконаним фактом, цікаві є ті місця з виступу Скрипника, що їх Постишев вважав за потрібне підкреслити, як особливо інкримінуючі.

Далі Постишев подає ще один цікавий епізод з цієї боротьби. Хронологічно він мав місце, мабуть, трохи в пізніші роки, проте він безперечно є продовженням все тієї ж боротьби в середині партії між двома тенденціями. З одного боку — тенденцією абсолютного централізму, що базувався на тезі Леніна з 1921 р., ухваленій Комінтерном: «Федерація є переходовою формою до цілковитої єдності трудящихся різних націй».²¹⁴ При чому під цілковитою єдністю цей абсолютний московський централізм розумів разом з тим і мовну та культурну централізацію та уніфікацію. З другого боку — тенденцією децентралізму національних елементів неросійських республік, які шукали бодай якоїсь конституційної гарантії від всепереможного наступу московського проглинання. А цей намір московських централістів виявився, між іншим, і в тому, що всі найважливіші національні російські наукові центри (Академія наук, Академія медичних наук, Академія мистецтв, Академія архітектури тощо) були проголошені як всесоюзні і взяті на утримання за кошти усіх республік. Момент боротьби з цим великодержавним шовіністичним наступом керівництва ЦК РКП(б)—ВКП(б) й виявляється із дальшого тексту доповіді Постишева:

«Або ось вам думка Скрипника в питанні про організацію Все-союзної сільськогосподарської академії:

²¹⁴ Там же, стор. 44.

«Я заперечую проти організації Всесоюзної сільськогосподарської академії. Нема ніякої рації створювати таку академію. Пора припинити цю лінію надавання всесоюзного значення ще й сільськогосподарській академії».

Ви бачите, Скрипник все союзне буквально зустрічав у багнети. Союз Радянських Соціалістичних Республік уявлявся йому на зразок такого органу, як Ліга Націй, куди можна періодично з'їжджати побалакати, але який не повинен мати реального впливу на життя й роботу окремої республіки».²¹⁵

Нарешті, треба згадати тут також ще про одно незвичайно характерне свідчення з тих часів члена ЦК ВКП(б) і особистого приятеля Леніна. «Обрусілий іноходець» Ларін, що виявив себе запеклим московським централістом і ворогом самостійності всіх неросійських республік, які постали на руїнах царської колоніальної імперії, у книзі «Продовольственная политика» (на стор. 125) писав:

«Перші три роки пролетарської революції були лише переднім словом, вступом в історію боротьби за утворення першої передумови господарського розвитку, за збирання в одні цілі всіх частин, роздертої буржуазно-поміщицькою контрреволюцією й Антантою, держави — України, Великоросії, Сибіру, Туркестану, Кавказу, Дону. Тепер, коли російський пролетаріят і воюючий більшовизм, як Іван Калита, знову зібрав землю, пролетарська Росія дістане можливість показати свою енергію в ділі господарського відродження».²¹⁶

Як бачимо, на думку Ларіна, «Пролетарська Росія» могла «показати свою енергію в ділі господарського відродження» тільки знову підгорнувши під себе всі втрачені під час революції 1917 року російські колонії — Україну, Кавказ, Туркестан тощо. Без володіння цими колоніями, виходить, вона, «пролетарська Росія», нездатна була цієї енергії показати.

Варте уваги також, що большевик Ларін повторив тут фактично те, що за кілька років перед тим написали в Україні російські меншовики. Так, влітку року 1918 російські меншовики, що мали тоді в Україні за свою цитаделю ПОЮР — «Потребительное Общество Юга России» в Харкові, й відгравали там провідну керівну роль (Целларіус, Пакуль, Кузнецов тощо), у своєму ювілейному привітанні Московському Центросоюзові писали (подаємо в оригіналі):

«Много лѣтъ назад Русь собирал один сильный человек, пусть же сейчас начнут собирать ее десятки тысяч маленьких, незамѣтных трудолюбивых муравьев-строителей — кооператоров, во главѣ со своим старшим братом — Московским Союзом».

²¹⁵ Постишев, стор. 52, 53.

²¹⁶ Цитовано за Е. Власенко «Фінанси України» в журн. «Нова Україна» (Прага) за грудень 1927 р., стор. 16.

А в ч. 14 «Южно-Русского Потребителя» за той же 1918 рік (орган ПОЮР-у) дали вони й цілком ясне обґрунтування свого бажання мати новітнього Івана Каліту:

«Если бы даже формально в отдѣлившихся государствах — на Украинѣ, в Крыму, на Кавказѣ — сохранился демократический порядок, то фактически всѣ они непременно подпали бы под влияние больших империалистических держав. И мы думаем, поэтому, что лучше единая Россія, хотя бы монархическая, чѣм отдѣльныя части Россіи, раздѣленныя между разными государствами. В первом случаѣ мы имѣли бы возможность сохраниться и бороться за будущее. А во втором — мы обречены на исчезновение».²¹⁷

Як бачимо, для московських централістів (чи російського, чи «інородчеського» походження) краще навіть «монархічна Росія», або тільки «єдина». Бо тільки тоді вони, нібито, матимуть можливість зберегтися, а інакше — приречені на зникнення. Так із-за словесного прикриття інтернаціоналізмом виглянув тут голий московський великодержавний шовінізм колонізаторів. Що ж до уболівання, що навіть демократичні неросійські республіки, створені з колишніх російських колоній, «обов'язково підпадуть під вплив великих імперіялістичних держав», то це, як ми вже знаємо, трафаретне фарисейське пропагандивне твердження, повторюване й досьогодні всіма, а в тому числі найдужче большевицькими московськими імперіялістами, для морального виправдання своєї політики в стилі нового Івана Каліти та для залякування довірливих «іногородців».

7. Як і хто проголосив акт про створення ССРСР

Таким чином, створення абсолютно централізованої держави, що має тепер назву ССРСР, було заініційоване, підготоване й здійснене самим ЦК РКП(б) через свій розгалужений апарат, але все ж при наявності по неросійських республіках сильної опозиції серед членів партії. Доводилося поборювати цей спротив не лише «рукоприкладством» Орджонікідзе та «зняттям з роботи» членів ЦК Компартій національних республік, а й більш дієвими засобами Чека. А щоб негайно паралізувати виступи опозиції проти плянів ЦК РКП(б) — опозиціонерів спритно обвинувачували в ухилах, у зраді й шпionажі, чи агентурності.

Що ж стосується самих неросійських народів, то ніякого голосу в цій справі вони не могли мати. Адже при всякій диктатурі й тоталітарному режимі (та ще й окупаційному) народ у цілому завжди позбавлений можливості подавати свій справжній голос. Диктатура надає йому тільки того

²¹⁷ Цитовано за А. Литвиненко, «Кооперативний Єрусалим і харківські «Івани Каліти» («Кооперативна Зоря», Київ, 1918, ч. 13—14, стор. 13 і 14).

права, що його мають звичайні театральні статисти. І цим правом його обов'язково примушують користуватися. Це в інтересах кожної диктатури.

Та ось, як твердить Чугаєв, — за встановленим партією трафаретом, — «всі народи висловилися за створення ССРСР». І спеціальна комісія ЦК РКП(б) на чолі з Сталіном, якій доручено було цю справу вести,²¹⁸ скликає X з'їзд Советів РСФСР, який збирається в Москві 23 грудня 1922 р. І тут виявилася типова риса звичайної большевицької комедійності, що її розраховувано на дезорієнтацію громадської думки як у себе в країні, так і за кордоном. На порядку денному цього з'їзду питання про створення ССРСР не було поставлене. Ще за кілька днів перед тим М. І. Калінін, в «Известиях» за 17. XII. 1922, писав:

«Багатьох цікавить питання про об'єднання Советських республік. Це питання підняте союзними з нами республіками. Там воно дебатється й обговорюється на їхніх з'їздах Советів. Від них іде ініціатива. Мені здається, в РСФСР воно зустрине живий відгук, і з'їзд Советів, напевно, цю пропозицію прийме з захопленням, проте, з причин цілком зрозумілих, уряд РСФСР до вирішального моменту офіційно не висловлюється, поки не надійде конкретна пропозиція від союзних з нами республік».²¹⁹

Як бачимо, зовнішньо, для світу, навмисне підкреслювалася архискромність і, нібито, цілковита непричетність до всієї цієї справи московської большевицької влади. Самі, мовляв, «націонали», неросійські народи, про це турбуються й просять. Отож, це питання на порядок денний X з'їзду Советів РСФСР було поставлене лише після відкриття з'їзду, «враховуючи постанови республіканських з'їздів Советів України, Білорусії та Закавказзя», — як пише Чугаєв, бо на з'їзд (виходить — ненароком) прибули представники від тих республік. І тоді цей X з'їзд Советів РСФСР:

«...від імени «великого русского народа» підкреслив добровільний характер об'єднання, прагнення самих народів колишніх «национальных окраин» до вступу в єдину союзну державу».²²⁰

Уся ця інсценізація пророблялася з далекосяжною метою, щоб підкреслити перед усім світом і зафіксувати, що все робиться, мовляв, абсолютно добровільно й на прохання самих неросійських народів. Щоправда, іноді з вуст керівних діячів партії можна почути й щось інше. Так, року 1956, як подавала «Радянська Україна» за 25. XI. 1956 М. П. Тарасов, голова президії Верх. Ради ССРСР, у своєму виступі твердив, що:

«Російській республіці РСФСР належить керівна роль в утворенні ССРСР».

Звичайно, тут під РСФСР розуміється дійсна влада — партійний большевицький провід. Але повернімося до 1922 року. Коли «прохання» неро-

²¹⁸ Чугаєв, стор. 79.

²¹⁹ Там же, стор. 80.

²²⁰ Там же, стор. 80, підкр. наше.

сійських народів були оголошені, «X Всероссийский С'езд Советов» перейменувався на «Первый С'езд Советов СССР», на якому й було прийнято ухвалу про утворення СССР. Який же був склад цього «всесоюзного» з'їзду? Відповідь на це дає книжка Чугаєва, в якій ми читаємо:

«Вечері 30 грудня (1922 р.) зібрався Перший з'їзд Советів. На з'їзді було присутніх 2 215 делегатів. Вони репрезентували всі національності. Від Російської федерації було 1 727 делегатів, від України — 364, від Закавказької федерації — 91, від Білорусії — 33 делегати».²²¹

Пригляньмося ж уважніше, як були «репрезентовані всі національності» на цьому з'їзді, на якому було підписано договір про утворення СССР. Найкраще виявляють це відносні показники.

Таблиця 1

**Розподіл по республіках делегатів з'їзду, на якому 30. XII. 1922
схвалено й підписано було договір про створення СССР**

Республіки (1)	Кількість делегатів (2)	У %/о до підсумку (3)
РСФСР	1 727	77,9
Україна	364	16,4
Закавказька федерація	91	4,2
Білорусія	33	1,5
Разом	2 215	100,0

Власне кажучи, національного розподілу делегатів Чугаєв і не подав. Він дав тільки розподіл між республіками. І хоча всі 2215 делегатів, що їх розкидані по країні партійні організації надіслали на з'їзд, були партійцями, підпорядкованими ЦК РКП(б), проте цей з'їзд було спрепаровано в такий спосіб, що на ці, так би мовити, установчі збори новоствореної «союзної держави» прибуло з РСФСР — 77,9% усіх делегатів, себто — абсолютна більшість. А від неросійських республік, людність яких становила, за даними перепису 1926 р., 48% всієї кількості населення країни, тільки 22,1%. При чому й серед тих 22,1% чи не переважну більшість творили росіяни. Таким чином, ЦК РКП(б), що тримав у своїх руках диктатуру, — хоча перед з'їздом і зломив засобами свого терористичного органу спротив неросійських елементів у своїх партійних організаціях по

²²¹ Там же, стор. 82, підкр. наше.

неросійських республіках, — побоювся скликати цей з'їзд на паритетних основах, як воно годилося б у такому випадкові. Більш того, він побоювся скликати делегатів навіть у такій національній пропорції, яка відповідала б питомій вазі людности окремих республік. Як видно, він пильно стерігся будь-якої несподіваної демонстрації тих власних своїх членів, що походили з неросійських республік. Через це він і постарався не тільки просіяти делегатів на перевірочне сито таємної поліції, як це завжди робилося й робиться в ССРСР перед наданням будь-кому делегатських прав, а й — образно кажучи — постарався утопити на цьому з'їзді партійців-«націоналів» у морі більш певних партійців-росіян.

Та всупереч поданим фактам, партійні російські історики намагаються надати всьому цьому вигляду ідилії. Д. А. Чугаєв, наприклад, пишучи про 1920—1922 рр., каже:

«Усі договори (що їх ЦК РКП примушував неросійські республіки підписувати — Д. С.) передбачали рівноправність народів і збереження незалежності сторін, які ті договори підписували. Воєнна й господарська діяльність об'єднувалася під керівництвом вищих державних органів Російської федерації при участі в них представників республік, що складали договір: представники всіх незалежних соціалістичних республік входили до ВЦІК РСФСР, брали участь у всеросійських з'їздах Советів, отже — разом з великоруським народом керували Російською советською державою».²²²

Тут автор намагається, як бачимо, досягти потрібної мети. З одного боку — змальовує все в ідилічному забарвленні. З другого — він твердить, що Російською советською державою керує «русский народ», навмисне підмінюючи цими словами фактичного керівника й диктатора — Російську комуністичну партію (большевиків). З третього — використовує наявність у партійних органах керування мізерної кількості представників неросійських народів для того, щоб підкреслити, що всі народи ССРСР разом керували й керують державою, а значить і разом за все відповідають. Себто: немає винних, бо, мовляв, всі однаково винні, і ніхто ні до кого претенсій не може мати.

Змальована система «утоплювання» «націоналів» існує в ССРСР і до цього дня. Ось, наприклад, у книжці В. Козлова, кандидата філософських наук, яку видано під маркою Академії Наук ССРСР, ми читаємо такі рядки:

«Великое содружество наций СССР нашло свое яркое выражение в многонациональном составе депутатов Совета Национальностей Верховного Совета СССР, избранного в 1950 году...

Ничего подобного нет и быть не может в странах империализма, так же как не могло этого быть и в буржуазной помещичьей России».²²³

²²² Чугаєв, стор. 49, 50, підкресл. наше.

²²³ Козлов, стор. 170, 171.

Але прочитавши цю риторичну красномовність, притягаємося уважно до тих цифр, що він падає, підраховуємо й несподівано виявляємо, що в Раді Національностей, скликаній 1950 р., на 567 депутатів, що їх назвав Козлов, українців було 38 осіб, що становить до загальної кількості 6,7%. Себто — у три рази менше за вагу української етнічної групи в ССРСР. Та про це мова буде ще далі.

8. Ленінів запис до щоденника 30. XII. 1922 р. і спроба його інтерпретації

Варте уваги ще одно: 30 грудня 1922 р., саме того дня, коли на Першому з'їзді Рад ССРСР було підписано договір про створення союзної республіки — ССРСР, хворий Ленін продиктував до свого щоденника продовження «Заповіту», яке в редакції, що її оголошено року 1956 московським «Комуністом», носить назву — «До питання про національності або про «автономізацію». Ленін, схвилюваний тим, що він почув від Дзержинського про події в Грузії, і знаючи про боротьбу в партії взагалі, продиктував, між іншим, таке:

«Видимо, вся ця затія «автономізації» в корені невірна і несвоечасна. Кажуть, що потрібна була єдність апарату. Звідки виходили ці запевнення? Чи не від того самого російського апарату, що, як я указав уже в одному з попередніх номерів свого щоденника, взятий нами у царизму і тільки трошки-трошки підмазаний радянським миром? Безсумнівно, що слід було б почекати з цим заходом доти, поки ми могли б сказати, що ручимся за свій апарат, як за свій. А зараз ми повинні по совісті сказати протилежне, що ми називаємо своїм апарат, який насправді наскрізь ще чужий нам і являє собою буржуазну мішанину, подолати яку за п'ять років при відсутності допомоги від інших і при переважанні «занять» воєнних і боротьби з голодом, не було ніякої змоги.

При таких умовах дуже природньо, що «свобода виходу з союзу», якою ми виправдуємо себе, виявиться пустим папірцем, нездатним захистити російських іногородців від навали тієї істинно руської людини, великороса, шовініста, по суті, негідника і насильника, яким є типовий російський бюрократ. Немає сумніву, що мізерний процент радянських і радянیزованих робітників потоне в цьому морі шовіністичної великоруської шушвалі, як муха в молоці».

Сьогоднішня дійсність в ССРСР показує, що прозорливе передбачення Леніна цілком збулося. Те, про що він писав, як про можливе, сталося незаперечним фактом. Виникає питання, чи Ленін сам того хотів, чи ні? Можливо, що свідомо він цього й не хотів. У всякому разі, читаючи оці його записи до щоденника, відчуваєш, що він щиро обурюється проти росій-

ського великодержавного шовінізму. Він картає за нього Сталіна, Дзержинського й Орджонікідзе, цих, як він каже, «обрусілих іногородців, що завжди пересолують щодо істинно руського настрою». Проте, будучи фанатиком своєї ідеї й бажаючи для свого соціального експерименту «якнайбільшої держави з якнайбільшою кількістю народів», він ішов до мети — абсолютної господарської централізації — не гидуючи ніякими засобами. Його хистка суспільна мораль (хоча й в ім'я ідеї) — «мета виправдує засоби»²²⁴ — і створений безконтрольний апарат насильства логічно мусили привести до того, проти чого він застерігав. Так воно й трапилося. Лише дуже маленьку частку страшної діяльності цього терористичного апарату освітив своєю промовою Хрущов на закритому засіданні XX партійного з'їзду в лютому 1956 р., намагаючися розвінчати Сталіна, що завдав йому самому чимало особистих образ та принижень.

Більш того, як вірити Л. Троцькому (а не вірити в даному разі немає підстав, тим паче, що це підтверджують і інші дані), Сталін ще за часів Леніна виявив усі ті риси, що стали ясні для всіх пізніше. Троцький у безперечно цікавій та вартій уваги статті «Про українське національне питання» писав року 1939:

«Після завоювання влади, в середині партії йшла серйозна боротьба по лінії розв'язки багатьох національних проблем, успадкованих від старої Росії. На посаді народного комісара національностей Сталін незмінно обстоював найбільш централістичну й бюрократичну тенденцію. Це особливо відзначилося на питанні про Грузію і на питанні про Україну. Стосовне цього листування ще й досі не опубліковане. Ми сподіваємося опублікувати ту його частину, дуже невеличку, що є в нашому розпорядженні. З кожного рядка листів і пропозицій Леніна витікало намагання піти якомога далі назустріч тим національностям, що поневолювалися в минулому. Навпаки, в пропозиціях і заявах Сталіна незмінно протягалася тенденція до бюрократичного централізму. Щоб забезпечити «зручність управління», тобто інтереси бюрократії, законні потягнення поневолених національностей плямувалися як прояв дрібнобуржуазного націоналізму. Всі ці симптоми спостерігалися вже в 1922—1923 рр. З того часу вони жахливо розвинулися і призвели до прямого задушення скільки-небудь самостійного національного розвитку народів ССРР».²²⁵

Таким чином, кінцевий результат, що стався пізніше, але початок якого покладено актом 30. XII. 1922 р. і що його передбачав Ленін, був уже цілком ясний року 1922. І це тим паче, що Сталін з його думками й спрямуваннями був у ЦК РКП(б) не самітній. Чому ж все таки Ленін підтримував і навіть ініціював безоглядний централізм, що мав своєю основою диктатуру і мав був привести до того, до чого він піз-

²²⁴ Див., напр., «Новый Журнал» кн. LV за 1558, стор. 254—269.

²²⁵ Троцький, стор. 4, 5.

ніше й привів? Чому він у грудні 1919 р., пишучи проєкт резолюції у справі боротьбістів (у якій пропонував всю політику вести систематично й неухильно до ліквідації їх, яка має відбутися в недалекому майбутньому), висував проти боротьбістів обвинувачення фактично у державній зраді, бо вони, мовляв, допомагають білим і міжнароднім імперіялістам тим, що: а) вимагають розділення військових сил (себто — створення окремої української армії) і б) виступають проти гасла «тісного й найтіснішого союзу з РСФСР»?²²⁶ Мабуть, для Леніна централізм був важливіший за все інше і перед тим централізмом мусило поступитися все. Воно й «поступилося», давши відповідні наслідки.

Тут з ідеєю національної рівноправності трапилося те саме, що й з ідеєю рад робітничих депутатів. Висунувши й обґрунтувавши цю ідею, і в такий спосіб потягнувши за своєю партією більшість активного робітництва під час революції, Ленін згодом приніс її в жертву, як тільки з'явилася реальна можливість закріпити всю владу за партією. І вже в 1920 р., як це зауважив Вол. Винниченко, приїхавши в Україну й у Росію, Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів були цілком зведені до жалюгідної бутафорії, а їхня влада — до фікції. Все вирішувала партія. Навіть не партія, а невеличка партійна олігархія, а то й одноособово — генеральний секретар. До речі, саме цей момент — перевагу партійних інтересів над ідеєю «робітничих рад» — спираючися на Леніна, нещодавно підкреслила й московська «Правда». Це трапилося тоді, коли Кадар (під час мадярської робітничої революції 1956 р.) наказав розв'язати в Угорщині робітничі ради, а віцепрезидент Едвард Кардель виступив в оборону їх.²²⁷

9. Перемога російського великодержавного шовінізму в партії та перетворення ССРСР на більшовицьку колоніальну імперію

Після збройного приєднання неросійських республік до РСФСР — «диктатура пролетаріату, як основна передумова» знищення царського колоніалізму (з резолюції X й XII з'їздів РКП) поступово зміцніла й цілковито запанувала в новоствореному ССРСР. А советські республіки (як сказано в резолюції X з'їзду партії), «порвавши з імперіялізмом, перетворилися із колоній та напівколоній у дійсно самостійні держави». «Національне пригнічення», — як це постійно твердиться, — «було знищене, національна рівність встановлена, права національних меншин забезпечені». Зник визиск людини людиною і настав у ССРСР соціалізм. Так і пише, наприклад, Чугаєв:

²²⁶ Лихолат, стор. 608.

²²⁷ «Свобода» ч. 245 за 1956.

«Об'єднавшись в Союз ССР, народи советських республік під керівництвом Комуністичної партії побудували соціалізм».²²⁸

СССР став, начебто, «вільною спілкою», в якій організовано міжнародній розподіл праці на основі «товариського співробітництва і добровільного обміну послуг». І т. д. і т. п. Таким чином, проминуло 40 років з часу встановлення «диктатури пролетаріату», що її безконтрольно здійснює в СССР ЦК КПСС, узурпувавши владу. Проте всі статистичні й економічні матеріали, з яких можна було б переконатися, чи є той соціалізм в СССР, чи є там рівність народів, чи немає — старанно чомусь до останнього часу цілком приховувалися й приховуються. А те, що з 1956 р. з'являється в друку, дуже обмежене і знайти там найважливіших фінансово-економічних відомостей — не можна. Зокрема у статистичних збірниках, що їх тепер друкують, немає відомостей про те, скільки кожна республіка дає прибутків всесоюзній скарбниці, і скільки з тієї скарбниці на кождої республіку повертається. Вільний доступ і подорожування в СССР для чужинців — обмежені й всіляко утруднені. Не бачимо ми в СССР панування законів соціальної справедливості, і немає там, як це, скажімо, виявила в 1956 р. делегація французьких соціалістів, що подорожувала по СССР, — ніякого добробуту робітництва та селянства бодай у такій мірі, як цього досягнуто вже в капіталістичних країнах — у США, в Англії, Швеції, Швейцарії тощо.²²⁹

Закон про пенсії в СССР також виявляє значно гірше становища робітників там у порівнянні із капіталістичними країнами.²³⁰ Отож, добробуту в СССР не видно. Натомість бачимо ми там систему страшного монопольного державного капіталізму²³¹ із максимальним визиском селянства й робітництва. Із застосуванням потогонної системи («соцзмагань», «стахановщини», «кривоносовщини», «мамаївщини» тощо)²³² та з величезною, як і в капіталістичних країнах, соціальною нерівністю²³³ та злиднями найнижчих і найчисленніших шарів людності СССР. Із наявністю найбільшої в історії людства системи рабської праці для мільйонів людей-паріїв, що їх загнано до концтаборів²³⁴ та на «спецпереселення»²³⁵; із всіма рисами кріпацької системи та відомої російської аракчеевщини, доведеної до неймовірної гіпертрофії. Одно слово, капіталізм із приватно-господарської форми, що він її мав у старій Росії, набув у новому СССР форми державно-господарської, абсолютно монопольної, себто — найстрашнішої форми капіталізму.

²²⁸ Ч у г а е в, стор. 98.

²²⁹ Див., напр., А. (брамович) Р. «Француз. социалист. делегация в СССР».

²³⁰ Г. (о л у б), Новий закон...

²³¹ Див., напр., В а с и л е в и ч, Чи існує...

²³² Див., напр., В и н н и ч е н к о, Який лад під советами.

²³³ Див., напр., а) Ф е л і к с, Доходи й привілеї...; б) «Укр. Вісті» ч. 67 за 1956, статтю: Феддерсен...

²³⁴ Див., напр., матеріал у книзі Я к о в л е в, «Концентрац. лагери».

²³⁵ Див.: а) К у р а х, Вільшовицькі «спецпереселенці», б) К р а в ч е н к о, «Добровільні» переселенці.

Не бачимо ми також в СРСР ніякого вільного й суверенного життя неросійських народів хоча б у такій же обмеженій мірі, як його має в СРСР сам російський народ. Натомість ми безупинно чуємо грізні окрики з московського кремлю про «буржуазний націоналізм», але, звичайно, не російський, а тільки — український, грузинський, узбецький, білоруський тощо. І за цей час ми були свідками, як цілі неросійські народи СРСР були частково винищені на місці, а частково вирвані з своїх прадідівських гнізд, вивезені, як найгірша худоба, і розпорошені по всьому «Сибіру нескоромому» для дальшого вимирання або винародовлення.

Ось, наприклад, А. Бахадур розповідає:

«На підставі декрету з 11 лютого 1943 р., у складанні якого брали участь Сталін, Молотов, Каганович, Мікоян та інші, в 1944 році ліквідована Чечено-Інгушська автономна республіка в Північному Кавказі: частина людности була знищена у спосіб організування різни руками поліції та Червоної армії, а решта вислана протягом одного дня до Сибіру та Північної Азії. В такий спосіб убито й заслано 800 000 людности і сьогодні від славетного вільнолюбивого народу не лишилося й сліду на рідній землі, на якій чеченці жили тисячі років. Майно людности пограбоване, а територія заселена великоруськими селянами, що їх пригнали із Центральної Росії.

Такої ж долі зазнали карачаєвці, балкарці та деякі райони Адигейської області».²³⁶

А Султан Куатца додає, що перед цією екзекуцією:

«Навіть офіцери-кавказці були перед тим з Червоної армії відпущені, щоб їх можна було заслати до Сибіру разом з їхніми родичами. 200 000 людей — жінок, дітей старих — загинуло в дорозі в жахливих умовах».²³⁷

Ці північнокавказькі народи були обвинувачені керівництвом ВКП(б) у зраді та симпатіях до Гітлера і приречені на страту. Екзекуція відбулася блискавично і несподівано для нещасних жертв. З нагоди дня свята Червоної армії 23 лютого 1944 р. людей скрізь скликали на мітинги і там, оточивши військом, робили запланований погром. Мав він яскраво російсько-шовіністичне забарвлення. Йшлося бо про винищення цілих неросійських народів. Підпали знищенню не тільки ті, що лишалися дома, коли на їхню землю наступали гітлерівські війська, а й ті, що боролися проти німецьких військ у лавах Червоної армії. Більш того, підпали знищенню й ті з північно-кавказців, що були членами партії, а в тому числі й ті, що займали найважливіші державні пости. Полковник авіації Гр. Токаєв, що після Другої світової війни втік з СРСР, змалювавши трагічну картину погрому в одному з інгушських сіл, де в дію були пущені кулемети, пише:

«Звичайно, не по всіх селищах доходило до стрілянини з автоматичної зброї, але подібне до змалюваного відбувалося в ті часи

²³⁶ Бахадур, Истребление...

²³⁷ Султан Куатца, К уничтожению...

по всіх містах і залюднених пунктах (Чечено-Інгушської) республіки. Був заарештований і мітинг у місті Грозному, столиці республіки, враховуючи увесь склад Президіуму Верховної Ради, Ради міністрів і обласних комітетів ВКП(б) та ВЛКСМ та інших установ.

Варварська влада давно й пильно готувалася до здійснення цього злочину і зразу ж зуміла захопити залізничні станції, телеграф, пошту, банки, радіовузли та інші комунікації, таким чином, вістки про початок розгрому не змогли вийти за межі республіки. Я відбув мандрівку по місцях розправи і був наочним свідком її моторошних наслідків. Перед депортацією бандити з НКВД гвалтували жінок і дочок на очах у чоловіків і батьків...

Депортація також відбувалася у моторошних умовах. Рух по північнокавказькій залізничній магістралі був зупинений. На шляхах замерли довгі потяги з вагонів для худоби. Вантажні автомобілі підвозили й підвозили. Конвої гнали й гнали ридаючі натовпи. У червоних опричників суворі правила: кілька кроків убик вважаються спробою до втечі і конвойний у таких випадках стріляє без попередження. Скільки було зроблено таких фатальних кроків? Ніхто з точністю сказати не може. Відомо лише, що жертви раховано багатьма тисячами. Начальники ешелонів приймали натовпи, як худобу, без будьяких реєстрів за прізвищами, а тільки за рахунком, а потім загнали людей до вагонів. Мати потрапляла в одне місце, а діти — в інше. Чоловік до одного ешелону, а жінка до іншого. Творилися додаткові образи, приниження й жорстокості.²³⁸

У цей спосіб, що нагадує далекі літописні часи печенізько-половецько-татарського лихоліття XI—XV ст. в Україні, були знищені цілі республіки: Чечено-Інгушська, Калмицька, Кримських татар, Німців Поволжя й автономні області Карачаєвська та Балкарська. Тільки Українська ССР уникла, як казав Хрущов у таємній доповіді на XX з'їзді, подібної долі, бо виявилася занадто великою для цілковитого й блискавичного знищення, а тому основну масу української людності залишили на місці, винищивши та вивізни за межі республіки лише сотні тисяч, чи, може навіть мільйони запідозрених.

А ось 15. VII. 1956 р. Верховна Рада ССРСР скасувала теж Карело-Фінську республіку «рівноправного, самостійного й суверенного» карело-фінського народу, члена «вільної спілки» — ССРСР. Заливши, щоправда, людність на місці.

Всі ці приклади свідчать, що на практиці, як «Деклярація прав народів Росії», так і статті Конституції ССРСР про рівноправність і суверенність усіх складових республік, виявилися при диктатурі московської партійної бюрократії таки справді порожніми й нічого не вартими папірцями, які, кажучи словами Леніна, «не зданті захистити російських іногородців від навали

²³⁸ Токаев, Как это происходило.

істинно-руської людини, великороса, шовініста, по суті негідника й насильника, яким є типовий російський бюрократ».

Колоніальний режим старої Росії для неросійських народів ССРСР не зник, а тільки змодифікувався в нових умовах, замаскувався інтернаціональними гаслами, але разом з тим набув ще тяжчих форм пригнічення й визиску. Щоправда, колоніальна національна політика КПСС всередині держави зовнішньо дуже відрізняється від колоніальної політики дворянської бюрократії старої Росії. Зовнішньо й декларативно вона в національному питанні має досить ліберальні форми, але внутрішньо — так само гальмує й нищить неросійські національні культури, як це робила й бюрократія царської Росії, досягаючи цього, щоправда, іншими методами. А в справі колоніального фінансово-економічного визиску неросійських народів та їхніх територій, у справі жорстокості того визиску і, нарешті, у справі винародовлення й винищення передових культурних кадрів тих народів — бюрократія большевицької партії далеко випередила свою попередницю — дворянську бюрократію царської Росії.

10. Розгляд відомостей про склад Верховної Ради ССРСР

Зупинімося тут над розглядом відомостей про членів Верховної ради ССРСР. Він є цікавий для характеристики режиму. Матеріал для цього беремо, перш за все, із надрукованого стенографічного звіту про засідання Верховної Ради 20—27 квітня 1954 р.²³⁹ На підставі цього звіту складаємо таблицю ч. 2.

Таблиця 2

Партійний склад Верховної Ради ССРСР четвертого скликання (20. IV. 1954)

Показники (1)	Рада Союзу (2)	Рада Національностей (3)	Разом (4)
1. Кількість депутатів	708	639	1 347
У тому числі:			
а) Членів КПСС	565	485	1 050
б) Позапартійних	143	154	297
2. У % до загального підсумку по кожній Раді	100	100	100
У тому числі:			
а) Членів КПСС	79,8	75,9	77,9
б) Позапартійних	20,2	24,1	22,1

²³⁹ Див.: «Заседание Верх. Сов....»

Як відомо, справжніх вільних виборів в СРСР не буває. Це прекрасно починають усвідомлювати навіть щирі колись друзі режиму СРСР — комуністи-чужинці. Ось, наприклад, Говард Фаст, довголітній член компартії США, відомий комуністичний письменник, лавреат сталінської премії з 1953 р., покинувши партію в наслідок подій 1956 р., у статті в журналі «Мейн Стрім» (у США) за березень 1957 р. пише, що в Советському Союзі «немає ніякої можливості провадити вільні вибори або відкликати уряд». І це цілком відповідає правді. Замість вільних виборів партія періодично організує лише сповідність їх. Для цього партійний апарат наперед визначає, хто має бути обраний, і виборцям, для виконання їхнього формального обов'язку, пропонується лише один список кандидатів на обрання.

Ухилитися від участі в цих «виборах» ніхто не може. Адже кожен в СРСР знає, що коли він не з'явиться до виборчої дільниці, то незабаром його обвинуватять у ворожому ставленні до большевицької влади з усіма відповідними наслідками. Так само кожен знає, коли б якась виборча дільниця дала негативні наслідки (попсовані чи покреслені виборчі бюлетені), то, поперше, це ніяк не зможе вплинути на результати виборів і попсовані бюлетені будуть замінені непопсованими, а подруге — всіх зареєстрованих у тій дільниці виборців швидко органи таємної поліції почнуть «перечисляти». Тому немає жодної рації робити цього пасивного спротиву, бо він безнадійний, а наслідки виборів наперед вирішені й корегуються самою партією.

Проте, щоб створити враження, що не сама партія керує державою, до реєстрів кандидатів на обрання вставляються не лише члени партії, а й, так звані, безпартійні, що, нібито, репрезентують «блок комуністів і безпартійних», хоча такої організації в СРСР не існує. Цих безпартійних партійний апарат вибирає собі з числа добре політично перевірених і абсолютно відданих режимові людей. Проте відсоток цих «безпартійних» — не великий. Організуючи сповідність обрання депутатів, партійний апарат старается забезпечити за членами своєї партії абсолютну більшість.

Так було і в 1954 р., як це й видно з таблиці ч. 2. Організуючи вибори, партійний апарат постарався, щоб в Раді Союзу безпартійні становили 20,2% всієї кількості, а в Раді Національностей — 24,1%. На спільних же засіданнях безпартійні могли становити тільки 22,1% загальної кількості. Себто — кількість, яка абсолютно нічим не може загрожувати партії навіть тоді, коли б уся вона несподівано вийшла з-під партійної контролю. Хоча такий випадок взагалі не можливий, якщо згадати спосіб вибору тих безпартійних.

Таким чином, партія, організуючи вибори, постаралася в даному разі забезпечити за своїми членами: в Раді Союзу — 79,8%, а в Раді Національностей — 75,9%, а в обох палатах разом — 77,9% голосів. А відомо, що за ст. 39 Конституції СРСР всякий закон вважається затвердженим, коли його ухвалили обидві палати Верховної Ради СРСР «простою більшістю голосів кожної палати», а за ст. 146 тієї ж Конституції для прийняття змін в самій Конституції потрібно «не менше двох третин голосів у кожній із її палат»,

себто — 66,70% голосів. Значить, кількість партійців (77,90%) цілком забезпечує від будь-якої несподіванки.

Треба зауважити, що в цьому стенографічному звіті, а саме у звітах мандатних комісій Ради Союзу й Ради Національностей, є докладні відомості про те, скільки серед делегатів було жінок, скільки лікарів, учителів, агрономів, військовиків тощо. Є відомості, скільки з них мало ордени, скільки дістало премії лавреатів. Скільки з них мало закінчену, а скільки незакінчену вищу освіту, скільки з середньою освітою тощо. Є докладний розподіл депутатів на вікові групи. І т. д. Але не подано ніяких відомостей про національний розподіл депутатів і навіть не розподілено їх по складах республіках. Цікаво, що й у книжці Анісімової, в якій подано докладні відомості про склад цих же 1 347 депутатів, немає даних про національний розподіл їх. Натомість ми знаходимо у неї такі бундючно-патетичні ствердження:

«Двопалатна система Верховної Ради СРСР не має нічого спільного з двопалатною системою буржуазних парламентів. Ні одна з палат буржуазних парламентів не створюється за національною ознакою. У Советському Союзі друга палата вищого органу державної влади створена для відбиття національних інтересів народів СРСР і ніякої мети не ставить собі. Без Ради Національностей у складі Верховної Ради СРСР було б неможливо керувати такою багатонаціональною державою, як Советський Союз.»²⁴⁰

Здавалося б, що після цього якраз і слід було б подати розподіл депутатів за національною ознакою. Та його — немає. Безперечно, явище це пояснюється тим, що величезну більшість депутатів становлять росіяни. Вони у значній мірі репрезентують і оті, нібито, самостійні неросійські республіки.

Щоб прикрити це, ЦК КПСС вже багато років не дає дозволу на друкування відомостей про національний розподіл депутатів до вищих органів влади, як і про національний розподіл самих членів партії. Ці конкретні відомості замінюються лише галасливими бездоказовими твердженнями. Через це й у звіті мандатної комісії Ради Національностей за 1954 рік, замість цифрових даних про національний розподіл депутатів, ми читаємо лише таке ствердження, яке фактично нічого не говорить, а має лише завдання створити враження, що в СРСР забезпечені національні інтереси неросійських народів:

«Великое содружество народов СССР, укрепление ленинско-сталинской дружбы народов нашей страны характеризуется многонациональным составом Совета Национальностей. В числе депутатов Совета Национальностей: русские, украинцы, белорусы, узбеки, грузины, азербайджанцы, литовцы, молдаване, кригизы, таджики, армяне, туркмены, эстонцы, карелы и финны, татары, башкиры, буряты и монголы, представители народностей Дагестана, кабардинцы, кара-калпаки, марийцы, мордвины, осетинцы, удмурты, чувашы,

²⁴⁰ Анисимова, стор. 42.

якуты, абхазцы, алтайці, тувинці, адыгейці, хакаси, євреї, євєнки, а також представителі других національностей и народностей».²⁴¹

Вважати, що про кількість не дано тут відомостей через недогляд — не можна. Проте нам все ж пощастило натрапити на відомості про національний розподіл депутатів Ради Національностей, але тільки передущого скликання — 1950 р. У В. Козлова ми читаємо:

«Велика співдружність націй ССРСР знайшла свій яскравий вияв у багатонаціональному складі депутатів Ради Національностей Верховної Ради ССРСР, обраної року 1950. Серед депутатів: росіян — 137, українців — 38, білорусів — 25, узбеків — 29, казахів — 19, грузин — 44, азербайджанців — 32, литовців — 21, молдаван — 22, латишів — 20, киргизів — 19, таджиків — 20, вірменів — 32, туркменів — 20, естонців — 22, карелів та фінів — 13, чувашів — 8, комі — 9, татар — 9, якутів — 9, осетинів — 11, каракалпаків — 6, марійців — 3, адыгейців — 3, тувінців — 4, алтайців — 4, народностей Дагестану — 11 і представники інших національностей.

Нічого подібного немає і бути на може в країнах імперіалізму, так само, як не могло цього бути і в буржуазно-поміщицькій Росії».²⁴² І далі автор підкреслює, що це є для народів світу «великий приклад розв'язання Комуністичною партією національного питання», що це є «спроба побудови багатонаціональної держави на принципах рівноправності й дружби народів». І т. д.²⁴³

Спробуємо ж тепер на підставі вимог ст. 35 Конституції ССРСР й відомостей, що їх надрукував В. Козлов, побудувати таблицю з рівнобіжними цифровими даними для порівняння.

Таблиця 3

Кількість депутатів у Раді Національностей ССРСР, скликання 1950 р.

Республіки й автономні частини	Кількість депутатів:	
	За ст. 35 Конституц.	Фактично обрано в 1950 р.
(1)	(2)	(3)
I. РСФСР	25	137
Крім того:		
а) Автономні республіки РСФСР:		
1. Татарська	11	9
2. Башкирська	11	—

²⁴¹ «Заседание Верх. Совета...», стор. 240.

²⁴² Козлов, стор. 170, 171.

²⁴³ Там же.

Республіки й автономні частини	Кількість депутатів:	
	За ст. 35 Конституц.	Фактично обрано в 1950 р.
(1)	(2)	(3)
3. Дагестанська	11	11
4. Бурято-Монгольська	11	—
5. Кабардинська	11	—
6. Комі	11	9
7. Марійська	11	3
8. Мордовська	11	—
9. Північно-Осетинська	11	11
10. Удмурська	11	—
11. Чувашська	11	8
12. Якутська	11	9
Разом по авт. респ. РСФСР	132	60
б) Автономні області РСФСР:		
1. Адигейська	5	3
2. Гірсько-Алтайська	5	4
3. Єврейська	5	—
4. Тувінська	5	4
5. Хакаська	5	—
6. Черкеська	5	—
Разом по авт. обл. РСФСР	30	11
Всього по РСФСР	187	208
II. Українська РСР	25	38
III. Білоруська РСР	25	25
IV. Узбекська РСР	25	29
Крім того: Каро-Калпакська авт. респ.	11	6
Всього по Узбекській РСР	36	35
V. Казахська РСР	25	19
VI. Грузинська РСР	25	22
Крім того:		
1. Абхазька автономна республіка	11	—
2. Аджарська автономна республіка	11	—
3. Південно-Осетинська авт. обл.	5	—
Всього по Грузинській РСР	41	22
VII. Азербайджанська РСР	25	32

Республіки й автономні частини (1)	Кількість депутатів: За ст. 35 Конституц. Фактично об- (2) рано в 1950 р. (3)	
Крім того:		
1. Нахічеванська автоном. республіка	11	—
2. Нагірно-Карабахська авт. область	5	—
Всього по Азербайджанській РСР	41	32
VIII. Литовська РСР	25	21
IX. Молдавська РСР	25	22
X. Латвійська РСР	25	20
XI. Киргизька РСР	25	19
XII. Таджикицька РСР	25	20
Крім того: Гірсько-Бадахшанська авт. обл.	5	—
XIII. Вірменська РСР	25	32
XIV. Туркменська РСР	25	20
XV. Естонська РСР	25	22
XVI. Карело-Фінська РСР	25	13
Всього по СССР	621	568

Розглядаючи цю порівняльну таблицю, треба мати на увазі, що в графі 2 ми подали кількість осіб тієї національності, що є основною в даній республіці. Перш за все, звертає на себе увагу в цій таблиці невідповідність між числом депутатів за ст. 35-ою Конституції СССР²⁴⁴ (621) і тією кількістю, що її назвав Козлов (568). У Козлова на 53 депутати менше, ніж мало б бути за законом. Щоправда, в кінці він, не подаючи числа, додавив «і представники інших національностей». Що це за «інші національності», що становили серед депутатів число 53, не відомо, як не відомо, чому він не назвав їх конкретно. Не подав він і загального підсумку. Треба думати, що за цим криється якась політична причина. Щось треба було приховати.

Друге, що звертає на себе увагу, це розбіжність даних графі 2 у порівнянні з графою 3 по кожній окремій республіці чи автономній області. Лише по одній Білоруській республіці число графі 2 збіглося з числом графі 3, та й то немає певності, що всі білоруси, що їх назвав Козлов, прибули делегатами з Білорусії. Спробуймо проаналізувати ці дані, пам'ятаючи, що графа 2 показує, скільки мусіло бути депутатів від тієї чи тієї республіки за ст. 35 Конституції СССР, а гр. 3 показує скільки депутатів даної національності було в складі Ради Національностей, не залежно від того, відки вони прибули репрезентантами, чи з республіки свого, чи з республіки

²⁴⁴ Див.: Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик. ГИЗЮридич. Литерат., Москва, 1955.

чужого народу. Візьмімо спершу ті республіки, де гр. 3 дає менше число, ніж мусило б бути за законом. Республіки будемо брати в цілому, разом з автономними республіками та автономними областями, що входять до їхнього складу. У дванадцяти республіках: Узбекській, Казахській, Грузинській, Азербайджанській, Литовській, Молдавській, Латвійській, Киргизській, Таджикиській, Туркменській, Естонській, Карело-Фінській, та в неросійських автономних республіках РСФСР і в неросійських автономних областях РСФСР мусило б бути за конституцією — 521 депутат, а було депутатів даних національностей тільки 336, себто — на 185 менше. Якщо навіть припустити, що всі депутати до Ради Національностей прибули з своїх національних республік (а це, як відомо з практики, абсолютно не відповідає дійсності), то й тоді виходить, що названі тут республіки й автономні області РСФСР не мали в Раді Національностей аж 185 своїх національних представників. А це до загальної кількості (621) становитиме 29,8%. Виходить, що названі 12 союзних неросійських республік ССРСР, а також і автономні неросійські республіки й області РСФСР мінімум на 29,8% заступлені були в Раді Національностей чужонаціональними репрезентантами.

Тепер перейдімо до другої групи республік, де цифрові дані графі 3 переважають дані гр. 2. Це — РСФСР без неросійських автономних республік і областей, Українська й Вірменська ССР. Вони мусили б дати до Ради Національностей 75 делегатів, а насправді росіян, українців та вірменів було 207 або на 132 більше. При чому — росіян більше норми на 112, українців на 13, а вірменів на 7. Якщо до цифри 132 додати 53 депутати національностей, що їх не назвав чомусь Козлов, то ми й здобудемо число 185 депутатів, яких бракувало 12-ти складовим неросійським республікам та автономним республікам і областям РСФСР. Основну масу цих «замінителів», а саме — 112, становили росіяни. Вони в Раді Національностей репрезентували неросійські народи.

Якщо росіяни та інші обрусілі «націнали» в такій кількості репрезентували неросійські національні республіки в Раді Національностей, то треба сподіватися, що в Раді Союзу відсоток росіян, які представляли неросійські республіки, був ще більший. Це й примушує большевицьку літературу старанно приховувати показники національного розподілу. Це одна з ілюстрацій до «рівноправності народів ССРСР».

Але й поза цим, сама Верховна Рада, а зокрема Рада Національностей, це фактично обезвладненні державні органи. Адже сесії їх відбуваються протягом якогось тижня, за який не можна ані детально розглянути законів, що їх подає уряд на затвердження, ані обговорити їх. Та їх, звичайно, і не обговорюють. Промови учасників сесій — це пропагандивні словословія на адресу партії та її «мудрому» керівництву, і тільки. Усі закони, що їх вносить партійний уряд на затвердження Верховної Ради, дисциплінована партійна маса депутатів приймає одноголосно, здійснюючи формальну роль свого призначення.

VI. ФІКЦІЯ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ССР ЗА ДАНИМИ КОНСТИТУЦІЇ

1. Порівняння статей Конституції Української ССР та ССРСР

За конституцією — Українська ССР є суверенна держава. Вона має свій окремий герб, свій прапор і свою столицю. Про це оповідають нам статті: 124, 125 і 126 Конституції.²⁴⁵ Має вона, як відомо, ще й свій окремий державний гімн, хоча про це вже в Конституції не згадано. У статті 23 основного закону проголошено, що «Верховна Рада Української РСР є єдиним законодавчим органом Укр. РСР». А стаття 127 так само проголошує, що «зміна конституції Укр. РСР (себто основного закону держави) здійснюється тільки на підставі рішення Верховної Ради Української РСР». Нарешті, у статті 13 Конституції сказано, що «Українська РСР здійснює державну владу самостійно, повнотою зберігаючи свої суверенні права». З тим, щоправда, роз'ясненням, що ця суверенність може проявлятися лише «вне пределов статьи 14 Конституции СССР», бо Україна є членом ССРСР.

Далі, про суверенність Української ССР говорять і статті, що їх додано постановою Верховної Ради ССРСР від 1 лютого 1944 р. — 15а і 15б. Додано явно всупереч статті 23, яка проголошує, що єдиним законодавчим органом Укр. ССР є Верховна Рада Укр. ССР. Стаття 15а говорить, що «Укр. РСР має свої республіканські формування». Стаття 15б говорить, що «Укр. РСР має право вступати безпосередньо в зносини з чужоземними державами, укладати з ними угоди та обмінюватися з ними дипломатичними і консульськими представниками».

Нарешті, цілковито вже переконує нас у суверенності України стаття 14 Конституції Укр. ССР, в якій сказано: «Українська Советська Соціалістична Республіка зберігає за собою право виходу із Союзу Советських Соціалістичних Республік». Це право підтверджує й Конституція ССРСР. Стаття 17 цієї

²⁴⁵ Конституция (основной закон) Украинской Советской Социалистической Республики. Киев, 1954. Усі підкреслення далі наші.

конституції говорить: «За кожною Союзною республікою зберігається право на вільний вихід з ССРСР». Отож — все, ніби, гаразд. Щоправда, може виникнути деякий сумнів у зв'язку з обмежувачим роз'ясненням до ст. 13, де сказано, що суверенність Укр. ССР може проявлятися лише «поза межами статті 14 Конституції ССРСР». Проте змісту того обмеження в Конституції Укр. ССР чомусь не подано. Тому звернімося до Конституції ССРСР, яку Анісімова називає «конституцією победившого соціалізму», та поглянемо на ту статтю 14, щоб довідатися, чим вона і в якій саме мірі обмежує суверенність Української ССР. Подаємо цю статтю повністю, переклавши її лише на українську мову.

Стаття 14. До відання Союзу Советських Соціалістичних Республік в особі його вищих органів державної влади та органів державного управління належать:

- а) представництво ССРСР у міжнародніх зносинах, складання, ратифікування і уневажнення договорів ССРСР з іншими державами, встановлення загального порядку у взаємостосунках союзних республік з чужоземними державами;
- б) питання війни та миру;
- в) прийняття до складу ССРСР нових республік;
- г) контролю за додержуванням Конституції ССРСР і забезпечення відповідності Конституцій союзних республік з Конституцією ССРСР;
- д) затвердження змін в кордонах між союзними республіками;
- е) затвердження утворення нових країв та областей, а також нових автономних республік і автономних областей у складі союзних республік;
- ж) організація оборони ССРСР, керівництво всіма Озброєними Силами ССРСР, встановлення керівних основ організації військових формувань союзних республік;
- з) зовнішня торгівля на основі державної монополії;
- и) охорона державної безпеки;
- к) встановлення народньогосподарських плянів ССРСР;
- л) затвердження єдиного державного бюджету ССРСР і звіту про виконання його, встановлення податків і прибутків, що надходять для утворення бюджетів союзного, республіканських і місцевих;
- м) керування банками, промисловими і сільськогосподарськими установами і підприємствами, а також торговельними підприємствами — загальносоюзного значення;
- н) управління транспортом і зв'язком;
- о) керівництво грошовою та кредитовою системою;
- п) організація державного страхування (асекурації);
- р) позичання і надавання позик;
- с) встановлення основних правил землекористування, а також користування надрами, лісами та водами;

- т) встановлення основних правил у ділянці освіти й охорони здоров'я;
- у) організація єдиної системи народньогосподарського обліку;
- ф) встановлення основ законодавства про працю;
- х) законодавство про судоустрій та судочинство; кримінальний та цивільний кодекс;
- ц) законодавство про союзне громадянство; законодавство про права чужоземців;
- ч) встановлення основ законодавства про одруження й родину;
- ш) видання загальносоюзних актів про амністію.»

Як бачимо, законодавець дуже докладно перерахував усі права союзного уряду. Постає цілком доречне питання: а що ж залишилося для суверенної влади Української ССР, що залишилося взагалі для влади інших суверенних неросійських республік, що входять до складу ССРСР? Адже стаття 14 Конституції ССРСР забезпечує у всьому Союзі керівництво абсолютно всіма ділянками державного життя, економічного й культурного. А як поглянемо ще й на статтю 6 Конституції ССРСР, то виявиться, що й усі добра, й усі цінності, які є в Україні (чи в іншій неросійській республіці), належать цілому ССРСР, отож — практично перебувають у цілковитому розпорядженні уряду ССРСР. Ця стаття каже:

«Стаття 6. Земля, її надра, води, ліси, заводи, фабрики, шахти, копальні, залізничний, водний і повітряний транспорт, банки, засоби зв'язку, організовані державою великі сільськогосподарські підприємства та основний житловий фонд у містах і промислових пунктах є державною власністю, себто всенароднім надбанням».

Те, що ця стаття 6 під цим же числом і слово в слово повторена в Конституції Укр. ССР, справи не міняє, а лише свідомо її затуманює. Адже у читача Конституції Укр. ССР створюється враження, що вся земля, усі добра й усі ті цінності, що їх перераховує стаття шоста і які є в Україні, належить українській державі. А насправді — воно зовсім не так. Розпорядником усього того є уряд ССРСР.

Так само нічого не говорить і те, що Укр. ССР має свою Конституцію, бо в ст. 16 Конституції ССРСР ясно сказано, що всі конституції союзних республік «створяться в повному відповідності з Конституцією ССРСР». Себто — ніяких відступлень від Конституції ССРСР не може бути. Право верховної влади Укр. ССР видавати свої українські закони — теж, як виявляється, цілковита фікція. Бо в Конституції ССРСР ми читаємо:

«Стаття 19. Закони ССРСР мають однакову силу на території всіх союзних республік.

«Стаття 20. Коли закон Союзної республіки розбігається з законом загальносоюзним, то діє загальносоюзний закон».

А доповнення до цього ми знаходимо ще й у статтях 67 та 69 цієї ж Конституції ССРСР. Там ми читаємо:

«Стаття 67. Постанови і розпорядження Ради Міністрів ССРСР є обов'язкові до виконання на всій території ССРСР.

«Стаття 69. Рада Міністрів ССРСР має право по галузях управління й господарства, які віднесені до компетенції ССРСР, припиняти постанови й розпорядження Ради Міністрів союзних республік».

А як ми щойно бачили з статті 14 і статті 6 Конституції ССРСР, до тієї компетенції Ради Міністрів ССРСР фактично віднесено абсолютно все. То ж виходить, що суверенність України в Конституціях Укр. ССР та ССРСР урочисто проголошена. Підкреслено, що єдиним законодавчим органом Укр. ССР є Верховна Рада Укр. ССР (ст. 23 Конституції Укр. ССР). Стверджено, що найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Укр. ССР є Рада Міністрів Укр. ССР (ст. 39. Конституції Укр. ССР). Але тут же, в цих же Конституціях Укр. ССР та ССРСР в інших статтях, цілою низкою застережень та обумовлень всі ті суверенні права фактично цілком скасовані, зведені до нуля. За верховною владою Укр. ССР реально залишено право видавати не свої закони, а лише штапувати закони, видані урядом ССРСР, перевидавати їх в Україні у перекладі на українську мову (і то — якщо це буде визнано за потрібне) та стежити за виконанням законів, виданих урядом ССРСР. Оце і вся суверенність

Щоправда, Україні, як ми бачили, дано ще право, при бажанні, вийти з Союзу, проголосити цілковиту самостійність. Але цього права надано після того, як в тих же конституціях, образно кажучи, українському урядові, хоча він і складається із членів партії, що підлягають московському керівництву, зв'язані руки й ноги. І тут мимоволі пригадуються цитовані передніше слова Леніна з грудня 1922 року:

«При таких умовах дуже природньо, що «свобода виходу з Союзу», якою ми виправдуємо себе, виявиться пустим папірцем».

Немає сумніву, коли б якийсь уряд Укр. ССР насмілився скористуватися з права, дарованого Конституцією, й ухвалив би постанову про вихід України із Союзу, то на підставі ст. 69. Конституції ССРСР ця постанова уряду Укр. ССР була б скасована, а з Україною й Києвом трапилося б те, що трапилося на початку листопада 1956 р. з Угорщиною та Будапештом. Постанова українського уряду негайно утоплена була б у морі крові, руїн та вогню. А сміливці з уряду Укр. ССР зазнали б долі уряду угорського комуніста Імре Нодя, який одважився під тисненням повсталого народу проголосити незалежність Угорщини від ССРСР та про вихід її із змонтованого Москвою військового Варшавського пакту. Це, звичайно, лише передбачення можливого, і виходить воно за межі дослідження фактів. Проте воно цілком законне й доречне на тлі всього сказаного перед цим. Про це, між іншим, ще року 1939 писав і Л. Троцький. Нагадавши, що сьогочасна конституція ССРСР визнає за складовими республіками право на самовизначення, себто — на відокремлення, і що кремлівська олігархія не може наважитися заперечувати цього права в принципі, він разом з тим підкреслив, що на практиці:

«Найменша спроба відкрито піднести питання про самостійність України означала б негайний розстріл по обвинуваченню в зраді.»²⁴⁶ Нарешті, за законність такого припущення промовляє й таке повідомлення в пресі за квітень 1956 р.:

«Кілька місяців тому з советського полону повернувся наш земляк А. Білінський, який розповів, що він особисто розмовляв у вагоні з членами грузинського уряду і ЦК партії, які разом з ним їхали наприкінці 1951 чи на початку 1952 року на заслання в концтабори. Їх було засуджено за те, що вони вимагали застосувати до Грузії право виходу з ССРСР, щоб Грузія перейшла на статус сателіта, подібно до Польщі, Мадярщини тощо. За це «право» їх, очевидно, покарали.»²⁴⁷

2. Фіктивні додатки до Конституції про міністерства Військове та Зовнішніх справ

Постає логічне питання: якщо всі статті Конституції Укр. ССР про суверенність права українського народу — це фікція, бо всі вони цілком паралізовані іншим статтями тієї ж Конституції або Конституції ССРСР, то для чого треба було 1 лютого 1944 р. додавати до Конституції Укр. ССР (як і до конституції інших республік ССРСР) ще й статті 15а та 15б? Себто — статті про власні республіканські військові формування та про безпосередні міжнародні дипломатичні зносини союзних республік, а в т. ч. й України?

За всіма даними, цього вимагала тодішня внутрішня й зовнішня ситуація. Але ніякого серйозного значення цим статтям Політбюро ВКП(б) на чолі з Сталіном не надавало. Ці статті так само були звичайною облудою, збільшенням порожньої декоративності для потреб партійної пропаганди. Щоправда, на підставі ст. 15а, наприклад, створено й існує в Україні Військове Міністерство. Проте це міністерство, як довідуємося із статті 48, є союзно-республіканське, себто — цілком підпорядковане міністерству оборони в Москві. Які функції цього Військового міністерства в Україні — сказати важко. Видко лише одно, що воно військом в Україні не керує, а понад його головою керує ним Москва. Ясно також (а це в даному разі головне), що Україна свого власного війська, укомплектованого за територіальним принципом (набраного з людности України) теж не має. В Україні стоять частини всесоюзного війська. На жаль, ми не маємо більш-менш докладних і певних відомостей, як ці частини, що їх розташовано в Україні, укомплектовані. Цілком можливо, звичайно, що до перемінного складу цих частин входить і якийсь відсоток вояків з України,

²⁴⁶ Троцький, Про Українське...

²⁴⁷ Г. М.: Заворушення в Грузії..., підкресл. наше.

але основна маса кадрового складу, треба думати (бо так завжди буває в колоніальних військах), складається не з мешканців України.

Один з найновіших втікачів із-за залізної заслони — С. М. Гавриленко з Білоцерківщини (колишній студент Київського педінституту, а потім вояк советської армії, розташованої у Східній Німеччині) — свідчив, між іншим, що зараз 60% українців мусять відбувати військову службу за межами України.²⁴⁸ А ось характерне спостереження французької соціалістичної делегації, що навесні 1956 р. побувала в Грузії. Коли члени делегації прилетіли до Тбілісі (а це трапилося швидко після сильних студентських заворушень там, що відбулися, як відомо, на початку березня), то «у Тбілісі всі готелі виявилися через щось переповнені» і членів делегації вивезли за 20 кілометрів від Тбілісі й оселили на літниську («на дачі»). І от далі ми читаємо таку цікаву, для висвітлення даного питання, констатацію:

«Навкруги багато вояків, і перше враження, що серед них — немає грузинів, хоча, начебто, є представники народностей Середньої Азії. Згодом пощастило встановити, що серед вояків є грузини, але серед офіцерів, начебто, вже жодного немає».²⁴⁹

А Грузія — це ж «союзна» республіка, яка за Конституцією СРСР (ст. 186) теж «має свої республіканські військові формації». Деякі поодинокі факти, які говорять що й в Україні розташовані військові частини з неукраїнців, ми зібрали й занотували в іншій своїй праці.²⁵⁰ Командування ж військовими частинами, що розташовані в Україні, зосереджене переважно в руках росіян. Прізвища ген. Батова, командувача Прикарпатською військовою округою, маршала Чуйкова, командувача Київською військовою округою, ген. Люднікова в Таврійській військовій окрузі, маршала Конєва, з неясними для нас функціями в Україні тощо — самі за себе говорять.²⁵¹ Крім того й підпорядковані вони безпосередньо Москві як по лінії партійній, так і по лінії військово-адміністративній. Генерали ж українського походження, хоча й є партійцями та вихованцями сталінської школи, які давно позбулися будь-яких українських національних сантиментів, мусять проте працювати за межами України. ЦК КПСС праці в Україні не може їм довірити через їхнє українське походження. Тому маршал Тимошенко мусить перебувати в Білорусії, генерала Гречко з України було перекинуто до Східньої Німеччини тощо. Цього вимагають основні заложення всякої, а значить і большевицької колоніальної політики. У словнику, що його видано в Москві читаємо:

«Колоніальні війська — війська імперіалістичних держав у коло-

²⁴⁸ «Українські Вісті», «Ми ще повернемося» ч. 15, 1957, стор. 2.

²⁴⁹ «Социалист. Вестник» № 7—6 за 1956 г., стор. 695—696.

²⁵⁰ Соловей, Національна політика...

²⁵¹ На XX з'їзді КПСС І. С. Конєв прибув як делегат від Запорізької парт-організації з України, а разом з тим, за пресовими повідомленнями, він призначений командувати військовими силами Варшавського пакту. («Вперед», ч. 3 за 1956, стор. 4). Можливо, штаб цього пакту — в Україні.

ніях, призначені для придушення народів колоніальних країн. Кадровий (постійний) склад колоніальних військ комплектується звичайно в метрополії, а також із всіляких авантюристичних елементів, набраних у різних країнах, перемінний же склад військ набирається з людности колоній.»

Колоніалізм ЦК КПСС у принципі майже нічим не відрізняється від капіталістичного колоніалізму старих часів. Від нього він запозичив і перевершив усе найгірше. Згадаймо винищення мільйонів людей в Україні в 1929—1933 рр. та в 1943—1946 рр. Згадаймо погром автономних республік у 1943—1944 рр.: Калмицької, Чечено-Інгушської, Кримської тощо. Згадаймо розчавлювання танками робітників-демонстрантів у Берліні в 1953 р. Згадаймо розгром угорської революції 1956 р., що її підняли угорські робітники, і т. д. Справа тільки в тому, що ЦК КПСС, відповідно до обставин сучасності, модернізував і старанно замаскував свою колоніальну політику й тактику. Колонізаторам-завойовникам старих часів не спадало й на думку, наприклад, примушувати підкорені народи дякувати своїм поработителям за підкорення та називати його визволенням. А большевицькі завойовники-колонізатори вживають цю практику якнайширше. Читаємо ж ми в книзі Т. Б. Анісімової таке:

«Некорислива братня допомога Советського Союзу країнам народньої демократії знайшла широкий відгук серед працюючих мас цих країн і закріплена в окремих народньо-демократичних конституціях. Так, наприклад, в Конституції Угорської Народньої Республіки записано:

«Озброєні сили великого Советського Союзу звільнили нашу країну від німецько-фашистської кормиги... Прийшовши до влади у висліді запеклої боротьби проти панів та захисників давнішнього устрою, угорське робітництво в союзі з трудовим селянством, при безкорисливій підтримці Советського Союзу відбудувало спустошену війною країну. Під керівництвом угорської робітничої кляси, загартованої в боях протягом багатьох десятиріч та збагаченої досвідом соціалістичної революції 1919 року, спираючися на Советський Союз, наш народ почав закладати основи соціалізму.»

Про це ж саме говорять конституції й інших країн «народньої демократії».²⁵² Та хоча большевицька пропаганда маскує колоніальну політику ЦК КПСС — суть її та сама й давно відома. І через це, хоча в конституціях окремих республік ССРСР говориться про власні війська, сформовані з власних громадян, насправді на своїх територіях ті «союзні» республіки мають московські колоніальні армії. Характеристику ж колоніальних армій взагалі, їхнього складу та їхнього призначення ми вже читали передніше.

Окрім наявності власної армії, важливою ознакою незалежності й суверенності будь-якої держави є самостійність її зовнішньої по-

²⁵² Анисимова, стор. 81, 82.

лі т и к и. Та, як загально відомо, самостійної зовнішньої політики уряд Укр. ССР провадити не може й не провадить. Хоча цей уряд партійний; хоча його признає Москва і по партійній лінії він цілком залежить від ЦК КПСС; хоча в керівних органах Укр. ССР є чимало росіян і саме на найважливіших постах — самостійної зовнішньої політики він все ж таки провадити не може. На це немає згоди Кремлю. ЦК КПСС йому, себто своїм же власним (підпорядкованим і вірним) членам в Україні, не може довірити. Очевидячки, з тих же міркувань, що й у справі військовій. З міркувань великодержавного великоруського шовінізму, що про нього так одверто й ясно писав у своєму щоденнику Ленін наприкінці 1922 року.

Отож, стаття 156 про створення в Україні міністерства зовнішніх справ та про безпосередні дипломатичні зносини Укр. ССР з чужоземними державами є такою ж фікцією, як і все інше, що стосується суверенности й незалежности. Фактична нечинність цього конституційного права, його пропагандивна декоративність швидко виявилася. Коли після закінчення Другої світової війни англійський уряд спробував через Москву встановити безпосередні дипломатичні зв'язки з урядом Української ССР, Москва на цей безпосередній дипломатичний зв'язок згоди не дала.²⁵³ Андре П'єр («Ле Монд», 18 III 1959, Париж) писав:

«У писемній відповіді на поставлене в Палаті послів запитання, п. Кеннет Юнгер, новий державний міністер у міністерстві закордонних справ, виявив, що Великобританія намагалася безуспішно встановити дипломатичні взаємини з українською советською республікою. Демарш було зроблено в Москві, в місяці серпні 1947 р. Британський шарже д'аффер зажадав від уряду ССРСР переслати його пропозицію українському урядові. Одна че, ні ко ли не одержано жодної відповіді з Києва. Великобританія, — заявляє далі п. Юнгер, — мала намір звернутися з такою самою пропозицією до уряду Білорусії, але цей її проект відпав у наслідок негативної постави ССРСР. Державний міністер додає, що широкі смути України та Білорусії залишаються заборонені для британського амбасадора, як теж для його персоналу».²⁵⁴

Цей факт наочно виявив усю фіктивність статті 156 Конституції Укр. ССР. Москва не тільки боялася насправді дати Укр. ССР (власне — своїм же урядовцям, членам комуністичної партії, що їх вона попризначувала в Україну) якісь права більш-менш самостійно порядкувати українськими республіканськими справами, але й боялася пустити на територію України акредитованих у Москві амбасадорів, щоб вони на власні очі не спостерегли наслідків колоніального прогromу, що його здійснили органи НКВД-МВД під кінець Другої світової війни та в наступні роки.

²⁵³ Див.: а) Г о л у б, Про компетенції...; б) «Українські Вісті» ч. 24 за 1950, стор. 1.

²⁵⁴ Цитовано за «Українець—Час» ч. 13 за 1950.

Під час війни з Гітлерівською Німеччиною політична ситуація в Україні створилася така небезпечна й загрозлива, що Сталін, з одного боку, почав нещадно нищити усіх, кого запідозрено було в українському патріотизмі чи прихильності до Гітлера, а з другого — грати на національних почуттях широких мас української людности й людности інших неросійських республік СРСР. Задля цього, між іншим, до Конституції були внесені додаткові статті 15а й 15б. Тоді ж, для тієї ж самої політичної гри, Сталін на Ялтинській конференції 4—11 лютого 1945 р. добивався згоди Рузвельта і Черчіля на введення Української ССР разом з Білорусією до майбутніх ОН, як фундаторів цієї організації.

Подекуди в закордонній (а за нею і в українській емігрантській) пресі висловлювалися думки, що Сталінові й Московському Політбюрові тоді йшлося просто про збільшення для СРСР кількості голосів в ОН. Про це згадує й Джон Фішер, урядовець УНРРА, що року 1946 був в Україні. Але вже цей останній підкреслював, що ті два голоси (які було дано Україні й Білорусії в ОН), хоч і мали для СРСР безперечне значення, не були, проте, головною причиною домагань Сталіна в Ялті. Дж. Фішер пише:

«Я переконаний, що багато важливих причин вплинули на намагання Політбюра обдарувати ці дві понівечені, гордовиті й непокірні республіки нагородою, розрахованою на ефект. Вони, ці республіки, прийняли найголовніший удар німецького наступу. Вони зазнали найбільчих втрат людсьми та майном. Крім того, українці особливо протягом поколінь плекають сильні національні почуття».²⁵⁵

І далі, знову повертаючися до цього ж питання, він запитує самого себе:

В якій мірі кремлівський подарунок незалежності виправдав сподіванки? Що реального дав він українцям?»²⁵⁶

І відповідає, що як данина національним почуттям українців, це, певно, добре подіяло, але аж ніяк недостатньо. Він пише:

«Більшість українців, що їх я зустрічав, були горді з приводу нового державного становища своєї країни і сприймали з вдячністю та щиросердною дитячою радістю офіційний одяг суверенности. Коли, наприклад, наша місія УНРРА прибула до Києва, серед делегації, що нас зустріла, був блискучий у сірій уніформі, що туго охоплювала стан, із срібними наплечними відзнаками та в шапці з сірого смушку, помічник міністра молодого українського міністерства закордонних справ. Він евфемістично вітав нас, як перших чужинецьких послів в Україні. (Ми, звичайно, мали якусь там відміну дипломатичного статусу, але ми ледве чи були такі важливі, як він казав). Інший урядовець, що супроводив нас трохи пізніше до нашого бюро — комфортабельного, охайно переустатко-

²⁵⁵ Fisher, стор. 118, 119.

²⁵⁶ Там же, стор. 120.

ваного семикімнатного приміщення — пояснив, що воно приготоване не тільки для нашого вжитку. «Після вашого від'їзду, — сказав він, — багато дипломатів приїздитиме до Києва, і це приміщення без сумніву служитиме не одній місії».²⁵⁷

Але найважливішим у цій справі є свідчення державного секретаря США Едварда Стеттініуса, що був у Ялті з Рузвельтом і провадив записи розмов. Він пише:

«Розглядаючи ціле питання приділення додаткових місць в ОН для Советського Союзу, президент Рузвельт у приватній розмові цього вечора (7 лютого 1945 р.) сказав мені, що Сталін почуває свою позицію в Україні тяжкою й непевною. Голос для України, сказав приватно Сталін Рузвельтові, є необхідний для збереження єдності ССРСР. Ніхто не міг визначити розмірів труднощів в Україні (каже далі Стеттініюс), але ми у Вашингтоні, звичайно, чули під час німецького наступу, що Україна може відірватися від ССРСР».²⁵⁸

Немає сумніву, що значну роль в цій справі відіграв революційний національно-визвольний рух, який пожвавився під час другої світової війни і який відбувався під гаслом української, білоруської і т. д. державної самостійності. Найяскравішим і найнебезпечнішим виразником цього руху були, в першу чергу, національні повстанські партизанські загони. Це й примусило Політбюро ВКП(б) на чолі з Сталіном піти на демонстративне підкреслення самостійності усіх республік, складових частин ССРСР (що й вилилося в постанову Верх. Ради ССРСР від 1 лют. 1944 р.) і особливо двох найбільших — України й Білорусії. Цей крок мав внести замішання в голови повстанців («Чого ж, мовляв, боротися й умирати за самостійність, коли ця самостійність є вже реальним фактом?») і внести заспокоєння в широкі народні верстви. Разом з тим цей крок мав збити спантелику й громадську думку за кордонами ССРСР.

Що дійсно так було, що саме згадані моменти найбільше турбували Москву, і що саме вони були причиною усіх тих потягнень Політбюро ВКП(б) та Сталіна, видно й з того, що писала «Правда» через кілька днів після згаданої постанови Верх. Ради ССРСР. А в «Правді» за 7 лютого 1944 р., з дотриманням звичайного большевицького стилю, писалось:

«Перетворення в Союзній державі, зв'язані з поширенням прав союзних республік, є нищівним ударом по українсько-німецько-націоналістичній банді зрадників і запроданців, які за крихти, що падають з хазяйського столу і в угоду своєму господареві ладні накликати на нашу країну, на наш народ всякий наклеп. Громадськість Советського Союзу недавно довідалася про ганебну вилазку українсько-німецько-фашистської банди в Америці, яка, прикрива-

²⁵⁷ Там же, стор. 120, 121.

²⁵⁸ Цитовано за: «Голуб — Україна в Об'єднаних Націях», стор. 11, 12.

ючися потріпаним в берлінських і краківських корчмах національним прапорцем, намагалася збудити громадську думку, висунувши вимогу ревізії суверенних прав Української Советської Республіки». ^{258a}

Із цієї цитати можна зрозуміти, що кремлівських диктаторів занепокоїла вимога американських українців про перевірку справи, під час наступних мирових переговорів, чи дійсно Українська ССР має суверенні права. На тлі повстансько-партизанської боротьби на території України ця вимога виглядала небезпечною. Тому Москва вирішила заздалегідь прибавити Україні фіктивних суверенних прав у вигляді окремих міністерств — зовнішніх та військових справ, а також домагатися введення Укр. ССР (та Білорусії) в члени-основоположники ООН, як цілком, мовляв, незалежних республік. У руках Сталіна й Політбюро ВКП(б) вся ця гра була тільки зручним засобом. Але зробивши оте демонстративне й нічого для Москви не варте підкреслення самостійності України, надавши тій самостійності відповідних атрибутів (два згадані передніше міністерства), Політбюро ВКП(б) на чолі з Сталіном рівнобіжно заходило над найпильнішим вичищуванням та фізичним винищуванням усіх ненадійних та всіх підозрілих елементів так серед усіх шарів людності України, як і серед лав самої КП(б)У. Це добре зауважив той же Джон Фішер, який у своїй книзі писав:

«Чистка 1946 р. найбільш переконливо показала дійсний ступінь незалежності України. Вона зробила ясним факт — якщо хто-небудь будь-коли в цьому сумнівався — що українська республіка все ще перебуває під абсолютним політичним пануванням Москви. Одного слова Політбюро ВКП(б) досить, щоб скинути будь-якого урядовця з його становища в Україні і спрямувати його до якогось малопомітного сільського тракторного управління». ^{258б}

Цілковиту фіктивність прав уряду Укр. ССР на провадження самостійної закордонної політики й дипломатичних зв'язків засвідчив і наступний факт. У січні 1956 р. міністер закордонних справ Республіки Судану Мубарак Заррук з Хартуму звернувся нотою до міністерства закордонних справ Укр. ССР з нагоди, що Судан, колишня британська колонія, з 1 січня 1956 р. став визнаною суверенною державою. У тій ноті Мубарак Заррук писав:

«Оголошуючи про цю історичну подію, я сподіюся, що Ваш Уряд зробить необхідні кроки». Під «необхідними кроками» розумілося визнання суверенності Судану й встановлення дипломатичного зв'язку. Але ніяких дипломатичних визнань, ніякого дипломатичного зв'язку не залежного від Москви уряд суверенної (за конституцією) Української ССР встановити не може. Тому Л. Паламарчук, міністер закордонних справ Укр. ССР, змушений був 23. 1. 1956 року, наче не розуміючи про що йшлося, відповісти Мубарак Заррукові:

^{258a} Цитов. за «Укр. Прометей» ч. 51 за 1955, стор. 1; підкресл. наше.

^{258б} Fisher, стор. 123. Див. також: «Укр. Голос» (Вінніпер), ч. 51 за 1955, стор. 4: «Про часи в Україні за Хрущова».

«Прошу Вас, пане міністре, передати щирі поздоровлення й найкращі побажання Уряду й народу Української РСР Вашому Урядові й народові в зв'язку з проголошенням незалежності Судану».²⁵⁹

Оце й вся відповідь.

Сталінська конституція, зафіксувавши статтею 126 право олігархії КПСС на диктатуру в Україні (бути «руководящим ядром всех организаций трудящихся, как общественных, так и государственных»), цим самим стала в суперечність з інтересами робітництва, яке в наслідок того пункту Конституції опинилося під диктатом монопольної партійної бюрократії та під нещадним гнітом державного капіталізму. Так само стала вона в суперечність і з інтересами селянства, бо для нього те саме ЦК КПСС, якому та Конституція віддала політичну монополію, створило нове кріпацтво. Нарешті, стала в суперечність ця Конституція й з інтересами усіх народів ССРСР, бо диктатура олігархії КПСС позбавила їх суверенности, демократії й свободи у звичайному людському розумінні, а неросійські народи ССРСР позбавила ще й можливости вільного культурно-національного розвитку та піддала їх посиленому колоніальному визискові. Все це прекрасно усвідомили собі творці політичної системи ССРСР, а тому, складаючи Конституцію ССРСР та конституції союзних республік, керувалися цинічним принципом, «що всяка конституція є обман»²⁶⁰ і подбали, щоб цей свій «принцип» втілити у своєму конституційному твориві, яке силою збройної диктатури перетворили в закон.

²⁵⁹ «Радянська Україна» ч. 22 за 1956.

²⁶⁰ ВКП(б) в резолюціях, стор. 270. Підкресл. наше.

VII. КОЛОНІАЛЬНИЙ ВИЗИСК УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ Й ЛЮДНОСТІ

1. Відсутність в Україні своєї валюти й незалежних своїх фінансів

Порівнюючи певні пункти Конституції та конфронтуючи їх з фактичним станом, ми вже виявили у шостому розділі цілковиту фіктивність самостійності Української ССР, а значить і інших «союзних республік». Кричуща фіктивність самостійності виявилася: а) з відсутності свого власного територіального війська під своїм власним національним командуванням; б) з відсутності своєї власної незалежної зовнішньої політики, скажімо такої, яку мають, наприклад, члени британського Комонвелту — Канада, Австралія, Індія тощо; в) з відсутності за кордоном своїх власних і незалежних від представництв ССР дипломатичних місій та амбасад і т. д. Тепер же зупинімося ще на одному важливому моменті суверенності, без якого жодна непоневолена й дійсно незалежна держава не може існувати. Кожна незалежна й суверенна держава, чи велика (типу США), чи мала (типу Швеції, Швейцарії, Данії тощо) не може існувати без своїх окремих фінансів, без своєї окремої валюти, без своєї окремої державної скарбниці. Так само й члени британського Комонвелту — Австралія, Індія, Канада тощо мають свої окремі й незалежні фінанси, свої окремі гроші, свої окремі державні скарбниці, цілком не залежні від органів влади самої Великобританії. Але такої незалежності не має жодна складова республіка ССР, не має її й Україна. Вони не мають ані окремих валют, ані окремих фінансів, ані окремих державних скарбниць. І самі члени урядів цих союзних, нібито, республік одержують платню із відділів скарбниці, яка є в цілковитому й виключному розпорядженні московського уряду, і в розмірах, які затверджені в Москві. Ніякими коштами, навіть тими, що їх дано в їхне, ніби, розпорядження, уряди складових республік ССР не можуть самостійно розпоряджатися. Відомий, наприклад, такий факт. У другій половині 1920 років в Україні були перевидані твори Вол. Винниченка. (Пізніше, на початку 1930 років їх було конфісковано й

заборонено). Уряд Укр. ССР хотів оплатити Винниченкові гонорар, як сплачував його й іншим авторам. Зробити це він міг тільки через банк, центр якого в Москві. Але уряд ССР не дозволив переказати тих грошей за кордон, де жив Винниченко, а конфіскував їх, вважаючи Винниченка своїм ворогом. Про це ми маємо офіційне свідчення. П. Постишев у промові на об'єднаному Пленумі «прочищеного» в 1932—1933 рр. ЦК і ЦКК КП(б)У 21 листопада 1933 р. говорив:

«У практичній роботі Скрипника, як наркома освіти, справа доходила, на жаль, до дуже сумних анекдотів. Так, наприклад, в листі до тов. Луначарського з приводу авторського гонорару Винниченкові Скрипник писав:

«Тов. Луначарський, я вважаю, що коли б навіть визнати неможливість виплати авторського гонорару Винниченкові, то належні йому гроші ні в якому разі не можуть бути конфісковані на користь російських письменників або російського Наркомосу.» (Загальний сміх).

З усіх цих міркувань і вихваток на нас дивиться махровий націоналізм».²⁶¹

Як бачимо, протест і заперечення права уряду ССР втручатися в справи уряду Укр. ССР та конфіскувати належні йому гроші Постишев, представник ЦК ВКП(б) в Україні, кваліфікував як прояв «махрового націоналізму» і його твердження зустрінуто було «прочищеним» в КП(б)У елементом цинічним «загальним сміхом».

Таким чином, в ССР, що за конституцією є, нібито, «вільною спілкою», жодна складова республіка, а в тому числі й Україна (дарма, що всі вони називаються суверенними), власної валюти не має. Єдиною законною валютою скрізь в ССР є тільки російські «рублі». А право емісії цих «рублів» належить тільки урядові ССР в Москві, що за своїм фактичним фізичним складом і своїм становищем є, звичайно, цілком російським урядом. Наявність же в ньому невеликої кількості асимільованих націоналів справи не міняє. У московському ж Кремлі зберігаються й запаси золота та інші вартості, що гарантують обіговий випуск маси паперових «рублів» — карбованців.

Бувши позбавлені права мати свою валюту й випускати свої грошові знаки, уряд Укр. ССР та уряди інших складових республік не мають також права на своїй території оподатковувати людність чи господарські об'єкти, чи товарову продукцію та забирати ті податки в своє розпорядження для потреб своєї республіки. За зрадженою Сталіном конституцією ССР, це є виключне право верховної влади ССР. Лише вона встановлює податки й прибутки до центральної державної скарбниці — Держбанку. Вона встановлює бюджет ССР та обсяг грошових прибутків і видатків цілої держави. Цією фінансовою діяльністю в ССР керує Рада Міністрів ССР. Вона вжи-

²⁶¹ Постишев, стор. 54.

ває заходів до здійснення встановленого бюджету. До її розпорядимості надходять усі грошові суми. Вона регулює всі кредитові й касові операції Держбанку СРСР, як і інших банків, що творять єдину банківську систему СРСР (Промбанк, Сільгоспбанк, Торгбанк, Цекомбанк, які виконують окремі покладені на них функції). Лише Рада Міністрів СРСР може взяти чи видати зовнішню позику. Лише вона може встановити порядок випуску, розміщення та погашення внутрішніх позик. Тільки вона регулює грошові нагромадження підприємств. Вона встановлює розмір чи частину, яка підлягає внесенню до бюджету. Вона встановлює рівень зниження роздрібних цін на товари харчового чи промислового вжитку. Вона затверджує правила обов'язкового й добровільного страхування майна та добровільного страхування життя громадян. Вона встановлює правила фінансування капітального будівництва, обігових коштів, порядок проведення режиму економії і т. п.

Рада міністрів СРСР спрямовує фінансову діяльність Міністерства фінансів СРСР та його органів. У безпосередньому віданні Ради Міністрів СРСР перебуває Державний Банк СРСР, що творить собою єдину систему державних фінансових і кредитових органів цілого СРСР. Держбанк, виконуючи покладені на нього функції, зосереджує в своїх руках усю справу короткотермінового кредитування, регулює грошовий обіг в країні, здійснює касове виконання державного бюджету СРСР і контролює все, пов'язане з грошми. Інші ж банки фінансують капіталовкладення визначених для них об'єктів відповідної галузі господарства, дають їм довготермінові кредити або безповоротні позики на передбачені відповідними урядовими інструкціями потреби. І т. д.

Про все це пише підручник для вищих юридичних шкіл. Автор його М. А. Гурвіч, відчуваючи, що після всього того, що він сказав, нічого не лишається для «суверенної» влади «союзних» республік, додає:

«Централізація планування й керівництва фінансовою діяльністю, проте, не зменшує прав, не робить утисків інтересам і потребам федерації — союзним республікам, а навпаки: всемірно сприяє їх економічному й культурному розвитку...»

Кожна союзна республіка, будучи суверенною державою, що має повноту влади на своїй території, здійснює фінансову діяльність у межах компетенції, встановленої Конституцією СРСР, конституціями союзних республік та спеціальними нормативними актами».

Але, написавши це, автор тут же поспішає додати:

«Нормотворча діяльність союзних республік обмежена лише ст. 14 Конституції СРСР. Так, союзні республіки не можуть встановлювати податків і прибутків, що їх не передбачено союзним законодавством, не можуть провадити самостійних заходів у царині державного кредиту (позики) без відповідних постанов союзних органів та інше».²⁶²

²⁶² Гурвіч, стор. 11—14.

Вже саме покликання на ст. 14. Конституції ССРСР, як ми знаємо, зводять суверенні права союзних республік до нуля. А як саме ця система «всесірно сприяє економічному й культурному розвитку» України та інших неросійських республік — ми ще матимемо нагоду побачити на конкретних випадках далі. Частинно ж (особливо, що стосується ділянки культурного розвитку) ми це вже висвітлювали в цілій низці окремих статей, спираючися на офіційні дані.²⁶³ З дальшого ж викладу в підручнику ми дізнаємося, що всі права влади союзних республік зводяться до того, щоб:

- а) розміщати державні позики на своїй території;
- б) сприяти притягненню вільних грошових засобів людности до ощадних кас;
- в) сприяти розвитку добровільного особового страхування майна та життя;
- г) спонукувати людність до самооподаткувань;
- г) стежити за правильним і своєчасним надходженням податків, а також за привильним виконанням бюджету, що його встановлено центральною московською владою.

Втручатися ж у внутрішню працю системи державних банків, кредитових органів, ощадних кас, органів страхування тощо, а тим паче розпоряджатися грошовими фондами, що їх мають різні фінансові органи на територіях союзних республік, виконавча влада тих республік не має жодного права. Всі фінансові органи «побудовані на принципі централізації без підпорядкування місцевим органам державної влади», хоча б тією місцевою владою й був уряд союзної чи автономної республіки.²⁶⁴ Всі фінансові органи, де б вони не були, діють на підставі інструкцій, що їх вироблено в Москві й підлягають тільки своїм московським центрам. Таким чином, твердження статті 19 Конституції Укр. ССР про те, що:

«Віданню Укр. РСР в особі її вищих органів державної влади підлягає: ...

- к) керівництво страховою й щадничою справою;
- л) управління банками» ... —

є фактично порожніми словами, бо тут не сказано головного, що все те вищі органи влади Української ССР можуть робити лише в межах інструкцій та доручень московського уряду.

Треба сказати, що Держбанк ССРСР має свої філії по всіх містах, районах і навіть по великих селах усіх республік ССРСР, а в тому числі, звичайно, й в Україні. Є він єдиною й зобов'язуючою всіх в ССРСР державною скарбницею. Єдиним розрахунковим центром.²⁶⁵ А тому:

а) Жодне підприємство й жодна установа не має права тримати у себе гроші, а мусить свою готівку тримати в державних кредитових установах.

²⁶³ Див наші: а) Україна під п'ятою окупантів; б) Національна політика ...

²⁶⁴ Гурвич стор. 13, підкресл. наше.

²⁶⁵ Там же, стор. 328.

«У касі господарського органу може лишатися тільки деяка частина готівки, що потрібна для провадження поточних розрахунків (дрібних закупівель тощо)».

За несвоєчасне або за неповне здавання до державної банківської системи своїх грошових надходжень, за незаконне створення в установах та організаціях власних («чорних») кас, винні караються як за кримінальний злочин.²⁶⁶

б) Здавши гроші на свій рахунок до Державного банку, підприємство, організація чи установа не мають права тими своїми вкладами розпоряджатися на свій розсуд і брати назад свої гроші.

«Держбанк ССРСР, будучи контролером, не виконує розпоряджень власника рахунку, якщо він порушує закон. Наприклад, він (Держбанк) не виконує розпорядження про видачу грошей з розрахункового рахунку по експлуатуванню на витрати по капітальному будівництву».²⁶⁷

Підприємства, організації й установи можуть одержувати готівкою з своїх банківських рахунків лише дрібні суми на покриття витрат, що їх передбачено для них урядовою інструкцією. Гроші для виплати робітникам і службовцям належної зарплатні видаються підприємствам, організаціям і установам з їхнього ж власного рахунку в банкові лише при умові подання до Держбанку кожного разу реєстрів з зазначенням сум належної виплати і, звичайно, в розмірах, передбачених бюджетом, що його затвердив уряд. Інші виплати від імені підприємств, організацій та установ із їхніх поточних рахунків Держбанк робить шляхом бухгалтерських пере-рахунків, але знов таки в межах затвердженого урядом бюджету.

в) Усі виробничі та торговельні підприємства кожної складової республіки ССРСР також зобов'язані усі свої прибутки, вторговані суми, відрахування до амортизаційних фондів тощо здавати до місцевих філій Держбанку, і республіканські уряди не можуть ними розпоряджатися. Найбільша частина цих прибутків іде в розпорядження уряду ССРСР. Мала ж решта з амортизаційними фондами передається до Промбанку і призначається для фінансування підприємств відповідної галузі. Проте зовсім не обов'язково того самого підприємства, що зробило вклад. Більш того, як каже дослідник цього питання, московський центр може спрямувати ті суми для вжитку навіть за межі даної республіки. Він пише:

«Саме поняття національного майна (як власности народу певної республіки ССРСР — Д. С.) не існує, бо тотальне право власности на все майно належить імперії (себто — перебуває у диспозиції уряду ССРСР — Д. С.). Республіканські уряди — це тільки відпоручники для адміністрування чужим майном, та й то в дуже обмеженій мірі».²⁶⁸

²⁶⁶ Там же, стор. 337—339.

²⁶⁷ Там же, стор. 329.

²⁶⁸ Кононенко, Банки..., стор. 10.

І дійсно, це твердження цілком відповідає статті шостій Конституції ССРСР, що її повністю подано передніше в розділі шостому.

г) Так само до місцевих філій держбанку здаються усі суми податкових сплат.

г) Фінансування капіталовкладень у різні галузі народнього господарства теж провадяться філіями Держбанку за вказівками головної управи Держбанку й уряду ССРСР. А республіканські уряди й тут не мають права втручатися в ці справи і щось змінити.

д) Видачу бюджетових асигнувань так само провадять філії Держбанку за інструкцією свого центру. І т. д.

Таким чином, сам уряд Укр. ССР та його члени у фінансовому відношенні цілком залежать від «своєї» республіканської філії Держбанку, яка виплачує усім їм особисту платню, але робить це як безпосередній орган уряду ССРСР і як виконавець тільки його розпоряджень та інструкцій.

Отож, коли уряд Укр. ССР не має своєї валюти й незалежних фінансів; коли чужа для України влада з Москви своїм власним апаратом безпосередньо розпоряджає промисловою продукцією підприємств України; коли уряд Укр. ССР не має своєї власної, йому одному підлеглої державної скарбниці, а державні податки, прибутки від народнього господарства і всяка інша грошева готівка обов'язково мусить здаватися до філій московських банків в Україні і розпоряджатися тими вкладками може тільки уряд ССРСР, а ніяк не уряд Укр. ССР; коли грошові суми для державного бюджету Укр. ССР визначаються й затверджуються в Москві, а уряд Укр. ССР мусить тільки доглядати за виконанням цього бюджету згідно з приписами з Москви і нічого істотного без її дозволу не може змінити — говорити про будь-яку самостійність і суверенність Української ССР та незалежність її уряду не доводиться. Україна є просто поневолена держава, колонія Москви, відки влада ССРСР поза плечима фіктивного уряду Укр. ССР забирає собі стільки випродукованих українським народом матеріальних вартостей в грошах, з праці большевицького теоретика Г. Сафарова, який ще року 1922 писав з приводу становища пригнічених націй взагалі:

«Они живут на чужой (отвоеванной у них) земле, их судьбами распоряжаются представители господствующей нации»²⁰⁹

Фікція бюджетних прав Української ССР

Стаття 19 Конституції Укр. ССР говорить, що віданню вищих органів Укр. ССР між іншим підлягають такі справи:

е) затвердження народньогосподарчого плану;

²⁰⁹ Сафаров, стор.

- ж) затвердження державного бюджету Української ССР і звіту про його виконання;
- з) встановлення, у відповідності з законодавством ССР, державних і місцевих податків, грошових зборів та неподаткових прибутків;
- і) керівництво здійсненням місцевих бюджетів областей.

Та тут законодавці знову навмисне не домовилися. Щодо п. «з» про податки, то ми передніше вже цитували роз'яснення, що «союзні республіки не мають права встановлювати податків та прибутків, яких не передбачено союзним законодавством», без відповідного на те дозволу чи інструкції союзних органів. Тепер же зупинімося на тих пунктах, що стосуються бюджетів.

За Конституцією ССР, ст. 60, п. «в», народньогосподарчий план і бюджет затверджує Верховна Рада ССР на подання уряду ССР. А ст. 59 говорить, що Верховна Рада ССР є єдиним законодавчим органом ССР. Практично Верховні Ради союзних республік затверджують все це у себе лише після того, як відбудеться затвердження у Верховній Раді ССР. Так, наприклад, бюджет на 1956 р. для ССР в цілому й для окремих союзних республік нарізно Верховна Рада ССР затвердила 28. XII. 1955 р., а Верховна Рада Укр. ССР затвердила вже визначений і затверджений для неї в Москві бюджет тільки 24. I. 1956 р. Так само й на 1959 р. закон про розміри бюджетів окремих республік і цілого Союзу Верх. Рада ССР ухвалила 23. XII. 1958 р. і тільки після того, 30. XII. 1958, відбулося засідання Верх. Ради Укр. ССР, на якому ухвалено закон про визначений їй в Москві бюджет.

Яке практично значення має це затвердження Верховною Радою Укр. ССР? Фактично — ніякого. Це просто пропагандивний засіб. Якщо б Верховна Рада ССР затвердила народньогосподарчий план і бюджет, то вони вже стали законом, обов'язковим на всій території ССР, а в тому числі й в Україні, не залежно від того, чи Верховна Рада Української чи якоїсь іншої союзної республіки його затвердить, чи не затвердить. Про це ясно говорить ст. 19 Конституції ССР, де написано, що «закони ССР мають однакову силу на території всіх союзних республік». А ст. 20 до цього додає, що «в разі розходження закону союзної республіки із законом загальносоюзним, діє загальносоюзний закон». Цілком зрозуміло після цього, чому в підручнику для вищих юридичних шкіл ми читаємо:

«Верховній Раді ССР та Президії Верховної Ради ССР належить право касувати постанови і розпорядження Ради Міністрів союзних республік в царині бюджету у випадковій невідповідності їхніх розпоряджень союзному законодавству» (п. «д», ст. 49).²⁷⁰

Далі, торкнувшись бюджетових прав союзних республік і підкресливши, що ті союзні республіки в межах своїх ресурсів встановлюють розміри

²⁷⁰ Гурвич, 142, підкресл. наше.

засобів, які передаються із республіканського бюджету до бюджетів областей, міст тощо, додає:

«Бюджетові права союзних республік обмежені лише в межах ст. 14 Конституції ССРСР, оскільки всі податки й прибутки, що йдуть на створення союзного, республіканського та місцевих бюджетів, встановлює Верховна Рада ССРСР».²⁷¹

З усього цього видно, що суверенні права окремих республік — звичайна фікція. І затвердження народньогосподарського плану та бюджету верховною владою Укр. ССР (як і верховною владою будь-якої іншої складової республіки ССРСР) після того, як вони вже стали обов'язуючим законом, це — порожня формальність для прилюдного інсценізування «суверенності». Єдино, що може зробити фіктивна верховна влада складової республіки ССРСР, а в даному разі — Української ССР, це виявити на своїй території нові джерела додаткових прибутків для збільшення прибуткової частини свого бюджету. За рахунок цих нових джерел прибутку вона може трохи збільшити й видаткову частину його. Так, наприклад, свій бюджет на 1956 р., що його Москва визначила у збалансованій сумі — 29 345 002 тис. карб., Верховна Рада УССР змогла в частині прибутків збільшити на 115 247 тис. карб. (до суми 29 460 249 тис. карб.), проте в частині видатків залишила свій бюджет не зміненим, не маючи, можливо, на це дозволу. А бюджет на 1959 р., визначений Москвою в сумі 63 129 601 тис. карб., Верховна Рада Укр. ССР змогла збільшити в частині прибутків на 128 135 тис. карб. (до суми 63 257 736 тис. карб.), а в частині видаткової тільки на 60 000 тис. карб. (до суми 63 189 601).

Та всі ці зміни дуже невеликі. Так, для бюджету на рік 1956 сума винайдених в Україні додаткових прибутків становила до прибуткової частини бюджету тільки 0,39%. Для бюджету ж на рік 1959 сума винайдених в Україні додаткових прибутків до суми прибуткової частини бюджету становила 0,23%, а збільшення видаткової суми бюджету відбулося тільки на 0,09%.

Ще дозволяється верховній владі союзної республіки, при затвердженні вже затвердженого для неї в Москві бюджету, в залежності від місцевих потреб, умов і обставин зробити деяке внутрішнє переміщення чи перенесення бюджетових асигнувань, зроблених у Москві, з одного розділу до іншого даного з Москви народньогосподарського плану, проте — ніяк «не порушуючи при цьому здійснення завдань єдиного державного народньогосподарського плану та державного бюджету в цілому».²⁷²

Щоправда, після переведення в 1957 році «децентралізації», згадана фінансова дисципліна, нібито, ослабла і партійці на місцях почали, начебто, трохи вільніше використовувати асигновані бюджетні суми, витрачаючи їх

²⁷¹ Там же, стор. 143.

²⁷² Гурвич, 143, 144.

іноді не цілком за призначенням Москви, а на більш важливі місцеві республіканські потреби. Проте з виступів Хрущова на XXI з'їзді КПСС видно, що надалі це ніяк не буде вже толеруватися.

3. Яку частину прибутків цілого ССРСР дає Україна

Завдяки централізованому способу використання здобутої продукції та збирання грошових прибутків, лишається цілком прихованим, що ж, власне, дає до союзного бюджету та чи та республіка ССРСР. Не відомо також, скільки до цього Союзного бюджету дає й Україна. Ці відомості, і то цілком точні, уряд ССРСР, звичайно має, але він їх не оголошує. Мабуть, має їх і уряд Укр. ССР, але не має дозволу їх оприлюднювати, щоб цим не дезмаскувати дескримінаційної колоніальної політики ЦК КПСС.

Як відомо, ще в 1920-х роках М. Волобуєв, член КП(б)У, виражував, що за 1893—1910 рр. Російська імперія мала державних прибутків з України 3 289,6 міль. карб. (в тодішній золотій валюті), а видатків на Україну за цей час зробила 2 605 міль. карб. Отож, колоніальний зиск з України за цей час дорівнював 21%. А за період 1925—1927 рр. він виражував, що уряд ССРСР не повернув на Україну 20% зібраних з неї прибутків.²⁷³

Оприлюднення цих даних (в журн. «Більшовик України» чч. 2 й 3 за 1928 р.) так розлютило Сталіна й московське Політбюро, що М. Волобуєв був підданий гострій партійній критиці, вичищений з партії, викинутий з роботи і засланий. А дані фінансової й економічної статистики швидко після того були цілком засекречені. Та останнім часом почали з'являтися в друкові (з 1956 р.) бодай деякі цифрові та інші економічні дані, які дають можливість, якщо не точно, то бодай приблизно визначити частку, що її дає Україна до прибуткової частини бюджету ССРСР.

Візьмімо сільське господарство України. Про нього ми читаємо в публікації Науково-дослідного інституту економіки й організації сільського господарства:

«Радянська Україна є важливим районом Союзу РСР по виробництву сільськогосподарської продукції. Її посівні площі дорівнюють 16,7% всіх посівних площ СРСР. Площі технічних культур становлять 24% загальносоюзних посівів, цукрових буряків — 63,3%, соняшника — 26,6%, картоплі — 24%, овочеваштанних культур — близько 30%, площі садів — 44%, виноградників — 25%. Українська РСР виробляє 23,9% загальносоюзного виробництва м'яса (у забійній вазі) і понад 24% молока».²⁷⁴

На жаль, дана публікація нічого не говорить про питому вагу України у всесоюзній продукції зернових культур. Не каже вона й того, який від-

²⁷³ Голубничий, М. Волобуєв..., стор. 9.

²⁷⁴ Сільське господарство УРСР, стор. 5.

соток становить уся сільськогосподарська продукція України (бувши оцінена в грошах) відносно сільськогосподарської продукції цілого ССРСР. Це все ще й тепер залишається таємницею Москви. Проте значення сільського господарства України в системі цілого ССРСР можна зрозуміти з таких слів, що їх ми знаходимо в тій же публікації і які стосуються дореволюційних часів:

«Україна давала приблизно половину всієї товарової продукції зерна Росії і майже половину всього російського вивозу за кордон».²⁷⁵

Щоправда, розорювання цілин Казахстану знизило питому вагу України у виробництві зернових культур цілого ССРСР. Але натомість значно збільшується питома вага України в частині виробництва інших сільськогосподарських продуктів (технічних культур), особливо ж у частині виробництва продуктів тваринництва, зокрема — м'яса. Тому є підстави думати, що продукція сільського господарства України не втратила свого дуже важливого дореволюційного значення й тепер. Бо ось, наприклад, київська газета, орган ЦК КПУ, не конкретизуючи свого твердження у вигляді абсолютних чисел, обережно подає:

«Україна виробляє приблизно одну п'яту загальносоюзної продукції зерна, майже дві третини цукрових буряків і чверть молока та м'яса».²⁷⁶

А член ЦК КПСС Л. І. Брежнев, виступаючи в Запоріжжі з привітанням під час травневих урочистостей 1958 року, говорив, що:

«у минулому (1957) році Україна виробила більш як одну п'яту загальної продукції зерна, майже дві третини цукрових буряків і одну четверту частину молока та м'яса, що виробляється в ССРСР».²⁷⁷

Все це дає законні підстави припустити, що вартість всієї продукції сільського господарства України значно перевищує 20% і дорівнює цифрі, яка становить, певно, близько 22% вартості загальної сільськогосподарської продукції цілого ССРСР.

Тепер щодо промисловості України. Тут ми також позбавлені можливості користуватися із зведених прямих цифрових даних, які точно говорили б про кількість і вартість всієї промислової продукції України, та який відсоток становить вона до загальносоюзної промислової продукції. А ці ж дані державний апарат має і на підставі них складає свої щорічні плани й бюджетові розрахунки. Завдяки оцій засекреченості, доводиться вибирувати й систематизувати випадкові й розрізнені дані, які все ж почали з'являтися, і піддавати їх аналізу.

Зараз у нашому розпорядженні є такі офіційні відомості. Колишній голова Держплану УРСР А. М. Барановський у статті «Основні напрямні плани розвитку народного господарства Укр. РСР у шостій п'ятирічці...»

²⁷⁵ Там же, стор. 232.

²⁷⁶ «Рад. Укр.», ч. 214 за 13. IX. 58, стор. 1.

²⁷⁷ «Рад. Україна», ч. 115 за 17. V. 1958, стор. 2 й 3. Підкресл. наше.

подав, що вартість продукції промисловости УССР в 1955 р. становила 120,2 мільяр. карб.²⁷⁸ Ця сума до прибуткової частини бюджету цілого СССР на 1956 р. (592 761 156 тис. карб.), що його затверджено було Верх. Радою СССР 28. XII. 1955 р., становила 20,3%. Але ось ще новіші й важливіші дані, що їх оголосив Н. Т. Кальченко, голова Ради Міністрів УССР на четвертій сесії Верх. Ради УССР 30. V. 1957 р. Він казав:

«Наша республіка за роки п'ятирічок стала одним з найважливіших промислових районів усього Радянського Союзу. На неї припадає майже п'ята частина всієї промислової продукції СССР».

«Майже п'ята частина» — це значить «майже 20%». Та в тій же доповіді він подав і конкретні плани розрахунки про вартість річної продукції промисловости України в 1957 р. Ось ці його розрахунки вартости продукції новостворених одинадцяти економічних адміністративних районів України.

Таблиця 4

Запланована на 1957 р. вартість огульної продукції промисловости, що підлягає Раднаргоспам:

Економічні райони (1)	Продукція у млрд. карб. (2)
1. Вінницький	5,0
2. Ворошиловградський	13,4
3. Дніпропетровський	17,0
4. Запорізький	9,2
5. Київський	17,7
6. Львівський	5,3
7. Одеський	6,8
8. Сталінський	32,0
9. Станіславський	5,5
10. Харківський	20,5
11. Херсонський	7,7
Разом	140,1

Але Раднаргоспам, як він казав, має бути підпорядкована не вся промисловість, а тільки найважливіша, а саме: а) підприємства важкої промисловости — вугільної, металургійної, машинобудівної, хемічної, газової та лісової; б) значна кількість підприємств легкої й харчової промисловости які мають важливе народньогосподарське значення, як от — цукрові й

²⁷⁸ III - р а, Є., Статичні дані про Україну.

спиртові заводи, великі взуттєві та швацькі фабрики, м'ясокомбінати, молочарні тощо. Дрібні ж підприємства, «які працюють в основному на місцевій сировині і продукція яких іде переважно на задоволення місцевих потреб», мають бути передані у підпорядкування місцевим Радам. І ця «промисловість місцевого підпорядкування повинна випустити в 1957 році продукції на 32 мільярди карб».²⁷⁹

Таким чином, план на 1957 р. передбачав одержати продукції промисловості:

1) підпорядкованої Раднаргоспам на суму — 140,1 млрд. карб.

2) підпорядкованої місцевим Радам на суму — 32,0 „ „

Разом на суму — 172,1 млрд. карб.

Припустити, що від промисловості України на зазначену суму продукції не було одержано, ми не маємо жодних підстав, бо газети були переповнені рапортами про перевиконання виробничої програми 1957 року. Порівняймо ж цю цифру з іншими.

Виконаний державний бюджет цілого ССРСР за 1957 р. в частині прибутків дорівнював сумі 625 914 499 тис. карб. Звіт про нього затвердила Верх. Рада ССРСР 23. XII 1958 р.²⁸⁰ До цієї суми вартість всієї промислової продукції України (172,1 млрд. карб.) становила 27, 5%. А якщо взяти вартість лише тієї продукції промисловості України, що підпорядкована Раднаргоспам, то й тоді ми матимемо 22,2%. Але в обох цих випадках ми не враховували вартості продукції сільського господарства. А її теж треба обчислювати мільярдами карб. Адже самих зернових хлібів (без м'яса, молока, яєць, технічних культур тощо) українське сільське господарство в 1957 р. дало державі 438 міль. пудів, а в т. ч. 346 міль. пудів «основної продовольчої культури — пшениці».²⁸¹ Щоправда, вартість народного господарства не є тотожна з сумою прибутків, що їх має уряд від того господарства, проте ці цифри показові, бо перебувають у прямій залежності від розміру прибутків.

З усього сказаного можна зробити висновок, що все господарство України дає урядові ССРСР не менше (бо це підтверджують і подані передніші свідчення партійних достойників та партійної преси) за 20, 3% усіх прибутків цілого Союзу. Себто — не менше за питому вагу української людності в Союзі. Навпаки, деякі дані дають підстави думати, що прибутки з України, що їх має уряд ССРСР, перевищують 20,3%. Натомість ми маємо цілу низку доказів, що витрати на Україну значно нижчі за цей відсоток. А це дуже зле відбивається на народньому господарстві України, затримуючи нормальний розвиток його, і створює для життя українського народу значно гірші культурно-економічні побутові умови.

²⁷⁹ «Радянська Україна», ч. 127 за 31. V. 57, стор. 2.

²⁸⁰ «Радянська Україна», ч. 296 за 24. XII 58, стор. 1.

²⁸¹ Див.: а) «Рад. Укр.», ч. 183 за 8. VIII. 58, стор. 1; б) Сіль. господарство України, стор. 254.

4. Капіталовкладення в народне господарство

Аналізуючи цілу низку зведених до купи різних даних, що їх взято з большевицьких джерел, ми вже прийшли до висновку, що питома вага участі українського народу в творенні багатств Союзу є не менша за питому вагу людности України в ССРСР, себто — не менша за 20,3%. Тапер гляньмо, як же фактично розподіляються диктаторами гроші із спільної скарбниці Союзу на капіталовкладення для розбудови народного господарства складових республік. Зупинимось ми тут на цьому коротко, бо більш-менш докладно зроблено це у нашій спеціальній статті. Розподіл цей наочно змальовує наступна таблиця ч. 5.

Таблиця 5

**Питома вага капіталовкладень в народне господарство
в порівнянні з питоною вагою людности республік²⁸²**

Назви показників (1)	Сума капіталовкладень за 1918—1955 р. (2)	Кількість людности на I. IV. 56 (3)
1. Абсолютні дані (капіталовкладення у млрд. карб. у цінах на 1. VII. 1955 р.; людність — у мільйонах осіб):		
РСФСР	968,4	113,2
Україна	236,8	40,6
Інші 13 республік	238,8	46,4
СССР	1.444,0	200,2
2. У % до підсумку по ССРСР:		
РСФСР	67,1	56,5
Україна	16,4	20,3
Інші 13 республік	16,5	23,2
СССР	100	100

²⁸² У наступних числових даних Карело-Фінська республіка врахована в РСФСР. Сума капіталовкладень за 1918—1955 рр. здобута шляхом підрахунку даних за весь показаний період, що їх дають збірники: а) «Народное хозяйство СССР», 1956, стор. 158—159; б) «Народное хозяйство РСФСР», стор. 225—226; в) «Народное хозяйство УРСР», стор. 18.

Як бачимо з цієї таблиці, питома вага людности України в Союзі дорівнює 20,3%, а одержала Україна за 37 років большевицької влади тільки 16,4% всесоюзної суми капіталовкладень, себто — на 3,9% менше. А інші неросійські республіки одержали в порівнянні з питомою вагою своєї людности менше на 6,7%. Натомість РСФСР за ці 37 років одержала грошей на капіталовкладення у своє господарство у порівнянні з питомою вагою своєї людности на 10,6% більше.

Хворий Ленін 31. XII. 1922 р., саме тоді, коли оформлялося в Москві створення ССРСР, продиктував до свого щоденника запис, в якому роз'яснював, як треба розуміти інтернаціоналізм. У тому записі, між іншим, сказано:

«Необхідно відрізнити націоналізм нації гноблячої і націоналізм нації пригнобленої, націоналізм великої нації і націоналізм нації маленької.

«Щодо другого націоналізму майже завжди в історичній практиці ми, націонали великої нації, виявляємося винними в безлічі насильств, навіть більше того — непомітно для себе чинимо безліч насильств і образ... (Далі він подає приклади. — Д. С.).

Тому інтернаціоналізм з боку гноблячої або так званої «великої нації (хоча великої тільки своїми насильствами, великої тільки так, як великим є держиморда) повинен полягати не тільки в додержанні формальної рівності націй, але й у такій нерівності, яка компенсувала б з боку нації гноблячої, нації великої, ту нерівність, яка складається в житті фактично»...²⁸³

Приймімо, що Ленін писав це щиро. Що він дійсно хотів у новоствореному ним ССРСР досягти не тільки формальної рівності націй, а й за рахунок російської нації, що була досі нацією пануючою, компенсувати пригнобленим національностям старої Росії їхні старі кривди, їхні образи та визиск. Та, як бачимо з поданих передніше цифр за 1918—1955 рр. про капіталовкладення, він фактично, створивши централізований ССРСР, з централізованими фінансами та із зосередженою в руках партійного (фактично — російського) керівництва диктаторською владою, допоміг тільки витвореною ним системою закріпити старий, вироблений ще царем, колоніальний статус.

Але повернімося до розгляду таблиці ч. 5. Зазначений у ній відсоток питомої ваги капіталовкладень у народне господарство України — 16,4% — це пересічний показник за увесь час від 1918 до 1955 р. Якщо ж взяти відомості за коротші періоди, то ми матимемо таку динаміку у відносних числах (таблиця 6):

²⁸³ Цитов. за перекладом в «Комуніст України», ч. 7, 1956 р. стор. 21—22.

Таблиця 6

**Порівняльний рух питомої ваги капіталовкладень у відсотках до підсумку по
СРСР**

Періоди (1)	РСФСР (2)	Україна (3)	Інші респ. СРСР (4)
1. За 1918—1928 (без IV кварталу 1928 р.)	66,9	19,1	14,0
2. Перша п'ятирічка (IV кварт. 1928—1933 р.)	67,8	18,5	13,7
3. Друга п'ятирічка (1933—1937 рр.)	69,4	16,6	14,0
4. Третя п'ятирічка до війни (1938—1941 рр.)	71,5	14,4	14,1
5. Третя п'ятирічка після війни (1941—1945 рр.)	71,6	12,3	16,1
6. Четверта п'ятирічка (1946—1950 рр.)	62,7	19,2	18,1
7. П'ята п'ятирічка (1951—1955 рр.)	66,8	15,9	17,3
За увесь період (1918—1955)	67,1	16,4	16,5
8. За 1956 р. ²⁸⁴	66,8	15,6	17,6
9. План на 1959—1965 (лише в частині, що роз- поділена між республіками за доповіддю Хрущова)	64,3	14,4	21,3

Порівняння даних таблиці шостої, що стосуються РСФСР, України та інших неросійських республік, цілком ясно виявляє, що поруч із поступовим з н и ж е н н я м питомої ваги капіталовкладень у розбудову народного господарства України, рівнобіжно відбувалося з б і л ь ш е н н я питомої ваги капіталовкладень в господарство РСФСР. Лише в четвертій п'ятирічці цей процес обірвався, і питома вага капіталовкладень у розвиток нар. господарства України була піднята до 19,2%. Але й цього разу вона не досягла рівня питомої ваги людности України (20,3%). Викликане було це страшною руйнацією України під час війни 1941—1944 рр. Про неї згадував Сталін у розмові з Рузвельтом у Криму. Коли Рузвельт, прибувши в лютому 1945 р. до Ялти, сказав Сталінові, що його дуже пригнітило спостережене ним спустошення, якого завдали німці Криму, Сталін на це відповів:

«Спустошення в Криму блідне в порівнянні з руїною України, бо німці мусили швидко відступати з Криму і не мали часу перевести методичної руйнації. Але в Україні вони методично й планоно та з ненавистю садистів нищили все, що було твором людських рук».²⁸⁵

²⁸⁴ Народн. хозяйство СССР. Стат. сбор., 1957, стор. 173; Нар. хоз. РСФСР, 1957, стор. 226; Досягнення Радянської України за 40 років, Київ, 1957, стор. 85.

²⁸⁵ «Україн. Голос», ч. 22 за 1955 р.: «Ялтинська конференція».

Так само змушений був згадати про Україну й Молотов 24. I. 1948 р. у «Промові на ювілейній сесії Верховної Ради УРСР, присвяченій тридцятиріччю радянської України». Він говорив тоді:

«Український народ переніс тяжкі роки німецької окупації, яка супроводжувалася нечуваними насильствами і грабежами в період Великої Вітчизняної війни. Ми всі пам'ятаємо, що Україна належала до тієї частини Радянського Союзу, яка найбільш потерпіла і принесла найбільш тяжкі жертви в роки навали німецького фашизму. Це накладає на весь Радянський Союз обов'язок проявити увагу і дбання про потреби відбудови і дальшого розвитку господарського й культурного життя України в післявоєнний період».²⁸⁶

За найновішими даними, що офіційно оголошені,²⁸⁷ народне господарство і приватні господарства окремих громадян ССРСР за час війни 1941—1944 рр. досягли втрат у цінах 1941 р.— 679 мільярдів карб., а розподілилися вони по республіках так (див. табл. ч. 7):

Таблиця 7

Республіки	Млрд. карб.	У % до підсумку втрат
Україна	285	42,0
РСФСР	255	37,6
Білорусія, Латвія, Литва, Естонія й Молдавія разом взяті	139	20,4
Всього	679	100

Отож, на Україну, людність якої становила 20,3% людности цілого Союзу, припало аж 42% усіх втрат цілого ССРСР. Тому партійне керівництво на четверту п'ятирічку змушене було питому вагу капіталовкладень в народне господарство України збільшити трохи (до 19,2%), щоб якимось відбудувати продукційні її можливості, без чого Союз не міг обійтися. Проте, як бачимо, і в цій четвертій п'ятирічці питома вага капіталовкладень у народне господарство України не була піднята навіть до рівня питомої ваги людности України (20,3%). А вже в наступній п'ятій п'ятирічці її знову знижено до 14,9%, а в 1956 р. до 15,6%. Плян на 1959—1965 рр. зраджує ще й дальше зниження, либонь, до 14,4%.²⁸⁸

Таким чином, розбудова народнього господарства РСФСР протягом 1918—1955 рр. відбувалася за рахунок недодавання коштів із спільної державної скарбниці на капіталовкладення неросійським республікам ССРСР,

²⁸⁶ «Квітне радянська Україна», 10.

²⁸⁷ ССРСР в цифрах. Стат. збірник. 1958, стор. 20.

²⁸⁸ Хрущев, Контрольные цифры развития..., стор. 63, 78.

а в тому числі й за рахунок недодавання коштів Україні. Року 1956 становище України ще погіршилося рівняючи з пересічним показником за 1918—1955 рр. і навіть рівняючи з показником за останню п'ятирічку. Цього року питома вага капіталовкладень в Україні була нижча за питому вагу її людности на цілих 4,7%. Щоправда, знизилася й питома вага капіталовкладень у народне господарство РСФСР до 66,8%, бо цього 1956 р. трохи збільшилася питома вага капіталовкладень інших неросійських республік, досягши рівня 17,6% (при питомій вазі людности цих республік 23,2%). Проте, й року 1956 питома вага капіталовкладень в народне господарство РСФСР лишалася більшою за питому вагу її людности на цілих 10,3%.

За пляном же на 1959—1965 рр., як вже зауважено, питома вага капіталовкладень України має бути аж на 5,9% нижче питомої ваги її людности. Проте Хрущов (у надрукованій доповіді) не всю суму капіталовкладень розподілив між республіками і в дальшому, певно, цей відсоток зазнає змін при уточненні.

Та найбільшої порівняльної ясности співвідношення між республіками у справі капіталовкладень ми досягнемо тоді, коли на підставі абсолютних даних таблиці ч. 5 вирахуємо суму капіталовкладень на одну особу людности. Тоді ми за увесь 37-річний період панування диктатури ЦК КПСС матимемо таку картину розподілу грошових ресурсів із спільної для всіх народів державної скарбниці (див. табл. 8).

Таблиця 8

Сума капіталовкладень у народне господарство в розрахунку на одну особу людности за увесь 37-річний період (1918—1955 рр.) у цінах на I. VII. 1955 р.

Республіки	Карб. на одну особу людности	У % до РСФСР	На скільки % менше за РСФСР
РСФСР	8 555	100	0,0
Україна	5 832	68,2	—31,8
Інші 13 республік	5 147	60,2	—39,8
СССР	7 213	84,3	—15,7
У т. ч. всі 14 неросійських республік (з Україною)	5 467	63,9	—36,1

Цифрові дані графи 3 цієї таблиці ясно показують, що за увесь час (1918—1955 рр.) диктатури ЦК КПСС усі 14 неросійських республік ССРСР на одну особу своєї людности одержали тільки 63,9% тих капіталовкладень, що їх одержала РСФСР на одиницю своєї людности. Себто неросійські республіки із спільної державної скарбниці за увесь цей період одержали на

36,1% менше, ніж РСФСР. Що ж до України зокрема, то вона одержала менше за РСФСР на 31,8%.

Але що заховане за цими відсотками — 36,1 і 31,8? Заховані за ними мільярди карбованців і маса людської праці цілих поколінь. Все це було даремною й шкідливою втратою для тих неросійських народів. Д. А. Чугаєв, у книзі, на яку ми вже покликувалися, і яка вийшла у світ у 1954 р., пише:

«Равноправие объединившихся (в СССР) республик обеспечивалось... тем, что вошедшие в Союз республики в одинаковой мере пользовались благами Союза».²⁸⁹

Та фальш і неправду цього твердження наочно виявляють розглядувані тут офіційні дані. Із передніше поданої табл. 8, графи 2 ми бачили, що за 37 років панування диктатури ЦК КПСС пересічно на кожну особу людности цілого СССР вложено було в народне господарство СССР — 7 213 карб. капіталовкладень у цінах на 1. VII. 1955 р. Разом з цим ця ж таблиця свідчить, що ці капіталовкладення не робилися рівномірно по всіх республіках. Себто, що ці республіки зовсім не «в однаковій мірі користувалися благами Союзу». В Україні, наприклад, на одну особу людности припало тільки 5 832 карб., або на 1 381 карб. менше за пересічну для цілого СССР норму. А з цього виходить, що Україна на всі 40,6 міль. своєї людности одержала капіталовкладень у своє господарство менше за пересічну для цілого СССР норму на — 56,1 млрд. карб.

Так само й людність 13-ти інших складових неросійських республік одержала на одну особу тільки 5 147 карб. капіталовкладень, або на 2 066 карб. менше за пересічну загальносоюзну норму. Отож, на всі 46,4 міль. людности цих 13-ти неросійських республік також зроблено капіталовкладень на 95,8 млрд. карб. менше проти пересічної всесоюзної норми.

Оці недодані Україні — 56,1 млрд. та іншим неросійським республікам — 95,8 млрд., а разом — 151,9 млрд. карб. у цінах на 1. V. 1955 р. були передані для розбудови господарства РСФСР. Через це капіталовкладення на одну особу людности в РСФСР досягли — 8 555 карб., або на 1 342 карб. більше за всесоюзну норму, яка, як ми вже знаємо, дорівнює — 7 213 карб.

У світлі цих фактичних даних цілком зрозуміло, чому у співробітника Інституту філософії Академії наук СССР В. К. Козлова, що є членом, нібито, інтернаціоналістичної КПСС, у книзі, яку видано під маркою АН СССР і, звичайно, після перегляду партійною цензурою, вирвалося оце радісне:

«Расцветает, крепнет и преуспевает первая среди равных советских республик — РСФСР;»²⁹⁰

²⁸⁹ Чугаєв, стор. 94.

²⁹⁰ Козлов, 145.

Так, як бачимо, ЦК КПСС в СРСР «разрешена беспримерная в истории задача — ликвидировано фактическое неравенство нации», про що твердить той же Козлов.²⁹¹ Так уряд СРСР, що його Чугаєв називає «властью междунациональной, родной и близкой для трудящихся каждой национальности»²⁹², плянує розвиток народнього господарства окремих республік і робить у них капіталовкладення, виконуючи директиви ЦК КПСС. Недодаючи десятки мільярдів карб. капіталовкладень в народне господарство неросійських республік, а в тому числі й Україні, ЦК КПСС і настановлений ним уряд СРСР не зменшували й не зменшують, проте, вимог до цих неросійських республік щодо розмірів продукції. Ці республіки мають виробляти повну норму згідно з п'яновими завданнями уряду СРСР. Людність неросійських республік змушена надмірним напруженням своїх фізичних сил і втратою здоров'я надолужувати (у відповідності з плянам виробництва) нестачу машин, механізмів, устаткування, задовільних під'їзних шляхів тощо. Про це докладніше ми говоримо у спеціальній статті про політику капіталовкладень. Не робітник, не людина перебуває в центрі уваги ЦК КПСС (особливо в неросійських республіках), а здобуття якнайбільших прибутків від експлуатування народнього господарства, від визиску робочої сили. Тих прибутків, які потрапляють до безконтрольної розпорядимості партійної бюрократії.

Закінчуючи розгляд цифрових даних про капіталовкладення, не зайвим буде подати тут ще й таку порівняльну таблицю, яка наочно виявляє спадну тенденцію руху капіталовкладень у народне господарство України в порівнянні з РСФСР за час від 1918 р. до 1955 р. (див. табл. ч. 9).

Таблиця 9

Порівняльна динаміка співвідношення капіталовкладень у народне господарство РСФСР та України

Республіки та назви показників (1)	1918—1928 рр. (Перед п'яти- річками) (2)	1933—1937 рр. (Друга п'яти- річка) (3)	1951—1955 рр. (П'ята п'яти- річка) (4)
1. Загальна сума в млрд. карб. в цінах на 1. VII. 1955 р.			
РСФСР	10,5	98,2	417,5
Україна	3,0	23,5	99,5

²⁹¹ Там же, стор. 79.

²⁹² Чугаєв, стор. 49.

Республіки та назви показників	1918—1928 рр. (Перед п'яти- річками)	1933—1937 рр. (Друга п'яти- річка)	1951—1955 рр. (П'ята п'яти- річка)
(1)	(2)	(3)	(4)
2. У карб. на одну особу людности			
РСФСР	104	973	3 688
Україна	103	810	2 451
3. У ‰ до РСФСР (на одну особу)			
РСФСР	100	100	100
Україна	99,0	83,2	66,7
Україна менше за РСФСР на ‰	—1,0	—16,8	—33,3

Ця порівняльна таблиця ч. 9 показує, що за період 1918—1928 рр. капіталовкладення на одиницю людности України, в порівнянні з РСФСР, були нижчі тільки на 1‰. А вже в другу п'ятирічку (1933—1937) капіталовкладення в Україні стали менші за РСФСР на 16,8‰. І, нарешті, у п'ятій п'ятирічці (1951—1955) капіталовкладення в Україні, у порівнянні з РСФСР, виявилися менші аж на 33,3‰. Це окремий додатковий деталь до висвітлення політики колоніальної дискримінації, про яку говорилося передніше.²⁹³

5. Фізичний обсяг огульної продукції промисловости

Статистичні збірники, що їх досі видано було в СРСР (в 1956—1958 рр.), систематично уникають подавати відомості як в абсолютних числах про грошеву оцінку всієї промислової (а також і сільськогосподарської) продукції окремих республік, так і у відносних числах про питому вагу цих республік в СРСР. Єдине, що в них можна знайти, намагаючися зрозуміти значення й місце окремих республік в системі Союзу, це — у скільки разів промислова продукція кожної окремої республіки збільшилася у порівнянні з 1913 роком. Ці відомості дано тому, що вони потрібні для пропагандивного підкреслення, як дуже, мовляв, розвивається промисловість під владою ЦК КПСС.

Із цих даних ми дізнаємося, що Україна належить до групи тих республік, які досі у порівнянні з 1913 роком н а й м е н ш е збільшили свою продукцію. Так, з даних за 1955 р. виявляється, що Україна (з усіх одинадцяти

²⁹³ При виражуванні суми капіталовкладень на одиницю людности в табл. 9 ми для періодів 1918—1928 і 1933—1937 умовно брали кількість людности за даними перепису 1926 р., які не підпали фальсифікаційній партійній обробці: РСФСР — 100,9 міль, Україна — 29,0 міль. А для періоду 1951—1955 рр. взяли кількість людности, що її оголошено на квітень 1956 року.

республік, для яких подано відомості) була на третьому від кінця місці, а з даних за 1957 р. — на четвертому від кінця місці. Цього 1957 року менше за Україну збільшили свою продукцію у порівнянні з 1913 роком лише Азербайджанська, Узбекська й Туркменська республіки. І навпаки, РСФСР перебуває серед гурту інших чотирьох республік, які за цей час (від 1913 року) дали найбільший в СССР зріст своєї промислової продукції.

Але господарства дрібних складових республік СССР до революції 1917 р. взагалі були дуже мало промислово розвинені, тому їхні темпи розвитку в порівнянні з 1913 р. не можуть бути в даному разі показовими, особливо, коли лишаються невідомими абсолютні дані та їхні вихідні позиції. Інша справа з Україною, що має 40,6 міль. людности, і яка й до революції 1917 р. стояла на високому рівні промислового розвитку. Тому будемо порівнювати тут Україну тільки з РСФСР. Для цього за даними офіційних статистичних збірників будемо порівняльну таблицю ч. 10.

Таблиця 10

У скільки разів фізичний обсяг огульної продукції був більший за обсяг продукції 1913 року.

Республіки (1)	Року 1955 (2)	Року 1956 (3)	Року 1957 (4)
РСФСР	27	30	32,5
Україна	16	18	20
Україна менше за РСФСР на	11	12	12,5
На скільки років Україна від- стала від РСФСР у збільшенні своєї промислової продукції	5,5	6	6,25

У передущому п. 4 ми констатували факт систематичного дискримінаційного недодавання Україні коштів із спільної державної скарбниці на розбудову її промисловости та передавання їх у господарство РСФСР. Тут же ми бачимо наслідки цієї політики ЦК КПСС. Року 1957 фізичний обсяг продукції промисловости РСФСР у порівнянні з 1913 роком збільшився у 32,5 раза, а в Україні тільки в 20 разів. При чому цей процес дискримінації безупинно збільшується. І в темпах розбудови своєї промисловости Україна відставала від РСФСР: року 1955 — на 5,5 року, року 1956 — на 6 років, а року 1957 — на 6,25 року. Тож зрозуміло, чому Н. Т. Кальченко (у журналі „USSR“, за 1957 р., що його російська амбасада видає в США англійською мовою, у випуску, який був присвячений Україні) обіцяв, що року 1960 промисловість України дасть нібито, продукції у 27 разів більше проти 1913 р.,²⁰⁴ тоді як РСФСР мала її у 27 разів більше ще року 1955.

²⁰⁴ Л и м а н, Економічна вага...

6. Металургійна та металообробна промисловість

Металургійна та металообробна промисловість є найважливішого галуззю народного господарства України. Це наочно можна побачити з наступної табл. ч. 11, яка дає порівняльну картину розвитку видобутку залізної руди та витоку й виробу чавуну, криці й прокату чорних металів, які творять основу для всіх видів металообробної промисловості і взагалі основу для всієї національної індустрії.

Таблиця 11

Порівняльна таблиця показників металургійної промисловості СССР, РСФСР та України за 1913, 1940 і 1947 рр.²⁹⁵

Роки й назви продуктів:	Продукція в міль. тонн:			У % до СССР:	
	СССР	РСФСР	Україна	РСФСР	Україна
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1913 р.					
Залізна руда	9,2	2,3	6,9	25,0	75,0
Чавун	4,2	1,3	2,9	31,4	68,6
Криця	4,3	1,8	2,4	41,6	56,7
Прокат чорних металів	3,6	1,4	2,1	41,7	58,1
1940 р.					
Залізна руда	29,9	9,7	20,2	32,4	67,5
Чавун	14,9	5,3	9,6	35,6	64,4
Криця	18,3	9,3	8,9	50,8	48,6
Прокат чорних металів	13,1	6,6	6,5	50,4	49,6
1957 р.					
Залізна руда	84,2	35,0	47,1	41,5	55,9
Чавун	37,0	17,9	18,5	48,3	50,0
Криця	51,2	29,6	19,6	57,8	38,3
Прокат чорних металів	40,2	22,7	16,1	56,4	40,0

Із поданих в таблиці ч. 11 цифрових даних видно, що металургійна промисловість в Україні, в РСФСР та в цілому СССР могутньо розвивається.

²⁹⁵ Таблицю складено за:

- а) Народное хозяйство СССР в 1956 г., стор. 60, 67, 69, 71.
- б) Народное хозяйство РСФСР, стор. 70.
- в) Народное хозяйство Укр. РСР, стор. 34, 36.
- г) СССР в цифрах, стор. 79, 108, 122, 139, 142.
- г) Ежегодник БСЗ на 1958, стор. 133.

Так, наприклад, року 1957 в Україні у порівнянні з роком 1913 залізної руди було видобуто більш як у 6,8 раза, а чавуну витолено майже у 6,4 раза більше. Але ще швидшими темпами розривається розробка залізних родовищ в РСФСР (а частково й в інших республіках ССРСР). Так, року 1957 у порівнянні з 1913 роком в РСФСР видобуто залізної руди у 15,2 раза більше, а чавуну витолено у 13,8 раза більше. Себто — темпи розвитку спляновані тут ЦК КПСС більш як у два рази швидші, ніж в Україні. У зв'язку з цим питома вага України у видобутку залізної руди та витоупу й виробу чавуну, криці й прокату чорних металів помітно зменшується. Якщо року 1913 на Україну припадало 75% видобутку всієї залізної руди в Російській імперії (в сьогочасних мажах ССРСР), то року 1957 цей відсоток знизився вже до 55,9%. І якщо року 1913 на Україну припадало 68,6% всього імперського витоупу чавуну, то року 1957 цей відсоток знизився до 50,0%. Та хоча в ССРСР питома вага металургійної промисловости України в частині видобутку залізної руди і витоупу чавуну поволі зменшується, вона ще й тепер займає в Союзі перше місце, даючи більш половини всесоюзного видобутку.

Але характерне не тільки те, що ЦК КПСС, складаючи пляни, протекційно спрямовує більше щорічних капіталовкладень у розвиток металургії в РСФСР та розвиває її прискішеними темпами за кошти всіх складових республік Союзу. Тут впадає в око ще один дуже важливий момент. ЦК КПСС, як і старий царський уряд, традиційно намагається гальмувати в Україні розвиток металообробної промисловости, зокрема — машинобудування. Зусилля його спрямовані на те, щоб тримати Україну в даній галузі в стані постійного відставання, в стані колоніальної залежності, в стані постачальника сировини й напівфабрикатів для металургійної й особливо для металообробної промисловости РСФСР.

Уважно аналізуючи абсолютні дані табл. ч. 11, ми спостерігаємо, що відсоткове співвідношення між виходом чавуну з залізної руди, а криці з чавуну у порівнянні з пересічними даними для цілого ССРСР значно кращі в РСФСР і значно гірші в Україні. Це явище помітне і в 1913, і в 1940 і в 1957 рр. Пояснюється воно тим, що частина зидобутої в Україні залізної руди вивозилася й вивозиться для витоупу з неї чавуну за межі України, переважно ж — до РСФСР. Те саме треба сказати й про чавун, значна частина якого вивозиться з України переважно в РСФСР для дальшої промислової переробки. Це й спричинює оті різкі відхилення від пересічної для цілого ССРСР. Так, наприклад, для 1957 року ми здобуємо таке співвідношення чавуну до руди, яку взято за 100%: пересічний вихід чавуну з руди для всього ССР — 43,9% для РСФСР — 51,1%, а для України — 39,1%. Таке ж дуже відмінне співвідношення виходу криці у порівнянні з чавуном,

що його взято за 100%: пересічний вихід криці для СРСР — 138,4% для РСФСР — 165,4%, а для України тільки — 105,9%.

Отож, вирахувавши співвідношення для цілого СРСР і взявши його за норму для України, ми можемо вирахувати приблизну кількість залізної руди й чавуну, що їх вивозилося з України і який це становило відсоток до її продукції. Кінцевий вислід цих вирахувань подаємо у вигляді табл. ч. 12.

Таблиця 12

Приблизний розподіл у % залізної руди й чавуну, що їх випродуковано в Україні в роках: 1913, 1940 й 1957

Роки:	Залізної руди:		Чавуну:	
	Перероблено на місці	Вивезено за межі України	Перероблено на місці	Вивезено за межі України
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1913 р.	91,3	8,7	79,3	20,7
1940 р.	92,1	7,9	75,2	24,8
1957 р.	89,4	10,6	71,3	28,7

Із показників цієї таблиці ч. 12 можна бачити, що року 1913 з України вивезено було видобутої залізної руди близько 8,7%, а року 1957 вже близько 10,6%. Так само й витопленого чавуну року 1913 вивезено було з України коло 20,7%, а року 1957 вже коло 28,7%.

Передує таблиця ч. 11 виявила нам, що питома вага (гр. 6) криці й прокату, що їх продукується в Україні, досить велика. Року 1913 вона сягала — 56,7% і 58,1%, року 1940 — 48,6% і 49,6% і, нарешті, року 1957 — 38,3% і 40,0% всесоюзної кількості. Проте було б грубою помилкою думати, що увесь цей випродукований метал переробляється металообробною промисловістю України й дає заробіток українській людині. У дійсності більша частина його, якихось 60%, вивозиться до РСФСР (та в невеликій кількості до інших союзних республік і за кордон). В Україні ж переробляється тільки близько 40% тієї продукції металів. Прямих даних про це нововидруковані статистичні збірники не подають. Адже все, що може викрити дискримінаційний характер політики ЦК КПСС що до неросійських республік та їхніх народів, старано приховується. Проте це ясно видно із співставлення про-

* Більший вихід криці з чавуну взагалі пояснюється домішками старого залізного брухту, чи лому, виробничих відпадків та чисельних домішок інших металів, що їх додають при виробництві різних гатунків криці, а саме: хрому (іноді до 15%), нікелю, вольфраму, мангану, молібдену, ванадію тощо.

дукції металів в Україні з питомою вагою металообробної промисловости України.

Так, автори «Очерков развития народного хозяйства УССР» подають, що року 1913 вартість огульної продукції машинобудівельної та металообробної промисловости України дорівнювала «239 міль. карб., або 20,2% огульної вартості відповідної загальносоюзної продукції».²⁹⁶ А вже перед Другою світовою війною (очевидно, року 1940) вся продукція металообробної промисловости України становила тільки 19,6% продукції ССРСР.²⁹⁷ А на XX з'їзді КПСС, 15 лютого 1956 р., О. І. Кириченко у своїй промові заявив, що Україна продукує тільки «15% союзної продукції машинобудівництва й металообробки».²⁹⁸ Отож, досить уважно порівняти цю питому вагу в Союзі продукції машинобудівельної та металообробної промисловости України з питомою вагою в ССРСР її ж продукції криці та прокату чорних металів, щоб зрозуміти дійсну колоніальну суть і напрямок політики в цій галузі ЦК КПСС.

З усього бачимо, що хоч Україна має у себе могутню паливну базу, кам'яновугільну й газову, хоча вона має найбільшу в цілому ССРСР густоту населення і тому може легко виділити значну кількість вільних робочих рук, розвиток найбільш працевбирущої, а разом з тим і найбільш заробіткової металообробної промисловости в Україні при плануванні заходами ЦК КПСС систематично гальмується й питома вага її в ССРСР знижується. Сировина ж та напівфабрикати в значній кількості вивозяться з України головним чином до РСФСР для розбудови промисловости цієї останньої і робиться це, кажучи словами Д. А. Чугаєва, «не на основі товарообмена, а в порядку осуществления единого плана снабжения». Себто — шляхом колоніального безеквівалентного випомповування з України продуктів праці українського народу. А це, з свого боку, спричиняється до створення в Україні значно гірших за РСФСР побутово-економічних умов людности, що ми й бачитимемо далі з цілої низки показників офіційної статистики. Отож, хоча РСФСР за даними 1957 року видобула тільки 41,5% загальносоюзної кількості залізної руди і витопила тільки 48,3% загальносоюзної кількості чавуну, її металообробна й машинобудівельна промисловість так (порівняно з іншими республіками ССРСР) гіпертрофічно розвинута за плянами ЦК КПСС і за кошти усіх тих республік, що за даними 1955 р. вона змогла zatrudнити у себе аж 73,6% всесоюзної кількості робітників і службовців цієї галузі промисловости. І навпаки, хоч Україна за даними 1957 р. видобула 55,9% загальносоюзної кількості руди і витопила 50,0% загальносоюзного чавуну, її металообробну й машинобудівельну промисловість так загальмовано в її розвитку, що за даними того ж 1955 р. вона змогла zatrudнити у своїй металообробній та машино-

²⁹⁶ «Очерки...», 75.

²⁹⁷ Там же, стор. 378.

²⁹⁸ Кириченко, Речь..., 9.

будівельній промисловості всього тільки 15,5% загальносоюзної кількості робітників і службовців цієї галузі, себто — майже в п'ять разів менше за РСФСР. Це становище можна проілюструвати ще й такими порівняльними даними (див. табл. ч. 13).²⁰⁰

Таблиця 13

Порівняльні дані за 1955 р. з галузі металургії та металообробної промисловості

Назви показників	Назви одиниць виміру	РСФСР	Україна	Україна у % до РСФСР
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Видобуток залізної руди	тис. тонн	30 856	39 948	129,5
Витоп чавуну	„ „	16 267	16 607	102,1
Витоп криці	„ „	26 774	16 939	63,3
Прокат чорних металів	„ „	20 592	13 609	66,1
а) в металургії та здобуванні руд	тис. осіб	669	203	30,4
б) у металообробній та машино- будівельній промисловості	„ „	4 023	849	21,1

Графа 5 табл. 13, у якій вираховано відсоткове співвідношення України до РСФСР, достатньо яскраво виявляє фактичний стан. Добувши року 1955 залізної руди на 29,5% більше за РСФСР, Україна витопила чавуну більше за РСФСР вже тільки на 2,1%, бо частина її руди була вивезена для перероблення в РСФСР. А криці Україна витопила вже на 36,7% і прокату випродукувала вже на 33,9% менше за РСФСР, бо близько 28,8% чавуну-сирівцю вивезено було з України для дальшої переробки переважно в РСФСР. Нарешті, в наслідок вивозу з України до РСФСР значної кількості залізної руди, чавуну, криці й прокату чорних металів, кількість робітників в Україні, яка змогла в 1955 р. знайти собі заробіток у своїй республіканській металообробній та машинобудівельній промисловості, була на 78,9% менша, ніж в РСФСР.

Все це наслідки бажання ЦК КПСС будь-що-будь не допустити до внутрішнього збалансування наслідків господарчої діяльності українсько-

²⁰⁰ Джерела: а) продукція: Нар. хоз. СССР (в 1955 г.), стор. 64; б) абсолютні дані про кількість робітн. і служб. у даній галузі виробництва вираховані на підставі відсоткових показників: Нар. хоз. СССР, 43—44; Нар. хоз. РСФСР, 64—65; Нар. госп. УРСР, 24—25.

го народу та до усамостійнення економіки України. З цією метою робиться все, щоб максимально колоніально узалежнити Україну від РСФСР, штучно зв'язати її економіку з економікою РСФСР, зробити в основному економіку України сировинним придатком до економіки РСФСР та ще поставальником харчів для людності РСФСР.

7. Текстильна промисловість

1. Як цілком справедливо зазначають економісти, текстильна промисловість становить одну з основних галузів промисловості усіх значніших європейських держав.³⁰⁰ Кожна держава намагається розвинути у себе цю галузь, щоб не залежати від інших, щоб у такий спосіб якнайдешевше забезпечувати свою людність найпотрібнішими матеріялами для одягу і, нарешті, щоб дати сталий заробіток для значної частини своїх громадян.

Відмінною особливістю колоніальної політики російської царської адміністрації у господарській частині було те, що текстильне виробництво зосереджувалося й розвивалося в центральній Росії, хоч самої сировини для того виробництва Росія мала іноді обмаль. Сировину привозили з колоніальних територій, як от: з Туркестану привозили бавовну, з України — конопляне та лляне прядиво, вовну тощо. А з закордону через українські порти привозили єгипетську бавовну і т. п. В Україні перед революцією 1917 р. фабричного текстильного виробництва майже не було. Ляліков, наприклад, подає, що питома вага текстильної продукції в огульному виробітку фабрично-заводської промисловості України становила року 1913 тільки 1,5%.³⁰¹ Селянство України обслуговувало себе в основному власним хатнім виробництвом полотна, сукон тощо. Фабричне промислове текстильне виробництво (як і цілу низку інших промислових виробництв) знищила в Україні петербурзька адміністрація ще в XVIII та в першій половині XIX століття. Зробила вона це, запровадивши цілу низку митних та тарифних законів, метою яких було створити протегуюче монопольне становище для відповідних галузів промисловості Росії.³⁰² Згадаймо передніше подані з приводу цього ремствування В. Н. Каразіна з 1810 року. Знищене тоді в Україні текстильне фабричне виробництво (як і взагалі вся легка промисловість) вже не могло пізніше відродитися й стати на ноги. Через це перед Першою світовою війною в довозі в Україну текстильні товари становили основну вартість. Так, за підрахунками проф. А. Копорського, року 1913 увесь довіз товарів в Україну в мільйонах золотих карбованців коштував 331,3, а в

³⁰⁰ Див., напр., Садовський, 55.

³⁰¹ Ляліков, 76.

³⁰² Див.: а) И. Аксаков, Изслѣдованіе..., б) Винар, Розвиток..., там же й бібліографію, в) Іванис, Імперіялізм...

тому числі вартість самої мануфактури становила 197,4 міль. карб., або 60% вартості всього довозу в Україну.³⁰³

Зрозуміло, що після революції 1917 р., якщо дійсно стояти на ґрунті інтернаціоналізму й рівності націй, першим заходом ЦК партії мало б бути усунення цієї аномалії, що її створила дискримінаційна колоніальна політика царського російського уряду. Мала б надійти й розбудова текстильної промисловости України. І це тим паче, що в с я продукція прядива конопляного, лляного й бавовни (цю останню після революції 1917 р. почали сіяти в Південній Україні), а також вовни — має обов'язково (за інструкцією уряду ССРСР) здаватися державі й вивозиться з України. Через це хатне виробництво полотен, сукон тощо, яким українське селянство раніше себе задовольняло, цілком мусило зникнути. Отож, натомість мусило б в Україні постати заплановане фабричне текстильне виробництво, щоб обслужити потреби мільйонів того селянства. Але цього не сталося. Про це свідчать офіційні статистичні відомості, що їх ми звели в табл. 14.

Таблиця 14

Питома вага України у виробництві бавовняних тканин цілого Союзу

Назви показників та роки (1)	РСФСР (2)	Україна (3)	Інші 13 республ. (4)	СССР (5)
1. У мільйонах метрів випродуковано:				
1913 (у сьогочасних межах)	2 565,8	4,7	101,0	2 671,5
1940	3 707,2	13,8	232,8	3 953,8
1950	3 537,2	20,6	340,8	3 898,6
1954	4 990,0	45,4	554,4	5 589,8
1955	5 256,9	49,2	597,9	5 904,0
1956	4 797,6	49,6	605,2	5 452,4
1957	4 878,0	60,8	656,2	5 595,0
2. У відсотках до ССРСР:				
1913	96,0	0,2	3,8	100
1940	93,8	0,2	3,8	100
1950	90,7	0,5	8,8	100
1954	89,3	0,8	9,9	100
1955	89,1	0,8	10,1	100
1956	88,0	0,9	11,1	100
1957	87,2	1,1	11,7	100

³⁰³ Коберський, 15.

Як видно з абсолютних показників табл. 14, у порівнянні з роком 1913 продукція бавовняних виробів збільшилася в СРСР більше ніж удвоє. До речі, це збільшення зовсім мале й недостатнє, бо рівнобіжно з цим, як уже сказано, примусово знищено було дрібне хатнє селянське текстильне виробництво. Взагалі ж, у порівнянні з 1913 роком фабрична продукція бавовняних виробів року 1957 в цілому СРСР була більша на 2 923,5 міль. метрів. Проте з цього збільшення на РСФСР припало 2 312,2 міль. метр., а на Україну тільки 54,1 міль. метр., або в 42,7 раз а менше. І питома вага України у виробництві бавовняних тканин цілого СРСР в 1957 р. становила мізерний відсоток — 1,1% при питомій вазі людности — 20,3%. А щоб справа стала ще яснішою, розрахуймо продукцію на одиницю людности. Так, року 1957 в РСФСР її текстильною промисловістю вироблено на одиницю людности бавовняних тканин — 43,1 метра, а в Україні українською текстильною промисловістю вироблено тільки — 1,5 метра на особу, себто — у 29 разів менше проти РСФСР. А як підрахувати за чотири суміжні роки: 1954—1957, то матимемо ще гіршу картину: в РСФСР було випродуковано бавовняних тканин — 19 922,5 міль. метрів, або на одну особу людности республіки за чотири роки — 176 метрів, а в Україні за цей же час — 205,0 міль. метрів, або 5 метрів на одиницю людности. Себто — у 35 разів менше за РСФСР.

Нарешті ще один цікавий деталь який в достатній мірі наочно змальовує принцип колоніалізму, що ним керувався ЦК КПСС, розбудовуючи бавовняну промисловість. (Див. табл. 15).

Таблиця 15

Здобуто бавовни-волокна й випродуковано бавовняної пряжі та тканини в 1955 р.³⁰⁵

	Здобуто бавовни-волокна	Випродуковано бавовн. пряжі	Випродуковано бавовн. тканин (міль. метрів)
(1)	(2)	(3)	(4)
1. Абсолютні дані:			
РСФСР	3,7	888 532	5 257,3
Україна	9,7	30 526	49,2
Інші республіки	1 474,1	118 997	598,7

³⁰⁴ Абсолютні дані взято: а) за роки 1913—1955 із «Народ. хоз. СССР». М. 1956, стор. 84; б) за рік 1956 із «Народ. хоз. СССР». М. 1957, стор. 90; в) за рік 1957 із «СССР в цифр.», стор. 125, 140, 143.

³⁰⁵ Складено табл. за: Промышленность СССР, стор. 324, 327, 332.

Назви показників (1)	Здобуто бавовни-волокна (тис. тонн) (2)	Випродукуювано бавовн. пряжі (тонн) (3)	Випродукуювано бавовн. тканин (міль. метрів) (4)
-------------------------	--	--	---

2. У % до ССРСР:

СССР	1 487,5	1 038 055	5 905,2
РСФСР	0,2	85,6	89,0
Україна	0,7	2,9	0,8
Інші республіки	99,1	11,5	10,2
СССР	100	100	100

Із усіх дев'яти республік, які року 1955 дали продукцію бавовни, на частку семи республік припало аж 1 474,1 тис. тонн (Узбекська — 957,5, Таджикицька — 139, 4, Туркменська — 132,6, Азербайджанська — 129,6, Казахстанська — 67,7, Киргизька — 34,2 і Вірменська — 13,1 тис. тон), або 99,1% всієї продукції бавовни Союзу. Проте на фабриках цих семи продуцентів бавовни вироблено було тільки 10,2% всієї продукції бавовняних тканин цілого ССРСР. І навпаки, в РСФСР було випродукуювано тільки 0,2% всієї бавовни, але на частку цієї республіки припало аж 89% всієї фабричної продукції бавовняних тканин. Бо тут в основному зосереджена фабрична переробка бавовни.

При чому, якщо пересічно на одиницю людности цілого ССРСР року 1955 вироблено було 29,5 метрів бавовняних тканин, то вище цієї пересічної норми мали тільки дві республіки: РСФСР — 46,5 метрів та Вірменська ССР — 35,7 метр. Решта ж республік мали менше цієї норми: Узбекська — 29,1, Азербайджанська — 24,7, Таджикицька — 22,7 Туркменська — 17,2, Казахстанська — 2,0, Українська — 1,2 і Киргизька — 0,2 метр.

Тож Україна року 1955 була на передостанньому місці і серед тих трьох інших продуцентів бавовни, які дали абсолютно мізерну кількість фабричної продукції бавовняних тканин на одиницю своєї людности. Щоправда, кількість бавовни, що її вирощено в Україні теж дуже мала (хоча вона, до речі, майже втриє більша за кількість, вирощену в РСФСР). Проте, беручи до уваги, що Україна своєю величиною подібна до Франції, і що з її території безеквівалентно вивозиться масу продуктів: кам'яного вугілля, чорних металів, хліба, цукру, м'яса тощо, а разом з тим вивозиться з України й все конопляне та лляне прядиво, центральна московська влада мусила б була давати Україні достатню кількість приділу бавовни, а для її переробки достатню кількість капіталовкладень бавовняного виробництва. Але в дійсності цього немає.

2. Подібну ситуацію ми маємо й у галузі виробництва тканин з натурального шовку. Шовк-сирець продукується виключно на територіях неросійських республік Союзу, а переробка його в текстиль в основ-

ному зосереджена на території РСФСР. Це в наочний спосіб ілюструє порівняльна таблиця ч. 16, що її ми склали за даними офіційного статистичного збірника.

Таблиця 16

Здобуто шовку-сирцю і випродуковано шовкових тканин у 1955 р.³⁰⁶

Назви показників	Здобуто шовку-сирцю (тонн)	Випродуковано шовкових тканин (тисяч метрів)
(1)	(2)	(3)
1. Абсолютні дані:		
РСФСР	—	427 798
Україна	44	14 087
Інші республіки	2 128	83 885
СССР	2 172	525 770
2. У $\frac{\text{до}}{\text{до}}$ до СССР:		
РСФСР	0,0	81,4
Україна	2,0	2,7
Інші республіки	98,0	15,9
СССР	100	100

Як видно, з гр. 2, в РСФСР шовку-сирцю зовсім не здобувається. Більш як третину його дає Узбекистан (762 т). Далі, більш за половину дають разом: Грузія (380 т), Азербайджан (378 т) і Таджикистан (304 т). Решту шовку-сирцю дають інші шість республік: Україна (44 т), Молдавія (29 т), Киргизія (82 т) і Вірменія (37 т). Проте політика ЦК КПСС звернена була не на те, щоб на місці здобуття сировини розвивати виробництво шовкових тканин, а навпаки — зосереджувати те виробництво шовкових тканин в РСФСР. Року 1955 вироблено було їх тут 81,4% всієї продукції (гр. 3). При чому це не є стан, одержаний у спадок від царської Росії. Як про це свідчать показники статистичного збірника, в цілому СССР випордуковано було шовкових тканин: року 1913 — 42 600 тис. метрів, року 1928 — 9 601 т. метр. і року 1955 — 525 770 тис. метр. Таким чином, рівняючи з 1913 роком виробництво шовкових тканин в цілому СССР в 1955 році збільшилося в 12,3 раза, а в порівнянні з 1928 р. — в 54,7 раза. Але збільшення це відбулося за рахунок розбудови виробництва в РСФСР. Отож, і в даній галузі ЦК КПСС стару колоніальну політику царської Росії інтенсивно продовжує. Як і за царських

³⁰⁶ Промышленность СССР, стор. 327, 337.

часів, колонії мають постачати фабрично-заводській промисловості Росії дешеvu сировину.

3. Зупинімося, нарешті, на вовняній промисловості. Для України виробництво вовняних тканин, як і тканин бавовняних, є особливо важливе. Становище даної галузі виробництва змальовує порівняльна табл. ч. 17, яку ми склали також за офіційними даними.

Таблиця 17

Здобуто митої вовни та випродуковано вовняних тканин в 1955 р.³⁰⁷

Назви показників	Здобуто митої вовни (тонн)	Випродуковано вовняних тканин (тисяч метрів)
(1)	(2)	(3)
1. Абсолютні дані:		
РСФСР	80 474	208 090
Україна	30 617	13 922
Інші республіки	42 977	30 335
СССР	154 068	252 347
2. У % до СССР:		
РСФСР	52,2	82,5
Україна	19,9	5,5
Інші 13 республік	27,9	12,0
СССР	100	100

Тут картина, ніби, трохи відмінна й не така різюча. Вовна бо здобувається по всіх теперішніх 15-ти республіках Союзу, а в тому числі і в РСФСР. Проте переробка її знов таки за плянами ЦК КПСС концентрується переважно в РСФСР. Так, року 1955 на частку РСФСР припало 52,2% всієї здобутої митої вовни (гр. 2), але з продукції вовняних тканин (гр. 3) на частку РСФСР припало вже 82,5%. За цей час від 1913 р. до 1955 р. продукція вовняних тканин в РСФСР збільшилася з 97 539 тис. метрів до 208 090 тис. метрів, або в 2,1 раза. Це значить, що за плянами ЦК КПСС це виробництво в РСФСР поширювалося й розвивалося за рахунок використання сировини, забраної з неросійських республік, і за рахунок капіталовкладень, що їх брато із спільної для всіх республік державної скарбниці. Особливо ж великий відсоток сировини для розбудови вовняної промисловости в РСФСР

³⁰⁷ За «Промышленность СССР», стор. 326, 334, 335.

забрали з України. Якщо припустити, що для випroduкування 252 347 тис. метрів вовняних тканин пішли без остачі всі 154 068 тонн митої вовни, а також і вся імпортована вовна, яка за вирахуванням експорту становила (46,5 тис. тонн мінус 14,7 тис. тонн) — 31,8 тис. тонн,³⁰⁸ то матимемо, що з 185 868 тонн вовни вироблено 252 347 тис. метрів, або пересічно з одної тонни — 1 358 метрів. В Україні ж року 1955 фабрична продукція вовняних тканин дорівнювала 13 922 тис. метр. Отож, для випroduкування їх мусило за всесоюзною нормою піти (13 922 000 : 1 358) — 10 252 тонни. Решта ж (30 617 мінус 10 252) — 20 365 тонн, або 66 % всього видобутку митої вовни з України вивезено для переробки на фабрики РСФСР. Ця колоніальна політика дала ті наслідки, що в РСФСР на одну особу людности випroduковано було 179 сантиметрів тканин, а в Україні тільки — 34 сантиметри, або в 5,3 раза менше за РСФСР.

Відомості за 1957 р. показують, що вирахуване тут співвідношення для 1955 р. не тільки для України не покращало, а ще погіршало, бо питома вага України у виробництві вовняних тканин зменшилася з 5,5% у 1955 р. до 4,9% у 1957 р. (Див. табл. ч. 18).

Таблиця 18

Випroduковано вовняних тканин у 1957 р.³⁰⁹

Республіки (1)	Мільйонів метрів (2)	У % до СССР (3)
РСФСР	234,0	82,6
Україна	14,0	4,9
Інші республіки	35,2	12,5
СССР	283,2	100

4. Що стосується конопляної промисловости (пряди й виготовленої з нього продукції), то статистичні збірники ніяких даних не подають. Немає їх і в «Промышленность СССР». Про продукцію ж тканин з льону відомості по республіках дано³⁰⁹, але немає відомостей про видобуток лляного пряди. Знаємо лише з газетних повідомлень, що льону вирощується у великій кількості в 9-ти областях України. Виробництво ж лляних тканин у 1955 р. у відсотках розподілялося так: РСФСР — 84,1%, Україна — 0,0%, інші республіки — 15,9%.³¹⁰ Таким чином і тут та сама кар-

³⁰⁹ Абсолютні дані взято з «СССР в цифрах», стор. 125, 140, 143.

³¹⁰ Промышленность СССР, стор. 336.

тина: переробка сировини в тканини зосереджена переважно в РСФСР. При чому, хоч льон в Україні в достатній кількості сіявся і сіється тепер, все прядиво з льону вивозиться на фабрики РСФСР.

На продукуванні текстильної сировини — шовку, бавовни, вовни, льону, конопель тощо (У колгоспних умовах ця продукція сировини в СССР найнижче оплачується) — ЦК КПСС примусово спеціалізує неросійські республіки. На фабричній же переробці цієї сировини в тканини (що дає в багато разів більші заробітки тим, хто коло цього працює) ЦК КПСС спеціалізує РСФСР. Це одна з причин, чому людність усіх неросійських республік за шостиріччя 1950—1955 рр. виявила на 31,3% нижчу купівельну спроможність, ніж людність РСФСР, себто — жила на 31,3% в гірших матеріально-побутових умовах.

8. Шкіряна взуттєва промисловість

Валентин Садовський, дослідник економічної географії України, про часи перед революцією 1917 р. писав:

«Україна в своєму експорті виразно тяжила до закордонних ринків; у той час імпортувала вона товари... насамперед з Росії; система митної охорони для промислових виробів створювала на Україні монопольні умови для збуту російських фабричних продуктів, не зважаючи на їх високу ціну і низьку якість».³¹¹

Разом з тим він же зазначив, що в Україні:

«До дуже слабо розвинених галузів промисловости належить обробка шкіри і виробка взуття».³¹²

Це тепер підтверджує й Ляліков. Тому до революції 1917 р. людність України, в основному міська, в значній мірі залежала від виробництва взуття в Росії та в інших частинах тодішньої імперії. Українське ж селянство значну частину потреб у взутті задовольняло ремісничим хатнім виробництвом. ЦК КПСС ремісниче виробництво взуття в Україні (як і в цілому Союзі) знищив. Закон обумовлює здачу всіх тваринних шкір державі для переробки їх спершу на державних гарбарнях, а потім на державних взуттєвих фабриках. Нездача — тяжко карається. Але чи розвинуто було після цього взуттєву промисловість в Україні, як того вимагали потреби людности? Відповідь на це дають офіційні цифрові дані наступної таблиці ч. 19.

³¹¹ Садовський, стор. 71, підкресл. наше.

³¹² Там же, стор. 55.

Таблиця 19

Питома вага України у виробництві шкіряного взуття³¹²

Роки й назви показників	РСФСР	Україна	Інші республіки	СССР (разом)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. У тисячах пар:				
1940	140 894	40 764	29 375	211 033
1950	136 230	28 751	38 421	203 402
1954	161 217	40 914	55 676	257 807
1955	169 961	43 764	60 769	274 494
1956	176 600	47 760	65 480	289 840
2. У % до СССР:				
1940	66,8	19,3	13,9	100
1950	67,0	14,1	18,9	100
1954	62,5	15,9	21,6	100
1955	61,9	15,9	22,2	100
1956	61,0	16,4	22,6	100

Із відносних показників цієї таблиці ч. 19 видно, що питома вага України у виробництві шкіряного взуття року 1940 дорівнювала 19,3%, але вже року 1950 упала до 14,1%. Вся увага ЦК КПСС зосередилася на розбудові цієї промисловости в РСФСР, через що вона й досягла там 67% питомої ваги. В Україні ж це виробництво збільшується лише поволі, досягши року 1956 тільки 16,4%, і ніяк не може досягти рівня навіть 1940 року, хоч і він не був нормальний.

З поданих передніше даних ми можемо здобути, що року 1956 на сто душ людности було виготовлено: в РСФСР — 153 пари, а в Україні — 118 пар шкіряного взуття, себто на 24,1% менше, ніж РСФСР. І якщо від року 1940 до року 1956 в РСФСР продукція цього взуття збільшилася на 35 706 тис. пар, то в Україні вона збільшилася тільки на 3 996 тис. пар, або на кількість у дев'ять разів меншу.

З усього цього ясно, що основну масу грошових засобів для розбудови даної галузі промисловости (які беруться із спільної для всіх народів Союзу державної скарбниці) спрямовується за плянами ЦК КПСС у формі капіталовкладень для розбудови промисловости в РСФСР. Туди ж спрямовується й основна маса шкірсировини цілого СССР. На цьому тлі цілком зрозумілим є жалі голови Укоопспілки в «Радянській Україні» за 9 лютого

³¹² Абсолютні дані взято: за 1940—1955 рр. з «Нар. хоз. СССР (в 1955 р.)», стор. 87; за 1956 р. з «Нар. хоз. СССР в 1956 г.», стор. 94.

1957 р. про те, що споживча кооперація України не додала людності різних товарів на 150 міль. карб. і що «тільки шкіряного взуття місцева й кооперативна промисловість не додала 1,3 мільйонів пар», очевидно — за 1956 р.³¹⁴ Не додала — це значить: не мала сировини й не мала відповідних засобів, щоб їх виробити.

Але, може, такий дивний і явно несправедливий розподіл засобів залежить від наявності місцевої сировини? Де, мовляв, поблизу є більше сировини, там і виробництво поширюється, бо цього вимагає економічна рація. Але це не так. В СРСР основною сировиною для виробництва взуття є шкіри великої рогатої худоби. А за даними, що їх подають збірники «Народное хозяйство СССР», видно, що, скажімо, року 1954, 1955 й 1956 питома вага великої рогатої худоби України дорівнювала — 20,6%, 20,9% і 21,4% всесоюзної кількості. Себто — була вища за питому вагу людності України (20,3%). І навпаки, питома вага великої рогатої худоби РСФСР дорівнювала в ці роки тільки 53,1%. Тож була значно нижча за питому вагу людності РСФСР, яка дорівнювала 56,5%. Питома ж вага виробництва шкіряного взуття в РСФСР, хоча й знизилася з 67% в 1950 році до 61% в 1956 році, проте, як бачимо, й цього року була ще значно вища за питому вагу людності РСФСР в Союзі.

Таким чином, хоч Україна й краще за РСФСР забезпечена шкірси-
ровиною з власного господарства, проте у справі фабричного виробництва
шкіряного взуття вона так само поставлена в явно дискримінаційні умови.

9. Вугільна промисловість

Кам'яновугільна промисловість України творить могутню енергетичну базу. Вона обслуговує перш за все промисловість і транспорт України. Але в Україні споживається не все вугілля. Так, за даними 1933 р. — 51,5%, а за даними 1940 р. — 57,6%.³¹⁵ А за нашими розрахунками року 1956 в Україні спожито було 74,7% видобутого кам'яного вугілля. Решту ж (від 42,4% в 1940 році до 25,3% в 1957 році) вивозилося й вивозиться з України. Найбільше — до Центрального промислового й Чорноземного районів РСФСР, а далі — до Надволжя, на Дін, до Північного Кавказу, до Білорусії тощо. Таксамо й коксохімічна промисловість України постачає кокс далеко поза межі Укр. ССР.³¹⁶ А що цей вивіз робиться «не на основі товарообмена, а в порядку здійснення єдиного плану снабження» (Чугаєв), то він є безсумнівною й безповоротною втратою для народного господарства України. Це, так би мовити, частина платні за примусове перебування її в союзі з РСФСР. Розміри ж цього вивозу-втрати величезні, бо величезним є й сам

³¹⁴ Цит. за «Укр. Самостійн.», ч. 10 (372) за III. 57, стор. 2.

³¹⁵ Поплюйко, Економіка сучасної України, стор. 34—35.

³¹⁶ Там же і Штендера, Поширення...

видобуток, який безперервно збільшується, наближаючи цим вичерпання в Україні природних запасів вугілля. Так, року 1913 в Україні видобуто 22,8 міль. тонн, року 1940 — 83,8 міль. тонн, року 1955 — 126,0 міль. тонн, року 1956 — 137,7 міль. тонн і року 1957 — 152,3 міль. тонн, що становило цього року 32,9% видобутку цілого СРСР (що дорівнював 463,4 міль. тонн).³¹⁷ Вивезено ж з України за даними 1956 р. залізничним, морським і річковим транспортом близько 34,8 міль. тонн.

Та хоча видобуток вугілля в Україні в 1957 р. був майже в сім разів більший за 1913 р., проте питома вага України зменшилася. Року 1913 видобуток вугілля в Україні становив 78,2% імперського видобутку (в сьогочасних межах), а року 1957 тільки 32,9%. Це зниження питомої ваги України сталося в наслідок розробки нових вугільних родовищ в Караганді (Казахстані), на Воркуті (Північне підніжжя Уралу) і в Кузнецькому басейні (Західній Сибір). У перших двох — розробка здійснювалася майже виключно силами політичних в'язнів, серед яких, до речі, українці становили дуже великий відсоток (за деякими свідченнями до 50%).

Нові кам'яновугільні родовища СРСР виявилися багатші й легші для експлуатації на перших стадіях розробки (у горішніх шарах залягання вугілля). Тому кам'яновугільну промисловість України з її глибинними шахтами уряд СРСР занедбує й вона одержує рівняючи недостатню кількість капіталовкладень для своєї розбудови, хоча вимоги до неї в розумінні збільшення продукції вугілля — не зменшуються. В наслідок цього розриву між розмірами вимог і розмірами капіталовкладень вугільна промисловість України державних планів у частині шахтного будівництва не виконувала, і року, скажімо, 1956 було введено в дію лише половину запланованих шахт. А тому й видобуток вугілля відстав. Все це проф. Ілля Гольдман пояснює так:

«Московський центр розглядає українську вугільну промисловість як об'єкт колоніальної експлуатації, а не як суттєвий елемент української економіки.

І справді, багато шахт у Донбасі після знищення під час війни були відновлені на старій базі без найновішого технічного устаткування; потрібні до початку будівництва нових шахт підготовчі роботи, як автомобільні й залізничні дороги, електролінії, водопостачання — не були проведені; проведення в дію житлової площі для гірників протягом останніх 6—7 років залишається приблизно на одному рівні, а року 1956 в Україні річний план виконано лише на 42,4%, тоді як по всьому СРСР — на 64,3%.

З видатками в усіх цих ділянках не поспішали з тої простої причини, що для московської метрополії українське вугілля втраатило той інтерес, що його воно мало раніше...

³¹⁷ Джерело абсолютних даних: а) за 1913—1956 рр.: «Народное хозяйство СССР в 1956 г.», стор. 74; б) за 1957 р.: «СССР в цифрах», стор. 98, 142.

Так стається з кожною колонією, коли знаходять іншу колонию, де продукт виявляється дешевший, а кузнецкий же кокс коштує на 40% дешевше, ніж донецький.

Бюджет передбачає (в 1957 р.) збільшення видобутку в Донецькій басейні на 30,6 міль. тонн порівняно з 1956 роком, але відпущених на це засобів зовсім недостатньо, щоб викоринити дотеперішні недоліки і досягти збільшення продукції. Це збільшення має бути досягнене, на думку Москви, коштом збільшення експлуатації праці робітників а не коштом технічних удосконалень».³¹⁸

Щоб рятуватися від прориву в Донбасі, в 1956 р. ЦК КПСС основний натиск зробив на максимальне напруження фізичних сил гірничих робітників. Досить нагадати про спеціальний виїзд до Донбасу Хрущова влітку того року для спонукання робітників до сильніших темпів видобутку вугілля. Тоді ж Хрущов заявив, що до Донбасу вже привезено 100 000 молоді, завданням якої є вивести його з прориву».³¹⁹ Згадаймо тут також про побудову в Донбасі в наступному 1957 р. «37 комсомольських шахт». Побудовано їх було приспінено й не за рахунок достатніх капіталовкладень, а за рахунок напруження сил «комсомольців, комсомолок, юнаків і дівчат України»,³²⁰ що їх було цього року в масі мобілізовано й зведено для праці в Донбасі. Як бачимо, для праці в шахтах Донбасу звозилися не тільки хлопці, а й дівчата. Цей натиск ЦК КПСС дав свої наслідки. «Радянська Україна» в кінці того року писала:

«Рік тому партія поставила перед комсомолом завдання збудувати в Донбасі 35 нових шахт. Пішли туди ешелони за ешелонами, в Донбас їхали молоді робітники Києва, Харкова, Дніпропетровська, Львова. І от минув уже рік. Бойове завдання виконане. Молодь Ворошиловградщини з власної ініціативи додатково збудувала ще одну шахту — «Ворошиловградську-Комсомольську ч. 3». Молоді патріоти Дніпропетровська звели в Донбасі залізнорудну шахту «Дніпропетровську-Першу». Отже, до ладу діючих підприємств стало 37 комсомольських шахт».³²¹

Про власну ініціативу говорити тут, звичайно, не доводиться. В СССР все робиться тільки з ініціативи й за завданням керівництва партії. Але для широкої громадськості й зовнішнього світу — обов'язково все оформляється, як ініціатива, нібито, мас. Незвичайно промовистим є й таке повідомлення з міста Рівного в київській газеті влітку 1957 р., коли ці шахти ще будувалися і для цього мобілізувалася молодь:

«Понад дві тисячі молодих ровенців зараз працює в Донбасі. Своїми руками вони споруджують шахту «Ровенська-комсомольська». Тільки в цьому році на шахту виїхало 860 молодих патріо-

³¹⁸ Гольдман, Совет. колоніалізм...

³¹⁹ «Свобода» ч. 160 за 22. VIII. 56, стор. I: «Совет. індустрії загрожує...»

³²⁰ «Радянська Україна» ч. 303 за 29. XII. 57, стор. I: «Центральному комітету ЛКСМУ».

³²¹ «Рад. Україна» ч. 304 за 31. XII. 57, стор. 2: «Зоряний рік».

тів. Кількість бажаючих стати гірниками збільшується день-у-день. Серед них багато колишніх десятикласників. Цими днями на роботу в Донбас виїхав у повному складі 10 «б» клас Хорівської середньої школи. Острозького району на чолі з своїм власним керівником, вчителькою Н. Т. Мовчан».³²²

Підкреслені слова досить переконливо говорять, скільки справжньої добровільності могло бути у цих виїздах на Донбас.

Побудувавши ці 37 шахт, молодь України, як писалося в київських газетах, поклала до «комсомольської копилки» мільйонове збереження. Себто — звільнила владу СССР від значної суми капіталовкладень у розбудову Донбасу.

Економіка вугільної промисловості України організована так, що вона, як пише проф. Гольдман, працює з величезними втратами.³²³ Звичайно, кожна держава для своїх народногосподарських потреб може мати збиткові підприємства. Але в даному разі збитковість кам'яновугільної промисловості України існує не лише в інтересах народного господарства України, а й (від 42,4% до 25,3%) в інтересах господарства РСФСР (та в невеликій мірі в інтересах інших республік СССР), куди вугілля з України вивозиться, як вже зазначено, не на основі товарообміну, а на основі виконання плянів ЦК КПСС. Себто — тут ми маємо справу з колоніальними інтересами РСФСР в Україні.

Між іншим, як подає проф. Гольдман, технічне устаткування, потрібне для налагодження раціонального видобутку кам'яного вугілля, виробляється переважно поза межами України і вона не може купувати його ані в РСФСР та в інших республіках, ані за межами СССР. Йй бо не дано на це з Москви ані дозволу, ані коштів. Він каже:

«Навіть одобрені Верховним Советом бюджетні асигнування для України відпускаються не зразу, а частками, кожного разу за окремим дозволом міністра фінансів СССР».

Коли при обговоренні бюджету на 1955 р. українські депутати, вірні послідовники большевизму, просили відкрити для уряду УРСР, в комуністичній натурі якого Кремль не сумнівається, кредит у розмірі 3% з передбачених у бюджеті скупих сум (це дало б менше 20 карб. на душу населення в Україні) для ведення без перешкод господарства, прохання це було відхилено. Причина цієї відмови лежить, очевидно, не в відсутності вільних касових засобів, бо друкування грошових знаків в СССР не знає обмежень, а в...

³²² «Радянська Україна» ч. 165 за 16. VII. 57, стор. 3: «Всім класом — в Донбас».

³²³ Року 1956 Н. Щетинін, міністер фінансів УРСР, писав: «В республике (УРСР — Д. С.) много убыточных предприятий» («Финансы СССР», кн. 2, 1956, стор. 34). На жаль тільки, він не сказав, що це за підприємства, чому вони збиткові і кому постачають.

змаганні — ослабити господарство України, асимілювати його, збити його тільки одним з елементів російського господарства».³²⁴

Недостача ж капіталовкладень та відсутність найпотрібніших механізмів сприяє, особливо при прискорених темпах праці, масовому захворюванню робітників. Ось ми читаємо, наприклад, таке пресове повідомлення:

«Як видно з газети «Труд» за 27. XI. 57, українські гірники засуджені на силікозу й антракозу... Одна недавня перевірка показала жахливий стан у копальнях Донбасу. Так, в шахтах комбінату «Сталінвугілля» до цього часу в небезпечних для здоров'я вибоях порошу не гасять і не ловлять. В 495 вантажних пунктах цього комбінату не вживають зрошення.

Вибійники користуються молотами, що дають дуже багато порошу. Вони вже роками просили молотків, що мають зрошувальні прилади. Тільки три роки тому у фабриці «Пневматка» в Ленінграді зробили тридцять таких молотків. Молотки випробувано в шахті ч. 19—20 тресту «Дзержинськвугілля» і в шахті «Кочегарка» тресту «Горлівськвугілля» з добрими наслідками. Два роки після цього підготовляли новий молоток для промислової продукції. В першому півріччі 1957 року завод «Пневматка» мав дати в Донбас 300 молотків. Він не зробив жодного.

Для зрошування в копальнях потрібні гумові кишки, що можуть витримувати тиснення 20—25 атмосфер. Цих кишок не поставляють, хоч гірники їх просять вже роками.

Для врубових машин і вугільних комбайнів потрібні вузли для зрошувальних апаратів. Вузли виробляє Конотопська фабрика Харківського раднаргоспу. Вузли скоро зношуються, і до них потрібні запасні частини. Запасних частин фабрика не постачає.

Так боротьба проти порошу в копальнях і не ведеться...»³²⁵

Таким чином, ми маємо тут справу з наявністю таких фактів:

1. Вугільні родовища України прискішено експлуатуються й вичерпуються, але від 42,4% в 1940 р. до 25,3% в 1916 р. не в інтересах економіки України, а в інтересах економіки РСФСР переважно.

2. Для прискішеної експлуатації вугільних родовищ до Донбасу звозяться сотні тисяч мобілізованої української молоді, що її часом забирається просто з шкільної лави.

3. Збільшення видобутку вугілля досягається не збільшенням капіталовкладень та запровадженням механізмів, не збільшенням оплати праці та поліпшенням умов її, а шляхом переважно вимушених зобов'язань («стахановщина», «мамаївщина» тощо), як це було й з побудовою «37-ми комсомольських шахт».

³²⁴ Гольдман, Економ. самостійність..., стор. 22.

³²⁵ «Вільний український робітник» ч. 10—11 (68) за листопад 1957, стор. 14.

4. Серед тих, що працюють на шахтах приневолені працювати навіть жінки й дівчата.³²⁶

5. Умови праці явно антигігієнічні й руйнують здоров'я робітників, бо не дається достатньої кількості грошових засобів на виробництво й на придбання зрошувальних апаратів та різних механізмів, які заміняла б живу людську силу, де можна.

10. Цукрова промисловість

У цукровій промисловості, що є одною з найголовніших галузів харчової промисловості не тільки для України, а й для цілого Союзу, так само помітні сліди дискримінаційного колоніального підходу в плануванні, що його здійснює ЦК КПСС.

Року 1913 продукція цукру-піску в СРСР сягала 1 357,7 тис. тонн, а року 1955 вона збільшилася до 3 18,8, року 1956 до 4 34, 2 і року 1957 до 4 419,0 тис. тонн. Себто — року 1957 в СРСР вона збільшилася майже в 3, 4 рази проти 1913 р. В Україні ж року 1913 випродуковано було 1 106,9 тис. тонн цукру-піску, або 81,5% загальноімперської продукції. Що ж до року 1955, то продукція цукру-піску на її цукроварнях досягла розміру понад удвоє більшого за 1913 рік, а саме — 2 425,6 тис. тонн, а в 1956 ще більшого — 3 135,8 тис. тонн. Лише в наступному 1957 році вона знизилася до 3 045,0 тис. тонн. Та хоча в абсолютних числах продукція цукру-піску в Україні й сильно збільшилася, питома вага тієї продукції в Союзі, рівняючи з 1913 роком, зменшилася: року 1955 вона дорівнювала 71%, року 1956 — 52% і року 1957 — 68% загальносоюзної продукції. Пояснюється це тим, що цукроварство почало поволі розвиватися й по інших республіках. Проте особливо інтенсивно ЦК КПСС планує його розвиток в РСФСР. Тут, в РСФСР, року 1955 було вироблено цукру-піску — 708,3 тис. тонн, або 20,7%, року 1956 — 839,1 тис. тонн, або 19,5% і року 1957 — 931 тис. тонн, або 20,7% всесоюної кількості. Року ж 1913 в РСФСР вироблено було цукру-піску 244,8 тис. тонн (або 18% імперської кількості), тож продукція 1957 р. (931 тис. тонн) була майже у чотири рази більша за продукцію 1913 р.³²⁷

Очевидно, з посиленням розвитку цукрової промисловості в РСФСР, капіталовкладення, потрібні для нормального розвитку цукроварства в Україні відповідно вимог, що до нього ставляться, почали зменшуватися. Так, проф. Гольдман писав:

«Колоніальний підхід яскраво виявляється і в іншій незвичайно важливій ділянці — в цукровій промисловості. Бюджет 1957 р.

³²⁶ Див., наприклад, матеріал зібраний у «Вільн. укр. робітникові» ч. 8—9 і 10—11 за листоп. 1958, стор. 7; «Радян. Україна» ч. 241 за 13. X. 57, стор. 3: «Наші успіхи» тощо.

³²⁷ Цифри за 1913—1956 рр.: «Народн. хозяйство СССР в 1956 г.», стор. 99; за 1957 р.: «СССР в цифрах», стор. 127, 140, 143.

передбачає рекордну продукцію на двісті сім мільйонів пудів (3,4 міль. тонн), але асигнує лише 30 міль. карб. для будівництва трьох нових цукрових заводів. І тут праця робітника і хлібороба повинна відшкодувати нестачу машин».³²⁸

Це твердження проф. Гольдмана як видно, не було безпідставним. Через чотири роки після цього ми знаходимо в київській «Радянській Україні» й безпосереднє конкретне ствердження того, що хоча в цукровому виробництві найбільш працевбирущою виробничою операцією є розвантажування привезених буряків, очищення їх од землі та кагатування, проте, пишеться там:

«Ці операції на більшості наших заводів виконуються вручну і вимагають затрат часу, робочої сили і транспорту. Обходяться вони дуже дорого і це підвищує собівартість продукції».³²⁹

Але відсутність достатніх грошових асигнувань на запровадження механізації виробничих процесів не тільки робить працю робітника значно важчою й виснажливішою. Спричиняючися до піднесення собівартості продукції, вона разом з тим примушує адміністрації цукроварень знижувати або тримати на якнайнижчому рівні заробітню платню робітників. Бо ж вартість даного харчового продукту не може бути вища за його ринкову ціну, якою б відносною вона не була б в СРСР. Крім того, недостатність капіталовкладень та яскрава невідповідність їх виробничим плянам — призводить до невиконання плянів. Так, року 1957, замість запланованих 3,4 міль. тонн цукру, Україна випродукувала тільки 3,0 міль. тонн. А це з свого боку примушує адміністрацію цукроварень тиснути на робітників з особливою настирливістю, щоб збільшенням продукційності їхньої праці шляхом зобов'язань («мамаївський рух») зменшувати прориви, без збільшення на це виробничих витрат у формі зарплатні.

11. М'ясна промисловість

Із розглянутих передніше даних у всій їх сукупності ми бачили, що ЦК КПСС пляново використовує своє диктаторське становище в тому напрямку, щоб за кошти усіх народів СРСР, за рахунок напруження їхніх сил якнайкраще розбудувати фабрично-заводську індустрію перш за все в РСФСР. ЦК КПСС намагається створити для РСФСР безконкурентційне й панівне становище в Союзі. Господарства неросійських народів СССР мають, звичайно теж розвиватися, робити поступ, бо без цього не може втриматися цілий СССР, а значить — не може втриматися й влада ЦК КПСС. Проте цей поступ не може бути вищий чи навіть рівний РСФСР. Господар-

³²⁸ Гольдман, Совет. колоніалізм.

³²⁹ «Радянська Україна» ч. 224 за 22. ІХ. 57, стор. 3: «Машини для цукрових заводів».

ства неросійських народів Союзу мають бути цілком підпорядковані господарським потребам РСФСР, мають бути додатком до нього, постачальниками йому сировини й напівфабрикатів. Фабрично-заводська індустрія на теренах неросійських народів, коли її брати в цілому, має бути в стані залежності, недорозвиненості й відсталості в порівнянні з індустрією РСФСР. У проведенні цієї дискримінаційної колоніальної економічної політики ЦК КПСС якнайкраще прислуговує згаданий вже раніше партійний принцип, так званого, «демократичного централізму», за яким у руках наставленого від ЦК КПСС уряду ССРСР зосереджено в абсолютно безконтрольному користуванні всі грошові й матеріальні ресурси всіх народів Союзу.

Щодо України зокрема, то основна лінія, як ми бачили із зібраних, хоча й фрагментарних, але досить чисельних даних, полягає в тому, щоб затримувати темпи індустріального розвитку України, систематично недодаючи їй потрібних капіталовкладень; щоб спрямовувати той розвиток лише односторонньо, уникаючи по зможі зростання в Україні цілої низки важливих з погляду її народньо-господарських інтересів виробництв (машинобудування певних галузів, точні механізми й вимірні прилади, текстильні вироби, взуття і безліч іншого), і тримати індустрію України постійно у підпорядкованому становищі до індустрії РСФСР.

Якщо ж перейти до даних про сільське господарство, то тут виявляється друга виразна лінія партійної московської політики — перетворити Україну на всесоюзний свинарник і корівник. Така тенденція, у світлі всієї політики ЦК КПСС щодо України, цілком зрозуміла. Свинаркам, дояркам, чередникам (як і взагалі всім колгоспникам та колгоспникам) можна значно менше платити, ніж фабричній робітниці чи робітникові. Та й визискувати їх значно легше. Це давно відома риса сільськогосподарського пролетаріату.

Це останнє явище таке вражаюче й таке наочне, що, не зважаючи на всі цензурні партійні перепони, воно знайшло вже свій відбиток навіть у сьогочасній російській літературі всередині самого ССРСР. Досить нагадати такий факт. В оповіданні А. Яшіна — «Рычаги», Ціпишов, зоотехнік і секретар низової партійної клітини, у приватній розмові з іншим партійцем говорить про вищого партійця:

«Он думает, что партия авторитет теряет, если он с народом будет разговаривать, как человек, по-простому. Ведь знает, что получаем в колхозах по сто граммов на трудодень, а твердит одно: «с каждым годом растет стоимость трудодня и увеличивается благосостояние».³³⁰

Та говорити про сільське господарство в цілому ми тут не будемо. Це занадто велика і складна тема, щоб можна було убгати її в невеликий підрозділ. Йому мають фахівці присвятити окреме дослідження. Ми ж скажемо тут коротко лише про м'ясну промисловість України, що стоїть у тіс-

³³⁰ Цит. за Александрова, Ростки нового. Підкресл. наше.

тому зв'язку з сільським господарством. За даними 1955 і 1956 р. розподіл худоби по республіках у відносиних числах був такий:

Таблиця 20

Питома вага республік (у ‰) у справі плекання худоби³³¹

Роки і назви показників 1955 р.:	РСФСР (2)	Україна (3)	Інші республ. (4)	СССР (5)
(1)				
Велика рогата худоба	53,0	20,9	26,1	100
У т. ч. корови	53,4	21,9	24,7	100
Свині	53,1	29,1	17,8	100
1956 р.:				
Велика рогата худоба	53,1	21,4	25,5	100
У т. ч. корови	53,4	22,4	24,2	100
Свині	53,3	30,0	16,7	100

Як бачимо з цих відносних показників, ЦК КПСС тримає розвиток тваринництва в РСФСР значно нижче від питомої ваги людности цієї республіки, забираючи значну кількість робочої сили з сіл на фабрики й виробні. А в Україні та в інших неросійських республіках розвиток свійського тваринництва тримає на рівні вищому за питому вагу людности. Особливо значне підвищення питомої ваги дає свиначство України. Оця примусова з Москви продиктована господарська спеціалізація, — беручи до уваги значно нижчі державні ціни на продукти сільського господарства в порівнянні з фабричними виробами, а тому й значно гіршу оплату праці колгоспників у порівнянні з фабрично-заводськими робітниками, — є фактором, який ставить людність України в багато гірше матеріально-побутове становище від людности РСФСР.

За даними 1956 р., коли розрахувати кількість худоби на 1 000 душ людности кожної республіки, Україна в порівнянні з РСФСР мала більше: великої рогатої худоби на 12,4‰, корів на 16,7‰ і свиней на 56,9‰. Проте, натискуючи на розбудову тваринництва в Україні, ЦК КПСС не робить рівнобіжного натиску на розбудову тут м'ясопереробної промисловости. Ця м'ясопереробна промисловість, розбудовується переважно в РСФСР, і для тієї промисловости Україна має постачати сировину — живу худобу. Це якнайяскравіше виявилось з деяких промов на сесії Верховної Ради УРСР, що потрапили в пресу. Так, наприклад, депутат Г. А. Турбай, з Кіровоградської області, говорив:

³³¹ Відносні вираховані за: «Народ. хозяйство СССР в 1956 г.», стор. 133—135.

«...велике збільшення виробництва молока і м'яса, намічене по нашій області, вимагає відповідної бази для переробки продукції. Тепер у Кіровоградській області немає жодного м'ясокомбінату, а маслозаводи розташовані в приміщеннях, які не відповідають технологічним і санітарним вимогам. Тому треба подбати про будівництво в нашій області м'ясокомбінатів і маслозаводів».³³²

А наступного дня депутат з Херсонської області Т. Г. Барильник вважав за потрібне і з свого боку підкреслити:

«Багато депутатів говорили про те (усіх їхніх виступів в газеті не було подано — Д. С.), що виробництво продуктів тваринництва випереджає темпи зростання м'ясомолочної промисловости. Таке становище і в нашій області. Тільки 25% продукції тваринництва переробляється в межах області, а 75% ми змушені вивозити (в непереробленому вигляді — Д. С.). Мені здається, що Держплан у цьому питанні багато чого не продумав».

Так само й депутат І. К. Лутака з Черкаської області, що виступав після Барильника, казав:

«Пропозиція депутата Шелеста про передачу всіх підприємств м'ясомолочної промисловости у відання економічного району правильна і своєчасна. У цьому році ми повинні вивезти за межі області понад 30 000 тонн м'яса. Це спричинить великі збитки державі; для перевезення (худоби — Д. С.) потрібно буде багато вагонів. Треба поставити перед Раднаргоспом питання про будівництво в містах Черкасах та Умані м'ясокомбінатів, значно розширити і побудувати нові холодильні площі».³³³

Отож, в Україні — це дуже пекуче питання, і про нього на четвертій сесії Верховної Ради УРСР четвертого скликання «багато депутатів говорило». І мали рацію. Нераціональність і втратність для народного господарства України вивозу з України живої худоби, замість перероблених м'ясних продуктів — цілком ясна. Особливо ж, коли цей вивіз у живому вигляді (як це видно з херсонського прикладу) досягає 75% всієї худоби, що потрапляє в товарний обіг, або ще й більшого відсотку, як це можна зрозуміти з черкаського та кіровоградського прикладів.

Із таблиці ч. 20 наочно видно, що за даними 1956 року питома вага України по вирощуванню великої рогатої худоби сягала 21,4%, а по вирощуванню свиней навіть 30,0% при питомій вазі людности України рівній 20,3%. В той же час питома вага РСФСР по вирощуванню великої рогатої худоби сягала тільки 53,1%, а свиней — 53,3% при питомій вазі людности РСФСР в 56,5%.

Ця картина зворотньо міняється, коли ми переходимо до продукції м'яса та фабричної переробки його у більш тривалі продукти. Це видно перш за все з наступної таблиці ч. 21.

³³² «Рад. Укр.» ч. 127 за 31. V. 1957, стор. 4.

³³³ «Рад. Укр.», ч. 128 за 1. VI. 57.

Таблиця 21

**Питома вага (у %) промислової продукції м'яса по республіках за 1955 р.
(без колгоспної)³³⁴**

Республіки (1)	Тис. тонн (2)	У % до СРСР (3)
РСФСР	1 440,3	57,1
Україна	479,1	19,0
Інші республ. СРСР	605,0 2 524,4	23,9 100

Порівнюючи дані гр. 3 цієї таблиці з показниками таблиці ч. 20, ми бачимо, що у справі продукції м'яса питома вага України є найгірша, а питома вага РСФСР навпаки — найкраща. Отож, велика рогата худоба й свині для зарізу вивозяться з України до РСФСР, на що й ремствували, як ми бачили передніше, депутати Верховної Ради УРСР.

Що ж стосується фабричної переробки м'яса, себто — виробництва ковбас, вудженого м'яса, консервів, то виявляється, що ці галузі виробництва зовсім недостатньо розвинуті в Україні і навпаки — рівняючи гіпертрофічно в РСФСР. Про це якнайяскравіше говорять офіційні статистичні дані за той же 1955 рік. (Див. табл. 22).

Таблиця 22

Продукція переробної м'ясної промисловості за 1955 р.³³⁵

Республіки	Ковбасних та вуджених виробів:		М'ясних консервів:	
	У тис. тони	У %	У мільйонах умовних бляшанок	У %
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
РСФСР	551,5	71,6	?	?
Україна	128,2	16,7	28,8	6,2
Інші республ. СРСР	90,5 770,2	11,7 100	? 467,3	? 100

³³⁴ Промышленность СССР, 379.

³³⁵ Табл. ч. 22 складено за: а) Народное хозяйство РСФСР, стор. 102; б) Народное хозяйство Укр. РСР, стор. 74; в) Промышленность СССР, стор. 380 і 390. Про виробництво м'ясних консервів в РСФСР та в інших республіках відомостей не знайдено, тому поставлено знак запитання.

Таким чином, якщо питома вага України в справі вирощування великої рогатої худоби сягала року 1955 — 20,9%, а в справі вирощування свиней навіть — 29,1% (при питомій вазі її людности 20,3%), то питома вага її у промисловій продукції м'яса знизилася до 19,0%, а у фабричній переробці м'яса на ковбаси й вудженину до 16,7%, а у виробництві м'ясних консервів упала аж до 6,2%. І навпаки, у той час, як питома вага РСФСР по вирощуванню великої рогатої худоби дорівнювала цього року тільки 53,0%, а по вирощуванню свиней — 53,1% (при питомій вазі людности — 56,5%), то по промисловій продукції м'яса питома вага її піднялася до 57,1%, по продукції ковбасних та вуджених м'ясних виробів до 71,6%, а по виробництву м'ясних консервів питома вага її піднялася певно на 10% понад 71,6. Щоправда, абсолютних показників для РСФСР та інших республік ми не знайшли. Проте мізерний показник для України (6,2%) говорить, що наш згогд дуже близький до дійсности.

Все це нова конкретна й яскрава ілюстрація дискримінаційного колоніального підходу ЦК КПСС до Української республіки, як, зрештою, й до інших неросійських республік. Вирощування худоби та свиней мають робити колгоспники України за найнижчу в ССРСР оплату праці. Фабрична ж переробка м'яса, вирощеного в Україні, зосереджена переважно в РСФСР, бо фабрична праця оплачується значно вище за працю колгоспного робітника і є не така тяжка й виснажуюча.

12. Україна в системі вантажообігу ССРСР

Важливим джерелом для вивчення економіки країни є вантажообіг. Виданий у Москві статистичний збірник «Транспорт и связь СССР» дає можливість (щоправда, дуже обмежену) бодай за один 1955 р. підсумувати вивіз та довіз вантажів залізничним, морським та річковим транспортом по республіках ССРСР і зробити з цих підсумків деякі висновки. Цей вивіз та довіз даний, звичайно, тільки у вагових одиницях.

Роблячи зведення за 1955 рік, ми для більшої наочности й зручности аналізу виділили в табл. ч. 23 в окремі групи: 1) РСФСР, 2) УССР, 3) Азербайджан та Казахстан, взяті разом, бо в цих двох республіках переважає вивіз вантажів над довозом і 4) одинадцять інших складових республік, теж разом взятих, в яких довіз переважає над вивозом.

Деяким дефектом цих відомостей, що їх взято з офіційного урядового збірника, є те, що вони не збалансовані на 8 міль. тонн (див. гр. 4). Щоправда, ця кількість до загальної суми вивозу цілого ССРСР (1 460,5 міль. тонн) становить тільки 0,5%. Отож, як підходити до справи з імперського погляду й мати на увазі увесь вантажообіг цілого ССРСР, то цей відсоток (0,5%) на загальні імперські висновки помітного впливу не може зробити. Але, як підходити до ССРСР, як до союзу республік, і вивчати перевагу

вивозу над привозом і привозу над вивозом по окремих республіках, що за конституціями є, нібито, самостійні, то тут безперечно має велике значення, де поділися ці 8 міль. тонн, до якої республіки, чи групи їх, вони були привезені. Складачі збірника, як видно, підходили до справи з погляду імперського, а не союзного, а тому згадана неув'язка здавалася їм малою й не цікавою. Але перейдімо до уважного розгляду цифрових показників граф 4 й 5 цієї таблиці ч. 23.

Таблиця 23

Вивезено та привезено в 1955 р. вантажів залізничним, морським та річковим транспортом у 15-ти республіках ССРСР (У мільйонах тонн)³³⁶

Республіки та види транспорту	Вивезено	Привезено	П е р е в а ж а є :	
			Вивіз	Привіз
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. РСФСР:				
Залізничний	761,7	773,9	—	12,2
Морський	22,8	25,0	—	2,2
Річковий	123,3	123,3	—	—
Разом	907,8	922,2	—	14,4
2. Українська ССР:				
Залізничний	347,5	311,9	35,6	—
Морський	11,3	14,3	—	3,0
Річковий	9,9	8,9	1,0	—
Разом	368,7	335,1	33,6	—
3. Азербайджанська і Казахська ССР:				
Залізничний	70,3	61,1	9,2	—
Морський	11,5	3,9	7,6	—
Річковий	1,8	1,7	0,1	—
Разом	83,6	66,7	16,9	—
4. Інші одинадцять республік:				
Залізничний	86,1	116,6	—	30,5
Морський	10,2	6,7	3,5	—

³³⁶ Складено за: «Транспорт и связь СССР». Див. стор. 67—74, 106—111, 127—132. Відомості зведено тільки за 1955 р., бо лише для цього року збірник подає відомості для всіх видів транспорту.

Республіки та види транспорту	Вивезено	Привезено	П е р е в а ж а є :	
			Вивіз	Привіз
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Річковий	4,1	5,2	—	1,1
Разом	100,4	128,5	—	28,1
5. Загальний підсумок для всіх 15-ти республік ССРСР:				
Залізничний	1 265,6	1 263,5	2,1	—
Морський	55,8	49,9	5,9	—
Річковий	139,1	139,1	—	—
Разом	1 460,5	1 452,5	8,0	—

Вивіз вантажів дуже переважає над привозом в Україні, в Азербайджані та Казахстані. Зупинімося спершу на Азербайджані й Казахстані. Рок 1955 Казахстан дав чистого вивозу (після відрахування привозу) — 13,6 міль. тонн вугілля й коксу і 0,7 міль. тонн зернових хлібів. Азербайджан же дав чистого вивозу 9,9 міль. тонн нафти. Разом для обох названих республік це становить — 24,1 міль. тонн, або 34,2% від усього вивозу бруто з цих республік. Чистий же привіз (після відрахування вивозу) за цей же рік до обох цих республік становили такі найголовніші вантажі, що їх виділяє номенклатура статистичного збірника: 1) лісові вантажі — 11,0 міль. тонн, 2) чорні метали — 1,0 міль. тонн, 3) нафта (тільки до Казахстану) — 1,7 міль. тонн, 4) кам'яний вугіль і кокс (тільки до Азербайджану) — 0,5 міль. тонн і 5) хлібні вантажі (тільки до Азербайджану) — 0,3 міль. тонн, а разом до обох республік — 14,5 міль. тонн, що становить 23,7% всього привозу в ці республіки вантажів бруто (без відрахування вивозу).

Як бачимо, серед вивозу з Азербайджану й Казахстану (а цей вивіз у них абсолютно панує над привозом взагалі) особливо вирізняється: вугіль та кокс, нафта і хлібні вантажі. А як взяти тепер окремо довіз (він значно менший від привозу), то серед привезених в 1955 р. до Азербайджану й Казахстану найголовніших вантажів основну роль відігравали лісові матеріали (75,9%), потім — паливо (15,2%) і, нарешті, чорні метали (7,0%), а разом — 98,1% — продукти потрібні переважно (якщо не виключно) не для задоволення потреб людности, а для постачання копалень та інших видів державної промисловости, здобувної та обробної.

Що ж до України, то в 1955 р. у чистому вивозі головну роль відіграли: кам'яне вугілля та кокс — 33,9 міль. тонн, чорні метали — 7,5 міль. тонн і хліб — 0,6 міль. тонн, а всього — 42,0 міль. тонн. У чистому ж привозі на першому місці стояли лісові матеріали — 14,6 міль. тонн, далі нафта — 6,5 міль. тонн і якась руда — 1,3 міль. тонн, а всього — 22,4 міль. тонн. Теж в основному продукти постачання для державної промисловости.

Таким чином, вивіз із України названих тут головних вантажів був більший за привіз теж конкретно названих вантажів на 19,6 міль. тонн.

Та, проте, вивіз з України не обмежувався, звичайно, самим кам'яним вугіллям, коксом, чорними металами та хлібом. Безперечно він охоплював величезну номенклатуру товарів, а в тому числі: цукор, м'ясо, шкури, вовну, масло, яйця, трактори, тепловози тощо. Досить сказати, що збірник «Внешняя торговля СССР в 1956 г.» в частині експорту з СССР подає близько 400 різних назв товарів-вантажів, з яких на частку України припадає, певно, дуже багато. У всякому разі увесь чистий вивіз вантажів з України (після вирахування привозу) становив у 1955 році цілих 33,6 міль. тонн, або — 2 051,3 міль. пудів. Разом же Україна, Азербайджан і Казахстан у 1955 р. мали перевагу вивозу поза межі своїх територій над привозом на 50,5 міль. тонн, або на 3 083,5 міль. пудів. Із цієї переваги 66,5% дала Україна і 33,5% — Азербайджан та Казахстан. Оцей чистий вивіз, як вирахувати 8,0 міль. тонн, що не відомо куди пішли (можливо, що на експорт), розподілився так: до РСФСР вивезено 14,4 міль. тонн і до інших одинадцяти республік — 28,1 міль. тонн.

Між іншим, трохи докладнішу для України номенклатуру вивожуваних та привожуваних вантажів ми знаходимо за 1956 р. у київському виданні. На жаль тільки ці останні відомості охоплюють вивіз та довіз лише залізничним транспортом. Проте за передущий 1955 р., як це легко можна встановити з даних таблиці ч. 23, на залізничний транспорт припало 94% всього вивозу брутто. Отож, для України зараз вивіз та довіз залізницями (у внутрішніх межах Союзу) є основний і вирішальний. Тому ці відомості, що їх ми подаємо тут у вигляді табл. ч. 24, є безперечно репрезентативні.

Таблиця 24

Які вантажі у вивозі з України залізницями відіграли у 1956 р. основну вагову ролю. (У мільйонах тонн)³³⁷

Назви вантажів	Вивезено	Привезено	П е р е в а ж а є :	
			Вивіз	Привіз
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. Кам'яне вугілля та кокс	148,0	113,7	34,3	—
2. Руда всіляка	46,3	44,1	2,2	—
3. Чорні метали	26,9	19,9	7,0	—
4. Нафтопродукти	7,6	12,8	—	5,2
5. Машини різні	2,7	2,4	0,3	—
6. Мінеральні будівельні матеріали	57,2	51,6	5,6	—

³³⁷ Досягнення рад. України..., стор. 90.

Назви вантажів	Вивезено	Привезено	П е р е в а ж а є :	
			Вивіз	Привіз
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7. Лісові вантажі (без дров)	7,2	22,7	—	15,5
8. Хлібні вантажі	12,3	11,5	0,8	—
9. Інші вантажі				
(в. т. ч. дрова)	68,2	61,9	6,3	—
Разом	376,4	340,6	35,8	—

Як бачимо з показників таблиці ч. 24 на першому місці щодо кількості вивезених з України вагових одиниць (гр. 4) було кам'яне вугілля та кокс — 34,3 міль. тонн. На другому місці — чорні метали — 7,0 міль. тонн. На третьому — мінеральні будівельні матеріали — 5,6 міль. тонн. На четвертому — руда всіляка — 2,2 міль. тонн. Потім — хлібні вантажі 0,8 міль. тонн та машини різні 0,3 міль. тонн. На жаль, лишився не розподілений тут вивіз 6,3 міль. тонн інших вантажів. Увесь же залізничний вивіз згаданих тут вантажів за межі України досяг в 1956 р. — 50,2 міль. тонн. Що ж стосується довозу в Україну (гр. 5), то з усіх конкретно названих в таблиці товарів-вантажів, переважали тільки: лісові матеріали (треба думати переважно для постачання шахтного будівництва) — 15,5 міль. тонн і нафтопродукти — 5,2 міль. тонн. В цілому ж року 1956 залізницями вивіз переважав довіз на 35,8 міль. тонн, себто — виявився лише трохи більший за чистий вивіз залізницями в 1955 р. (35,6 міль. тонн). Це дає підстави припустити, що увесь вивіз з України всіма видами транспорту в 1956 р. був (у вагових одиницях) приблизно такий же, як і вивіз 1955 року. Підкреслимо, що скрізь тут мова йде про вивіз з України лише в межах Союзу. Експорт же з України за межі ССРСР лишається таємницею диктатури.

Тепер згадаймо, що ще року 1919, коли за твердженням Д. А. Чугаєва «Центральна Росія — вогнище світової революції, не могла б довго продержатися без допомоги окраїн, що були багаті на сировину, паливо, харчові продукти» і коли саме провадилося завоювання України російською червоною армією, — банки й товарні фонди України й РСФСР були поспішно оголошені об'єднаними і знайшлися в розпорядженні московського уряду. Тоді ж «передвижение продуктов из одной республики в другую устанавливалось (на підставі накиннутих Україні договорів — Д. С.) не на основі товарообмена, а в порядку осуществления единого плана снабжения».³³⁸ Оцей стан колоніальної підпорядкованості економіки України Москві знайшовся потім зафіксований і в сталінській конституції. Таким чином, вивіз з України протягом одного року більш як двох мільярдів пудів різних продуктів (33,6 міль. тонн за даними 1955 р.) не на основі товарообміну — це незвичайно яскрава картина колоніального випомпорування

³³⁸ Чугаєв, стор. 18 і 36.

продуктів з окупованої території, дарма що та територія формально має конституційні права самостійної й суверенної республіки. Практично бо ті конституційні права, завдяки системі диктатури ЦК КПСС, лишаються тільки на папері й не є чинні.

На продукти праці переважно українського народу (66,5⁰/о), а частково народів Азербайджану та Казахстану (33,5⁰/о) розбудовується господарська могутність РСФСР. Як бачимо з таблиці ч. 23, РСФСР року 1955 привезла у свої межі з інших складових республік Советського Союзу вантажів на 14,4 міль. тонн (879 міль. пудів) більше, ніж вивезла до них із своєї території.

РСФСР та одинадцять інших республік ССРСР разом взяті мають перевагу привозу вантажів над вивозом рівну — 42,5 міль. тонн. З цього на РСФСР припадає тільки 14,4 міль. тонн, або 33,9⁰/о. Значить — решта 66,1⁰/о припадає на частку інших одинадцяти складових республік. З цього можна зробити висновок, що ЦК КПСС таки турбується (виходячи з експлуатаційних імперських інтересів) з приводу розвитку промисловости в тих одинадцяти республіках і спрямовує туди значну кількість вантажів (себто — матеріяльних цінностей у вигляді вугілля, металу, хліба, тощо). Проте робить це в першу чергу за рахунок України, Азербайджану та Казахстану.

Робимо підсумок. Вивіз вантажів з України лише за один 1955 р. (який, до речі, не був винятком) переважив привіз в Україну на колосальну кількість вагових одиниць, яка дорівнювала 33,6 міль. тонн, або 2 051,3 міль. пудів. З цього можна було б зробити висновок, що за нормальних умов самостійного й суверенного існування торговельний баланс України мав би яскраво активний характер (яким він був і до революції), і був би він для українського народу явищем позитивним. Але в сьогочасних умовах, коли Україна фактично позбавлена політичної свободи, коли вона не має незалежної своєї валюти і навіть позбавлена можливості мати свою власну не контрольовану чужою силою державну скарбницю — її активний торговельний баланс є явищем не позитивним, а негативним.

13. Порівняльний розгляд деяких даних про розбудову залізниць, телефонної й радіоприймальної мережі

1. Та якщо Україна стоїть на першому місці у справі разючої переваги вивозу поза свої межі над привозом матеріяльних вартостей у вигляді транспортних вантажів, то у всьому іншому вона, виявляється, вже не на першому місці. Але й од цього вона користей не має. Візьмімо залізничний транспорт, що відіграє тепер у цілому ССРСР головну роль. Збірник «Транспорт и связь СССР» дає відомості про рух експлуатаційної довжини залізниць міністерства шляхів від 1940 року в розподілі на рес-

публіки. З даних цього збірника³³⁹ ми довідуємося, що в Україні довжина залізниць у 1940 р. дорівнювала 20,10 тис кілометрів, а року 1956 — 20,65 тис. км, себто — у порівнянні з роком 1940 довжина залізниць зросла на 2,7%. Що ж до РСФСР, то року 1940 вона мала довжину залізниць — 58,66 тис. км, а року 1956 — 69,11 тис. км, себто — відбулося збільшення на 17,8%. Ріжниця, як бачимо, досить велика.

Знаючи кількість людности в 1940 й 1956 рр.: в РСФСР — 108,4 міль. і 113,2 міль., а в Україні — 41,0 міль. і 40,6 міль.,³⁴⁰ ми можемо вираховувати й побудувати таку порівняльну таблицю ч. 25

Таблиця 25

На 100 000 людности припадало довжини залізниць міністерства шляхів:

		1940 р.	1956 р.
1. У кілометрах:	РСФСР	54,1	61,1
	Україна	49,0	50,9
2. У ‰ до РСФСР:	РСФСР	100	100
	Україна	90,6	83,3

Таким чином, на 100 000 людности в порівнянні з РСФСР в Україні припадало залізничної колії року 1940 менше на 9,4%, а року 1956 менше на 16,7%. Це свідчить, що протягом 16-ти років (1940—1956), за які статистичний збірник дає відомості, для розбудови залізничної мережі засоби із спільної державної скарбниці видавалися зовсім не за принципом рівноправности й рівнорядности республік, а навпаки — з явною дискримінаційною тенденцією щодо України і з тенденцією протекціонізму щодо РСФСР.

2. А ось візьмімо кількість телефонних апаратів, приєднаних до міських телефонних станцій.³⁴¹ Статистичний збірник дає динаміку з 1940 по 1956 рік. З неї бачимо, що за 16 років по цілому СРСР кількість телефонних апаратів зросла з 1 044 тис. в 1940 р. до 1 770 тис. в 1956 р., себто — на 70%. Але по різних республіках відсоток зростання був дуже різний. В РСФСР, наприклад, у 1940 р. телефонних апаратів було 667 тис., а в 1956 р. їх стало 1 148 тис. Отож, збільшення відбулося на 72%, досягши в 1956 р. рівня на 2% вищого за всесоюзний рівень. В Україні ж телефонних апаратів було в 1940 р. — 162 тис., а в 1956 р. стало 242 тис. Тут збільшення відбулося тільки на 49% і року 1956 досягло рівня на 21% нижчого за пересічний всесоюзний показник.

³³⁹ Транспорт и связь СССР, стор. 30.

³⁴⁰ Нар. хоз. СССР в 1956 г., стор. 18.

³⁴¹ Транспорт и связь СССР, стор. 232.

Взагалі ж за 16 років у цілому ССРСР телефонних апаратів, що їх приєднано до міських телефонних станцій, збільшилося на 726 тис. З того числа на РСФСР припало 481 тис., або 66,3% (при питомій вазі людности — 56,5%), на інші 13 неросійських складових республік, окрім Укр. ССР, припало 165 тис., або 22,7% (при вазі людности — 23,2%) і на Україну припало 80 тис. новоприєднаних апаратів, або 11,0% всієї кількості (при питомій вазі людности — 20,3%).

Щоправда, все це ще не дає цілком ясного уявлення. Не відомо бо, чи не мала бува Україна в 1940 р. цих телефонних апаратів занадто багато у порівнянні з РСФСР. Щоб з'ясувати це, спробуємо вирахувати кількість їх на 100 000 людности в обох республіках (див. табл. 26).

Таблиця 26

Припадало телефонних апаратів на 100 000 людности:

		1940 р.	1956 р.
1. Кількість апаратів:	РСФСР	618	1.014
	Україна	395	595
2. У ‰ до РСФСР:	РСФСР	100	100
	Україна	63,9	58,7

Із показників таблиці ч. 26 видно, що року 1940 Україна мала телефонних апаратів на кожні 100 000 людности у порівнянні з РСФСР менше на 36,1%, а року 1956 менше на 41,3%. Отож і тут, у розбудові телефонної мережі, за 16 років (1940—1956) виявився яскравий дискримінаційний підхід ЦК КПСС при визначенні капіталовкладень для України й для РСФСР із спільної державної скарбниці. Та все це перебуває у цілковитій відповідності із загальною дискримінацією ЦК КПСС по відношенню до України при визначенні сум капіталовкладень, про що говорилося передніше в спеціальному підрозділі.

3. Таку ж промовисту картину ми маємо з радіоприймачами:³⁴² Року 1940 в цілому ССРСР їх було 1 123 тис., а року 1956 стало 7 380 тис., отож — збільшення кількості відбулося в 6,6 раза. Проте в РСФСР року 1940 радіоприймачів було 410 тис., а року 1956 стало 4 525 тис. Тут відбулося збільшення вже в 11 раз. В Україні ж року 1940 було їх 256 тис., а року 1956 стало 1 338 тис., себто — збільшення відбулося тільки в 5,2 раза і досягло рівня нижчого за пересічний показник по ССРСР. Якщо ж розрахувати радіоприймачі на 100 000 людности, то матимемо наступне порівняльне співвідношення (див. табл. ч. 27).

³⁴² Там же, стор. 248.

Таблиця 27

Радіоприймачів припадало на 100 000 людности:

		1940 р.	1956 р.
1. Кількість радіоприймачів:	РСФСР	378	3 998
	Україна	624	3 296
2. У % до РСФСР:	РСФСР	100	100
	Україна	165,1	82,4

З показників таблиці 27 ми бачимо, що на кожні 100 тис. людности в Україні року 1940 було радіоприймачів у порівнянні з РСФСР більше на 65,1%, а року 1956 стало вже менше на 17,6%.

**14. Розгляд даних про обслуження людности транспортом
та поштою й телеграфом**

1. Зробивши вирахування, можна здобути також цікаві показники й про обслуження людности транспортом, автобусним і залізничним. За даними статистичного збірника, року 1956 автобусним транспортом загального користування було перевезено: в РСФСР — 3 347,5 міль. осіб, а в Україні 642,0 міль. осіб.³⁴³ Залізничним же транспортом року 1955 перевезено було всього пасажирів: в РСФСР — 1 189,1 міль. осіб, а в Україні — 261,7 міль. осіб³⁴⁴ На підставі цих даних вираховуємо й будуємо порівняльну таблицю ч. 28.

Таблиця 28

Обслуження людности автобусним і залізничним транспортом

		Автобусами 1956 р.	Залізницями 1955 р.
1. Скільки разів пересічно кожна особа людности республіки була перевезена:	РСФСР	31,3	10,5
	Україна	15,8	6,4
2. У % до РСФСР:	РСФСР	100	100
	Україна	50,5	61,0

³⁴³ Там же, стор. 176.

³⁴⁴ Там же, стор. 44.

За даними таблиці 28 кожна особа людности в Україні пересічно була обслужена: автобусним транспортом (за даними 1956 р.) менше на 49,5%, а залізничним транспортом (за даними 1955 р.) менше на 39,0%. Ці показники, треба думати, свідчать не тільки про гірше обслуговування людности України з боку державного транспорту, автобусного й залізничного, а й про гіршу матеріальну забезпеченість самої людности України, яка менше, ніж людність РСФСР, може користуватися з послуг цих видів транспорту.

2. Нарешті, спробуймо вирахувати порівняльне співвідношення України й РСФСР у справі надсилання поштових листів, поштових пакунків, грошових переказів та телеграм за даними 1956 р.³⁴⁵

Поштових листів надіслано було: в РСФСР — 2 392 міль., а в Україні — 728 міль. Поштових пакунків: в РСФСР — 49 689 тис., а в Україні 14 672 тис. Грошових переказів: в РСФСР — 173,1 міль., а в Україні — 14 672 тис. Телеграм: в РСФСР — 136,8 міль., а в Україні — 31,2 міль. Взявши за одинимірну базу сто осіб людности, ми вираховуємо й будуюмо порівняльну таблицю ч. 29.

Таблиця 29

Надіслано в 1956 р. із розрахунку на сто осіб людности

	РСФСР	Україна	Україна у % до РСФСР
1. Поштових листів	2 113,1	1 793,1	84,9%
2. Поштових пакунків	43,9	36,1	82,3%
3. Грошових переказів	152,9	117,2	76,7%
4. Телеграм	120,9	76,9	63,6%

Тут наочно видно, що у порівнянні з РСФСР на кожні сто осіб людности в Україні року 1956 було надіслано менше: листів на 15,1%, поштових пакунків на 17,7%, грошових переказів на 23,3% і телеграм на 36,4%. Ясно, що це перебуває у цілковитому зв'язку із значно гіршими побутово-економічними умовами життя українського народу.

14. Відомості про роздрібний товарообіг

Передніше принагідно ми вже не раз відзначували явні дискримінаційні особливості колоніальної політики ЦК КПСС щодо України (як зде-

³⁴⁵ Там же, стор. 221, 222, 223, 225.

більшого й до інших неросійських республік). З одного боку, головна увага ЦК КПСС спрямована на те, щоб надати індустріальному розвитку України стриманих темпів і однобічного характеру у порівнянні з РСФСР. Тому засоби на капіталовкладення даються в основному для розвитку важкої індустрії — для видобутку вугілля, руди, витоплювання металу. І даються ці капіталовкладення дуже скупю й переважно для розбудови початкових стадій цієї індустрії, як це ми бачили на прикладі металургії. Тому ж, з тою ж самою метою надання однобічності промислового розвитку України, свідомо й систематично гальмується розвиток інших важливих виробництв, як от: різноманітного машинобудування й металообробки взагалі, основна база для яких зосереджена в Україні, а також різних галузів легкої промисловости й особливо таких важливих для України, як текстильна, шкіряна, взуттєва, м'ясна, тощо. З другого боку, ЦК КПСС намагається спеціалізувати Україну на постачанні для РСФСР та для інших імперських потреб продуктів сільського господарства, але також в початковій стадії переробки (приклади з м'ясом, шкурами, прядивом, тощо), що дає найменший зиск народньому господарству України.

Все це неминуче мусить приводити до значно гірших заробітків української людности в масі і до значно гірших побутово-економічних умов її існування. Яскраве підтвердження цього теоретичного висновку ми знаходимо, аналізуючи офіційні відомості про роздрібний товарообіг України. Ця тема більш докладно (в межах офіційно оголошених матеріалів) ми розробили у спеціальній статті.³⁴⁶ Тому тут, маючи дуже тісні рамки, ми зупинимось на цьому питанні лише коротко, проминаючи деякі деталі.

За давніший період большевицької влади у нових статистичних збірниках подано відомості тільки для одного 1928 року. У згущеному вигляді та з додатковим вирахуванням розмірів роздрібного товарообігу на одиницю людности, ці відомості дають таку картину (див. табл. ч. 30).

Таблиця 30

Роздрібний товарообіг із громадським харчуванням за 1928 рік у цінах того року³⁴⁷

Республіки	Загальна сума в мільярдах карб.	У тому числі на одиницю людности:	
		У карбов.	У ‰ до РСФСР
(1)	(2)	(3)	(4)
РСФСР	7,9	78,3	100

³⁴⁶ Див.: а) Вільна Україна, ч. 18 за 1958 р., стор. 1—16.

б) Український Збірник, кн. 13 за 1958, стор. 3—28.

в) Ukrainian Review № 8, Institute for the Study of the USSR.

³⁴⁷ Абсолютні дані взято: а) «Нар. хоз. РСФСР», стор. 281; б) «Народ. господар. УРСР», стор. 303; в) «Нар. хоз. СССР», стор. 201. Кількість людности при розра-

Республіки (1)	Загальна сума в мільярдах карб. (2)	У тому числі на одиницю людности:	
		У карбов. (3)	У %/о/о до РСФСР (4)
Україна	2,5	86,2	110,1
Інші республіки	1,4	81,2	103,7
СССР	11,8	80,2	102,4

Року 1928, як показують цифри таблиці ч. 30, найнижчу купівельну спроможність на одиницю людности виявила РСФСР — 78,3 карб. Далі йде людність інших (окрім України) неросійських республік — 81,2 карб. на одиницю людности, або на 3,7% більшу за РСФСР. Що ж до України, то того року розмір роздрібного товарообігу з громадським харчуванням досягав тут суми — 86,2 карб. на одиницю людности і був на 10,1% вищий за показник для РСФСР. Але як тільки було запроваджене в СССР планове господарство («п'ятирічки»), як тільки в руках ЦК КПСС було зосереджено виключне й цілковите керівництво всіма матеріяльними й фінансовими ресурсами усіх народів СССР, зараз же був здійснений перерозподіл багатств не лише між соціальними групами людности (що було здійснене раніше), а й між окремими народами СССР. Про це досить наочно говорять відомості про роздрібний товарообіг з громадським харчуванням за 1940 рік. (Див. табл. ч. 31).

Таблиця 31

Роздрібний товарообіг із громадським харчуванням за 1940 рік у цінах того року³⁴⁸

Республіки (1)	Загальна сума в мільярдах карб. (2)	У тому числі на одиницю людности:	
		У карбов. (3)	У %/о/о до РСФСР (4)
РСФСР	116,7	1 082	100
Україна	32,0	780	72,1
Інші республіки	26,4	617	57,0
СССР	175,1	913	84,4

Тут цифрові показники за 1940 рік (гр.гр. 3 й 4) дають нам вже цілком зворотню супроти 1928 року картину. Цього 1940 року пересічний на одну особу людности роздрібний товарообіг з громадським харчуванням в РСФСР

хункові на одиницю людности взятє за даними 1926 р.: РСФСР — 100 891 тис., Україна — 29 018 тис., СССР — 147 028 тис., інші респ. — 17 119.

³⁴⁸ Відомості для гр. 2 взято з передніше позначених джерел.

став уже найвищий — 1 082 карб. В Україні ж він досяг тільки 780 карб., або став на 27,9% нижчий за РСФСР. По інших же неросійських республіках величина його сягала тільки 617 карб., або була на 43% нижча за РСФСР. Високі ж (у порівнянні з 1928 роком) абсолютні показники товарообігу за 1940 рік — це переважно, якщо не виключно, наслідок знецінення за цей період російського карбованця («рубля»).

Таким чином, якщо року 1928 віддаль між максимумом і мінімумом показників окремих республік вимірювалася всього лише 10,1%, то після двох з половиною п'ятирічок, коли відбувся за плянами ЦК КПСС пляновий перерозподіл багатств між республіками, супроводжений засекреченням від людности тих республік усіх економічних та фінансових даних, ця віддаль збільшилася, як бачимо, в чотири рази і досягла 43%. При чому РСФСР з останнього місця в 1928 р. вийшла в 1940 р. на перше місце. А Україна з першого місця опинилася на другому, та ще й з відстанню від РСФСР, вимірюваною 27,9%.

При здійсненні дальших п'ятирічок та плянів ЦК КПСС становище людности України ще погіршало. Щоб здобути більш стійкі дані, ми співвідношення між РСФСР та України беремо далі на підставі відомостей не за один рік, а за всі сім років (1950—1956), за які подають їх статистичні збірники. (Див. табл. ч. 32).

Таблиця 32

**Роздрібний товарообіг разом з громадських харчуванням за сім років
(1950—1956) у цінах відповідних років³⁴⁹**

Республіки	Загальна сума в мільярдах карб.	У тому числі на одиницю людности: У карбов.	У % до РСФСР
(1)	(2)	(3)	(4)
РСФСР	2 006,5	17 725	100
Україна	498,4	12 276	69,3
Інші республіки	555,2	12 181	68,7

Ці відомості за сім років (1950—1956) виявляють, що у порівнянні з життєвим рівнем людности РСФСР (113,2 міль. осіб) життєвий рівень людности України (40,6 міль. осіб) був нижчий на 30,7%, а життєвий рівень народів інших неросійських республік (46,4 міль.) був нижчий на 31,3%. Разом же життєвий рівень народів усіх неросійських республік

³⁴⁹ Абсолютні підсумкові дані (гр. 2) взято із згаданих статистичних збірників. Розрахунок на одиницю людности зроблений нами.

(87,0 міль. осіб) був у порівнянні з життєвим рівнем людности РСФСР нижчий на 31%.

Треба тут відзначити, що за шість передостанніх років (1950—1955) у порівнянні з РСФСР життєвий рівень людности України був нижчий на 31,6%, а життєвий рівень людности інших неросійських республік — на 31,8%, а разом для всіх неросійських республік був нижчий на 31,7%. З цього видно, що рік 1956 приніс як для людности України, так і для людности інших неросійських республік деяке відносне покращання життєвого рівня. Проте, коли брати разом за всі сім років, то маємо вражаючу й некорисну для всіх неросійських народів Союзу різницю — на 31% нижчий за рівень РСФСР. Досягнуто ж цього рівня плануванням ЦК КПСС протягом довгих років.

Тут ми зробили аналіз загальних для кожної республіки даних, що їх дали нам статистичні збірники. Але варто поглянути, як розподіляється цей роздрібний товарообіг з громадським харчуванням між містами й селами. Для цього порівняння ми змогли роздобути відомості та звести їх у наочну таблицю лише за один 1955 рік. (Див. табл. ч. 33).

Таблиця 33

Роздрібний товарообіг з громадським харчуванням за 1955 р. в розподілі на міста й села та в порівняльному відношенні між РСФСР та Україною³⁵⁰

Назви показників	Міста	Села	Разом	У т. ч. громад. харчування
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. Увесь роздрібний товарообіг:				
а) У міль. карб.				
РСФСР	241 000,0	82 800,0	323 800,0	36 700,0
Україна	60 118,6	20 528,3	80 646,9	10 745,4
б) У % до графі 4:				
РСФСР	74,4	25,6	100	10,8
Україна	74,5	25,5	100	13,3

³⁵⁰ Відомості про увесь роздрібний товарообіг і про людність (перші вісім рядків) ми взяли з таких офіційних джерел:

а) Народное хозяйство РСФСР, стор. 281 і 5;

б) Народное хозяйство Укр. РСР, стор. 393 і 7.

Решта цифрових показників — наші вирахування.

Назви показників	Міста	Села	Разом	У т. ч. гром. харчування
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

2. Людність на квітень 1956 р.:

а) У тисячах осіб:

РСФСР	54 600	58 600	113 200	—
Україна	15 962	24 625	40 587	—

б) У ‰ до графі 4:

РСФСР	48,2	51,8	100	—
Україна	39,3	60,7	100	—

3. Роздрібний товарообіг на одиницю людности:

а) У карбованцях:

РСФСР	4 414	1 415	2 860	—
Україна	3 767	834	1 986	—

б) У ‰ до РСФСР:

РСФСР	100	100	100	—
Україна	85,3	58,9	69,4	—

в) На скільки ‰ на кожну особу людности в УССР припадає менше у порівнянні з РСФСР:

—14,7	—41,1	—30,6	—
-------	-------	-------	---

У перших двох розділах цієї таблиці ми подаємо за офіційними джерелами абсолютні відомості про роздрібний товарообіг та про людність. Це наша база. А в останньому, третьому — подаємо величини, що їх ми вираховували на одиницю людности, які дають змогу найкраще бачити різницю між РСФСР та Українською ССР. Із цих даних видно, що цей роздрібний товарообіг у містах РСФСР досягав у 1955 р. пересічно — 4 414 карб. на одну особу людности, а по селах тільки 1 415 карб. Себто — в РСФСР роздрібний товарообіг на одиницю сільської людности є менший од міського (де зосереджена основна маса найвищої партійної бюрократії) на цілих 67,4^{0/0}. А в Українській ССР цей же роздрібний товарообіг по містах на одиницю людности досягає пересічно — 3 767 карб., а по селах — 834 карб., або на цілих 77,9^{0/0} меншого рівня. Це, так би мовити, різниця між містами й селами в межах кожної республіки. Тут ми ясно бачимо, що матеріально-побутове становище сільської людности в обох республіках є пересічно гірше, аніж становище міської. Проте в РСФСР воно гірше тільки у 3,1 раза, а в Україні гірше аж у 4,6 раза. А як ро-

бити порівняння кожної окремої групи людности цих двох сусідніх республік, то здобудемо таку картину. Пересічний роздрібний товарообіг з громадським харчуванням на одиницю людности по містах України є нижчий за міста РСФСР на 14,7%, а по селах України він є нижчий за села РСФСР на цілих 41,1%.

Плянуючи абсолютно все в цілому Союзі, зосередивши в своєму монопольному розпорядженні усі засоби й матеріяльні та грошові ресурси усіх народів, ЦК КПСС використовує їх для того, щоб поставити РСФСР в цілому в значно краще й упривілейованіше побутово-економічне становище у порівнянні з іншими республіками ССРСР. Він вирішив ще в особі Сталіна шукати собі опертя для своєї диктаторської влади в «русском народе», як «руководящем народе» (тост Сталіна восени 1945 р.), щоб, створюючи йому упривілейоване становище в Союзі, завжди мати його підтримку за собою в боротьбі з відцентровими емансипаційними рухами колоніальних народів ССРСР.

Але, підходячи цілком дискримінаційно до людности України, ЦК КПСС, як ми тут бачили, виявив особливу гостроту свого ворожого наставлення до селянства України, цього, як зазначив Сталін, основного резервуару й зберігача національної субстанції українського народу. Цілою системою своїх плянових заходів, старанно назовні замаскованих, але систематично здійснюваних протягом десятків років диктатури, ЦК КПСС досяг того, що селянство України за даними 1955 року опинилося на 41,1% у гірших матеріяльно-побутових умовах, аніж селянство РСФСР, хоча й це останнє живе теж не блискуче.

15. Мова вкладів до ощадних кас

Нарешті, маємо ще один дуже яскравий показник економічної нерівности, що її створено між людністю України й людністю РСФСР у наслідок систематичних колоніальних плянових заходів ЦК КПСС протягом більш як п'ятьох «п'ятирічок». Офіційне джерело подає відомості про рух сум вкладів до ощадкас за сім років (1950—1956) у розподілі між республіками.³⁵¹ Це — лишки на кінець року. Підсумувавши їх, ми вираховували пересічний на кінець року лишок заощаджень для всього цього періоду, зробили розрахунок на одну особу людности і здобули таку порівняльну цифрову картину (див. табл. 34).

³⁵¹ Нар. хоз. ССРСР в 1956 г., стор. 282.

Таблиця 34

**Пересічний за сім років (1950—1956) лишок вкладів до ощадкас
на кінець року**

Республіки:	Пересічний лишок вкладів у мільйонах карб.	У тому числі на одиницю людности: В карбованцях	У ‰ до РСФСР
(1)	(2)	(3)	(4)
РСФСР	27 863,9	246,1	100
Україна	5 879,0	144,8	58,8

Ця остання аналітична таблиця наочно виявляє нам, що у порівнянні з РСФСР грошових збережень людність України пересічно за всі сім років мала менше на 41,2 ‰.

Нема чого й говорити, що менша на 41,2 ‰ сума заощаджень сорокмільної української людности протягом семиріччя говорить, що ця людність протягом всього того часу мала у порівнянні з людністю РСФСР на 41,2 ‰ менше можливостей робити ці заощадження. Себто — українська людність у цей семирічний період жила у відповідно значно гірших побутово-економічних умовах навіть проти людности РСФСР, яка в масі своїй також має під диктатурою досить низький життєвий рівень.

Логіка політики диктатури ЦК КПСС, наслідки якої ми бачили тут на численних прикладах, що їх сперто на офіційні джерела, цілком ясна: жандарми і в'язничні сторожі мусять мати відносно значно кращі умови життя за в'язнів, яких вони стережуть. Інакше бо між ними може легко створитися порозуміння і спільність дій проти диктатури.

БІБЛІОГРАФІЯ

- А(брамович) Р.** Французская социалистическая делегация в СССР. «Социалистический Вестник», № 7—8 (695—696), 1956.
- Аксаков И.** Изслѣдованіе о торговлѣ на украинскихъ ярмаркахъ. СПб. 1858.
- Александрова В.** Ростки нового. «Социалистический Вестник», № 6 (706), 1957, стор. 111.
- Андрієвський Дмитро** Російський колоніалізм і советська імперія. Націоналістичне видавництво в Європі, Париж, 1958, 108 стор. + мапа.
- Анисимова Т. Б.** Конституция СССР — основной закон советского государства. Госюриздат, Москва, 1954, 83 стор.
- Арзуманян А.** Что такое империализм. Госполитиздат, Москва, 1954.
- Аронсон Г.** Фальсификации в СССР. «Новый Журнал», кн. LV за 1958 (Нью-Йорк), стор. 270—278.
- Бахадур А.** Истребление народов на Северном Кавказе. «Кавказ» (Мюнхен), ч. 1, 1951.
- Бухарин Н.** Програма комуністів-большевиків. Переклад П. Дятлова. Комуністична бібліотека, ч. 3. Відень, 1920 р. Накладом гуртка соціалістів. З друкарні І. Штайнмана. Вісімка, 89 стор.
- Васечко О.** Нові господарські клопоти Хрущова. «Вперед» (Мюнхен), ч. 6 (79), 1957.
- Василевич І.** Чи існує в СССР соціалізм? «Український Збірник», кн. 8, Інститут для вивчення СССР, Мюнхен, 1957, стор. 170—180.
- В. Г.** Енгельс про Україну й українців. «Вперед», ч. 5 (78), 1957.
- Величківський Микола** Сільське господарство України і колоніальна політика Росії. Вид. «Український Господарник», Нью-Йорк, 1957, 47 стор.
- Винар Богдан** Економічний колоніалізм в Україні. Націоналістичне видавництво в Європі, Париж, 1958, 186 стор.
- „** Розвиток української легкої промисловости. Вид. «Зарево», Денвер, 1955, 30 стор.
- В. Б.** Економічна конференція НТШ. (У лютому 1957 р. на тему

- «До питання колоніалізму в народному господарстві України». Докладна інформація). «Сучасна Україна», ч. 5 за 3. III. 57.
- Винниченко** Вол. Відродження нації. Історія української революції, mareць 1917 — грудень 1919 рр. Чч. I—III. Київ—Відень, 1920 (Ч. 1 — 348 стор., ч. 2 — 328 стор., ч. 3 — 535 стор.)
- „ Який лад під советами? «Народна Воля», чч. 11—12 за 12. і 19. III. 1953.
- Вирнык Д. Ф.** Украинская СССР. Краткий историко-экономический очерк. АН УССР, Институт экономики. ГИЗ Полит. Литерат., Москва, 1954, 182 стор.
- Вильбаум М.** Розпад колоніальної системи імперіалізму. «Комуніст України», ч. 7, 1956, Київ, стор. 60—70.
- ВКП(б)** в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. Частина I: 1898—1925. Вид. Політлітератури при ЦК КП(б)У, Київ, 1941, 684 стор.
- Власенко Е.** Фінанси України. «Нова Україна» (Прага), грудень 1927, стор. 1—20.
- Внешняя торговля СССР за 1956 год. Статистический обзор. Министерство Внешней Торговли, Внешторгиздат, Москва, 1958, 154 стор.
- Волин С.** Смоленские документы. «Новый Журнал», кн. LV за 1958, стор. 238—253.
- «Вопросы истории», ч. 6 за 1957 (Москва).
- Винниченко** Володимир Статті й матеріали. Збірник УВАН у США, Комісія для охорони і збереження літературної та мистецької спадщини В. К. Винниченка. Нью-Йорк, 1953, 72 стор.
- «Вперед» — український робітничий часопис, Мюнхен, ч. 3 за 1956 р.
- Гасенко Ф.** Московський колоніалізм. «Укр. Вісті» в Нов. Ульмі, ч. 14 за 21 лют. 1957.
- Г-ко С.** Зарплатня й ціни в СССР. (За матеріалами американських економістів, що відвідали СССР) «Вперед», ч. 8, 1955. (Найнижча платня — 104 карб. на тиждень, а найвища — 2 769. Співвідношення 1:27).
- Г. М.** Заворушення в Грузії. «Вперед», ч. 4 (65), 1956, стор. 6.
- Глиняний А.** Україна індустріалізує Індію та Китай. «Укр. Вісті» в Н. У., ч. 15, 1957.
- Голуб Всеволод** Україна в Об'єднаних Націях. Огляд історії прийняття та діяльності, з узягдненням міжнародно-правової позиції та з деякими політичними висновками. Мюнхен, 1953, В-цтво «Сучасна Україна», 83 стор.
- „ Завоювання України Росією в 1918—1919 р. «Вперед», ч. 2 (36), 1954.
- „ Про компетенції міністерства закордонних справ УРСР. «Вперед», ч. 12 (61), 1955.
- „ Новий закон про пенсії в СССР. «Вперед», ч. 8 (69), 1956.

- Голуб Всеволод** Механізм цін державної спекуляції. «Вперед», ч. 7(80), 1957.
- „ Конспективний нарис історії КП(б)У. «Український Збірник», кн. 9. Інститут для вивчення СССР, Мюнхен, 1957, стор. 31—137.
- Голубничий Всеволод** М. Волобуєв, В. Доброгаєв та їх опоненти. «Укр. Збірн.», кн. 5, Інститут для вивч. СССР, Мюнхен, 1956, стор. 7—18.
- Гришко В., проф.** Депортація і нищення провідної верстви — вікова традиція поневолення народів Москвою. «Український господарник» (Нью-Йорк), ч. I, 1954, стор. 38—43.
- Гурвич М. А.** Советское финансовое право. Допущено Министерством высшего образования СССР в качестве учебника для юридических высших учебных заведений. Изд. 2-ое. ГИЗ Юр. лит., Москва, 1954.
- Гольдман Ілля** Економічна самостійність України. «Вільна Україна» (Дітройт), збірн. 6, 1955, стор. 20—24.
- „ Советський колоніалізм і бюджет України. «Народна Воля» (Скрентон), ч. 22, 1957.
- „ Українські заощадження і їхні джерела. «Укр. Прометей» (Дітройт), ч. 25, 1957.
- Декреты октябрьской революции. Правительственные акты, подписанные Лениным, как председателем Совнаркома.** 1) От октябрьского переворота до роспуска учредительного собрания. Под редакц. М. Д. Орахелашвили и В. Г. Сорина. Институт Маркса-Энгельса-Ленина при ЦК ВКП(б). Партиздат, Москва, 1953.
- Державна Плянова Комісія Ради Міністрів УРСР і Статистичне Управління УРСР:** Про підсумки народнього господарства Укр. РСР за 1951—1955 рр. «Радянська Україна» ч. 134 (10 572) за 10. VI. 1956.
- Діберт В.** Газифікація міст України. «Вільна Україна», зб. 9, 1956.
- Д-т В.** Про формалізм і шкідливу централізацію. (Про фінансову систему СССР) «Вільна Україна» (Дітройт), зб. 4, 1955.
- Добрянський М.** Український народ проти большевизму. «Укр. Прометей», ч. 22 за 30. V. 1957.
- Досягнення радянської України за сорок років.** Статистичний збірник. ЦСУ СРСР, Статистичне Управління Укр. РСР. Держ. статист. в-цтво, Київ, 1957, 152 стор.
- Дубровський В.** Найновіша советська концепція історії України. «Укр. Збірн.», кн. 6. Мюнхен, 1956, стор. 71—108.
- Ежегодник Большой Советской Энциклопедии.** 1958. Гос. научн. издательство Б. С. Э., Москва.
- Енциклопедія Українознавства в трьох томах** під гол. редакц. проф. Вол. Кубійовича і проф. Зенона Кузелі, Мюнхен—Нью-Йорк.
- Заседание Верховного Совета СССР четвертого созыва. Первая сессия**(20—27 апр. 1954 г.) Стенограф отчет. Изд. ВС СССР, 1954, 580 стор.

- Заседание Верховного Совета Украинской ССР. (Пятая, юбилейная сессия). Стенограф. отчет. Госполитиздат, Киев, 1954, 162 стор.
- «Известия» (Москва), ч. 39 за 15 лют. 1956: «Некоторые вопросы национальной политики».
- І(вани)с В.** Імперіялізм Московщини, Росії та Советського Союзу. Вінніпег, 1952, 111 стор.
- Історія Української РСР, т. I. АН УРСР, Інститут історії. Редакційна колегія: О. К. Касименко (гол. редак.), В. А. Дядиченко, Ф. Є. Лось, Ф. П. Шевченко, Ф. О. Ястребов. Київ, 1953, 784 стор.
- Кальченко Н. Т.** голова Ради Міністрів УРСР, Доповідь (30. V. 1957) на четвертій сесії Верх. Ради УРСР четвертого скликання. «Радянська Україна», ч. 127 за 31. V. 57.
- «Квітне радянська Україна». Пропагандивне видання для переміщених осіб. Київ, (1948 або 1959), 135 стор.
- Кириченко А. І.** Речь на XX съезде КПСС 15 февр. 1956 г. Госполитиздат, 1956, Москва, 24 стор.
- Коберський Карло** Україна в світовому господарстві. Прага, 1933, Вид. Укр. Стрілецьк. Громади в США, 76 стор. + 5 картограм + IV стор.
- Козлов В. К.** О формировании и развитии социалистических наций в СССР. АН СССР, Институт философии. Госполитиздат, Москва, 1954, 223 стор.
- «Комуніст України», ч. 7 за 1956, Київ, вид. ЦК КПУ «Радянська Україна».
- Кононенко К.** Банки СССР в колоніальному гнобленні. «Сучасна Україна» (Мюнхен), ч. 17 (145) за 1956.
- „ Думки навколо бюджету. «Сучас. Україна», ч. 7 (160) за 1957.
- „ Національний критерій в оцінці явищ — конечний. «Сучас. Україна» ч. 16 (169), 1957.
- „ Власність в означенні колоніялізму. «Сучас. Україна», ч. 5 (158), 1957.
- Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик. ГИЗ Юр. Литературы, Москва, 1955, 32 стор.
- Конституция (основной закон) Украинской Советской Социалистической Республики. Изд. Верховного Совета УССР, 1954, 32 стор.
- Кравченко А.** «Добровільні» переселенці. «Україн. Збірник», кн. 5, Мюнхен, 1956, стор. 128—162.
- Крупницький Б.** Українська історична наука під советами. Інститут для вивчення СССР, Мюнхен, 1957, ротатор, 122 стор.
- Курах М.** Більшовицькі «спецпереселенцы». «Вільна Україна», зб. 13, 1957, стор. 28—37.
- Лабендз Л.** Советская историография между «оттепелью» и «заморозками» (Із «Совет Сорвей» за травень 1957 р.) «Социалистич. Вестник», ч. 6 (706), 1957, стор. 116—119.
- Ленин В. І.** О национальном и национально-колониальном вопросе. Ін-

ститут марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. ГИЗ Полит-
литературы, Москва, 1956.

- Лиман Л.** Економічна вага України. «Свобода», ч. 111 за 1957.
- Лихолат А. В.** Разгром националистической контрреволюции на Украине, 1917—1922 гг. ГИЗ Политлитературы, 1954, Москва—Ленинград, 654 стор.
- Ляликов Н. И.** Советская Украина. Очерк экономической географии. ГИЗ Географлитерат. Москва, 1954, 216 стор.
- Мазепа І. П.** Україна в огні і бурі революції: 1917—1921. Вид. «Прометей», 1950—1951 рр.
Ч. 1.: Центральна Рада. Гетьманщина. Директорія. 208 стор.
Ч. 2: Кам'янецька доба. Зимовий похід. 245 стор.
Ч. 3: Польсько-український союз. Кінець збройних змагань УНР. 223 стор.
- „ Большевизм і окупація України. Соціально-економічні причини недозрілості сил української революції. В-цтво «Знання то сила», Львів-Київ, 1922, 155 стор.
- Мерцалов В.** Бюджет СССР. «Вестник Института по изучению истории и культуры СССР», кн. 2, Мюнхен, 1952. стор. 96—103.
- Микоян А. И.** Речь на XX съезде КПСС. Госполитиздат, Москва, 1956, 38 стор.
- Мироненко Юр.** Отражение в голосовании сопротивления ком. режиму. «Анализ текущих событий в СССР», ном. 47 за 1958, Мюнхен, Институт по изуч. СССР.
- Нарис історії України.** АН УРСР, Інститут історії і археології України. За ред.: К. Гуслистою, Л. Славина, Ф. Ястребова. Накладом «Українського Життя» в Торонто, 1944, 214 стор.
- Народне господарство Української РСР.** Статистичний збірник. ЦСУ при Раді Міністрів СРСР, Статистичне управління Укр. РСР, Держстатвидавництво, Київ, 536 стор.
- Народное хозяйство СССР.** Статистический сборник. ЦСУ при Совете Министров СССР. Гос. стат. из-во, Москва, 1956, 263 стор.
- Народное хозяйство СССР в 1956 году.** Статистический ежегодник. ЦСУ при Совете Министров СССР. Гос. статист. изд-во, Москва, 1957, 296 стор.
- Народное хозяйство РСФСР.** Статистический сборник. Статистическое Управление РСФСР. Гос. стат. изд-во. Москва, 1957, 372 стор.
- Нестеренко А. А.** див. «Очерки развития...»
- «Нові Дні» (Торонто), ч. 85 за 1957.
- «Освобождение» (Нов. Ульм), ч. 2 за 1953, стор. 4: «Правда говорит сама за себя».
- Очерки развития народного хозяйства Украинской СССР. Институт экономики АН УССР. Ред. кол.: А. А. Нестеренко, И. Н. Рома-

- ненко, Д. Ф. Вирнык, Изд-во АН СССР, Москва, 1954, 554 стор.
- Парамонів О.** Доля лісів України. «Український збірник», кн. 10, Мюнхен, 1957, стор. 162—173.
- Плотников К.,** проф. Бюджеты СССР в годы пятой пятилетки. «Финансы СССР», кн. 2, 1956.
- Поплюйко А.** Социалистическое размещение промышленности и экономическое развитие союзных республик. «Вестник Института по изуч. СССР», ч. 6 (13), 1954, стор. 7—33.
- „ Економіка сучасної України. «Україн. Збірник», кн. 5, Мюнхен, 1956, Інститут для вивчення СССР.
- Постишев П. П.** В боротьбі за ленінсько-сталінську національну політику партії. Партвидав ЦК КП(б)У, 1935 р., Київ, 220 стор. (Збірник промов за 1930—1934 рр.)
- Попов Н. Н.** Национальная политика советской власти. Курс лекций, читанных на курсах секретарей укомов при ЦК РКП(б). Изд-во «Красная Новь», Главполитпросвет, Москва, 1924, 127 стор.
- «Правда» (Москва) за 11. VII. 56: «Карпаты должны остаться зелеными». (Про винищування лісів на Карпатах див.: М. Чабанівський «Стоїть явір...»)
- Програма Української Комуністичної Партії. Відень—Київ, 1920, 62 стор. Бібліотека «Нової Доби», ч. 18.
- Прокоп Мирослав** Україна і українська політика Москви. Мюнхен, 1956, 176 стор. В-цтво «Сучасна Україна».
- „ Новий стан традиційної політики і Україна, «Свобода», ч. 80 за 29. IV. 58.
- Промисловість радянської України за 40 років: 1917—1957. АН УРСР, Інститут економіки. Держвидав політлітератури УРСР. Київ, 1957, 334 стор.
- Промышленность СССР. Статистический сборник. ЦСУ при Совете Министров СССР. Гос. стат. из-во, Москва, 1957, 498 стор.
- «Радянська Україна» — орган ЦК КПУ, Верховної Ради Міністрів УРСР (Київ). Числа згадані в тексті.
- Револуція в небезпеці! Лист закордон. групи УКП до комуністів і революційних соціалістів Європи та Америки. З двома додатками. Бібліотека «Нової Доби», ч. 24. Відень—Київ, 1920, 94 стор.
- Решетар Ів.** Українські комуністи в боротьбі проти Москви. «Сучасна Україна», ч. 12 (63) за 1953.
- Робітничі зарплатні на Україні. (За матеріалами французьких соціалістів, що відвідали СССР в. 1956 р.), «Вперед», ч. 9(70), 1956.
- Садовський Валентин** Нарис економіки українських земель. УТГІ, курс лекцій, ч. 88, Подєбради, 1935, на ротаторі, 78 стор.
- Сафаров Г.** Национальный вопрос и пролетариат. Петроград, ГИЗ, 1922 204 стор.

«Свобода» (Нью-Йорк), щоденник. Числа зазначені в тексті.

Словарь иностранных слов. Под редакц. И. В. Лехина и проф. Ф. Н. Петрова. ГИЗ, Москва, 1949.

Сільське господарство Української РСР. Під редакц. І. Н. Романенка. Укр. наук.-дослід. інститут економіки і організації сільського господарства. ДВУ сільгосплітератури, Київ, 1958, 439 стор.

Соловей Дм. Чи є в СССР рівноправність націй? Чи є упривілейовані класи? «Вперед», ч. 2 (87) за лют. 1958, Мюнхен.

„ Національна політика партії й уряду СССР в Україні у світлі деяких найновіших фактів. «Укр. Збірник», кн. 6, Мюнхен, 1956, стор. 109—196 і окрема відбитка.

„ Голод в системі колоніального панування ЦК КПСС на Україні. «Український Збірник», кн. 15 за 1959 р., Мюнхен, Інститут для вивч. СССР.

„ Вияв наслідків політики колоніалізму ЦК КПСС за допомогою статистичних даних про роздрібний товарообіг України. Див.: а) «Вільна Україна» (Дітройт), ч. 18 за 1958, стор. 1—16; б) «Україн. Збірник», кн. 13 за 1958, стор. 3—28; в) Ukrainian Review, № 8, 1959.

„ Колоніальна політика ЦК КПСС у світлі цифрових даних про транспорт і зв'язок України. «Вільна Україна» (Дітройт), ч. 22 за 1959.

„ Україна під п'ятою окупантів. Збірка статей за 1958 рік. В-цтво «Шляхи на Україну», 1958, Сейнт Пол, США.

«Социалистический Вестник» — центральний орган російської соціал-демократическої робочої партії (Нью-Йорк). Числа позначені в тексті.

СССР в цифрах. Статистический сборник. ЦСУ при Совете Министров СССР. Гос. стат. изд-во, Москва, 1958, 468 стор.

Стахів Матвій Звідки взялася влада в Україні та хто її будував. Вид. Укр. Вільна Громада, Скрентон, 1955, 104 стор.

„ Перша советська республіка в Україні. Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади під час першої частинної окупації України. Вид. Укр. Вільн. Громади, Скрентон, 1956, 240 стор.

„ Друга советська республіка в Україні. Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади під час другої частинної окупації України. Вид. Укр. Вільн. Громади, Скрентон, 1957, 368 стор.

Султан Куатца К уничтожению северокавказцев. «Кавказ» (Мюнхен), ч. 4 (9), 1952.

«Сучасна Украина» — орган української визвольної думки. Мюнхен. Числа зазначені в таксті.

Токаев Гр. Как это происходило. (Про тотальне винищування кавказців у 1944 р.) «Кавказ» (Мюнхен), ч. 2 (7), 1952.

- Троцький Лев** Про українське питання. «Вперед», ч. 10(71), 1956.
- Транспорт и связь СССР.** Статистичний збірник. ЦСУ при Совете Министров СССР. Гос. стат. изд-во, Москва, 1957, 260 стор.
- Украинская СССР.** Часть первая. АН УССР, Институт экономики. Ред. кол.: А. А. Нестеренко, А. С. Короед, Г.Л. Градов. ГИЗ географ. литературы. Москва, 1957, 558 стор.
- «Українські Вісті» — півтижневик політики, економіки, культури і громадського життя. Новий Ульм. Числа позначені в тексті.
- «Український Голос» — тижневик, видає у Вінніпегу В-ча спілка Тризуб. Числа позначені в тексті.
- «Український Прометей» — тижневик у Дітройті. Числа в тексті
- Феденко Панас** Український громадський рух у ХХ ст. УТГІ, курс лекцій ч. 86, Подєбради, 1934, на ротаторі, 173 стор.
- Ф. В.** Не випадкова різниця (Про заощадження людности в ошад-касах на кінець 1956 р. На одного зберігача: в РСФСР — 1 837 карб., в Україні — 1 481 карб., або на 20% менше. Крім того, в РСФСР заощадження має 21% людности, а в Україні — 18%). «Вперед», ч. 8 (93), 1958, стор. 4.
- Фелікс Вс.** Доходи й привілеї советської бюрократії. «Вперед», ч. 7 (68), 1956. Життєвий стандарт робітника на Україні й за кордоном. «Вперед», ч. 7 (80), 1957.
- Ф(елікс) В.** Ще про життєвий стандарт на Україні і за кордоном. «Вперед», ч. 7 (80), 1957.
- Fisher John** Why they Behave like Russians. Harper & Brothers Publishers. New York—London (1947).
- Фурманов Д.** Мятєж в Верном 12—14. VI. 1923. «Пролетарская Революция», ч. 11(23), 1923.
- Христюк Павло** Замітки й матеріали до історії української революції: 1917—1920 рр. Відень. Український соціологічний інститут. Тт. I—IV, 1921—1922 рр.
- Хрущев Н. С.** Контрольные цифры развития народного хозяйства СССР на 1959—1965 годы. Тезисы доклада на XXI съезде КПСС, Москва, 1958.
- Цамерян И.** Марксо-ленинская теория по национально-колониальному вопросу. Изд. «Московский Рабочий», Москва, 1954, 80 стор.
- Ціни на харчі в Україні.** «Вперед», ч. 6 (67), 1956.
- Чабанівський Михайло** «Стоїть явір над водою». Повесть. (Змальовує винищування лісів на Карпатах). «Дніпро» — орган ЦК ЛКСМУ, ч. 7 за 1958, стор. 7—52.
- Чугаев Д. А.** Коммунистическая партия — организатор советского много-национального государства (1917—1924 гг.). Госполитиздат, Москва, 1954, 120 стор.
- Шварц С.** Реабилитация колониальной политики. «Соц. Вестник», ч. 11, 1951.

- Шуб Д.** Бакунин, Нечаев и Ленин. «Новый Журнал», кн. LV за 1958, стор. 254—269.
- Штендера Євген** Поширення паливної бази на просторі Великого Донбасу. «Сучас. Україна», ч. 15 (143), 1956.
- Юрьевский Е.** Сталин и легенда о «пустом месте». (Зібрано чималий матеріал, зокрема про Україну («Юг Росии»), який висвітлює початок потужного розвитку промисловості перед революцією 1917 р.). «Вестник Института по изучению истории и культуры СССР», кн. 5, Мюнхен, 1953, стор. 12—26.
- Юрченко О.** Природа й функція советських федеративних форм. Інститут для вивчення СССР. Мюнхен, 1956, 127 + 8 стор.
- Яковлев Б.** при участии А. Бурцова, Концентрационные лагеря СССР. Институт для изучения СССР. Мюнхен, 1955, 256 стор. + карта.
- Ясный Н. М.** Доклад «Исследовательская работа по советской экономике». «IV конференция Института по изучению истории и культуры СССР», Мюнхен, 1954, стор. 118 и дальше.
- „ Реальная «реальная» заработная плата. «Соц. Вестник», ч. 7 (707), 1957, стор. 140—143.

D. F. Solovey:

THE UKRAINE IN THE SOVIET COLONIAL NETWORK

The "Declaration of Rights of the Peoples of Russia," issued by the Council of People's Commissars of the Russian Republic on November 15, 1917, was a document of purely nominal significance, prepared by Lenin for tactical purposes. The rights which it proclaimed were never given concrete, legal form, for its purpose was to placate the non-Russian peoples of the former Tsarist Empire and to mislead world opinion. It was, in fact, necessitated by the desire to cover up the annexation of all the non-Russian republics which had sprung up on the ruins of the multinational Tsarist Empire and which were destined never to consolidate their position. These annexations were carried out under the pretext of "rendering assistance" to the working masses in these republics in their fight against the counterrevolution.

The Central Committee of the Communist Party of Bolsheviks, under a cloak of internationalism, virtually continued Tsarist Russia's imperialist policy. All that it did was to add certain ostensibly liberal features which harmonized better with the spirit of the new age and conveniently distinguished its policy from that of the ancien régime: the essentially centralist, colonial tendencies remained. Indeed, the totalitarian nature of the new regime made it possible to intensify colonial oppression and to annihilate millions of Ukrainians under the cloak of liberalism. The worst period in the Ukraine was the years 1929—1933, when a campaign of terror was carried through which even the Tsarist government would not have dared to undertake.

As the Bolsheviks themselves acknowledge, the Soviet regime could not have survived in 1917—1920 without the grain, sugar, meat and other food products and also the large quantities of industrial raw materials which were available in the Ukrainian Democratic Republic. Anxious as it was to obtain

these products and raw materials for nothing, the Russian Party Central Committee rejected the Ukrainian government's proposals for an exchange of goods, and it was not long before the Ukraine became the first victim of the Russian Communists' aggressive colonialism.

During the conquest of the Ukraine, which lasted from 1917 to 1920, the Central Committee relied upon the Red Army, which was made up for the most part of workers from Moscow, Leningrad, Ivanovo-Voznesensk and other Russian industrial centers, whom the Revolution had deprived of a means of livelihood. In the Ukraine itself, its chief source of support were the Russian colonists whom the Tsarist administration had introduced in large numbers over a period of many years. It was these colonists who made up the greater part of the innumerable Bolshevik organizations at that time in the Ukraine, and they were an important source on which the Central Committee could draw for filling the ranks of governmental and Party organizations. This explains why all the documents dating from this period, recently published in three volumes (Kiev, 1957) under the title **Velikaya oktyabrskaya sotsialisticheskaya revoliutsiya na Ukraine** (The Great October Socialist Revolution in the Ukraine), are, with one exception, written in Russian. Local elements attracted to the Bolsheviks' cause were merely bemused by Bolshevik propaganda: they were useful to the Central Committee as a means of disguising the aggressive aspect of the movement and played no independent part. Like the Declaration of Rights, the slogan "All power to the Soviets!" proved to be a mere bluff, since the workers' soviets received no authority whatever and soon reduced to a farce. In the presence of Moscow's troops, the entire administration was concentrated in the hands of the Central Committee of the Russian Party and of its obedient servant, the Central Committee of the Communist Party of Bolsheviks of the Ukraine.

In 1919, the Ukrainian government, composed of members of the Communist Parties of Bolsheviks of Russia and the Ukraine, concluded a treaty with the RSFSR uniting under one government—that of the RSFSR—the control of the armed forces, foreign policy, railroad administration, economic policy and finance. From this moment on, the country's economy was to be financed by the state treasury, which was in the hands of the government of the RSFSR. Products were to be delivered from one republic to the other on the basis, not of exchange, but of delivery plans prepared by the government of the RSFSR. In this way, Ukrainian independence, which had been formally recognized by Moscow, began to be reduced to a pure fiction.

These developments provoked the resistance of the broad masses of the population, as a result of which numerous risings occurred which were ruthlessly suppressed. Within the ranks of the Communist Party of Bolsheviks of the Ukraine, opposition was systematically and promptly rooted out by means of mass purges conducted by the Cheka (later the GPU and NKVD). Similarly, all members of the Ukrainian intelligentsia were removed who appeared likely to support the spirit of resistance.

The signing of the treaty on the establishment of the USSR and subsequently the adoption of standardized constitutions for all the constituent republics—especially the Stalin version of 1936—were the next stage in the process of destroying the foundations of the Ukraine's (as also of the other non-Russian republics') independence. True, a number of paragraphs in the present constitution of the Ukrainian SSR (for example, paras. 6, 14, 15a, 15b, 23, 124, 125 and 126) refer to the republic's sovereignty and the independence of its government, but one need only read certain paragraphs of the Constitution of the USSR (in particular, paras. 6, 14, 16, 19, 20, 67 and 69) and recall that there are no limits to the power of the All-Union Party Central Committee, to realize that the Ukrainian people, so far from enjoying any measure of independence, is deprived of the most fundamental rights. Thus, even the Soviet Constitution, which Lenin himself described in 1922 as an "empty piece of paper," is incapable of defending the Ukrainian people from the chauvinistic Russian bureaucracy.

Much is said in Soviet propaganda about the equality of the peoples of the USSR. Although economic data on this question are carefully withheld by the Soviets, the available evidence makes it clear that this "equality" is a fiction, in the economic sphere as elsewhere. The economic level of the Ukrainian people is considerably lower than that of the Russian. For example, during the period 1950—1956, the turnover of retail goods, including that of public feeding establishments, was 30.7 percent less per head of the population in the Ukraine than in the RSFSR; during the same period, the average annual balance of personal savings in savings bank in the Ukraine was 41.2 percent less than in the RSFSR. These and other indices show that the living standard of the population of the Ukrainian SSR is approximately one third lower than that of the population of the RSFSR, which itself does not enjoy a high living standard in comparison with that of leading Western European countries, not to mention the USA.

The Party Central Committee keeps the rate of industrial development in the Ukraine at a lower level than in the RSFSR, and, moreover, channels it along specialized lines that are more in the interests of the central government than those of the Ukraine itself. The Ukraine is obliged to supply, to the RSFSR and for export abroad, primarily cheap agricultural produce and raw materials of various kinds. For example, during the period 1918—1955, the amount allotted to the Ukraine from all-Union funds for capital development was 31.8 percent less than that allotted to the RSFSR; the overall industrial output of the Ukraine in 1957 was 20 times as much as it was in 1913, while that of the RSFSR was 32.5 times as much, so that, on the basis of present rates of industrial development in the USSR, the Ukraine is over six years behind the RSFSR.

The most backward branches of industry in the Ukraine are the light, chemical, metallurgical and metalworking industries, i.e., those branches which require most labor, demand a certain degree of skill and offer the best wages. The following data refer to 1955 (percentages are of the total for the USSR):

	RSFSR	Ukrainian SSR	Other Republics
Output of Iron Ore	43.0	55.6	1.4
Output of Pig Iron	48.8	49.9	1.3
Output of Steel	59.2	37.4	3.4
Workers Engaged in Mining and Metallurgy	67.6	20.5	11.9
Workers Engaged in Metalwork- ing and Machine Building . .	74.7	15.8	9.5
Total Population (April 1956) . .	56.5	20.3	23.2

These figures show that the contribution of the Ukraine to the total output of iron and steel, decreases, while that of the RSFSR increases, progressively as each successive stage in processing is reached. The reason for this is that, according to Soviet output statistics, in 1955 (for example), the Ukraine exported, mainly to the RSFSR, 10.4 percent of its iron ore, 25 percent of its pig iron and 20 percent of its steel and rolled ferrous metal. This is confirmed by the figures for railroad transport. In 1956, the quantity of iron ore and ferrous metals exported from the Ukraine in excess of that imported amounted to 2,200,000 and 7,000,000 metric tons respectively. In 1955, the corresponding figure for ferrous metals was 7,500,000 metric tons; that for iron ore is not known.

Generally speaking, the Ukraine is exposed more than any other territory in the USSR to the necessity of exporting disproportionate quantities of raw materials and industrial products. In 1955, the quantity of goods exported from the Ukraine exceeded that of goods imported by 33,600,000 metric tons, while the RSFSR imported much more than she exported.

The delayed development (in comparison with the RSFSR) of the most important branches of Ukrainian industry (particularly metalworking), not only artificially reduces the earnings of Ukrainian workers, but also keeps considerable numbers of workers in rural areas, where they are not fully employed. This artificially-created labor surplus is designed to supply manpower for transfer to Soviet Central Asia as part of the process of Russifying the Turkic republics there and populating and industrializing Siberia. In the Ukraine, however, these labor transfers, which mostly affect the younger generation, drain the country's resources and reduce its resistance to the colonial policy of the All-Union Party Central Committee.

ЗМІСТ

Стор.

ЧАСТИНА ПЕРША

ЗАГАЛЬНИЙ ПЕРЕГЛЯД ДЕЯКИХ ФАКТІВ З ПЕРШИХ РОКІВ РЕВОЛЮЦІЇ

Передмова	7
I. Який зміст вкладає партійна большевицька література в поняття «колонія»	11
II. Колоніалізм в історії Російської імперії	15
III. Проголошення ССРСР рятівником від колоніалізму	24
IV. Конфронтація дійсності з декларативними та пропагандивними твердженнями	
1. Деклярація прав народів і одночасне збройне підкорення не- російських республік	28
2. База опертя для московських окупаційних сил, спосіб творен- ня урядів у підкорених республіках та зв'язування їх примусо- вими договорами	29
3. Фактичні причини збройного підкорення неросійських республік	30
4. Тогочасні свідчення українських соціалістів та комуністів а також московських джерел про завоювання, окупацію та масові військові реквізиції	31
5. Причини масового руху спротиву	44

6. Двоїстість національної політики ЦК РКП(б) в Україні і протести Укр. Ком. Партії. Протест Лапчинського	48
7. Розв'язання партії боротьбістів та унешкодження її членів за пляном Леніна	53
8. Двоїстість політики й тактики ЦК РКП(б) в національному питанні за постановами XII з'їзду	59

ЧАСТИНА ДРУГА

ПОЛІТИКА КОЛОНІАЛІЗМУ ЦК КПСС У ДІЛЯНЦІ ПОЛІТИЧНІЙ ТА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ

V. Деякі факти з історії створення ССРСР та становище в ньому неросійських республік

1. Особливість тактики Леніна в національному питанні	69
2. Тлумачення права на самовизначення народів у «Програмі комуністів» Бухаріна та дебати в цій справі на VIII з'їзді	70
3. Відсутність принципової різниці між поглядами Леніна й інших керівних осіб партії на національне питання	72
4. Прямування Леніна до абсолютно централізованої держави само по собі виключало право нації на самовизначення	76
5. Твердження партійної літератури, що ініціатива створення ССРСР належала неросійським республікам і що створення було добровільним — суперечить фактам	78
6. Зудар централістичних і децентралістичних течій в РКП(б) під час підготування до створення ССРСР	82
7. Як і хто проголосив акт про створення ССРСР	93
8. Ленінів запис до щоденника 30. XII. 1922 р. і спроба його інтерпретації	97
9. Перемога російського великодержавного шовінізму в партії та перетворення ССРСР на большевицьку колоніальну імперію	99
10. Розгляд відомостей про склад Верховної Ради ССРСР	103

VI. Фікція самостійности Української ССР за даними Конституції

1. Порівняння статей Конституції Укр. ССР та ССРСР	110
2. Фіктивні додатки до Конституції про міністерства Військове та Зовнішніх справ	119

VII. Колоніальний визиск української економіки і людности

1. Відсутність в Україні своєї валюти й фінансів	122
2. Фікція бюджетових прав Української ССР	127
3. Яку частку прибутків цілого СССР дає Україна	130
4. Капіталовкладення в народне господарство	134
5. Фізичний обсяг огульної продукції промисловости	141
6. Металургійна та металообробна промисловість	142
7. Текстильна промисловість	148
8. Шкіряна взуттєва промисловість	155
9. Вугільна промисловість	157
10. Цукрова промисловість	162
11. М'ясна промисловість	163
12. Україна в системі вантажообігу СССР	168
13. Порівняльний розгляд деяких даних про розбудову залізниць, телефонної й радіоприймальної мережі	173
14. Відомості про роздрібний товарообіг	177
15. Мова вкладів до ощадних кас	183
Бібліографія	185
Резюме в англійській мові	195

CONTENTS

PART I

THE EARLY POST-REVOLUTIONARY PERIOD

Preface	7
I. The Bolshevik Interpretation of the Term „Colony“	11
II. Colonialism in the History of the Russian Empire	15
III. The USSR as a „Savior“ of the Colonial Peoples	24
IV. How Propaganda Assertions Compare with the Facts	28
1. The Declaration of the Rights of the Peoples of Russia and the Armed Subjugation of the Non-Russian Republics	28
2. Operational Bases of the Occupying Forces; the Formation of Governments in the Subjugated Republics and Signing of Obliga- tory Treaties	29
3. The Real Causes of the Subjugation of the Non-Russian Republics	30
4. Contemporary Evidence of Ukrainian Socialists and Communists and Moscow Sources on the Subjugation of the Non-Russian Re- publics and the Large-scale Military Requisitions	31
5. Causes of the Resistance Movement	44
6. The Duplicity of the Russian Party Central Committee's Nation- ality Policy in the Ukraine and the Protests of the Ukrainian Communist Party. Lapchynsky's Protest	48
7. The Dissolution of the Borotbist Party	53
8. The Hypocritical Policy and Tactics of the Russian Party Central Committee as Seen in the Resolutions of the Twelfth Party Con- gress	59

PART II.

THE COLONIAL POLICY OF THE CENTRAL COMMITTEE OF THE COMMUNIST PARTY OF THE SOVIET UNION IN THE POLITICAL AND ECONOMIC SPHERES

V. The Creation of the USSR and the Position of the Non-Russian Republics

1. Lenin's Tactics in the Nationality Question	69
2. Bukharin's Interpretation of the Right to Self-Determination in his „Communist Program“ and the Debates on this Subject at the Eighth Party Congress	70
3. The Essential Similarity Between the Views of Lenin and the Other Party Leaders on the Nationality Question	72
4. The Incompatibility of Lenin's Absolute Centralism and Self-Determination	76
5. The Falsity of Party Assertions that the Initiative in Forming the USSR Came from the Non-Russian Republics	78
6. The Conflict of Centralist and Decentralist Currents Within the Party Prior to the Establishment of the USSR	82
7. How and by Whom the Formation of the USSR Was Proclaimed	93
8. The Entry for December 30, 1922, in Lenin's Diary	97
9. The Victory of Russian Chauvinism in the Party and the Conversion of the USSR into a Bolshevik Colonial Empire	99
10. The Composition of the Supreme Soviet of the USSR	103

VI. The Fictitious Nature of the Independence of the Ukrainian SSR Proclaimed in the Constitution

1. A Comparison of Certain Articles in the Constitutions of the USSR and Ukrainian SSR	110
2. The Supplements to the Constitution Concerning a Ministry of War and of Foreign Affairs	119

VII. Colonial Exploitation of the Ukrainian Population and Ukrainian Economy

1. The Lack of a Ukrainian Currency or Financial System	122
2. The Fictitious Budgetary Rights of the Ukrainian SSR	127
3. The Contribution of the Ukraine to the Income of the USSR	130

4. Capital Investments in the National Economy	134
5. Total Industrial Output in Physical Terms .	141
6. The Metallurgical and Metalworking Industries	143
7. The Textile Industry	148
8. The Tanning and Footwear Industries . .	155
9. The Coal-Mining Industry	157
10. The Sugar Industry	162
11. The Meat Industry	163
12. The Ukraine in the All-Union Freight Transportation System .	168
13. Comparative Data on Railroad Construction and the Telephone and Radio Services	173
14. Retail Goods Turnover	177
15. Savings Deposits	183
Bibliography	185
Résumé in English	195

1-20